

STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY

NO. 00904

UNTER KUPERNE HIMLEN

Yehudah Elberg

Permanent preservation of this book was made possible by

Eli & Adina Reshotko

in memory of

Max & Sarah Reshotko

FUNDING FOR THE CORE COLLECTION OF YIDDISH LITERATURE
WAS MADE POSSIBLE IN PART BY A GRANT FROM THE
DAVID AND BARBARA B. HIRSCHHORN FOUNDATION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified.

If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

יהודה עלבערג
אונטער קופערנע הימלען

ביכער-סעריע

דאָס פּוּבלישע יידנטום

73

אָרטיקלן פֿאַר
פּאַרטיקלן פֿאַר
פּאַרטיקלן פֿאַר
פּאַרטיקלן פֿאַר

מ. פּוּבלישע יידנטום

די רשימה פון דערשיינענע בענד — צום סוף פונעם בוך.

יהודה עלב ערג

אונטער
האפטער
הימלען

דער ציילונגען

ארויסגעגעבן דורכן
צענטראל-פארבאנד פון פוילישע יידן אין ארגענטינע
מיט דער מיטהילף פון דעם
דוד אינגאטאוו ליטעראטור-פאנד אין ניו-יארק
בוענאס-איירעס, 1951.

IMPRESO EN LA ARGENTINA
PRINTED IN ARGENTINE

Copyright by
Iehuda Elberg, Nueva York

IEHUDA ELBERG

UNTER KUPERNE HIMLEN

(BAJO CIELOS COBRIZOS)

Editado por la
Unión Central Israelita Polaca en la Argentina

Hecho el depósito que marca la Ley 11.723
Buenos Aires, 1951

אִיִּנְהַאָלִט

9	— — — — — אַכט הונדערט זיבן און דרייסיק
141	— — — — — פארלוירן די מאמע...
157	— — — — — יורעק
183	— — — — — אַ מעת-לעת אין מיון הויף
205	— — — — — בערליעפ

והיו שמיך אשר על ראשך נחושת...

תוכחה, דברים כ"ח, כ"ג.

געהייליקט דעם אַנדענק פון אַלע קדושים
אומגעקומען בעת די נאַצי־שחיטות,
צווישן זיי מיינע נאַענטסטע:

אברהם נתן עלבערג, רב אין בלאשקו;
חזה עלבערג, טאָכטער פון הינדע און צבי יחזקאל מיכעלזאָן;
צבי יחזקאל מיכעלזאָן, רב אין וואַרשע;
עמנואל עלבערג;
גענענדל עלבערג;
יוטע און יעקב שאַפּשאַוויטש
און זייערע קינדער: הינדע, שלמה און דבורה;
באַשע און שמחה קילבערט און זייער קינד חוה.

ה י " ד !

**אכט הונדערט
זיבן-און-דרייסיק**

ער איז נאך געשלאָפן ווען די באַלעבאָסטע איז אַרײַנגעלאָפן מיט
א געשרײ: — אַרױס! גײ שױן אַרױס, דײַטשן זענען אין הױף.
ער איז אַראָפּגעשפּרונגען פון בעט און געכאַפּט אױף זיך די הױזן.
— וואָס שטײסטו? איך וויל נישט שטאַרבן איבער דיר!
— מאַרײשע טײערע, כ׳האַב דאָך גוטע „פּאַפירן“, כ׳האַב דאָך אַ
באַהעלטעניש.

— גײ, גײ אַרױס!
— מאַרײשענקע, האָסט דאָך מיך ערשט בײנאַכט אַזױ לײב געהאַט
און הונדערט „חזרױמלעך“* האָב איך דיר געגעבן...
— כ׳וויל נישט שטאַרבן איבער דיר, האָב איך דיר געזאַגט, גײ!
— כ׳בין דאָך אַנטאַני פעלטשאַק. דו ווײסט גאַרנישט... כ׳האַב דיר
געווײזן דאָקומענטן... א פּאַליאַק...
— גײ, ווײל איך אליין וועל זײ רופן, דראָט זי אים און שטופט
אים צו דער טיר.

— גיב מיר צוריק עפעס געלט.
זי עפנט אַ שפּאַרע פון דער טיר און קוקט אַרױס.
— גיב מיר כאָטש עטלעכע „חזרױמלעך“, בעט ער זיך.
— דו דאַרפסט שױן נישט, זאַגט זי און שטופט אים אַרױס.
ער לױפט מיט די טרעפּ העכער, צום בױדעם. ער פּאַלט צו צו דער
בױדעם־טיר: פאַרשלאָסן!

באַהאַלטן זיך ערגעץ אין הױף. ער גײט אַראָפּ צום הױז פּענצטער,
כאַפט אַ בליק צום הױף: פול מיט דײַטשן.

זי מוז מיך אַרײַנלאָזן, זי מוז! די אַלטע שטשערעווע! דאָס גאַנצע
געלט צונענומען, בײנאַכט מיך געליבט, די אַלטע אױסגעדינטע זונה! זי
מוז מיך אַרײַנלאָזן, זי מוז!

* חזרױמלעך — גאַרדשטיקלעך.

ער קלאַפּט אין איר טיר, לייכט, לייכט, מען זאָל נישט הערן אין הויף. קיינער רופט זיך נישט אָן.

ער קלאַפּט שטאַרקער, פעסטער.

— ווער איז? פרעגט זי פון אונטער דער פאַרשלאָסענער טיר.

— איך, טייערינקע, לאָז מיך אַרײַן, זיי גייען נישט אומעטום.

— זאָל דער „פּאַן“ אוועקגיין, אָבער שוין!

— לאָז אַרײַן, ראַטעווע, מיר וועלן דאָך חתונה האָבן נאָך דער

מלחמה.

— זאָל דער „פּאַן“ אוועקגיין, איך קען אייך נישט, זאָל דער „פּאַן“

שוין אוועקגיין, ווייל איך וועל רופן אַ דייטש.

עס עפנט זיך אַ שפּאַרע אין אַ טיר ביי אַ שכן, ער לויפט צו, די

טיר פאַרהאַקט זיך.

„טו יעסט זשיר, יודע“, הערט ער ווי מען שרייט אַראָפּ אין הויף

אַרײַן. ער לויפט ווידער אַרויף. די טרעפּ אונטן נעמען קרעכצן אונטער

באַנאַגלטע זעלנערשע שטיוול.

— שטיין בלייבן!

ער לויפט העכער, העכער, די טיר פון בידעם איז פאַרשלאָסן, די

שווערע טריט קומען אַליז העכער, נענטער...

— 2 —

אויבערשטורמפירער בראַנד שמייכלט.

„יאם פּאָליאַק, יא ניע זשיר“, שרייט פעלטשאַק און שלעפט אַרויס

פּאַפירן פון אַלע קעשענעס. אַ „קען־קאַרטע“, אַ מעטריקע, אַן אַרבעטס־

קאַרטע. אַליז איז אויסגעשטעלט אויף דעם נאָמען אַנטאַני פעלטשאַק,

אַליז באַווויזט שוואַרץ אויף ווייס, אַז ער איז אַ פּאָליאַק. אָבער אויבער־

שטורמפירער בראַנד שמייכלט. די קעשענעס זענען שוין ליידיק, אַלע פּאַ־

פירן אַרויסגעלייגט אויפן טיש, בראַנד גיט אפילו נישט אַ קוק אויף זיי.

כ׳בין אַ פּאָליאַק, אַ פּאָליאַק, האַלט ער אין איין בעטן זיך.

בראַנד הערט אויף צו שמייכלען. ער קנעפלט פּאַמעלעך אויף אַ לע־

דערנע טאש, נעמט ארויס א רעוואָלווער. פעלטשאַק רוקט זיך הינטער-
וויילעכץ צוריק. ער איז שוין ביי דער וואנט, קאָרטשעט ער זיך איין און
קוקט מיט שטאַרע אויגן אויפן פּיסטאָלעט.

בראַנד שטעלט זיך אויף, גייט צו נענטער צו פעלטשאַק און צילט
אָן אויף אים דעם רעוואָלווער.

— דו שוויין! דו לויזע הונט! מיך ווילסטו אָפּנאַרן? מיך, דעם אוי-
בערשטורמפירער בראַנד?!

בראַנד שרייט, פעלטשאַק ענטפערט נישט א וואָרט, נאָר זיינע
אויגן זענען צוגעקלעפט צו דער פינצטערער עפענונג פון דעם רעוואָלווער
אין בראַנדס האַנט.

בראַנד שרייט שוין נישט, ער רעדט איצט געלאַסן, ציילט יעדעם
וואָרט און שפּיזט דורך פעלטשאַקן מיט זיינע שאַרפע בליקן.

— ווער איז דאָ דער נאַר און ווער דער קלוגער? פרעגט בראַנד.

פעלטשאַק שווייגט, בראַנד דערלאַנגט אים מיט דעם רעוואָלווער-
הענטל אין דער נאָז אַריין און חזרט איבער די פראַגע:

ווער פון אונדז ביידע איז דער קלוגער און ווער איז דער נאַר?

— איר זענט קלוג, שטאַמלט פעלטשאַק ענדלעך אַרויס.

— אונד ווער איזט דום?

— איך.

— דענקסטו, דומער, דרעקיקער יודע, אַז דו וועסט מיך, דעם קלוגן

בראַנד, קענען אָפּנאַרן?

— רייד! באַפעלט בראַנד און גענענט צו אים דעם רעוואָלווער.

— ניין, שטאַמלט פעלטשאַק אַרויס.

— וואָס ניין?

— כ'וועל אייך נישט קענען אָפּנאַרן.

— ווארום דען צייגסטו דיזעס שייס? ווייזט בראַנד אויף די פא-

פירן. זאָג, ביזטו יודע אָדער פּאַלע?

פעלטשאַק שווייגט.

— ענטפער!

— יאם פאָליאָק, וויינט פעלטשאַק, לאָז מיך לעבן, איך בין אַ פּאָ-
ליאָק.

בראַנד דרייט אויס פעלטשאַקן מיטן פנים צו דער וואַנט און שטעלט
צו דעם רעוואָלווער צו פעלטשאַקס שיידל.

— איך בין יודע, שרייט פעלטשאַק אויס אויף דייטש. הער אוי-
בערשטורמפירער, איך בין דום, איך בין יודע.

בראַנד שטייכלט ווידער. עפעס אַן אַריגינעלער עקזעמפלאַר דער
יודע. די אַלע וואָס מען ברענגט לעצטנס צו אים זענען אינגאַנצן אַנ-
דערש. רעזיגנירט, גלייכנילטיק, אָדער פאַרביסן. זינט זיי ווייסן, אַז אַ
געכאַפּטער ייד קאָן נישט אויסמיידן דעם טויט, איז נישט צו כאַמערקן
ביי זיי קיין טויטשרעק, ווי זיי וואָלטן שלום געמאַכט מיטן טויט נאָך
אייידער מען האָט זיי אַהער געברענגט. האָט דאָס שיסן זיי, אויפגעהערט
צו אַמוזירן. וואָס פאַראַ טעם קאָן שוין האָבן דאָס שיסן אַ טויטן מענטש?
דער דאָ איז אינגאַנצן אַנדערש: ווי ער טאַמלט, דאָס מויל פאַר-
קרימט, די אויגן אַרויסגעזעצט, פאַרנעפּלט. יעדער אַבר זיינער וואַרפט
זיך אין קאָנוולסיע. אַ שאָד אזוי שנעל צו מאַכן אַ סוף דערצו.

בראַנד לאָזט אַראָפּ די האַנט מיטן רעוואָלווער, ער זעצט זיך אויף
אַ שפיץ טיש.

— צי ווייסטו אַז יידן האָבן מער נישט קיין רעכט צו לעבן?

בראַנד וואַרט אויף אַן ענטפער, פעלטשאַק עפנט דאָס צעקרימטע
מויל, עס הערט זיך נאָר דאָס קלאַפן מיט די ציין, קיין קול קומט נישט
ארויס.

בראַנד הייבט ווידער אויף דעם רעוואָלווער.

פעלטשאַק שטאַמלט אַרויס: כ'ווייס, כ'ווייס...

— טאָ ווי וואַנסטו עובר צו זיין אויף די דייטשע געזעצן?

עס הערט זיך נאָך אַ האַסטיקער קלאַפן פון פעלטשאַקס ציין.

— צי ווייסטו, אַז פאַר עובר זיין אויף די דייטשע געזעצן קומט

דיר טויטשטראָף?

בראַנד צעלאַכט זיך פון זיין אייגענעם ווייז: „ער מוז שטאַרבן פאַרן

עובר זיין אויפן פארבאט צו לעבן". צופרידן פון זיין חכמה, ווערט ער אביסל מילדער, ער לאזט ווידער אראפ דעם רעוואָלווער.

— עם מענן לעבן נאָר די וואָס אַרבעטן פאַר דער דייטשער מאַכט. פון פעלטשאַקס אויגן איז אַוועק די מוטנעקייט, ער נענענט אַ גריט צו בראַנדן.

— איך בין מעטאַל-אַרבעטער, זאָגט ער אַ ליגן.

— דרעק! וויר האבן דאָס גענוג.

די אויגן ביי פעלטשאַקס ווערן ווידער מוטנע, זיי קלעפן זיך ווידער צו צום רעוואָלווער.

— וווּ איז דיין משפּחה?

— אַוועקגעשיקט, נאָך אין 1942.

— מיט וועמען האָסטו לעצטנס געווינט אין געטאָ?

— מיט פּריינט.

— וווּ זענען זיי?

— געבליבן אין געטאָ.

— ביסט דו איינער נאָר געפאַלן אויף דעם געדאַנק צו באַהאַלטן

זיך אויף דער אַרישער זייט? מער קיינער נישט? קיינער פון דינע קרו-
ביים? פון דינע פּריינט?

— איך ווייס נישט, הער אויבערשטורמפירער.

אַך, דו ביסט שייס, שפּרינגט בראַנד אויף אַן אומגעדולדיקער.

— איינער, דאַכט זיך, אַז איינער האָט געטראַכט פון אַרויסגיין אויף
דער אַרישער זייט.

— וווּהין איז ער געגאַנגען?

כ'ווייס נישט, הער אויבערשטורמפירער.

בראַנד הייבט ווידער אויף דעם פּיסטאָלעט.

— הער אויבערשטורמפירער, הער אויבערשטורמפירער, בעט זיך
פעלטשאַקס.

— נו, דו ווייסט שוין?

— וואַרטן זי, הער אויבערשטורמפירער, איין ווייל, הער אויבער-
שטורמפירער.

בראנד לאזט אראפ דעם פיסטאלעט. פעלטשאק לענט זיך אָן אויף דער וואַנט ער זאָל נישט אומפאלן. ער גייט אָפּ אין שוויים. אין מויל איז אזוי טרוקן, אז די צונג איז שטייף געוואָרן, די רייך קומען אַרויס שטאַמלדיק, מען פאַרשטייט זיי קוים.

— וווּ זינד די פאַרשטעקט?

כ'וויים... כ'וויים נישט...

— דו לומפ, — שרייט בראַנד אויס און ניט אַ קאָפּע פעלטשאַקן אין

בויד אַרײַן.

— זיין באַקאַנטער... ער האָט געהאַט אַ פריינד אויף דער אַרישער

זײַט...

— ווי הייסט אָט דער יודן-פריינד?

— אַ פריינד... כ'וויים נישט צי אַ פריינד, אַמאָל געהאַנדלט צו-

זאַמען...

— ווי הייסט ער? וווּ וווינט ער?

— געזען אים אַמאָל...

— ווי הייסט ער און וווּ וווינט ער?!

— הער אויבערשטורמפירער, כ'בין אזוי צעמישט... כ'וועל זיך

דערמאַנען...

— ניכטס צו מאַכן מיט דיין דרעק! שרייט בראַנד אויס און דרייט

אויס פעלטשאַקן צו דער וואַנט.

— יוזעף בלאַשטיק, טאַרגאַווע 57, שרייט פעלטשאַק אַרויס אין

אײַן אָטעם.

— 3 —

פעלטשאַק גייט אַרויס פון דער שוכאַ-אַליי. ער קוקט זיך אַרום פאַרהיידושט, ווי ער וואַלט דאָ געווען דאָס ערשטע מאָל. ער האַלט די הענט אין די קעשענעס צוצוהאַלטן די הויזן. איז עס מעגלעך? אין ער דורך עטלעכע שעה אזוי איינגעדאַרט געוואָרן, אז די הויזן האַלטן זיך נישט אויף אים? ער גייט אַרויס אויף דער מאַרשאַלאַקווסקע, שלעפּט

זיך צו צו א בייזל מיט קאלטע געטראנקען, כאפט א סיפאן סאָדע-וואַ-
סער, זויגט אים אויס אין איין אָטעם ביזן סוף. אַלע פּאָר טריט שטעלט
ער זיך אָפּ טרינקען און אין מויל הערט נישט אויף צו טריקענען.

„איך בין פּריי“, זאָגט ער זיך, וויל אַרויסרופן ביי זיך פּריי, די
פּריי אָבער קומט נישט. ער ווייזט זיך די גאַסן, דעם הימל און דער-
מאַנט: „געדענקסט מיט וויפל באַדויערן האָסט געקוקט אויף דעם ווען
מע האָט דיך געפירט „אהין“, געטראַכט, אז זעסט עס צום לעצטן מאָל,
אַט זעסטו עס ווידער“.

עס ווירקט נישט.

ער באַטאַפט אין קעשענע די לעגיטימאַציע פון געסטאַפּאָ און פּר-
בירט זיך מאַכן האָפּערדיק: „אַנו, זאָל איצט א „שמאַלצאַוויניק“* פּר-
בירן זיך צוטשעפּען צו מיר, וועל איך אים ווייזן“. אַלע טענות בלייבן
אַן אָפּקלאַנג, ווי ער וואָלט גערעדט צו אַ טויטן.

„איך האָב מער פאַר קיינעם נישט קיין מורא“, פּרובירט ער ווייטער
זיך אויפהייטערן, איך בין מער נישט קיין ייד, איך בין אַגענט נומער
"1837"

דאָס בלייבט נישט אַן אָפּקלאַנג. די ליפּן אויף זיין פנים, (זיינע
ליפּן?) צעקרימען זיך און קרימען נאָך מיט חוזק: אַכט הונדערט זיבן-
און-דרייסיק.

ער קאָן נישט איינשלאָפּן. ער צינדט אַן דאָס ליכט און לייענט, מיר
צו מאַכן די אויגן. די אויגן זענען מיר, ער לעשט אויס דאָס ליכט און
קאָן ווייטער נישט איינשלאָפּן. ער טראַכט וועגן נאַרנישט, אין קאָפּ איז
פּוסט, אזוי פּוסט אז ער פילט די פּוסטקייט ווי אַ ממשות.

די טאַג-ליכט שטעכט שוין אַדורך זיינע געשלאָסענע אויגן-לעפלעך
און דער שלאָף קומט אַליץ נישט.

„פאַרוואָס קאָן איך נישט איינשלאָפּן?“ פּרעגט ער זיך.
ווי אַן ענטפּער אויף דער פּראַגע שווימט אויף אַ בילד: מיכאַל באַ-

* שמאַלצאַוויניק — אַ שאַנטאַזשיסט. געווען פּאַליאַקו וואָס האָבן זיך געמאַכט
אַ פּרנסה פון שאַנטאַזשירן און מסרו יידן, מען האָט זיי גערופן שמאַלצאַוויניקעס.

רענשטיין, אין בראנדס צימער, מיטן פנים צו דער וואנט. בראנד שטעלט צו דעם פיסטאָלעט צו מיכאלס שיידל.

פון פעלמשאקן נעמט פליסן דער שווייס, ווי נעכטן בעת ער איז געוועזן אין בראנדס צימער.

בראנד האלט דעם פיסטאָלעט ביי מיכאלס שיידל, א שאַם. פעלמשאק שפרינגט אונטער אין בעט, די שויבן אין זיין פענצטער האָבן אַ ציטער געטון פון בראנדס שאַם דאָרטן אין געשטאָפּאַ. מיכאל האָט זיך אויסגעגליטשט אויף דער פּאָדלאָגע, ער וואַרפט זיך צו מיכאלן: מיכאל, מיכאלע, מיכאל טייערער.

ניין, ער האָט זיך נישט געוואָרפן צו מיכאלן, ער ליגט אין בעט ביי זיך אין צימער, נאָר מיכאל איז זיכער אין געשטאָפּאַ, מע האָט אים זיכער דערשאָסן.

אפשר איז מיכאל נאָר נישט געגאָנגען צו יוזעף בלאַשטישיק?? אפשר איז ער אַוועק ערגעץ אַנדערש און די געשטאָפּאַ האָט אים נישט געפונען? אפשר —

ער איז געגאָנגען צו יוזעף בלאַשטישיקן און איז נישט אַוועק פון אים, די געשטאָפּאַ האָט אים דאָרט געפונען, און אויב מען האָט אים נאָך נישט דערשאָסן, וועט מען — —

— אפשר וועט מיכאל אויך עפעס זאָגן? זאָל ער זאָגן, זאָל ער!

— מיכאל וועט נישט זאָגן, מיכאל איז נישט ער, מיכאל

וועט קיינעם נישט מסרן!

זאָל ער נישט, אויב ער וויל נישט. אָבער קאָנען, קאָן ער מסרן? ער קאָן בלייבן לעבן, נאָר ער וויל נישט. איז נישט! אז ער איז אַ נאָר, בין איד נישט שולדיק.

פעלמשאק איז איינגעשלאָפן.

— 4 —

— פארוואָס ביסטו נישט געקומען נעכטן? פרעגט דער געשטאָפּאַ מאַן פעלמשאקן.

— איך בין קראַנק געווען.

— מיר האָבן אַ רפואה צו אַלע קרענק, ווייזט דער געשטאַפּאַרמאַן אויפן רעוואָלווער. דו מוזסט קומען יעדן מאָנטיק פינקטלעך 9 אינדערפרי. וואָס האָסטו צו מעלדן?

— איך מוז נאָך זוכן.

— איך מיין אז דו טויגסט נישט צו דער אַרבעט, מען דאַרף דיך צוריקשיקן צו בראַנדן...

— איך טויג, מיין הער, איך טויג, שיקט מיך נישט צו בראַנדן.

— נו גיי. ברענגסטו נישט עפעס ביזו קומענדיקן מאָנטיק, גייסטו צו דיניע לאַנדסלייט...

דינסטיק, מיטוואָך, דאָנערשטיק. אַ טאָג נאָך אַ טאָג לויפט אוועק און ער האָט גאָרנישט וואָס צו מעלדן אין דער געשטאַפּאַ. עס איז שוין זונטיק, די שעהן לויפן ווי משוגע. באַלד וועט זיין מאָנטיק: צימער 17, דער נאָך צו בראַנדן... ניין! נאָר נישט צו בראַנדן, כ'וועל זאָגן!

וואָס וועט ער זאָגן? ער האָט גאָרנישט וואָס צו זאָגן, גאָרנישט, גאָרנישט!

און דער זייגער וואָרנט. ער קלינגט אויס די שעהען און וואָרנט: נאָך זיבן שעה, זעקס, פינף, פיר שעה צו מאָנטיק ניין אינדערפרי. צימער 17, דערנאָך בראַנדס צימער. — ביסט שייס! וועט בראַנד זאָגן. דאָס פנים צו דער וואַנט, דער רעוואָלווער צום שיידל: טראַך!

די שוויבן דאָ אין צימער האָבן אַ ציטער געטון פון דעם שאַס. ער כאַפט זיך ביים שיידל, ס'איז גאַנץ. אורדאי איז עס נאָך גאַנץ. ס'איז דאָך ערשט פינף דער זייגער פאַרטאַג, און ער איז נאָך ביי זיך אין דער היים. אָבער ער האָט בפירוש געפילט ווי די קויל לעכערט דאָס שיידל, און — ער פילט דאָך נאָך איצט דאָס לאַך, עס ווייטיקט... אַ ווייטיק אין שיידל די גרויס פון אַ קויל, עס טרעט נישט אָפּ.

און ער האָט גאָרנישט, גאָרנישט!

עפעס האָט ער, פאַלט אים איין, נאָר עס איז נישט צום זאָגן. זיין מיידעלע פעלעטשקע געפינט זיך אין אַ קריסטלעכער קינדער־היים אין

שווידער. דאָס איז עפעס צום זאָגן, נאָר נישט פאַר אים. ע ר וועט דאָס בשום אופן נישט זאָגן!

ניין. ער וועט עס טאָקע נישט זאָגן. פאַר קיין שום פרייז וועט ער עס נישט זאָגן. דאָס זאָגט ער זיך צו. דאָס שווערט ער: ער וועט עס נישט זאָגן!

דער ווייטיק אין שידל די גרויס פון א קויל איז פונדעסטוועגן אָפֿ-נעטראָטן...

ער טוט זיך אָן, ער מוז באַלד גיין, און ער האָט גאָרנישט. דאָס וואָס ער האָט קאָן ער נישט זאָגן. פאַר אַן אַנדערן וואָלט דאָס עפעס געווען. צום ביישפּיל מיכאַל. מיכאַל באָרנשטיין ווייסט, וווּ פעלעטשקע געפינט זיך. אויב ער איז געוואָרן אַן אַגענט, איז דאָס פאַר אים עפעס צום זאָגן. עס איז פאַר אים עפעס און ער וועט עס זיכער זאָגן. ווייל אז מען זאָגט נישט, גייט מען צו בראַנדן... נישט געדאַרפט זיך פאַרטרויען פאַר באָרנשטיינען. אין אזא צייט טאָר מען זיך נישט פאַרטרויען פאַר דעם אָרנטלעכסטן מענטש... פאַר דעם נאָענטסטן פריינט... אָרעמע פעלעטש-קע, אומגליקלעכע מיידלע... ער איז זיכער געוואָרן אַן אַגענט דער מיכאַל, און ער וועט זיכער מסרן. פעלעטשקע איז אַ פאַרלוירענע, אזוי גוט ווי טויט...

און אפשר טאָקע שוין טויט? זיכער שוין טויט! מיכאַל האָט דאָך באַלד עפעס געזאָגט. אימזיסט שענקט בראַנד נישט דאָס לעבן. האָט ער דאָך געמוזט זאָגן, און די געשטאַפּאָ האָט שוין צוגענומען פעלעטשקען. וויי, וויי, ער, דרייט זיך דאָ אַרום אַ רואיקער און פעלעטשקע איז שוין טויט. מיין קליינע פעלעטשקע, מיין אָרעם פעלעטשקע...

דער זייגער קלינגט: זעקס, זיבן, אַכט! קיין טעות נישט, שוין אַכט דער זייגער, ער מוז שוין גיין און ער האָט גאָרנישט, און זיין פעלעטש-קע איז שוין אויך נישטאָ —

איינגטלעך, אַז פעלעטשקע איז שוין סיווי נישטאָ, קען ער דאָך זאָגן. איי עס וועט זיך אַרויסווייזן, אַז זי איז שוין דאָרט נישטאָ, אָבער זי איז דאָך געווען, אַבי ער האָט עפעס געברענגט. ער איז נישט מחוייב צו וויסן, אַז מען האָט זי שוין צוגענומען. יעדנפאַלס, וועט ער געווינען

נאך א וואך. אין פארלויף פון דער וואך, ווייטט ער וואס עס קאן זיך מאכן? אפשר וועט זיך עפעס מאכן — הם, ס'הייסט: אפשר וועט זיך דערווייל די מלחמה ענדיקן...

ער נעמט דעם מאנטל און גייט ארויס פון שטוב.
ער גייט א שטיקל וועג מיט א רואיקן שריט. פלוצים שטעלט ער זיך אָפּ, דרייט זיך האַסטיק אויס און לויפט צוריק אין שטוב אַרײַן. ניין! ניין!!! כ'וועל נישט מסרן מײַן קינד, כ'וועל נישט דערהרגענען פער לעטשקען, ניין!

אין שידל איז צוריקגעקומען דער ווייטיק די גרויס פון א קויל...
אַז ער גײט נישט אַהײַן, וועלן זײ קומען נאָך אים. מען וועט אים ברענגען צו בראַנדן און — —

טריט אויף די טרעפּ, מען גײט צו אים. דאָס איז שוין דער סוף! אַרײַמע פעלעטשקע, וואָס דערוואַרט דיך, מײַשטיינס געזאַגט, אַז וועסט יאָ אײבערלעבן? די מאַמע שוין נישטאָ, איצט דער טאַטע... אײדער צו זײַן אַ קײלעכדיקע יתומה, איז גלײכער נישט געבוירן צו ווערן...
ניין! ניין!!! ער וועט נישט זאָגן! זאָלן זײ שײַסן, ער וועט נישט זאָגן!

די טריט זענען אוועק צו די העכערע שטאָקן, עס איז נישט געשטאַ-
פּאָ, עס איז נישט צו אים. ווען וועלן זײ קומען? זאָלן זײ שוין קומען!
אַ סוף זאָל עס נעמען. ער וועט נישט זאָגן.

אין אַנטוועכץ, אין די שטיוול לײגט ער זיך אוועק אויפן בעט
וואַרטן. פּלוצלינג ווערט אים ליכטיק אין קאָפּ: אַנטלויפן!

זײ נאָר ער קומט אָן קײן שוײדער, וואַרפט ער אַרײַן אין פּאַסט-
קעסטל פון דער קינדערהיים אַן אַנאָנים ברײוול: „מען איז אײך חושד,
אַז איר האָט בײַ זיך יידישע קינדער. אויב עס איז אמת, שיקט זײ אויף
אַ צײט אין אַן אַנדערער קינדערהיים.

אַלע קריסטלעכע קינדערהיימען זענען פאַרבונדן אין אײן צענ-
טראַלע, זײ וועט לײכט זײַן אײבערצושיקן פעלעטשקען ערגעץ אַנדערש
און עס וועט פאַר איר געזונטער זײַן, אַז דער טאַטע וועט נישט וויסן
וואו זי איז.

מנע, אלץ גייט אזוי גלאטיק. באַלד באַדאַרפט פאַרן אין דאָרף אַרײַן. ערשט צוויי וואָכן ווי ער איז אָנגעקומען אַהער און איז איינגע- אַרדנט, מען קען זאָגן, אויף כשר, אפילו מיט אַן איינמעלדונג. וואָס טענהט בראַנד צו זיין פאַרשווינדן ווערן? בייזערט ער זיך? שמייכלט ער? בראַנד שמייכלט... אַן אויטאָ שטעלט זיך פּלוצים אָפּ פאַר דער כאַטע וווּ פעלטשאַק וווינט, פון דעם אויטאָ גייט אַרויס יאָן, דער יאָן פון צימער 17. מען ברענגט פעלטשאַק צו בראַנד, בראַנד שמייכלט: פון אונדז קען מען נישט אַנטלויפן. — ווייז אים אונדזער קעלער, זאָגט בראַנד צו יאָנען.

צוויי ריזיקע יונגען פירן אים אַראָפּ אין קעלער אַרײַן. עס פאַר- האַקט זיך נאָך זיי אַ דיקע הערמעטיש-פאַרמאַכטע טיר. — דאָס אין דער סוף, טראַכט פעלטשאַק גלויבגילטיק. אָבער עס איז נאָך נישט דער סוף. עס נעמען האָנלען אויף אים קלעפּ. די צוויי יונגען שלאָגן ווי קאָוואַ- לעס מיט האַמערס, דער אַ קלאַפּ, דער אַנדערער אַ קלאַפּ. ער גליטשט זיך אויס, שטעלן זיי אים אויף און שלאָגן ווייטער. בלוט פון דער גאָן, פון מויל, ער פאַלט. זיי שטעלן אים אויף, ער קען שוין נישט איינשטיין אפילו אַ רגע, לאָזן זיי אים ליגן און קאַפּען מיט די פיס. ער עפנט די אויגן, ער ליגט אין אַ קאַלזשע וואַסער, בראַנד שטייט איבער אים.

— געפעלט דיר דער קעלער? פרעגט בראַנד. אַלפרעד, גיב אים פינף-און-צוואַנציג.

באלד פון די ערשטע שמיץ צעפאַלט זיך דאָס אָנטועכץ אויף שטוי- קער. די בייטש שניידט אַרײַן פאַסן הויזן טיף אין לייב אַרײַן. — הרגעט מיך! שיסט מיך! בעט זיך פעלטשאַק ביי בראַנדן. בראַנד שמייכלט: צו שפעט זיך מיישב געווען. בחנם ווילסטו האָבן פאַרלענגערט דיין לעבן אויף אזויפיל וואָכן? — שיסט מיך, כ'ווייל מער נישט לעבן.

— ביסט ביי אונדז אין דינסט, מיר וועלן באשטימען ווען דו זאלסט
שטארבן.
צומארגנס ברענגט מען אים ווידער צו בראנדן.
— גיי צו דער ארבעט. יעדן מאָנטיק מוזטו זיך מעלדן. אז וועסט
נישט ארבעטן ווי געהעריק, וועסטו גיין אין קעלער אריין.
— אָבער איך ווייס גאָרנישט, איך ווייס נישט ווי עס צו מאַכן.
— איר יידן דערקענט אן אייעריקן מיטן ערשטן בליק; גיי אין גאָס,
קוק זיך איין אין פּנימער. דערקענטו א יידן, רוה פּאָליציי, אָדער שפּיר
נאָך ווהיין ער גייט. פּאַרשטאַנען?
— פּאַרשטאַנען, הער אויבערשטורמפּירער.

— 6 —

„א יונג קינד נאָך“, טראַכט ער וועגן דער מיידל וואָס זיצט אַנטקעגן
אים אין טראַמוויי. יא, אזא יונג קינד און וועט נעכעך לאַנג נישט אָנ-
טרייבן מיט אזעלכע אויגן... יעדער קאָן דאָך דערקענען...
— אָבער די האָר זענען בלאַנד.
— מען דערקאָנט, אז עס איז קינסטלעך בלאַנד געמאַכט.
— עס הויבט זיך נישט אָן, מען דערקענט גאָרנישט, זיי זענען נישט
צו העל. און די ברעמען זענען אויך בלאַנד, זי איז אָפּגעהיט, די קלייד-
נע...
אזא צאָרט חנעוודיק מיידעלע, מען דאַרף האָבן אַ האַרץ פון אַ
שטיין זי צו מסרן. — מאַטערט זיך נעכער, מסתמא, וויל איבערלעבן,
אָבער ס'איז אַרויסגעוואָרפענע ארבעט. סוף כל סוף וועט מען זי דער-
קענען. מיט אזעלכע אויגן... גענוג איין קוק צו געבן און מען דערקענט
באַלד.
דער טראַמוויי שטעלט זיך אָפּ ביי דער גאַס, ווו ער וווינט. ער
שטעלט זיך אויף אַראָפּצוגיין. — וואָס איילט ער זיך אזוי — דער קאָנ-
דוקטאָר? נישט באַוווּזן אַראָפּצוגיין און דער טראַמוויי לויפט שוין וויי-
טער...
23

דער טראמוויי שמייט ווידער. עט, אז ער איז נישט אַראָפּגעגאַנגען
ביי זיין גאַס, וואָס האָט ער זיך שוין צו איילן? ער וועט צופאָרן נאָך אַ
שטיקל און דערנאָך אַהיימגיין צופּוס. אַ שיין וועטער היינט, אַ פּאַרגעד
ניגן צו שפּאַצירן.

ער גייט נישט אַראָפּ אויך ביי די ווייטערדיקע אָפּשטעלן פּון טראַמ
וויי, ער וויל זען וואָס עס וועט מיט איר ווערן. ער איז נייגעריק צו זי
וועט בשלום אָנקומען אַהיים מיט אַזעלכע אויגן...

ער האָט זיך אַביסל פּאַרטראַכט און נישט באַמערקט, אז זי גרייט
זיך אַראָפּצוגיין. ער האָט עס דערזען, ווען זי איז שוין געווען אַרויס. ער
באווייזט קוים אויך אַראָפּצושפּרינגען, ווען דער טראַמוויי רירט שוין פּון
אָרט. זי איז שוין אַריבער אויף דער אַנדערער זייט גאַס, דער טראַמוויי
פּאַרשטעלט זי.

— זאָל זי פּאַרשווינדן, זאָל זי באַווייזן אַוועקגיין, איך זאָל נישט
וויסן וווּהין.

זי איז נישט פּאַרשוונדן. דער טראַמוויי איז אַוועקגעפּאַרן ווייטער,
זי גייט מיט אַ שפּאַצירנדיקן טריט אויף דער אַנדערער זייט גאַס, ער
גייט אויך אַריבער אויף דער אַנדערער זייט גאַס.

— נישט זי, נישט זי. אַזאַ יונגיטשקע — בלוט און מילך, אַזאַ
איידל פּנימל — זיכער פּון אַ בעסערער היים, נישט זי.

— ניין, זי וועל איך נישט אויסגעבן. אָט גייט פּאַרביי אַ פּאָד
ליציאַנט און איך רופּ אים נישט, ער זאָל זי פּאַרהאַלטן. זי נישט. כ'וועל
אויסזוכן עפעס אַן אַלטן, וואָס האָט שוין סייזוי נישט לאַנג צו לעבן. זי
בשום אופן נישט.

זי איז ערגעץ פּאַרשוונדן געוואָרן. וווּ איז זי אַהינגעקומען?
נישטאָ... און איבערמאָרגן איז מאָנטיק. אין קעלער אַריין! אוי הלואוי
וואָלט מען אים דערשאַסן, הלואוי קיין טרעבלינקע געשיקט. דעם קעלער
קאָן אַ מלאַך אויך נישט אויסהאַלטן און איבערמאָרגן איז מאָנטיק...

אָט איז זי. זי גייט אַרויס פּון אַ געוועלכ מיט אַ פעקעלע אין האַנט.
זי זוּיסט נאָרנישט, ווער עס גייט הינטער איר. אַרים קינד!

ניין, ער וועט זי נישט אויסגעבן, ער וועט ווייטער זוכן, נאָר פּאַר

יעדן פאל איז גוט צו וויסן וווּ זי וווינט. אָט גייט זי אַרײַן אין אַ הויז, גייט פאַרביי דעם ערשטן הויף, גייט אַרײַן אינעם צווייטן. גייט אַרײַן אינעם אַרײַנגאַנג אויף רעכטס. ווי ווײַניק זי איז אָפּגעהיט, קוקט זיך גאַרנישט אום. זי גייט העכער, העכער, ביזן העכסטן שטאַק.

ער גייט אַרויס פון הויף און קערט זיך באַלד אום, מען דאַרף זען ווױהין זי איז אַרײַן. ער גייט אַרויף. עס זענען דאָ פיר טירן. אין וועל-כער איז זי אַרײַן? אויף איין טיר הענגט אַ שלעסל פון דרויסן, בלײַבן דריי. פון איין שטוב הערט זיך אַ געוויין פון אַ קינד, מן הסתם נישט דאָ. אין איין טיר פאַרדרייט זיך אַ שליסל פון אינעווייניק, שטייל און פאַמע-לעך פאַרדרייט זיך דער שליסל, דערנאָך נעמט מען אים שטייל אַרויס. דאָ איז עס. זי האָט דערהערט פאַרדעכטיקע טריט אין הויז, האָט זי זיך פאַר-שלאָסן.

דעם מאָנטיק איז ער אין קעלער אַרײַן נישט געגאַנגען...

— 7 —

אויפן עק גאַס, נישט ווייט פון זיין היים דרייען זיך שטענדיק צוויי שיקסעס. איינע אַ צעוואַקסענע, אַ צעגאַסענע, איר הויט איז וואַסער-דיק בלוי, ווי אַלץ אינעווייניק וואָלט שוין געווען דורכגעפּוילט, נאָר אַ דינע הויט-שאַל פאַרדעקט נאָך דאָס פּוילעכני. די צווייטע איז אַ קליינע און אויסגעטריקטע. אויף אירע קליידער צייכענען זיך שפּיציקע ביינער, די פיס ווי דינע שוועבעלעך, דאַכט זיך, אַז זיי וועלן זיך אַ ליאָדע מינוט איבערברעכן.

ווען ער גייט פאַרביי, שמייכלען זיי צו אים מיט די שרױענדיק באַ-פאַרבטע פּנימער און ווינקען מיט די פאַרבנלאָזע אויגן.

עס עקלט ווען מען קוקט אויף זיי, דאָך ווערט ער אומדראַיק און קאָן דערנאָך נישט איינלייגן אין בעט. איינמאָל איז ער אפילו צוריק אויפגע-שטאַנען פון בעט, גענומען אַרויסגיין צו זיי. זענען אָבער באַלד אויפגע-שווומען פאַר אים די אילוסטראַציעס אין די מעדיצינישע ביכער, ווי עס זעען אויס די קערפּער-טיילן באַזעצטע מיט מיקראָבן, צעפרעסענע פון די

קראנקהייטן. איז ער צוריק אריין אין שטוב. אָבער דאָס האַרץ האָט בײַ אים גענומען קלאָפן יעדעס מאָל, ווען ער איז זײ פאַרבייגעגאַנגען. ער האָט געוווסט, אז סוף כל סוף וועט ער אַמאָל נישט אויסהאַלטן.

איצט זיצט ער אין קאַפּע „אַנולקאַ“ און פאַרענדיקט טרינקען אַ גלאָז טײ. ער פילט אויף זיך אימיצנס בליק. ער הויבט אויף דעם קאַפּ, עס קוקט און שמייכלט צו אים אַ שרייענדיק געפאַרבטע, אָבער גאָרנישט קיין מיאוסע פרוי. זי שמייכלט צו אים פאַרבעטנדיק. עס פאַרפעלט אים אַמעס, ער נעמט זיך אָן מיט כוח און גייט צו צו איר טישל.

— קאָן איך אייך באַגלייטן אַהיים? פּרעגט ער, ווען זײ גײען אַרויס פון קאַפּע.

— אוודאי, אָבער עס קאָסט 300 זלאָטעס. איך בין נישט אזא וואָס דרייט זיך אויף די ראַגעס.

ער איז צו מיר אוועקצוגיין, ער וויל בלייבן אַ גאַנצע נאַכט.

— אַכט הונדערט זלאָטעס, זאָגט זי, און דאָס געלט פאַראוים.

פאַרטאָג אין מיטן צערטלען אים, שפּרינגט זי פּלוצלינג אויף: דו ביסט אַ זשיד? זי שפּרינגט אַרויס פון בעט, וואַרפט זיך אויף אים מיט די פּויסטן, מיט די נעגל: דו פאַרשווער זשיד, וו וואַנסטו — אַ ייד, צו קומען צו מיר. איך בין נישט אזא וואָס דרייט זיך אויף די ראַגעס, איך בין אַ גוטע פּאָליאַטשקע. זי צעוויינגט זיך: איך האָב זיך נאָך קיינמאָל נישט פאַראומרייניקט מיט אַ זשיד.

— איך בין אזוי געבוירן געוואָרן, שטאַמלט ער. איך בין נישט קיין

ייד, איך בין אַ דייטש.

— זאָנסט ליגן.

ער ווייזט איר אַ לעגיטימאַציע מיטן האַקנקרייץ־שטעמפל. זי טריכט

אַריין אין בעט: — זײ מוחל, טײערער, וואָס איך האָב דיך געשלאָגן. מיך עקלט פון זשידעס.

— פאַרוואָס האָב איך איר נישט אויסגעפּראַסקעט די פּיסקעס און

געזאָגט: — יא, איך בין אַ זשיד? פאַרוואָס האָב איך אזוי קריכעריש

געשמיכלט, ווען זי האָט מיך געלויבט, מיינענדיק אז איך בין אַ דייטש, און בין ווייטער געבליבן מיט איר. פאַרוואָס?

אָזוי איז עס. מען קאָן זיך נישט צעטיילן אין צווייען. מען קאָן נישט גלייכצייטיק זיין דער אַמאָליקער חשובער דאָקטאָר אינגאָנצן ליבענשטיין און דער איצטיקער אַגענט נומער 837.

אָט גיב אַ קוק אין שפיגל. איז דאָס זיין פנים? אָט דאָס טעמפע אויסזען? אָט אַ די קרעטינישע אויגן? דאָס איז ער? יאָ, דאָס איז ער. אַ מענטש איז — וואָס ער טוט און זעט אויס — ווי ער איז. ער איז אַ וואָרעם, אַ מנובל, ער איז ער ערגער פון אַ זונה. אַ זונה קאָן פיינט האָבן, אַ זונה האָט מוט צו זידלען און באַליידיקן. ער קאָן דאָס אויך נישט.

וואָס פאַראַ טענות האָסטו אייגנטלעך צו איר? און דו ביסט בעסער געווען? ווי האָסטו געקוקט אויף די „באַלאַטשאַזשעס“? האָסטו נישט געקוקט אויף זיי מיט עקל? האָסטו נישט גענוגער געוואָשן די הענט נאָך אַ פאַציענט אַ „פּעיסאַטע“ ייד (אַ ייד מיט פּיאָר), ווי נאָך אַ פאַציענט אַ שיכורן גוי? האָסטו זיך נישט געשעמט מיט דיין יידישן אָפּשטאַם כאַטש האָסטו זיך פאַר קיין ייד נישט באַטראַכט? האָסטו זיי פיינט גע- האַט, דערפאַר האָסטו זיי געקאָנט מסרן!

טאָ פאַרוואָס איז ער געגאַנגען מסרן פעלעטשקען, טראַץ דעם וואָס ער האָט זי ליב געהאַט?

האָט ער זי טאַקע נישט געמסרט. האָט ער זיך טאַקע צוריקגעהאַלטן אין דער לעצטער מינוט. וואָלט ער געקענט מסרן יידן, אויב ער וואָלט זיי ליב געהאַט? אויב זיי וואָלטן אים געווען אייגן ווי פעלעטשקע? די פאַרבונדנקייט מיט דער משפּחה האָט דאָך אים געראַטעוועט פון מסרן זיין קינד. וואָלט ער אפשר נישט געוואָרן קיין מסור, אויב ער וואָלט גע- ווען צוגעבונדן צו זיין פּאַלק?

און, איז עס דען נאָר צוגעבונדנקייט צום פּאַלק, וואָס עס פעלט אים? ער האָט דאָך זיי פאַראַכט! ער האָט דאָך געקוקט אויף זיי ווי אויף ווערעם! איז אפשר דערפאַר האָבן זייערע לעבנס ביי אים קיין ווערט נישט געהאַט? איז אפשר דערפאַר האָט ער געקענט צערעטן

זייערס א לעבן מיט דער זעלביקער גלייכגילטיקייט וואָס מען צעטרעט אַ וואָרעם?

אויב אזוי, איז דאָך נאָרנישט אזאָ ווייטער מהלך פון אינגאָציי ליר בענשטיין ביו אַגענט — 837? אויב אזוי, איז דאָך דער — 837 אַ המשך פון אינגאָציי ליבענשטיין?

דאָך בין איך געווען אַ חשובער און נוצלעכער מענטש אין דער געדעלשאַפט. אַ געטרייער מאַן און אַ גוטער טאַטע. פון אַן אַרימען פּאַציענט קיין געלט נישט גענומען, צי ער איז געווען אַ פּאַליאַק, צי אַ ייד. צו אַ פּאַליאַק מיט פּאַרגעניגן צוריקגעגעבן דאָס געלט, זאָל ער דער-צוילן... זאָלן די פּאַליאַקן וויסן... ביי אַ ייד עס געטון מיט אומוילן, זאָל ער שוין אויפהערן בעטלען, זאָל ער שוין גיין...

אַבער קיינעם קיין שלעכטס נישט געטון, אָבער קיינמאָל קיין פּאַר-ברעכן נישט באַגאַנגען. אין אַ נאָרמאַלער צייט, ביי נאָרמאַלע באַדינ-גונגען, וואָלט קיינמאָל נישט געקאָנט קומען צו דעם וואָס איצטער, ווען ס'וועט קומען אַ נאָרמאַלע צייט, וועל איך ווידער ווערן אַ נוצלעכער און אַרנטלעכער בירגער אין דער געזעלשאַפט. איך וויל נישט זיין קיין מסור! איך וויל זיין וואָס איך בין געווען: ד"ר אינגאָציי ליבענשטיין!...

— 8 —

שוין צוויי וואָכן ווי ער האָט נאָרנישט געבראַכט. נישט געהאַט וואָס צו ברענגען. זענען שוין נישטאָ קיין יידן אין וואַרשע? פריער זענען זיי דאָך פּשוט, געקראָכן אים אין די אויגן אַרײַן. ער האָט געבעטן גאָט, ער זאָל קיינעם נישט טרעפן, און דאָך געטראָפן. אַ גאַנצע וואָך האָט ער אויסגעמיטן צו גיין אין גאַס אַרײַן, זונטיק איז ער אַרויס און גלייך געדטראָפן אַ ייד. ער איז אזוי געניט געוואָרן דערין, אַז אין דעם ערשטן אויגנבליק האָט ער זיי דערקענט. מעגן זיי האָבן געהאַט דעם בעסטן אויסזען: אין די אויגן האָט ער זיי דערקענט. אַ שאַרפן בליק יענעם אין פנים אַרײַן, זענען די אויגן ביי יענעם געוואָרן צעשראַקן און גענומען ווילד לויפן אין אַלע זייטן, — איז עס אַ ייד. די האָר האָבן זיי געקענט פאַרבן,

אָבער די אויגן, אפילו אויב זיי זענען געווען בלוי ווי דער הימל, אָדער גרין ווי ביי אַ קאַץ, ער האָט זיי באלד דערקענט. די שרעק האָט אַרויס־געקוקט פון זייערע אויגן און זיי געמסרט.

איצט איז שוין צוויי וואָכן ווי ער האָט גאַרנישט. יענע וואָך איז ער צופרידן געווען, וואָס ער האָט גאַרנישט געפונען. ער האָט זיך גאַר־נישט צופיל געדרייט אין די גאַסן. אַרומגעדרייט זיך אַביסל יוצא צו זיין, זיי האַלטן דאָך אים „אויפן אויג“, און איז באלד אַוועק אַהיים. מאַנטיקס האָט ער גאַנץ האַפּערדיק געמאַלדן, אַז ער האָט גאַרנישט. ער האָט זיי שוין גענוג געגעבן. די לעצטע וואָך האָט ער גאַרנישט נישט גע־ברענגט און צו פאַרענטפערן זיך צוגעגעבן: עס זענען שוין נישטאָ קיין יידן. עס איז געווען אַ גרויסע נאַרישקייט אַזוי צו זאָגן. אויב עס זענען שוין נישטאָ קיין יידן, טאָ צו וואָס דאַרפן זיי אים? ווען עס וועט שוין נישט זיין קיין יידן, וועט מען אים שיקן צו אַלע יידן... האָט ער זיך טאַקע באלד צוריקגעכאַפט און ווילעריש אַ זאָג געטון: פּונדעסטוועגן וועל איך נאָך עפעס געפינען, איר וועט זען דעם קומענדיקן מאַנטיקס, אַז איך קען זיי געפינען, אפילו ווען זיי זענען שוין באלד נישטאָ.

*
*

איז עס, צי איז עס נישט?

זי האָט אָן ספּס עפעס סעמיטישעס אין זיך. אָבער די אויגן זענען גויאישע: גרוי ווי גויאישע אויגן, רואיק און זיכער ווי גויאישע אויגן. איז זי אַ יידישע צי נישט?

נאָכשפירן זי און מעלדן. זאָלן זיי זיך ברעכן די קעפּ, צי זי איז יאָ אָדער נישט.

ניין, דאָס טויג שוין מער נישט. היינט ווען עס זענען שוין דאָ אַזוי ווייניק יידן און מען דאַרף שוין מער נישט אַזויפיל אַגענטן, מוז מען אַרויסווייזן גוטע קענטענישן, אַז נישט קען מען „פּליען"... ער האָט שוין דריי מאָל געמאַכט אַזעלכע שפּיצלעך: איינמאָל נישט ווילנדיק — ער האָט געמיינט, אַז עס איז אַ יידישע, עס האָט זיך אַרויסגעוויזן. אַז

נישט, און מען האָט זי באַפֿרויט. צוויי מאָל האָט ער זיי ספּעציעל אַרײַנגעפֿירט אין טעותן, כדי ער זאָל נישט דאַרפֿן ברענגען קיין יידן. אויב ער וועט היינט ווידער מאַכן אזאָ קונץ, קען ער דערפֿאַר באַצאָלן מיטן לעבן.

דער טראַמוויי שטעלט זיך אַלעמאָל אָפּ בײַ אַן אַנדער אָפּשטעל, זי קען אַ ליאָדע מינוט אַרויסגיין, זאָל ער איר נאָכגיין? איז זי, צי איז זי נישט?

— אַנטשולדיקט מיר, פֿאַני, ווי אזוי דאַרף איך פֿאַרן צו דער פרעמע גאַס?

זי דערקלערט אים ווי אזוי צו פֿאַרן, איר פּויליש איז אָן אַ פּנס: אַ פּיינע שפּראַך, אַן אויסגעצײכנטער אַקצענט.

— איר זענט נישט קיין היגער? פרעגט זי אים פּריינטלעך.

— ניין, איך בין נישט קיין היגער, איך אַרײַענטיר זיך שוואַך אין די וואַרשעווער גאַסן.

— איר קענט אויסשטייגן דאָ וווּ איך, אויף קראַקאָווער פֿאַרשטאַט.

איך וועל אייך ווייזן וווּ צוצוגיין.

ער קלערט ווי אזוי ווייטער צו ציען דעם שמועס, זי שווייגט. ווען דער טראַמוויי שטעלט זיך אָפּ אויף קראַקאָווער-פֿאַרשטאַט שפּרינגט ער אויף. ער דערמאָנט זיך, אַז ער האָט געזאָגט דאָס ער איז נישט קיין היגער, זאָגט ער: כֹּהאָב, דאַכט זיך, דאָ געזען אַ שײַדל — „קראַקאָווער פֿאַרשטאַט“.

— יאָ דאָ איז עס, זאָגט זי און גייט אַרויס די ערשטע, ער גייט

אַרויס נאָך איר.

— איר האָט דאָ קרובים? פרעגט זי אים.

— ניין, געקומען זוכן עפעס צו פֿאַרדינען, שווערע צײַטן.

— איר האָט אַ פֿאַמיליע?

וואָס פֿאַרשט זי אים אזוי אויס? מיט די אַלע פּראַגעס צילט זי

צו איינס: צו דערגיין, צי ער איז אַ ייד. אַ ייד האָט איצט נישט קיין קרובים, קיין משפּחה-הימטגלידער, יידן האָבן זיך געראַטעוועט נאָר איינצלנע מענטשן. אָבער צוליב וואָס וויל זי דערגיין, צי ער איז אַ ייד?

איז זי אפשר אויך אן אגענטקע? יעדנפאלס דארף מען ווייטער אָנגיין מיט דער שפּיל.

— איך האָב נישט קיין פּאַמיליע, ענטפּערט ער איר. איך בין אַן איינזאַמער מענטש גיט ער צו, כּדי זי זאָל זיכער זיין אַז ער איז אַ ייד.
— איר זוכט עפעס צו פּאַרדינען, איר זענט מסתּם געענגט אין געלט?

— אַז איך האָב זיך ביי די היינטיקע סכּנות געשלעפט אַזש קיין וואַרשע, איז אַ סימן...

— איך קען אייך באַרגן אַ 200 זאַטעם.
— איר, מיר באַרגן? בלייבט ער שטיין דערשטוינט. איר קענט דאָך מיך נישט. ווי וועל איך אייך אָפּגעבן?
— איך וועל אייך שוין אַמאָל אָפּזוכן און אויפּמאַנען.

אַ יידישע צי נישט? ער וואָלט באַדאַרפט אונטערברומען אַ מע-לאָדיע פּון אַ יידיש ליד, אָבער וווּ נעמט מען אַ יידיש ליד? ער קען נישט קיין יידישע לידלעך. אַהאַ: ער דערמאַנט זיך די מעלאָדיע פּון דעם „מעות, מעות“ וואָס די „זשעבראַקעס“ (בעטלער) האָבן געזונגען אין די געטאָ-הויפּן. ער ברומט אונטער די מעלאָדיע, זי רעאַגירט נישט, זי איז נישט.

ער נעמט אונטערברומען די מעלאָדיע פּון כל נדרי.
— שטרענגט זיך נישט אָן, איך ווייס, אַז איר קענט דעם ניגון. איז זי הייסט עס יאָ אַ יידישע?
— איר וועט גיין מיט דער גאַס רעכטס, וועט איר צוקומען ביז צו דער פרעטע. זי שטעקט אים עטלעכע באַנקנאָטן אין האַנט אַרײַן — וואַרט דאָ אויף מיר דעם קומענדיקן פּופּצנטן דריי אַזײַגער, וועל איך אייך ווידער באַזאָרגן עפעס געלט.
ער בלייבט שטיין אַ צעהושטער, זי פאַרשווינדט אים פּון אויג.
איז זי, צי איז זי נישט?
זי איז נישט. אַ יידישע וואָלט נישט ריזיקירט, אַ יידישע וואָלט גע-וועזן גערוועזן און שרעקעוודיק, זי איז נישט.
זי האָט דאָך אָבער דערקענט דעם ניגון פּון „כל נדרי“?

דעם ניגון פון „כל נדרי“ קענען גויים אויך. אָט קען ער דעם ניגון פון „כל נדרי“, כאָטש ער ווייסט אזויפיל פון יידישקייט וויפיל עס ווייסט אַן אמתער גוי.

זי קען טאקע נישט די מעלאָדיע פון „מעות, מעות“. מען האָט עס דאָך אין געטאָ געזונגען פון דער פרי ביזן אָונט, אין אלע הויפן און אין אלע גאָסן, ממש ביז הלשות. איז זי, צי איז זי נישט?

דעם פּופצנטן דריי נ. מ. זיצט ער ביי זיך אין שטוב און וויל נישט אַראָפּגיין. „איך ווייס קיינמאָל נישט, ווען מען שפירט מיר נאָך“. טאָך מער איז זי יאָ, איז סתם גלייכער, איך זאָל זי פאַרלירן פון אויג. ווען ער גייט אַראָפּ אין גאָס אַרײַן, איז דער זייגער שוין נאָך פיר. ווען ער קומט אַרויס אויף קראָקעווער פאַרשטאַט, קוקט ער זיך אַרום, ווי ער וואָלט געוואָלט ביי דער גאָס אָפּנעמען אַ גרום, צי זי איז געווען. ער גייט אזוי אין גאָס און דערפילט פּלוצלינג ווי אימיץ באַרירט זיין האַנט. ער דרייט זיך אויס: עס איז זי.

— איז אַלץ אין אָרדענונג? — פּרעגט זי. זי דערלאַנגט אים אַ פאַרמאַכטן קאָנווערט און זאָגט: קומענדיקן פּופצנטן דריי אַזייגער. זי פאַרשווינדט, ער בלייבט שטיין אַ צעחושמער.

ווער איז זי? פאַרוואָס ריזיקירט זי מיר צו העלפן? אפילו נישט אויסגערעדט פאַרן פאַרשפּעטיקן, זי ווייסט, אַז אַ ייד אויף דער אַרײַ שער זייט קאָן נישט שטענדיק זיין פינקטלעך. אָבער ווי אזוי קאָן זי יאָ, דרייען זיך מער ווי אַ שעה אויף דער גאָס און וואַרטן אויף מיר? ווער איז זי? מיט וואָס איז זי אינטערעסירט אין מיר? פאַרוואָס העלפּט זי מיר?

אָט ווי אזוי מענטשן פירן זיך! לאָמיר אָננעמען, אַז זי איז אַ יודי-שע, איז דאָך די שעה וואַרטן אויף מיר אין גאָס — אַ שעה טויט-שרעק. אויב סתם גיין אין גאָס איז געפּערלעך פאַר אַ ייד, איז דאָס וואַרטן געפּערלעכער, יעדער וואַרטנדיקער מענטש איז חשוד אין קאָנספּיראַציע. נאָר זי איז מן הסתם נישט קיין יודישע. קען דען אַ ייד זיין אזוי רואיק, אזוי באַהערשט נאָך די עטלעכע יאָר געטאָ? נאָך די אלע „אַקציעס“ און

נאך דעם אלעם וואָס עס געשעט מיט יידן אויף דער אַרישער זייט? טאָ פאַרוואָס איז זי פאַראינטערעסירט אים צו העלפן. איז עס רחמנות אויף די אומגליקלעכע יידן? אַ פּרעמד פּויליש מיידל שטעלט זיך איין צו העלפן יידן, און ער — אַ ייד, אַ פאַרמשפּעטער ווי זיי, מסרט זיי. ווען זי וואָלט געווסט... ווען זי וואָלט געווסט!

— ביינאַכט, ער ליגט אויפן בעט. אין דמיון חזרט זיך איבער דאָס וואָס איז בייטאָג פאַרגעקומען אויף קראַקאָווער פאַרשטאַט: אימיז באַ-ירט זיין האַנט, ער דרייט זיך אויס — עס איז זי. איר באַרירונג איז אזאַ לייכטע, איר האַנט אזאַ שמאַלע, צאַרטע. בייטאָג האָט ער נישט אזוי אויפגעציטערט ביי דער באַרירונג ווי איצט, בעת ער דערמאָנט עס זיך. דאָרטן, געוועזן צעמישט, דערשראַקן, איצט ערשט פילט ער איר האַנט. אזאַ קיל ווייך הענטל, אזאַ...

— עך צום טייול, ער איז שוין עפעס אינגאַנצן אויס מענטש... וואָס באַלעקט ער זיך אזוי מיט אַ באַרירונג פון אַ פּרויען האַנט, ווי ער וואָלט נאָך קיינמאָל קיין פּרוי נישט אָנגערירט.

אָט דאָס איז עס טאַקע. ער האָט שוין לאַנג, זייער לאַנג נישט אָנגערירט קיין פּרוי, דאָס הייסט אזאַ פּרוי... יענע דאָרט — טפּו זאָל זי ווערן, קאָן זיך דאָך נישט פאַררעכענען פאַר אזאַ פּרוי, מען זאָל קאַנען דאָס פאַרבּרענגען מיט איר פאַרבאַהאַלטן אין זכרון. די אָ, אזאַ איידעלע, אזאַ שלאַנקע בויגעוודיקע פיגור. מוחל דאָס געלט וואָס זי גיט אים, כאַטש איין קוש אויף אירע ליפּן...

ער, נאַרישקייט „ניע דלאַ פּסא קעלבאַסאַ“ (נישט פאַר אַ הונט איז די וורשט) זאָל זיין כאַטש אַ באַרירונג פון איר האַנט. אַ באַרירונג נישט אַ צופעליקע נאָך אזא: ער זאָל דערביי געדענקען, אז זי איז אַ פּרוי און זי, אז ער איז אַ מאַן...

און אפשר געדענקט זי? ענדלעך האָט ער געפאַקט דעם סוד פון איר פאַראינטערעסירונג אין אים. ער איז אַ שיינער, הויכער, גוטגעבויער מאַן, מיט אַ הויכן שטערן און כוואַליעדיק געלאַקטער טשופּרינע, האָט ער זי פאַראינטריגירט. האָט עס דען איינמאָל מיט אים געטראָפּן? איז

ער דען נישט געוועזן א צוציאונג פאר אלע פרויען אין די קורדערטער, ווו ער פלעגט פאָרן? ענדלעך איז אליץ פאר אים קלאָר געוואָרן.
ער שפרינגט אַראָפּ פון בעט, צינדט אָן דאָס ליכט און באַטראַכט זיך אין שפיגל. יא, עס קען זיין, אז דאָס איז עס.

**

דעם נאָענטסטן פופצענטן ווארט ער אויף איר פינקטלעך דריי אזוי גער. ווען זי דערלאנגט אים די האנט, פארהאלט ער איר האנט אביסל לענגער און שטעלט זיך פאָר.

— מיין נאָמען איז פעלטשאַס. ניין, איך וויל אייך זאָגן דעם ריכטיקן נאָמען...

— דער נאָמען איז נישט וויכטיק. זאָגט קיינעם נישט דעם ריכטיקן נאָמען, אָפּגעהיטקייט פאַרשאַרט קיינמאָל נישט... מיך רופט מען פּאָליאַ.

— פאַרוואָס טרויט איר זיך אָן מיר, אָן אומבאַקאַנטן? פאַרוואָס זענט איר נישט אָפּגעהיט?

— אייער אויסזען דערוועקט צוטרוי... איר זענט אָן אינטעליגענט?

— יא, אַ דאָקטאָר מעדיצין.

— אויב אזוי, גיט מיר אייער אַדרעס. מיר קענען אייך אַמאָל

דאַרפן...

— זיי קענען מיך דאַרפן. זי האָט זיך מיר אָנגעטרויט. זי

וויל אויך אַנדערע מיר אָנטרויען, מיר! מיין פנים דערוועקט צוטרוי... אַנטלויפן פון איר! אַנטלויפן, ווייל עס קען קומען צו אָן אימ־גליק.

ער נעמט פונדעסטוועגן אַרויס אַ שטיקל פאַפיר און וויל אויפ־

שרייבן דעם אַדרעס.

— ניין, ניין. שרייבט נישט, שרייבט קיינמאָל נישט אויף אייער

אַדרעס, זאָגט מיר, איך וועל געדענקען. איר מוזט זיך אויסלערנען זיין מער אָפּגעהיט.

— איר האַלט מיך אין איין וואָרענען צו זיין אָפּגעהיט און איר

אליין זענט נאָרנישט אָפּגעהיט. נאָרנישט! איר הערט?!

— איך מוז זיך אָנטרויען אַנדערע... אַנדערש קען איך אייך נישט העלפן. — מיר זענען אַלע אין דער זעלביקער לאַגע, אז מען וועט נישט ריזיקירן איינער פאַרן צווייטן, וועלן זיין קליינע שאַנסן איבערצוהאַלטן... — פון וואָנען האָט איר געלט אוועקצוגעבן?

— איך טו עס אין שליחות פון אַן אינסטיטוציע, פון אונזער נאָ-ציאָנאַלן קאָמיטעט.

— אַ גוטן טאָג! שרייט ער אויס און נעמט אוועקניין. ער דרייט זיך צוריק אויס צו איר און גיט צו: קומט נישט מער, איך דאַרף נישט קיין געלט. קומט נישט מער, איר הערט?

ער דערווייטערט זיך שנעל. אַן אינסטיטוציע, אַ נאַציאָנאַלן קאָמיטעט מיר אָנגעטרויט. מיין פנים דערוועקט צוטרוי. ווען זי וואָלט גע-ווסט... ווען זי וואָלט געווסט!

— 9 —

עס איז שוין באַלד צוויי חדשים ווי ער האָט נאָרנישט געבראַכט. גוט, ער ווייסט שוין, אז ער מוז נישט ברענגען יעדע וואָך ווי זיי פאָר-דערן, אָבער שוין צוויי חדשים! וועלן זיי שווייגן? ער קאָן אָבער נישט מער. צו וואָס ער דרייט זיך אין גאַס? אָפּצונאַרן זיין פּחדנות, אָבער ער זוכט נישט. ווען עס וואָלט אים אפילו צופעליק אַקעגן געקומען אַ ייד און געוואָרפן זיך אין די אויגן אַריין, וואָלט ער דען אים נאָכשפּיאָ-נירט?

אָבער וואָס וועט זיין, אז בראַנד וועט שיקן אין קעלער אַריין? גוט וואָס ער האָט איר אָנגעזאָגט, זי זאָל מער נישט קומען, וועט נישט זיין קיין נסיון. אז זי וועט נישט קומען, ווייסט ער נישט ווי זי צו געפינען. ער מוז ווערט זיין איר צוטרוי... ער מוז זיין אזוי ווי ער זעט אויס. זיין פנים דערוועקט צוטרוי, ער האָט נאָך נישט פאַרלוירן זיין מענטשלעכען אויסזען, ער קען נאָך אליץ צוריקגעווינען, אפשר אפילו די סימפּאַטיע פון אַזאַ מיידל ווי זיי...

„זיין אויסזען דערוועקט צוטרוי“, דאָס איז אַלץ! און דאָס איז גע-
נוג, זי זאָל אים העלפֿן. אַבי ער האָט זיך געחנדלט אין שפיגל און גע-
וואָלט איינרעדן זיך, אַז זי איז פאַרליבט אין אים, אַז ער האָט געפאַנגען
איר האַרץ „מיטן ערשטן אויגנבליק“, ווי מען שרייבט אין די ראָמאַנען.
ווי דען האָט ער געזאָלט טראַכטן? קאָן דען אַן 837 זיך פאַרשמעלן,
אַז אימיץ קאָן איינשמעלן זיין לעבן פאַר דעם אַנדערן אָן שום פּערזענלעך-
כע פּניוּת?

אודאי איז אים נישט פריילעך אויפן האַרצן. שוין גאַנצע פּאַלאַצן
אויסגעבויט אין דער לופטן... געקוויקט זיך מיט איר געפיל און מיט זיין
דערפאַלג. בא, — אפילו פאַרלאָזט זיך וואַנצעלעך, טראַכטנדיק, אַז דאָס
מאַכט אים אויסזען שענער, אַז מיט וואַנצעלעך וועט ער איר נאָך מער
געפעלן, נאָך מער צושמידן איר האַרץ צו זיך...

ער גייט צו צום שפיגל באַטראַכט די וואַנצעלעך. ער כאַוועט זיי
שוין אַ חודש צייט. ער פאַרקרימט זיך צו זיין אָפּבילד אין שפיגל און
שמעקט צו זיך אַרויס די צונג. ער כאַפט כאַלד דעם ראַזיר-אַפּאַראַט און
קראַצט אָפּ די וואַנצעלעך, קראַצט ביז בלוט...

וואָלסטו געוואָלט, זי זאָל זיין אַזעלכע וועמענס האַרץ מען קען
פאַנגען מיט פּראַנטישע וואַנצעלעך? שטראַפט ער זיך, פאַרוואָס ער איז
אין כעס.

ניין, ער וויל עס גאַרנישט. ער איז אפילו צופרידן, וואָס נישט זיין
„מענערישער רייץ“ האָט זי צוגעצויגן. ער איז גליקלעך וואָס זיין מיידל,
הם, — דאָס הייסט זיין באַקאַנטע, איז נישט קיין פּוסטע גאַנז, זי איז
אַזאַ אידעאַלע — — אַזאַ ריינע — — ער איז צופרידן, ער איז
אַזוי שטאַרק צופרידן וואָס עס האָט זיך אַרויסגעוויזן, אַז זי איז אַ יידי-
שע, ער איז אַזוי צופרידן וואָס אַזאַ ווי זי איז אַן אייגענע...

אַבער עס קען זיין, אַז ער וועט זי שוין קיינמאַל אין לעבן מער
נישט זען. ער ווייסט דאָך אפילו נישט ווי זי הייסט. ווען עס זאָל אפילו
געשען אַ נס, די מלחמה זאָל זיך פּלוצלינג ענדיקן און סיי ער, סיי זי
וועלן איבערלעבן, ווי וועט ער זי זוכן?

און אַז בראַנד וואָלט אים געשיקט אין קעלער אַריין און ער וואָלט

געוואסט וווּ זי צו געפינען, וואָס וואָלט דעמאָלט געווען?
ווען עס איז נישט שוין מער ווי צוויי חדשים ווי ער האָט גאַרנישט
געברענגט, וואָלט ער נישט באַדאַרפט מורא האָבן זי צו טרעפן. אָט צום
ביישפּיל ווען ער ברענגט עפעס היינטיקן מאָנטיק, וואָלט ער ווידער גע-
קענט האָבן אַ צוויי חדשים מנוחה. און דורך די צוויי חדשים וואָלט ער
שוין געפונען עפעס אַן אויסוועג. איינעם נאָר ברענגען, דעם לעצטן, טאָקע
כאָמט דעם לעצטן, מער פאַר קיין שום פּרייז נישט.

דערווייל רוקט אָן דער פּופּצענטער. כאָטש ער ווייסט, אַז זי וועט
נישט קומען, דערוואַרט ער פיבערדיק דעם טאָג. כאָטש ער דערוואַרט
נישט צו זען, האָט ער ווידער גאַרנישט געברענגט אויף אליינשוכאַ, דער-
נאָך וועט מען זען, נאָכן פּופּצענטן...

דריי נ. מ. גייט ער אַרויס אויף קראַקאָווער פאַרשטאַט צו דעם אָרט,
וווּ זי פּלעגט קומען, זי וואַרט שוין דאָרט אויף אים.

— פאַרוואָס זענט איר געקומען? כ'האָב דאָך אייך געזאָגט, אַז איך
דאַרף נישט קיין הילף.

— פאַרוואָס זענט איר געקומען, אויב איר דאַרפט נישט? איך האָב
פאַרשטאַנען, אַז איר האָט זיך דערשראָקן פאַר דעם קאַמיטעט, איר האָט
מורא, אַז איך קאָן אַריינפאַלן און איר — דורך מיר. און עס איז דאָך
אמת, איך ריזיקיר זייער פּיל. כ'האָב אָבער פאַרשטאַנען, אַז די נויט וועט
אייך טרייבן אַהער. אַז מען צאָלט „זיי“ נישט די שווערע טויזנטער, ווילן
זיי נישט באַהאַלטן.

— נישט צוליב מורא פאַר זיך, בין איך אַנטלאָפּן פון אייך, זאָגט
ער פאַרשעמט. כ'בין נישט אַזאַ פּחדן — וויל ער זיך אויספינען, נאָר
אויס מורא פאַר אייך...

— איך האָב גוטע דאָקומענטן און אַ גוטן אויסזען. און איר זענט
נישט דער איינציקער. איך גיי טאָג ביי טאָג... נו, איך מוז איילן וויי-
טער.

— מען קען אפשר אַמאָל פאַרברענגען מיט אייך אַביסל לענגער?
דאָס וואָלט אויך געווען אַ הילף צו קענען אויסהאַלטן...

— אפשר אַמאָל...

ער גייט ארום ווי אין חלום. אלע טעג און נעכט אין חודש זענען נאָר טרעפּ וואָס פירן צו איין טאָג צו איין שעה, צו דעם פּופּצענטן. דריי נאָכמיטאָג. ניין, די טעג זענען נישט קיין טרעפּ, אויף טרעפּ קאָן מען צואיילן די טריט. די טעג און נעכט פון אַ גאַנצן חודש זענען שטערונגען, וואָס מען מוז אַריבערשפּרינגען כדי צוצוקומען צו דעם פּופּצענטן. און אַריבערצושפּרינגען איז נישט לייכט, צווישן די טעג זענען דאָ מאָגלעכע טיפּס. ער האָט געהאַט כמעט פאַרגעסן עפעס צו זוכן, פאַרגעסן אין אַלליי-שוכא. אָבער אויף אַלליי-שוכא פאַרגעסט מען נישט. פון צימער 17 שיקט מען אים צו בראַנדן. בראַנד גיט די לעצטע וואָרנונג: ביז קומענדיג דיקן מאָנטיק מוז ער עפעס ברענגען.

— 10 —

ער מוז עפעס אויסקלערן, ער מוז געפינען אַן אויסוועג, ער מוז מאַכן עפעס. אַ פּלאַן און דאָ לויפן דערווייל די טעג, ווי אַ שטיין וואָס קאָלערט זיך און פאַלט צום אָפּגרונט. אָפהאַלטן איז נישט מעגלעך, אַ געדחממענער גורל, דער מאָנטיק רוקט אָן ווי אַ געוויטער, ווי אַ פאַרפליייד צונג און קיין רעטונג איז נישטאָ.

עס איז מאָנטיק אינדערפרי. ער האָט גאָרנישט אויסגעקלערט, נישטאָ קיין אויסוועג, ער מוז גיין אין געשטאַפּאָ אַריין: צימער 17, בראַנד און דער קעלער. זיי וועלן אים דערהרגענען. גראָד איצט ווען ער האָט צו וואָס צו לעבן...

ער גייט אַרויס פון שטוב, ער גייט צו אַלליי שוכא, ער גייט צום טויט. צום טויט? גלייך צום טויט וואָלט גוט געוועזן, אָבער וואָס וועט נאָך זיין פריער?

ער בלייבט מיטאַמאָל שטיין. מעג ער גיין אַהין ווען ער ווייסט וועגן איר? מעג ער זיך טרויען? וועט ער טאַקע אויסהאַלטן דעם קעלער ווען ער ווייסט עפעס? ווען ער האָט מיט וואָס זיך צו ראַטעווען?

ער טאָר נישט גיין אַהין!
וועט מען אים נעמען פון שטוב.

ער טאָר נישט גיין אין שטוב אַרײַן!
וועט מען אים נעמען פון גאָס. נישטאָ וווּ צו גיין, נישטאָ וווּ אַהין
צו אַנטלויפן. ער איז אין אַן ענגער שטייג, אין אַ „שטיי-צעל“, נישט
מעגלעך זיך אויסצודרייען.

וואָס טוט מען? וואָס טוט מען?

פאַרבייגייער קוקן זיך אום אויף אים, ער נעמט פאַמעלעך גיין
פאַראַוויס. פּלוצלינג שטעלט ער זיך ווידער אָפּ. עס האָט עפעס אויפגע-
בליצט אין מח. ער לויפט שנעל אַהיים, אַלץ שמייכלט אין אים פון דעם
שפיצל וואָס ער וועט אָפטון דער געשטאַפּאַ.

ער גייט אַרײַן אין שטוב, אויף די שפיץ פינגער, די באַלעבאַסטע
זאָל נישט הערן ווי ער קומט. ביים אַרויסגיין פאַרטשעפעט ער זיך אין אַ
בענקל און פאַרקלאַפט הויך די טיר, די באַלעבאַסטע זאָל הערן ווי ער
גייט אַרויס, די באַלעבאַסטע זאָל קענען ערות זאָגן, אז ער איז ערשט
איצט אַרויס. ער גייט צו צו די טרעפּ, פאַרמאַכט די אויגן און וואַרפט זיך
אַראָפּ.

דער דאָקטאָר דערקלערט אים, אז דער ביין פון רעכטן פוס איז צע-
בראַכן, ער וועט צוויי חדשים מוזן ליגן אין גיפס. פעלטשאַק ברעכט
אויס אין אַ ספּאַזמאַטיש געלעכטער.

אַ גאַנצן טאָג איז ער צופרידן פון זיין גליקלעכן איינפאַל. צוויי
חדשים פטור זיין פון גיי אין געשטאַפּאַ אַרײַן. ביינאַכט, ער איז שוין
אין אַ האַלב־דרימל שווימט פּלוצים אויף אַ געדאַנק, וואָס מאַכט אים
גלייך וואָך און באַדעקט זיין גוף מיט אַ קאַלטן שווייס. צו וואָס דאַרפן
זיי אים איצט, אַ קאַלעקע אין גיפס, קען נישט ברענגען קיין „סחורה“?
זיי וועלן אים דערשיסן! זיי וועלן אים אָפּרוימען!

עס נעמט אים מער נישט קיין שלאָף, ער האַרכט זיך איין צו די
טרעפּ.

ערשט פאַרטאָג שלאָפט ער איין אַ מידער. ער כאַפט זיך אויף ערשט
ווען זיי זענען שוין אין זיין שטוב.

— אזא אומגליק, קלאַנט ער זיך פאַר זיי, געוואַלט גיין אויף אַלײ-
שוכא און אַראָפּגעפאַלן פון די טרעפּ. נאָר עס וועט נישט לאַנג דויערן...

י ה ו ד ה ע ל ב ע ר ג

דער דאָקטאָר זאָגט, עס וועט נישט לאַנג דויערן... איך רעכן אין אַ צוויי
וואָכן אַרום, וועל איך זיך ווידער קענען נעמען צו דער אַרבעט...
— האָסט געוואָלט גיין אויף אַליי-שוכאַ? וואָס האָסטו צו מעלדן?
— צו מעלדן? דערווייל גאַרנישט, נאָר איך האָב — —
— שייס! דו „האַפסט“ שוין אַזוי גיין וואָכן, רייסט אים איבער
דער געשטאַפּאַפּיציר, ער טוט אַ וונק צום אַנדערן געשטאַפּאַמאַן,
יענער גייט אַרויס.
— איך באַמי זיך — — — איך וועל — —
— שייס! רייסט ווידער איבער דער אַפּיציר. און קוקט אפילו נישט
אין פעלטשאַקס זייט.
דער געשטאַפּאַמאַן קומט צוריק מיט דעם הויז-שומר, זיי נעמען
אים אַרויס פון בעט, טראָגן אים אויף די הענט אַרויס צום אויטאָ, וואָס
וואַרט פאַרן טויער. פעלטשאַקן לייגן זיי אַריין אויף דעם הינטערשטן
זיץ, די געשטאַפּאַלייט ועצן זיך פאַרנט. דער אויטאָ יאָגט אין דער
ריכטונג צו אַליי-שוכאַ.
— איך וועל שנעל געזונט ווערן, איך וועל ווידער אַרבעטן...
די געשטאַפּאַ לייט שווייגן.
— איך האָב די גאַנצע צייט זיך באַמיט... איר ווייסט, איך אַרבעט
גוט... איר ווייסט וויפּל איך האָב שוין געברענגט...
די געשטאַפּאַלייט שווייגן, דער אויטאָ דערנענטערט זיך צו אַליי-
שוכאַ.
— שווער לעצטנס צו געפינען עפעס, אָבער איך האָב אַ גוט אויג,
שוין עפעס דערשמעקט... ווי נאָר איך וועל געזונט ווערן, וועל איך זיך
נעמען דערצו...
— וואָס?
— נאָכגעשפּירט, באַמערקט איינע...
ער פאַרבייסט אַ ליפּ און כאַפט זיך שנעל צוריק.
— הם, יאָ, כ'האָב נאָכגעשפּירט אַ יי נעם ... כ'מיין, כ'בין
כמעט זיכער...
— ווו? ווער איז דאָס?

— כ'מין... כ'ווייס נאך גארנישט קיין ממשותדיקעס... כ'וועל גע-
זונט ווערן, וועל איך שוין דערגיין.
— מיר וועלן שוין דערגיין. זאג וואָס דו ווייסט!
— כ'ווייס נאך גארנישט, גארנישט...
— רייד ווען מען פרעגט דיך! וואָס האָסטו באַמערקט? נו, וועסט
שוין ריידן, פאַרענדיקט דער אָפיציר, ווען דער אויטאָ פאַרהאַלט זיך
פאַר דער געשטאַפּאַגעביידע.
— ער ווייסט עפעס און וויל נישט אויסזאָגן, גיט איבער בראַנדן
דער אָפיציר.
— כ'ווייס נאך גארנישט, אין גאָס באַמערקט אַ מאַן וואָס איז
אַביסל ענלעך... כ'ווייס נאך גארנישט...
— ער האָט צוערשט גערעדט וועגן איינער, דערנאָך זיך צוריקגע-
כאַפט און גערעדט וועגן איינעם. פאַרן אויער פון אַ געשטאַפּאַמאַן, גייט
גאַרנישט פאַרלוירן, וואַרפט ער צו פעלטשאַקן.
— כ'בין צעמישט פון דעם אומגליק מיט דעם פּוס, כ'ווייס נישט
וואָס איך רייד, כ'ווייס גארנישט, גארנישט... סתם גערעדט... שיסט מיר,
אַז איר ווילט.
— אין קעלער אַריין! באַפעלט בראַנד.

— 11 —

שטאַרבן, שטאַרבן. ער איז דאָך קראַנק, אַ צעבראַכענעם פּוס, וויל
ער שטאַרבן, שטאַרבן!
מען שלעפט אים צום קעלער, דער געניפּסעטער פּוס שלעפט זיך
נאָך און פאַרטשעפט זיך אין יעדער טרעפּ. ביי יעדן קלאַפּ אין אַ טרעפּ
פלאַקערט אויף אַ נייער ווייטיק אין פּוס.
געוואַלד! הרגעט מיר! שיסט מיר! איך קען שוין נישט מער.
די טיר פאַרהאַקט זיך הינטער אים. ער ליגט אויף דער ערד. יאָן
שטייט איבער אים און וואַרט.
מחמת דעם ווייטיק אין פּוס האָט ער אַ ווייל פאַרגעסן וואָס מען

ווייל פון אים, יאָנס שטיין און וואַרטן דערמאָנט אים ווידער: זיי ווילן זי! ער וועט נישט געבן, ער וועט שווייגן; זאָלן זיי טון וואָס זיי ווילן! יאָן שטייט אַ מינוט און וואַרט. פעלטשאַק שווייגט. יאָן גיט אַ ווינק צו אַ צווייטן געשטאַפּאַ-מאַן, יענער שטעלט אַוועק אויף דער ערד אַן אייזערנע פּרעס-מאַשין.

— וואָס גייען זיי טון?

יאָן שטופט אַריין פעלטשאַקס האַנט צווישן די צוויי אייזערנע פּלאַטן פון דער פּרעס. דער אַנדערער דרייט צו די שרויף. שטאַרבן, שטאַרבן. חזרט ער אין זיך אָן אויפהער. די אייזערנע פּלאַטן קומען זיך צוזאַמען. די פינגער! די פינגער! דער ווייטיק אין די פינגער ברענט ביז אין די אויגן אַריין, די אויגן ברענען נאָך מער ווי די פינגער. די אייזערנע פּלאַטן קוועטשן זיך וואָס אַמאָל מער צוזאַמען, די אויגן קריכן וואָס אַמאָל מער אַרויס. וועט מען נאָך פעסטער קוועטשן וועלן די אויגן, דאַכט זיך, אינגאַנצן אַרויספּאַלן...

שטאַרבן, שטאַרבן חזרט ער איבער אין זיך, און זיי ווונדערן זיך וואָס ער שרייט נישט. דעמאָלט האָט ער אַזוי געשריגן, אויף די טרעפּ האָט ער געשריגן...

אַ שטאַרקער דריי מיט דער שרויף: אַאיי!!! איין געשריי און צוזאַ- מען מיט דעם געשריי גייט אַרויס דאָס חיות. דער ווייטיק פּאַלט אַראָפּ און וואַלגערט זיך ערגעץ נעבן אים אויף דער ערד, די געשטאַפּאַ-לייט שווימען אַוועק... אַוועק...

אַ שמיץ פון קאַלט וואַסער. דער ווייטיק איז צוריקגעקומען. ברע- נענדיקע פינגער, וואָס ליגן לעבן אים אויף דער ערד, זענען צוגעקלעפּט צו זיין האַנט און מאַטערן... און מאַטערן...

יאָן וואַקסט אויס איבער אים. ער קוקט אויף יאָנען, פון דער ערד — אַרויף, זעט ער אויס נאָך ריזיקער, נאָך שרעקלעכער...

— נו?

יאָנט מויל צעקרימט זיך אין אַ שמויכל און דעקט אויף גרויסע געלע ציין. נו?

די ווייטיקן אין די פינגער און אין פוס רוקן זיך אָפּ אין אַ זייט פאר אַ נייעם ווייטיק. עם ווייטיקט אין מח דאָס וויסיקייט, ווען און ווו מען קען זי געפינען. אין קאָפּ ברענט אַ ווייטיק אין געשטאַלט פון ווער-טער: דעם 15-טן, 3 נאַכמיטאג... דעם 15-טן, 3 נאַכמיטאג...

יאָן הויבט אויף אַ פוס מיט אַ שווערן באַנאַגלטן שטיוול. שטאַרבן, שטאַרבן. אלע ווייטיקן קומען זיך צוזאַמען און גיסן זיך אויס אין איין ווייטיקדיקן באַגער: שטאַרבן, אוי שטאַרבן...

דער שטיוול לאָזט זיך אַראָפּ וואָס אַמאָל נידעריקער... די אויגן קריכן אַרויס אים אַנטקעגן... ווהין צילט ער דעם שטיוול? אין קאָפּ? אין בויך? שטאַרבן, שטאַרבן.

דער שטיוול לאָזט זיך אַראָפּ צווישן פעלטשאַקס פיס... פון יענעם אָרט שטייגט אויף אַ בראַנד און צעלויפט זיך איבערן גאַנצן גוף, ווי די אָדערן וואַלטן זיך אָנגעגאַסן מיט הייסן בליי. עם שפאַרט זיך צום מויל אַזאַ גרויס געשריי, אַז דאָס מויל איז צו קליין עם אַרויסצולאָזן, אַזאַ ריזיק געשריי, וואָס וועט אויפרייסן און אים צערייסן אויף שטיקער. שטאַרב — שטאַרב — ש — — —

ער האָט שוין נישט קיין כח, איבערצוחזרן דעם געדאַנק ביזן סוף. דער שטיוול קוועטשט פעסטער, דער ווייטיק שפאַרט צום מח ווי אַ קויל... ווי אַ באַמבע... עם רייסט אויף...

ער עפנט די אויגן. ער איז נאָך אלץ אין קעלער. עם פילט זיך אַ ריח פון מעדיקאַמענטן. אהא, זיי האָבן אים מן הסתם געמינטערט. ער האָט איבערגעכאַפט די מאָס דער יאָן, דאָס איז שוין צופיל. מען דאַרף דערציילן בראַנדן...

און ער האָט אויסגעהאַלטן. אפילו אַ געשריי נישט געטון. „מיר האָבן מיטלען דיך צו מאַכן ריידן“, האָט בראַנד געזאָגט. און מיר האָבן כח צו שווייגן, מיר דאָקטאָר אינגאַנצן ליבענשטיין...

יא, איצט אין אויס מיט דעם אנגענט 837. זי וועט אים העלפן אנט-
לויפן... זי וועט לויפן מיט אים, אָדער מינדעסטנס קומען אים זען... זי
וועט —

יאן וואקסט ווידער אויס איבער אים. פעלטשאק שליסט שנעל די
אויגן.

— רייד! — באפעלט יאן.

ער פארהאלט דעם אָטעם, יאן זאָל מיינען, אז ער איז נאָך פאר-
הלשט.

— רייד! — שרייט יאן.

ער עפנט די אויגן, באוועגט מיט די ליפן אָן אַ קול און קוקט בעטנ-
דיק אויף יאָנען: זעסט דאָך, אז כ'בין פארהלשט, כ'קען נישט רעדן.
יאן הויבט אויף דעם פוס און לאָזט אים פאמעלעך אראָפּ צו פעל-
טשאקן.

„צום קאָפּ“, „צום בויך“, בעט פעלטשאק אין געדאַנק, אָבער דער
שטיוול איז געצילט אַ ה י ן ... ער קומט נענטער, נענטער... וואקסט
אויס גרעסער... גרעסער... וואָס טוט מען? וואָאָאָס? און דער שטיוול
רוקט זיך פאמעלעך, אהין, נענטער... נענטער... נאָענט!
— נ נ נ י ן !

פונוואָנען האָט יאן פארשטאַנען דעם טייטש פון דעם געשריי, איי-
דער פעלטשאק אַליין האָט עס געווסט? יאן האָט גלייך אוועקגענומען
דעם פוס, ארויסגענומען פון קעשענע אַ בלייפערער און פאפיר און אראָפּ-
געבויגן זיך צו פעלטשאקן, נישט צו פארלירן קיין איין וואָרט. פעל-
טשאק האָט גערעדט.

— 12 —

„איצט איז דער סוף“ טראַכט ער, ווען מען קומט אים פלוצלינג ווי-
דער נעמען אין געשטאַפּאָ.

— נאָך אַ וואָך און איך וועל שוין קענען אַרבעטן שטאַמלט ער.
ער ווייזט, אז ער קען שוין אביסל גיין.

— „האבע קיינע אנגסט, קערל,״ הויטע פאסירט דיר נכטס״.
„קיינע אנגסט קערל,״ בארואיקט אים ווידער דער דייטש, ווען ער
ציטערט אויף זעענדיק, אז מען פירט אים צום קעלער.
די אויגן קלעפן זיך מיט שרעק צום שטעקן אין יאָנס האַנט, אָבער
יאָן גיט צו אים פריינטלעך אַ שמייכל. יאָן טוט אַ שאַר מיטן פּוּם עפעס
אַ קנויף וואָס ליגט אויף דער ערד. פון דעם קנויף קומט אַרויס אַ קרעכץ.
דער קרעכץ איז אַ שוואַכער און הייזעריקער, פעלטשאַק דערקענט פונ־
דעסטוועגן איר קול.
— האָט זי דיר געזאָגט, אז זי געהערט צו אַן אָרגאַניזאַציע? —
פרעגט אים יאָן.
אַ ביין שטעלט זיך אוועק פעלטשאַקן אין האַלדז, ער קען נישט
אַרויסברענגען אַ וואָרט.
יאָן נעמט צוויין צו אים און דערביי הייבט ער די פּוּם אַזוי מאַדנע
הויך, אז פעלטשאַק דערזעט די נעגל אויף דער זויף פון שטיוול...
— האָט זי דיר געזאָגט?
— יאָ.
אין דעם בלוטיקן קאַלטן האָר-און-פנים עפענען זיך אַ פּאַר אויגן
און גיבן אַ קוק אויף אים. אין דעם בליק איז פאַראַן אַזוינס וואָס ברענט
נאָך מער ווי יאָנס שטיוול צווישן די פּוּם; וואָס שפאַרט אַ בראַנד צום
מוח ביז צום אויפרייסן אים...
נאָר איין קוק אויף אים, און זי כאַפט אוועק דעם קאַפּ, ווי די אויגן
וואַלטן זיך אָפּגעברייט דערוענדיק אים. אין דעם איינעם אויגנבליק איז
דאָ אַזויפיל חידוש, אַזויפיל בייזווונדער. די אויגן שליסן זיך. די פאַר-
בלוטיקטע לעפלעך גיסן זיך ווידער צוזאַמען מיט דעם גאַנצן קאַלטן
פאַרבלוטיקטע האָר און צעשליסן פנים.

שוין שעהען ווי מען האָט אים אַהיימגעבראַכט פון נעשטאַפּאַ. ער
האָט זיך אַוועקגעלייגט אויפן בעט. ער טראַכט וועגן גאָרנישט... ער איז

אזוי אויסגעהוילט, אויסגעלאָשן... געבליבן ווי א פאַררויכערטע האַלעך-וועשקע. עפעס וואָס קען נאָר אוועקלייגן זיך אויפן בעט און ליגן, ליגן... עס וועקט זיך אין אים אויף אַ כּוּרָא פאַר עפעס אַ געדאַנק וואָס ליגט פאַרטייעט אין מוח און גרייט זיך אָנצופאַלן אויף אים. גיט ער זיך אינגאַנצן איבער צו די יסורים אין די פינגער און אין דעם פּוּס וואָס האָבן זיך איצט ווידער באַנייט, און איז זיך מחיה מיט די יסורים. אָבער דאָס באַהאַלטענע נעמט אַרויסקריכן, ער דערפילט ווי עס פאַרמעסט זיך אויף אים, ווי דעמאָלט, ווען עס האָט זיך אויף אים פאַרמאַסטן יאָנס שטיוול, רייסט זיך פון אים אַרויס אַ געשריי: נִינְיִוּן!

עס דערשרעקט זיך נישט פאַר זיין געשריי, עס טוט אַ שפרונג און בלייבט שטיין פאַר אים — דער בלוטיקער קאַלטן.

— האָב איך זיך דען נישט אַראָפּגעוואָרפן פון די טרעפּ, כדי אויס-צומיידן דאָס אומגליק? האָבן איך נישט שעהען אויסגעהאַלטן די קלעפּ, אפילו דעם שטיוול דאָס ערשטע מאָל אויסגעהאַלטן און צומאָל נישט געשריגן. וויפּל מוז דאָס אַזאַ מענטש ווי איך האָבן כּוּח אויסצוהאַלטן?
— אַזויפיל וויפּל זי! זי האָט אַלץ אויסגעהאַלטן.

איך האָב דאָך אויך אַ סך אויסגעהאַלטן. איך האָב דאָך אפילו נישט געשריגן, ביי אַזעלכע יסורים נישט געשריגן. כַּהֲאָב דאָך געוואָלט שטאַרבן און נישט אויסזאָגן, אפילו ווען ער האָט דאָס צווייטע מאָל אויפּגעהויבן דעם שטיוול... ווי ראַפּינירט זיי זענען אין פּייניקן: ער האָט אזוי פאַמעלעך אַראָפּגעלאָזט דעם שטיוול, ער האָט געווסט אַז די שרעק איז ערגער ווי די יסורים אַליין. ווען ער וואָלט שוין געהאַט אַראָפּגעלאָזט דעם שטיוול, וואָלט איך ווייטער אויסגעהאַלטן, ווי ביים ערשטן מאָל. נאָר דאָס פאַמעלעכע דערנענטערן זיך. דער שטיוול האָט אויסגעזען וואָס אַמאָל גרעסער, די נעגל וואָס אַמאָל שאַרפּער און ער טרעט נאָך אַלץ נישט... נאָך אַלץ דאָ אַ מעגלעכקייט אויסצומיידן... דערנאָך דאָס געשריי... איך האָב געשריגן? אפשר האָט גאָר עמעץ פון זיי אַזאַ ווילדן געשריי געטון כדי מיך צו צעטומלען?

ניין, דאָס האָב טאַקע איך געשריגן. דער געשריי איז געקומען ווי אַן אויפּרייס. ווי איז עס ביי אַ פעטאַרדע? מען צינדט אָן די שנור,

דאָס פייער לויפט נענטער, נענטער ביז עס דערגרייכט די באַמבע און רייסט זי אויף. אזוי איז טאָקע געווען, ווען דער שטיוול האָט זיך דער-נענטערט: אַ פראַסטיקער קראַמף האָט אַרומגעכאַפּט יענעם אָרט, גע-לאָפּן פון דאָרט איבערן רוקן-ביין אַרויף, אַרויף צום מוּח און אויפגע-ריסן מיט אַ געשריי.

וואָלט ער נאָכן געשריי אַראָפּגעלאָזט דעם שטיוול, וואָלט איך מסתמא ווייטער געשוויגן ווי ביים ערשטן מאָל. אָבער ער האָט אַוועק-גענומען דעם שטיוול און אַרויסגענומען אַ בלייפּעדער און פאַפיר... פונ-וואַנען האָט ער געווסט, אז איך וועל שוין רעדן? און אפשר וואָלט איך טאָקע נישט גערעדט ווען נישט די בליי און פאַפיר, זיין זיכערקייט אז איך וועל רעדן האָט מיך באַנוועלט.

איך בין געווען אזוי אַנטשלאָסן צו שווייגן... אזויפיל יסורים אי-ברגעטראָגן... גרייט געווען צו שטאַרבן... צי ווייסט זי עס? צי קען זי מיך פאַרשטיין? זי האָט אַלץ אויסגעהאַלטן, זי האָט געשוויגן ביזן סוף. וואָס קען איך טון, איך האָב נישט אזויפיל כוח וויפיל זי... ס'איז דאָך פונקט ווי פיזישער כוח: איינער איז אַ גבור, דער אַנדערער פאַלט ביים ערשטן קלאַפּ. האָב איך עמיצן שלעכטס געטון פאַר דער מלחמה? בין איך נישט אין געטאָ געגאַנגען צו אַרימע קראַנקע בחנם? און איצט האָב איך דאָך אזויפיל אויסגעהאַלטן. געבעטן אויף זיך דעם טויט און גרייט יעווען צום שטאַרבן. דאָסמאָל ווען ער וואָלט זיך באַזונגט מיט צוליגן דעם רעוואָלווער צו מיין קאַפּ, וואָלט איך געשוויגן. כ'האָב געוואָלט שטאַרבן. צי ווייסט זי עס? צי קען זי מיך פאַרשטיין? אָד, ווען ער וואָלט איר געקענט דאָס זאָגן, דערציילן ווי אזוי עס איז געשען... זיין ער וואָלט געקענט צוקומען צו איר...

גיין, ער וואָלט קיין מוט נישט געהאַט זי צו זען. נאָר ער וואָלט גע-וואָלט, זי זאָל וויסן ווי אזוי עס איז געקומען דערצו... ער ווייסט: מען וועט זי דערהרגענען. ער וואָלט פונדעסטוועגן געוואָלט זי זאָל וויסן, ווען אפילו ערשט איין מינוט פאַרן טויט... עס אַרט אים נישט גאָרנישט. ער איז גרייט צו שטאַרבן, צו גיין נאָכאַמאָל אונטערן שטיוול... נאָר דער בלו-

טיקער קאלטן זאל געבן אויף אים איין בליק מיט אביסל פארשטענדע-
ניש...

— 14 —

ער מוז שלאָפן! ער מוז איינשלאָפן, כאָטש אויף אַ רגע איבער-
רייסן די געדאַנקען, אז נישט וועט ער נישט אויסהאַלטן. ער מוז זיך
פאַרשאַפן אַ שטאַרקן שלאָף מיטל, אָן דעם וועט ער נישט איינשלאָפן.
דער אַפטייקער וויל נישט פאַרקויפן אָן אַ רעצעפט פון אַ דאָקטאָר.
די געשטאַפּאַ לעניטימאַציע ווירקט, ער זאל באַקומען אַזש דריי שאַכטע-
לעך מיט „וועראַנאַל“.

ער נעמט צוויי פּאַסטילן אויף אַמאָל. ער שלאָפט איין.

ער וועקט זיך פון שלאָף. צום וויפּלטן מאָל שוין? ער שטרעקט שוין
אויטאָמאַטיש אויס די האַנט צום נאַכט־טיש, נישט עפּנענדיק אפילו די
אויגן. נישטאָ שוין מער ווי איין פּאַסטיל. ער זעצט זיך אויף און טאַפט
מיט דער האַנט אויפן נאַכט־טיש, צווישן די ליידיקע פּאַפּירלעך גע-
פינט ער נאָך צוויי פּאַסטילן. ער שלינגט אַראָפּ אלע דריי און פּאַלט צו-
ריס אויפן קישן.

ער כאָפט זיך ווידער אויף, עס איז נאַכט. ער וויל אַראָפּגיין פון
בעט, קריכט ער גאָר אין דער פאַרקערטער ריכטונג און צעקלאַפט זיך
אין דער וואַנט. ער קומט ענדלעך אַרויס פון בעט. ער וויל מאַכן ליכ-
טיק. דער קאָנטאַקט פון דער עלעקטריע איז לעבן דער טיר, אָבער ער
קען נישט געפינען די טיר. ער פּאַלט איבער אַ בענקל, ער פּרוּבירט
זיך אויפשטעלן, פאַרפּלאַנטערט זיך אלעמאָל אין עפעס אַנדערש און
פּאַלט צוריק. ער נעמט קריכן אויף אלע פיר זוכן דעם ליכט־קאָנטאַקט.
אַנשטאַט צו דער טיר, קומט ער צום פענצטער. ער שטעלט זיך אויף.
גיט אַ קוק אין פענצטער אַריין: דורך דער שויב קוקט אַריין דער בלו-
טיקער קאלטן. ער גיט שנעל אַ צי אַראָפּ די שוואַרצע פּאַפּיר־ראַלעט,

גייט דער קאָלטן אַריבער אויף דער ראָלעט. ער לויפט צוריק צום בעט און טרעפט צו דער טיר. ער צינדט אָן דאָס ליכט, דער קאָלטן האָט אָפּ געטראָטן פון פאַר די אויגן, ער איז אָבער ווייטער דאָ... עס איז שוין נישט נאָר דער קאָלטן. די גאַנצע סצענע דאָרטן, אין קעלער, וואַכט אויף. זי ליגט אויף דער ערד, ווע ער זאָגט „יאָ“, גיט זי אַ ציטער, הויבט עט וואָס אונטער דעם קאָפּ, פאַמעלעך, פאַמעלעך עפענען זיך די פאַרבלייבט טיקטע לעפלעך, דער בליק קריכט אויף דער ערד ביז צו זיינע פיס, גיט שנעל אַ לויף אַרויף ביז צום פנים און ברייט זיך אָפּ: ער???

ווייזט אויס, אַז זי האָט אים געהאַלטן פאַר גאָר אַן אַנדערן. ווייזט אויס. — — —

באַלד, באַלד. און אפשר האָט זי אויך געטראַכט פון אים ווי ער פון איר? און אפשר האָט זיך ביי איר אין האַרץ אויך אויסגעפיקט אַ וואַר דעמקייט צו אים? אפשר איז די אַנטווישונג געוועזן אזוי גרויס נישט נאָר ווייל ער איז אַ ייד, נאָר ווייל ער איז ער !

און גיב אַ טראַכט, אַז דעמאָלט, ווען ער האָט זי געטראָפּן, האָט ער שוין געהאַט אַזויפיל אָפּגעטון... און מען האָט גאָרנישט דערקענט אויף אים... געווען געקענט נאָך דעמאָלט איבעררייסן און צוריקגיין צו אַן אַנדער לעבן. געקענט איר זאָגן אַז „שמאַלצאַוויניקעס“ האָבן זיך צו אים צוגעטשעפעט, וואָלט זי אים געהאַלפּן אַנטלויפן. זי וואָלט געקומען צו אים, ער וואָלט ווי דעמאָלט לאַנג געהאַלטן איר האַנט אין זיינער, ער וואָלט איר אַלץ געזאָגט, דאָס הייסט — אַלץ וואָס ער פילט צו איר, זי וואָלט פאַרשעמט אַראָפּגעלאָזט די אויגן און ער וואָלט איר קאָפּ צוגעטוליעט צו זיין ברוסט — אזוי...

ער בייגט אויס די הענט, ווי ער וואָלט אימיצן אַרומגענומען. ער דערפילט אַ קלעפיקייט אויף דער ברוסט, ער האָט צוגעטוליעט אַ בליץ טיקן קאָלטן...

ער לעשט אויס דאָס ליכט, וואַרפט זיך אויפן בעט און גראַבט איין דאָס פנים אינעם קישן.

ער הערט שטילע שלייכנדיקע טריט הינטער זיך, און כאַטש ער ליגט מיטן פנים צו דער וואַנט, זעט ער ווי זיי קומען אָן און שטעלן זיך

אויס אין א ריי נעבן זיין בעט. דער ערשטער קומט אָן מיכאל, נעבן אים שטעלט זיך דאָס מיידל פון „נאָווישוויאט“, נעבן איר — אָט קומט אָן פּאַליאַ. זי איז אָנגעטון ווי דעמאָלט: א טונקעלער קאָסטיום, א שוואַרצער בייטל אין האַנט, זי קומט אָן מיט איר געשיקטן גאַנג, און שטעלט זיך אין דער ריי. אַליץ איז ווי דעמאָלט ווען ער האָט זי דאָס ערשטע מאָל געטראָפּן. דער קאָסטיום, דער בייטל, דאָס היטעלע... ניין: קיין היטעלע איז נישטאָ. ווי דעמאָלט איז נאָר ביז צום האַלדז. איר בערן האַלדז הענגט — א בלוטיקער קאָלטן...

ווער גייט נאָך? אַלע זענען דאָך שוין דאָ? ווער איז דאָס קינד וואָס קומט אָן? זיין פעלעטשקע? ער האָט זי דאָך נישט געמערט? ער האָט דאָך אַריינגעשיקט אַהין אַן אַנאַנים בריוול, מען זאָל אַוועקשיקן ערגעץ אַנדערש די יידישע קינדער, ער האָט זיך דאָך באַוואָרנט, ער זאָל נישט וויסן וווּ זי איז און נישט קענען מסרן?

נאָך אַזא בריוול האָט מען פעלעטשקען זיכער אַרויסגעוואָרפּן פון אַנשטאַלט. זיי וועלן גיין ריזיקירן פאַר א יידיש קינד? אַרויסגעוואָרפּן זי. דייטשן האָבן זי געפונען און דערשאָסן. אָט קומט זי טאַקע מיט א צעבלוטיקטן קאַפּ... ניין, זי האָט זיך אַרומגעוואַנגערט אין דאָרף און אויסגעגאַנגען פון הונגער. דער קאַפּ איז נישט צעבלוטיקט. זי איז דאָר און איינגעטריקנט, א סקעלעט איבערגעצויגן מיט א געלער פּאַפּירענער הויט... ווי די הונגערדיקע קינדער אין געטאָ. זי איז גאַרנישט ענלעך צו זיין חנעוודיקער פעלעטשקע. זי בייט זיך: א רגע איז זי א סקעלעט מיט א פּאַפּירענער הויט, א רגע איז זי ווי אַמאָל פּולכנע און חנעוודיק, נאָר מיט א צעשאַסענעם קאַפּ. די ריי איז פּול. זיי קומען צו נענטער... נענ-טער...

אִיִיִי!!!

די באַלעבאַסטע קומט אַריינצולויפּן, דורך דער אויפגעפּראַלטער טיר שלאַנט אַריין טאַג ליכט.
— ס'איז גאַרנישט באַלעבאַסטע, א שלעכטער חלום.

נאָך די גרויסע רעגנס האָט די ווייסל זיך געהויבן. דאָס וואַסער

לויפט מיט שטורעם, שלאָגט מיט ווילדן גערויש אין די זיילן פון דער בריק. פעלמשאָק גייט אין דער הויך אויף דער בריק. דער גערויש פון וואַסער רופט אים. ער גייט צו צו דער באַריער און קוקט אַראָפּ. די כוואַליעם שווימען מיט רציחה, איין כוואַליע דערטרינקט די אַנדערע. עס גיט אים אַ שווינדל פאַר די אויגן, ער פליט אַראָפּ פון דער בריק, מיטן קאַפּ אַראָפּ און — — —

ניין, ער פליט נישט, ער שטייט און האַלט זיך פעסט אין דער באַר-יער. אָט, אַריבערוואַרפן די פיס און אַראָפּשפּרינגען...

ער ווייסט, ער נאָרט זיך אַליין. ער וועט נישט שפּרינגען, ער האָט נישט קיין כח דערצו... ווען עס טרעפט אים צופעליק אַ פאַרבלאַנדזשער טע קויל... ווען, למשל, ער ווערט פאַרראַכטיק דעם זשאַנדאַרם וואָס שטייט דאָ אויף דער וואַך און יענער לאָזט אים אַריין אַ קויל אין רוקן... די נאַכט פאַלט צו, עס רוקט אָן די פּאָליציי-שעה. די פאַרבייגייער אוילן צו די טריט, די גאַסן ווערן וואָס אַמאָל לידיקער און שטילער. עס הערן זיך נאָר זיינע שלעפענדיקע טריט און שווערע הוצפהדיקע טריט פון דייטשע פאַטרוילן. ער קומט עטלעכע מאָל צו צו דער פרעטא-גאַס און גייט ווידער אוועק. ער האָט מורא פאַר זיין שטוב...

„און אז אַ פאַטרויל וועט שיםן?“

זאָלן זיי שיםן... אפשר וועלן זיי דאָך שיםן...

— שטיין בלייבן! פון אַ זייטיקער גאַס קומט אָן אַ פאַטרויל. ער כאַפט שנעל אַרויס די געשטאַפּאָ לעגיטימאַציע צו ווייזן, אז ער האָט אַ רעכט צו זיין אין גאַס נאָך דער פּאָליציי שעה.

„מען האָט אייך געזוכט“ — שרייט אים נאָך די באַלעבאַסטע, מיט

אַ פאַרשלאָפּן קויל, ווען ער קומט אַהיים שפּעט ביינאַכט.

אַ מידער פאַלט ער אויף אַ שטול, אָבער באַלד שפּרינגט ער צוריק אויף. געזוכט אים? ווער? אין געשטאַפּאָ דאַרף ער זיך מעלדן ערשט מאַנטיק. קיין באַקאַנטע האָט ער נישט, טאָ ווער האָט אים געזוכט? ווילן זיי אים ווידער פירן אויף אַ קאַנפּראַנטאַציע מיט איר? ניין! נאָר נישט דאָס.

ער כאַפט דעם מאַנטל און לויפט צוריק אַרויס אין גאַס אַריין.

דער קאנטראווישפיר-דינסט פון דער יידישער קאמפס-אָרגאַניזאַציע האָט שוין לאַנג געוואָסן וועגן דער טעטיקייט פון אַן אַגענט נר מער 837. עס איז אָבער נישט געלונגען אויפצודעקן ווער ער איז און וווּ ער וווינט. דער אַרעסט פון פּאָליען, איינע פון די מוטיקסטע פּאַר-בינדלערנס, האָט אויפגעטרייסלט די אָרגאַניזאַציע. אין גיכן האָט מען זיך דערוואָסן, אַז דאָס איז אויך די אַרבעט פון 837, מען האָט אָבער ווייטער נישט געוואָסן וווּ דעם אַגענט צו געפינען. ווען עס זענען אָנגע-געקומען ידיעות ווי מען מאַטערט פּאָליען, איז געוואָרן אַ צעמישעניש: וועט זי אויסהאַלטן? נישט מעגלעך געווען אָפצורייניקן די אַלע „מלינהם“* וועלכע פּאָליע האָט געקענט. וווּ האָט מען דען געקענט גע-פינען אַנדערע „מלינהם“, אַז אפילו פאַר שווערע טויזנטער איז שווער געווען צו געפינען אַ פּאָלאַק וואָס זאָל וועלן אַריינלאָזן אַ ייד, און נישט אַלע וואָס האָבן געוואָלט אַריינלאָזן, האָבן פאַרדינט צוטרוי... זי האָט געוואָסן אויך אַ סך סודות פון דער אָרגאַניזאַציע, געקענט אַלע מענטשן, אויב זי וועט נישט אויסהאַלטן, וועט אַלץ חרוב ווערן...

עטלעכע טעג זענען אַדורך אין אומרו, אָבער קיין איין „מלינה“ איז נישט „פאַרשאַטן“ געוואָרן. קיין איין פאַרבינדונגס-ליניע פון דער אָרגאַניזאַציע איז נישט צעשטערט געוואָרן. וואָכן זענען אוועק. פון פּאַר-ליען איז פאַרלוירן געוואָרן יעדער שפור.

ווען מען האָט געמיינט, אַז פּאָליע איז שוין לאַנג טויט, איז צו דער פּוילישער אונטערערד דערגאַנגען אַ ידיעה צוגעשיקט פון פּאָליען: מען זאָל וואָרנען דעם יידישן קאָמיטעט קעגן אַ געוויסן פעלטשאַק, אַ דאָס-טאָר וואָס קרינט פון זיי שטיצע, ער איז דער אַגענט נומער 837.

דאָס איז געווען די לעצטע ידיעה פון פּאָליען. אויך „דאָרטן“ האָט זי געאַרבעט „פאַר דער זאָך“.

* „מלינה“ — אַ באַהעלטעניש פאַר אַ ייד אין דעם אַרישן שטאַט טייל.

דאָס געריכט פון דעם „זשאָב“*, האָט אַרויסגעטראָגן אַ טויט־אורטייל אויף פעלטשאַקן. עס איז אָבער נישט לייכט געווען דעם טויט־אורטייל אויסצופירן. קיינער האָט נישט געווסט ווי ער זעט אויס. מ'האָט געמוזט זיין אָפּגעהיט, נישט צו מאַכן אַ טעות און דערשיסן אַן אומשולדיקן. איין מאָל זענען די שליחים פון דער אַרגאַניזאַציע אַריין אין זיין וווינונג, מען האָט אָבער נישט געטאָרט ריזיקירן נאָך אַמאָל, אפשר האָט ער זיך אָנגעשטויסן... מען האָט אוועקגעשטעלט נעבן זיין הויז איר מיצן מיט אַ יידישן אויסזען. אַז ער וועט דערזען אַ יידיש פנים, וועט ער נעמען נאָכשפירן, וועלן דעמאָלט אַנדערע אים דערלאַנגען די קויל. אָבער דאָס האָט קיין רעזולטאַטן נישט געברענגט. פעלטשאַק האָט מער נישט געזוכט קיין יידן און קיינעם נישט נאָכגעשפירט.

נאָך אַ געוויסער צייט איז געלונגען צו דערגיין, אַז פעלטשאַק טראָגט אַ גרויסן מאַנטל און הויכע שטיוול, אַז ער האָט אַ לענגלעכע נאָז און אַ גרויסע כוואַליעדיקע טשופרינע.

פון אינדערפרי אָן וואַרטן זיי אויף אים. איינער פאַר זיין הויז, איר־נער נאָך זיין הויז; אָפּצושליסן פון ביידע זייטן דעם וועג צו אַנטלויפן. איינער האַרט נעבן זיין הויז, אַריינצורוקן זיך אין טויער נאָכדעם ווי דער מסור וועט אַרויס און פאַרשטעלן פאַר אים דעם וועג צוריק אַריינ־צולויפן אין הויז אַריין.

ערשט שפעט פאַרנאַכט דערנענטערט זיך אַ מאַן אין אַ גרויען מאַנטל און הויכע שטיוול. ער קומט נישט פון הויז, ער קומט נאָר פון גאַס.

איז עס ער? האָבן זיי נישט באַמערקט ווי ער איז אַרויס, אָדער ער איז נישט געשלאָפּן אין דער היים?

ער קומט צו גענטער, ניין, דער זעט נישט אויס ווי אַ געשמאַפּאָ־אַגענט; דאָס פנים פאַרוואַקסן, דער מאַנטל צעקנייטשט און שמוציק. ער גייט אָבער אין דער ריכטונג צו דעם הויז. אריה, אַ הויכער שלאַנ־

* „זשאָב“ — די ראשי תיבות פון „זשידאָוסקא אַרגאַניזאַציע באַיאָוואַ“, יידיש־שע קאָמס אַרגאַניזאַציע.

קער יונגערמאן, מיט בלויע אויגן און קליינע בלאַנדע וואַנצעלעך, דער אַנפירער פון דער גרופע, גיט אַ צייכן צו זיין אָפּגעהיט.

— פּאַניע פעלטשאַק! רופט אריה. דער מאַן קוקט זיך נישט אום. —

פּאַניע דאָקטאָזשע: רופט אריה ווייטער. ער קוקט זיך אום, אָבער שיסן קאָן מען נאָך אלץ נישט. דער גרויער מאַנטל און הויכע שטיוול קענען זיין אַ הוילע צופעליקייט און אויך דאָס אומקוקן זיך קאָן זיין אַ צו־פעליקייט.

אריה גייט צו צו אים.

— פּאַניע פעלטשאַק, איר דערקענט מיך נישט?

— הם, קומט נאָר אַ האַלבער שטומער ענטפער.

פּלוצים טוט ער זיך אַ ריס און נעמט לויפן. אריה שיסט נאָך אים, אָבער עס זענען דאָ נאָך פאַרבייגייער אין גאַס און אז ער דערווייטערט זיך אַביסל, טאָר מען שוין נישט שיסן. פון דער זייט פון פּראַנטשיש־קאַנער־גאַס קומט אַקעגן סטאָך, אָבער פעלטשאַק לויפט גאָר אַריין אין דער אָפּענער טיר פון דער קירך. נאָכלויפן אין דער קירך אַריין טאָר מען נישט. די שאַסן האָבן אויפגערודערט די גאַס. אז דייטשן וועלן אָנקור מען, וועלן זיי נישט דאַרפן מער טון, ווי פאַרקלאַפן די טיר, און מען וועט בלייבן אין אַ פּאַסטקע. אריה גיט אַ צייכן זיך צוריקצוציען. נישט קשה, אריה וועט אים איצט שוין דערקענען, ער וועט נישט אויסמיידן דעם פּסק.

— 16 —

ער קאָן זיך נישט דערמאָנען ווי עס האָט אויסגעזען דער יונגער־מאַן, וואָס האָט אים פאַרהאַלטן. אפשר וועט די באַלעבאַסטע געדענק קען? זיי זענען דאָך איינמאָל געווען אין שטוב.

— „איינער האָט געטראָגן נייע „אַפיצערקעס“ (שטיוול מיט הויכע שטייפּע באַלעוועט ווי עס האָבן געטראָגן די אַפיצירן פון דער פּוילישער אַרמיי, אזעלכע שטיוול זענען געוועזן אין דער מאָדע בעת דער אָקור פּאַציע צייט), און איינער האָט גאָר געטראָגן אַלטע צעריסענע שיד“.

דאָס איז געוועזן אלץ וואָס די באַלעבאָסטע האָט געוויסט אים צו זאָגן
וועגן די צוויי יונגעלייט וואָס זענען געקומען אים זוכן.

— אָבער ווי האָבן זיי אויסגעזען?

— פּאָניע, אויב דער פּאָן וואָלט געהאַנדלט מיט געטראָגענע שיד, וואָלט ער אויך געקוקט אלעמען אויף די פּיס.

האָט טאַקע ער אויך גענומען קוקן אויף די פּיס און שנעל זיך דער-
ווייטערט, ווען ער האָט דערזען אימיצן אין „אָפיצערקעס“, אָדער אין
צעריסענע שיד.

אָט גייט אים נאָך אַ יונגערמאַן אין אָפיצערקעס. ס'איז „יענער“!
ס'איז „יענער“! ער לויפט. אויף דער אַנדערער זייט נאָס גייט אַ פּויר-
לישער פּאָליציאַנט, ער לויפט אַריבער, פּאַלט אַרויף אויף דעם פּאָ-
ליציאַנט.

— פּאָניע! פּאָניע!

— וואָס איז?

— נאָרנישט.

דער יונגערמאַן אין די „אָפיצערקעס“ איז גאָר אַוועק אין אַן אַנ-
דער ריכטונג.

אַהיים קען ער נישט גיין. „זיי“ וואַרטן זיכער אויף אים. ער
דרימלט איין ביי אַ טישל אין קאַפּע, ער כאַפט זיך אויף מיט שרעק, צי
מען קוקט אויף אים. איידער ער גייט אַרויס, קוקט ער פּריער אַרויס דורך
אַ שפּאַרע פּון דער טיר, צי מען וואַרט נישט אויף אים, ער וויל שוין
אַרויסגיין, דאַכט זיך אים, עמיץ גייט אים נאָך פּון דעם קאַפּע-הויז.

ער נעכטיקט אין אַ קריסטלעכן קדוש אויף יאַגעלאַנסקע-גאַס. קען
דען די פּון „זשאָב“ איינפּאַלן צו זוכן אַ געשטאַפּאָ-אַנגענט אין אַ קדוש?
אָבער מער ווי דריי נעכט לאָזט מען דאָרט נישט נעכטיקן און אָט איז
שוין ווידער נאַכט... און די פּיס טראָגן שוין נישט... ער וואָלט באַדאַרפּט
דינגען אַ נייע דירה, אָבער דערויף האָט ער שוין נישט קיין געלט, נאָך
פאַראַ אַ ביסל קליינגעלט אין קעשענע. נאָך דאָ אויף עטלעכע טעג עסן,
און דאָס לאָזט זיך אויך אויס. ער קען האָבן געלט, נאָך דעמאָלט, נאָך
דער קאַנפּראָנטאַציע מיט איר, האָט מען אים אין געשטאַפּאָ געגעבן אַ

צעטל צו דער קאסע אויף א היפשער סומע, אבער ער איז אנטלאפן אהיים
און דאָס געלט נישט אָפגענומען, עס איז די באַלוינונג פאַרן מסרן זי...
פאַרן מסרן דעם בלוטיקן קאַלטן...

יאָ, זע נאָר: אינגאַנצן געהאַט פאַרגעסן אין דעם בלוטיקן קאַלטן,
אַבי איינגערעדט זיך, אַז דאָס וועט קיינמאָל נישט אָפטערטן. ער האָט
דאָך געוואָלט שטאַרבן, אָט איז דער טויט אַליין אים אַקעגן געקומען,
פאַרוואָס איז ער אנטלאָפן? און וווּ איז דער בלוטיקער קאַלטן שוין
ווידער פאַרשווונדן? שוין פאַרגעסן?

ער רופט אַרויס אין זיך דאָס גאַנצע בילד דאָרטן אין קעלער: אויף
דער ערד ליגט אַ טונקעלער קנויל, מען פרעגט אים, ער ענטפערט: „יאָ“.
פון קנויל נעמט זיך אויפהויבן — — —

אַפיצערקעס! עס קומט אים אַקעגן אימעץ אין אָפיצערקעס! ער
דרייט זיך שנעל אַריין אין אַ זייטיקער גאַס, ער האָט מורא זיך אומד
צוקוקן. זאָל ער לויפן? יענער וועט נאָכשיסן. ס'וועט אים טרעפן...
ער וועט לויפן, גיין פאַמעלעך איז ערגער. עס וועט אים טרעפן
אין אַ פּוס, אין אַ האַנט, ער וועט פאַלן אַ באַגאַנענער מיט בלוט...
פאַר זיי וועט עס זיין ווייניק! זיי וועלן אים דעריאָגן, אַריינשיסן
נאָך עטלעכע קוילן. קיין רחמנות איז ביי זיי, ביי די קאַמפּס־מענטשן,
נישטאָ...

דייטשן וועלן אָנקומען. „זיי“ וועלן מוזן אַנטלויפן, ער וועט זיין
נאָר פאַרווונדיקט, נישט מער... מען וועט אים נעמען אין שפיטאַל אַריין...
ס'איז אַ שטיל געסל. ער הערט נישט קיין טריט הינטער זיך. ער
דרייט זיך אויס, קיינער נישטאָ אויף דער גאַס.

אַנטקעגן דעם וואָס ער האָט געטראַכט, אַז די דייטשן וועלן אים
נעמען אין שפיטאַל אַריין, איז עס לעכערלעך. זיי וועלן זיך גיין שפילן
מיט אים. פאַרווונדיקט און טויג נישט צו דער אַרבעט? וועלן זיי אים
צוגעבן אַ פּאָר קוילן... אלע, אלע האָבן זיך אָנגעזעצט אויף זיין לעבן...
ער וועט זיך נישט לאָזן! ער וועט אָפגעמען אין געשטאַפּאָ דאָס געלט,
ער וועט דינגען אַ נייע דירה. נישט דרייען זיך אין די גאַסן וווּ אַלץ
האַט זיך אָנגעזעצט אויף אים, וווּ מען לויפערט אויף אים פון יעדן ווינקל.

ער גייט נאך נישט... ער נעמט נאך נישט... אבער אפילו ווען ער זאָל וועלן, קאָן ער דען איצט גיין? שוין לאַנג געדאַרפט דאָרט זיין, עפעס „ברענגען“ און אַן ער וועט קומען מיט גאַרנישט און זיי וועלן זען ווי ער זעט אויס... וועט בראַנד זאָגן: שייס! און — — —

אָט די אַלטיטשקע, וואָס קומט אים אַקעגן... די נאָז... די אמתע צעהויקערטע יידישע נאָז... ווהיין גייט זי דאָס? אינטערעסאַנט ווהיין זי גייט...

ס'איז אַ שפיצל! אַ שפיצל פון „יענער חברה“. ס'איז די אַרבעט פון יענעם אין די שטיוול, וואָס ער האָט געטראָפן. זיי ווילן, אַז ער זאָל נאָכשפירן, נאָכגיין און אזוי אַרום אַרײַנאַרן אים אין אַ ווינקל וואָס איז פאַר זיי באַקוועם. ס'איז אַ שפיצל...

ווידער דערנענטערט זיך דער אַוונט. ווי טוט מען זיך אַהין, אַהיים גיין — נישט. אין גאַס קאָן ער זיך אויך שוין מער נישט דרייען נאָך דער פּאַליציי־שעה, די לעניטימאַציע פון געשטאַפּאַ איז נישט באַנייט גע- וואָרן, נישט אָפּגעשטעמפּלט. זיי זוכן אים שוין מסתמא, ער איז דאָך שוין לאַנג נישט געווען אין דער היים. זיי זענען שוין זיכער דאָרט גע- ווען.

טאָ ווי טוט מען זיך אַהיין?

ער האָט ווידער אַמאָל איבערגענעכטיקט אַ נאַכט אין הקדש, מען האָט אים געגעבן אַ געלעגער, ער האָט שוין ווידער אַ מעגלעכקייט צו שלאָפן דאָרט דריי נעכט, אַבער ער וועט מער נישט גיין אַהין. דער באַ- אַמטער האָט אים אזוי מאַדנע אָנגעקוקט... דאָרטן האָט מען זיך גע- קענט באַהאַלטן פאַרן „זשאַב“, אַבער נישט פאַר די דייטשן, זיי האָבן אויף אַלעם אַן אויג...

איצט איז שוין גאַרנישט מעגלעך צו גיין אין גאַס. אַלע גאַסן זע- נען פול מיט מונדירטע דייטשן און אוממונדירטע דייטשע שפּיאָנען. אַלע גאַסן זענען פול מיט יונגעלייט וואָס טראָגן „אַפיצערקעס“ און וואָס טראָגן אַלטע צעריסענע שײך... די ווילן אים דערהרגענען פאַר נישט „ברענגען“, און די אַנדערע ווילן אים דערהרגענען פאַר יאָ „ברענגען“.

די גאנצע וועלט האָט זיך אָנגעזעצט אויף "אים... די" און "די" אַלע ווילן אים הרגענען, וואָס וויל מען פון אים, וואָס?
 עם ווערט אים אַזא רחמנות אויף זיך, ער מוז זיך מיט עפעס טרייסטן... "אַ פּערציקסטל" (אַ פּערטל ליטער בראָנפן) בעט ער אַרייַן קומענדיק אין שענק. ער ציילט איבער וויפל געלט ער האָט נאָך, — "אַ האַלבן ליטער גיט מיר".

ער כאַפט זיך אויף פּאַרטאָג און דערנעט זיך אין זיין שטוב, אויף זיין בעט. "דרויסן וואַרט מען שוין אויף מיר", טראַכט ער גלייכגילטיק און דרייט זיך אויס מיטן פנים צו דער וואַנט.
 "ווער וועט מיך פריער פאַקן?" קומט אויף אין אים אַ קאַלטע גלייכגילטיקע נייגעריקייט, ווי עס וואַלט זיך געהאַנדלט וועגן אימיצן אַנדערש. אפשר וואַרטן דאָרט ביידע? אפשר וועלן ביידע שיסן צוזאַר מען? דאָס וואַלט געווען אַ שיינע מעשה...
 זיצן אין שטוב און וואַרטן אויף געשטאַפּאַ? עט, זאָלן אים בעסער כאַפן די יונגעלייטלעך, זאָלן זיי הנאה האָבן. ער גייט אַראָפּ צו זיי.
 עס איז קיינער נישטאָ לעבן זיין הויז, נישט צו זען קיין מענטשן אין גאַס, ס'איז נאָך גאַנץ פרי, אַ דייטשישער פּאַטרול היט די קערבעדזש-בריק.

וועלן זיי אים פאַרהאַלטן?

זיי פאַרהאַלטן אים נישט.

אויף דער טאַרגאָווע גאַס, אין פּראַנע איז שוין לעבעדיקער, מענטשן איילן צו דער אַרבעט. ווי לייכט עס איז צו גיין איבער דער גאַס, ווען מען איז גלייכגילטיק צו אַלץ און מען האָט מער פאַר גאָרנישט קיין מורא...
 ער איז שוין ווייט הינטער דער שטאָט. אונטער די קליינע הייזלעך אויף דער גראַכאָווסקע גאַס גרינען זיך פּעלדער און גערטנער. דער האָר ריזאַנט איז אַזא ברייטער, העט ווייט, ווייט, לענט זיך דער הימל אָן אויף אַ גרינעם אַקסל פון דער ערד.

און אויף אָט דער גרויסער ליכטיקער וועלט, איז אים אזוי ענג... שפירט מען אים נאָך? און אז יאָ? אים איז שוין אַלץ איינס. מען וועט אים כאַפן און פירן צו בראַנדן? מען וועט אים סיווי אַ ליאָדע טאָג כאַפן און ברענגען צו בראַנדן, אָדער דער „זשאָב" וועט אים פריער דער-שיסן.

ער קוקט זיך אום, באַקוקט יעטוועדן דורכגייער: ווער פון זיי איז דער, וואָס האַלט אים אויפן אויג?

ער גייט אַרײַן אין אַ געוועלכל, מכלומרשט טרינקען סאָדעוואַסער. איידער ער גייט אַרויס, קוקט ער אַרויס דורכן פענצטער, ער זעט גאָר-נישט. אויך נאָכן אַרויסקומען אין גאָס אַרײַן, באַמערקט ער נישט עס זאָל זיך אימיץ מיט אים אינטערעסירן. גאָט מיינער! איז עס מעגלעך? אזוי לאַנג געפייניקט געוואָרן, מורא געהאַט זיך צו רירן פון אָרט, און דאָ אזוי פּלוצלינג, אזוי אומגעריכט אַרויסגעדרייט זיך פון זיינע נעצן? ניין, עס איז נישט מעגלעך! בראַנד שפּילט זיך מיט אים ווי אַ קאָז מיט אַ מײַז. באַלד וועט, ווי פון אונטער דער ערד, אויסוואַסן איינער פון זיי, אים כאַפן, פירן צו בראַנדן, און בראַנד וועט, ווי שטענדיק, שמייכלען.

אפּשר פּרובירן זיך אַרײַנכאַפן אין דער קאָליקע (קליין-באַן), וואָס פּאַרט קיין אַטוואַצק?

ער ציילט איבער דאָס געלט. ער האָט אויף הוצאות נאָר ביז יוזער-פּאָוו, וועט ער צוויי סטאַציעס, — ביז אַטוואַצק, צוגיין צופּום.

די קאָליקע איז אָנגעפּראָפּט מיט פּאַסאַזשירן. קוים וואָס ער שטופּט זיך אַרײַן, ער בלייבט הענגען צוזאַמענגעקוועמט מיט שמוגלערס און מאַרק-הענדלער. זאָלן זיי נאָר נישט דערפילן ווי עס ציטערן אים הענט און פּיס. מאָדנע ווען ער איז אַרויס פון שטוב, איז ער געווען אזוי רואיק. וואָס איז איצט מיט אים געשען? איז עס דאָס שטיקעלע האַפּער-נונג צו קענען אַנטלויפן? נאַרישקייטן! מען קען נישט אַנטלויפן פון בראַנדן. אויב אפילו מען שפּירט אים נישט נאָך, וועלן די פּאָליאַקן דער-קענען אין אים אַ ייד און אים אויסגעבן.

וואָס טראַכטן טאַקע וועגן אים די שכנים אין וואַגאַן? ער שטייט

הינטער א דיקער הויכער פויערטע, קארטשעט ער זיך איין, ער זאל זיין אינגאנצן פארשטעלט. פון איבער איר אקסל כאפט ער א קוק אויף די פאסאזשירן ארום אים. — די שמוגלערס קוקן אפילו נישט אויף אים, זיי זענען פארטון אין א שמועס וועגן די פרייזן אויף פוטער און אייער. זיי רעדן הויך איבערצושרייען דאָס געקלאַפּ פון די רעדער, זייערע הויבע קולות פארשרייען אביסל זיין שרעק. אפשר וועט עס דאָך געלונגען. מען געדענקט שוין נישט קיין יידן, קיינער וועט נישט באַמערקן זיין יידיש אויסזען.

וואָס וועט שוין זיין, אז ער וועט אַנקומען קיין אַטוואָצק?
זאל ער נאָר בשלום אַנקומען אַהין. וועט ער שוין עפעס צוטראַכטן.
די קאָליקע דערנענטערט זיך צו פאלעניץ, נאָך איין סטאַנציע צו יוזעפאָוו. און די רייזע מיט דער קאָליקע וועט זיין געענדיקט. אפשר וועט עס שוין אַדורכגיין בשלום.

די וואָס שטייען ביים פענצטער שרייען זיך עפעס איבער מיט איר מיצן אין דרויסן, עס ווערט אַ מהומה. מען וואַרפט אַרויס פעקלעך דורך די טירן און פענצטער, מען שפּרינגט אַרויס פונעם לויפנדיקן צוג.
— וואָס איז געשען?

קיינער האָט נישט קיין צייט צו ענטפערן. מען שטופט זיך צו די טירן און פענצטער צו קענען וואָס שנעלער אַרויסוואַרפן די פעקלעך און אַרויסשפּרינגען. עפעס אַן אַלטיטשקער זיצט ווייטער אויף דער באַנק. פעלטשאַק פרעגט ביי אים: וואָס איז געשען?
— זשאַנדאַרן וואַרטן אָפּ דעם צוג אין פאלעניץ אויף דער סטאַנציע, ענטפערט דער אַלטער.

פעלטשאַק נעמט זיך אויך שטופן, ער איז שוין אין דער אָפענער טיר. די קאָליקע לויפט פאַראַויס, די ביימער, די טעלעפאָן־סלופעס אויפן וועג, שפּרינגען פאַרביי, לויפן אויף צוריק, ווי זיי וואָלטן אויך אַנטלאָפן פון דער געפאַר וואָס וואַרט דאָרט פאַראַויס... ער שפּאַנט זיך אַן אַ שפּרינג צו טון און בלייבט שטיין. „איך וועל אַרונטערפאַלן אונטער די רעדער.“ ער זעט שוין דאָס בילד ווי מען שלעפט אים אַפּויר פון אונטער די רעדער אַ צעבלויטקטן, אַ צעשניטענעם.

— וואָס האָסטו זיך, צו אַלדי כאָלירערעס, אוועקגעשטעלט און שטייטסט!?

ווימיץ כאַפט אים אָן פאַרן קאַרק, שלעפט אים אוועק פון דער טיר. אַנדערע שפּרינגען אַרויס. אין וואַנגן ווערט אַלץ לויזער... לויזער. ביי דער טיר — אַלץ ענגער, ענגער.

ער פאַלט אויף אַ באַנק. מיטן טאַקט פון דעם רעדער־געקלאַפּ קלאַפט עס אויס אין אים: „דאָס וואַרט מען אויף מיר“, „אויף מיר“, „אויף מיר“, „דאָס וואַרט מען אויף מיר“.

עס הילכטן איבער די וואַנגאַנעס זעלנערישע טריט. ער הערט עס, ווי מען הערט אין האַלב־שלאָף דאָס קלינגען פון אַ ווייטן טורעם־זייגער. די דייטשן קומען אַריין אין דעם וואַנגן, וווּ ער זיצט. זיי נישטערן אויף די פּאַליצעס, אונטער די בענק, זיי שרייען, זידלען. צו פעלטשאַקן דערנײט נישט דער זין פון זייערע רייד. די געשרייען הילכטן אָפּ אין זיינע אויערן ווי דאָס בילן פון אַ סטאַדע הינט: האַן, האַן.

די קאָליקע לויפט ווידער צווישן וואַלד און פעלד. „יוזעפּאָוו! יר זעפּאָוו!“ — רופט אויס דער קאָנדוקטאָר, ווען די קאָליקע פאַרהאַלט זיך ווידער. פעלטשאַק שפּרינגט אויף און באַווייזט קוים אַרויסצולויפן פון דער קאָליקע, איידער זי רירט אין ווייטערן וועג אַריין.

פעלטשאַק ווישט זיך די אויגן, וואָס איז דאָ געשען?
גאַנץ פשוט: געוועזן אַן אַבלאַווע אויף שמוגלערס, די דייטשן האָבן שוין געוואָסט, אַז די שמוגלערס זענען אַנטלאָפן אויפן וועג. זיי האָבן נאָר געזוכט געבליבענע שמוגל־סחורה און האָבן קיינעם נישט געטשע־פעט.

פון יוזעפּאָוו ביז אַטוואַצק איז נישט ווייט, מען קען דעם גאַנצן וועג גיין דורך וועלדער. ער האָט זיך אַרויסגעדרײט! ער איז געראַטעוועט!
אויפן מאַרק אין אַטוואַצק טוישט ער איין זיינע כמעט נייע „אַפּי־צערקעס“ אויף אַ פּאַר אַלטע שײך. דער הענדלער וויל אים געבן 400 זלאָט־טעס. עס איז ווערט מינדעסטנס טויזנט זלאָטעס, ער איז פונדעסטוועגן גרייט צו נעמען וויפל מען גיט אים, ער פאַרשטייט אָבער, אַז דערמיט

וועט ער ארויסרופן א חשד צו זיך: מיט אזא אויסזען און נעמט וואָס מען גיט אים — איז עס אַ ייד. ער דינגט זיך און באַקומט 800 זלאָך-טעם. ער קויפט אַ ברויט און אַ שטיק חזיר-וורשט „קראַיאַנקע“, כאַפּט עטלעכע ביס און גייט אַריין אין אַ ראַזיר-אַנשטאַלט, ער האָט שוין פאַר-טיק אַ גאַנצן פּלאַן, אָבער בכדי זיך צו לאָזן אין וועג אַריין מוז ער אויס-זען לייטיש...

לעבן שעדלעך וווינט אַ פּויער, וואָס איז אַמאָל געקומען צו אים מיט אַ שווער-קראַנק קינד, ער האָט דאָס קינד אויסגעהיילט. ער האָט דעמאָלט אַ סך געשטעלט אויף זיך. אלע דאָקטוירים האָבן דעם קינד אָפּגעזאַגט דאָס לעבן, ער האָט ריזיקירט און עס איז אים געלונגען. יע-דעם מאָל, ווען דער פּויער איז געקומען קיין וואַרשע, האָט ער מיטגע-ברענגט פאַר דעם „פּאַן דאָקטאָר“ די שענסטע הינער, פּרישע אייער. איצט פּאַרט ער צו דעם פּויער.

ער איז בשלום אָנגעקומען. דער וועג איז אַדורך אָן אַבלאָועס. דער פּויער נעמט אים אויף פּריינטלעך, אָבער האַלטן אים קען ער נישט. „די דייטשן מאַכן דאָ אַבלאָועס זייער אָפּט. דער „פּאַן-דאָקטאָר“ וועט אומד-קומען, מיר אלע אויך. נישט ווייט פּון דאַנען, אין די פּאַרטשעווער וועל-דער געפינען זיך פּיל „אייעריקע“, כ'האָב אַ ברודער אין יענער געגנט, דערציילט ער, אז זיי קומען נאָך עסנוואַרג, זאָל דער „פּאַן-דאָקטאָר“ גיין צו זיי, ס'קענען דאָרט זיין מענטשן וואָס קענען אים“.

ס'קענען דאָרטן זיין מענטשן אויך פּון „זשאַב“ וואָס קענען אים... אָבער דער פּויער וויל אים נישט האַלטן און צוריק פּאַרן קיין וואַרשע? ניין, נאָר נישט דאָס!

דער פּויער איז ענדלעך מסכים אַליין אים אַוועקצופירן צו זיין ברוד-דער.

ווען ער גייט מיט די פּאַרטיזאַנער, דערמאָנט ער זיך, אז ער האָט נאָך אין קעשענע די לעגטימאַציע פּון געשטאַפּאַ. ווי דאָס אומגליק יאָנט

אים נאך און דעריאָנט אים אומעטום. א געחתמעטער גורל! זיי וועלן אים באזוכן, צו א „נייעם“ האָט מען נישט באַלד קיין צוטרוי. זיי וועלן גע- פינען די לעגטימאציע, ער איז א פאַרפאַלענער!

— מיין ריכטיקער נאָמען איז אינגאָציי ליבענשטיין, דאָקטאָר איג- נאָציי ליבענשטיין פון פּאָזנאַנסקע גאָס.

ער האָט געהאַט באַשלאָסן אויך דאָ נישט אויסצוגעבן זיין ריכטיקן נאָמען. טאָמער ווייסט דער „זשאָב“, ווער ער איז, אָבער ער מוז גלייך געווינען זייער צוטרוי, אפשר ווייסן זיי זיין נאָמען פון פאַר דער מלחמה, ער איז געוועזן א באַקאַנטער דאָקטאָר.

די באַגלייטער זיינע שווייגן, אפשר האָט מען אים געזוכט נאָך זיין פאַרשוונדן ווערן? אפשר האָט מען געוואָרנט די פאַרטיזאַנער, מען זאָל זיך היטן פון אים? ס'קען זיין, אַז ער גייט צום טויט אין פּיסק אַרײַן, איצטער נאָכדעם ווי עס איז אים געלונגען אַרויסצוראַטעווען זיך פון דעם וואַרשעווער גיהנום, גראָד איצט...

— וווּ האָט איר זיך אויסבאַהאַלטן ביז איצט?

אהא, זיי ווייסן... די אויספאַרשונג הייבט זיך אָן.

ער שטעקט אַרײַן די רעכטע האַנט אין די הויזן-קעשענע און אַזוי ווי ער גייט צופּט ער דערווייל מיט די נעגל שטיקלעך פון דער לעגטימאָציע, קליינע פּיצעלעך, עס זאָל נישט מעגלעך זיין עפעס איברצולייענען. ער בלייבט אויף אַ ווייל הינטערשטעליק און שיט אַרויס אַביסל פון דעם צעצופטן פאַפּיר. זיי זענען נישט אַזעלכע גענימע אויספאַרשער ווי די געשטאַפּאַ. אויב זיי האָבן ווייט צו גיין, וועט ער אפשר באַווייזן צו צע- רייסן און צעשפּרייטן די שטיקלעך פון דער גאַנצער לעגטימאָציע.

— וואָס גראַבלסטו דאָרט אין קעשענע?

די קניען גיבן זיך אַ בראָך אונטער אים. ער עפנט די ליפּן עפעס צו ענטפּערן, אָבער אין קאָפּ איז אַ צעמישעניש און בהלה, ער קען נישט צוזאַמענקלייבן קיין צוויי ווערטער.

— חבר, דו קראַצסט זיך אויך? איך האָב געמיינט אַז די „אַריער“,

(די וואָס באַהאַלטן זיך אויס ווי אַריער), לעבן זיך ווי די פּריצים.

עס ווערט אים מיטאַמאָל אַזוי לייכט, זיי זענען אים גאַרנישט

חושר, זיי מיינען אז ער קראצט זיך דורך דער קעשענע.
 — איך וואלנער זיך ארום שוין א לאנגע צייט, האָט גענומען ביסן.
 ווען זיי קומען אריין טיפער אין וואַלד, ווערן די פארטיזאנער באַ-
 ריידעוודיקער, פרעגן זיך אויס וועגן וואַרשע, ווי די שטאָט זעט אויס,
 צי עס זענען באַהאַלטן א סך יידן, דער טאָן איז א פריינטלעכער, נעמט
 ער זיך ווייטער „קראַצן“, ביז ער צערייסט און וואַרפט אוועק דאָס לעצ-
 טע פּיצל פון דער לעגייטמאַציע 837.

— 18 —

עס ווירקט אפשר אויך דער נאָמען... דאָס וואָס אלע דאָ קענען
 אים ווי דעם דאָקטאָר אינגאָציי ליבענשטיין... ער נעמט זיך פילז ווי
 ער, ווי דר. ליבענשטיין פון פאָזנאַנסקע-גאָס. אין די ערשטע עטלע-
 כע טעג איז ער נאָך אַרומגעגאַנגען אַביסל צעמישט, אָבער ער קומט
 צו זיך.

אינגאָציי איז אַ שווערער נאָמען, שווער אים צו פאַרקירצן עס זאָל
 עפעס האָבן אַ טעם: אינגי? נישט קיין נאָמען פאַר אַ פאַרטיזאַנער, רופט
 מען אים: דאָקטאָר, עס איז לייכטער און פשוטער. פאַר דעם דאָקטאָר
 האָט עס אַ גרויסן באַטייט... ער פילט זיך ווי אין אַ ווייסן דאָקטערישן
 קיטל, כאַטש ער טראָגט נישט אַזעלכן. ער געוויינט זיך שנעל צו צום
 פאַרטיזאַנער לשון. אז אַ חברהמאַן קומט צו און זאָגט: „דאָקטאָר, אַ רוח
 אין דיין פּופיק אַריין, קענסט נישט געפינען עפעס אַ דרעקישע זאַלב,
 וואָס זאָל מיר אויסהיילן אָט די צרעתיקע מכה? איז עס פאַר אים פונקט
 אזוי פשוט, ווי ווען מען האָט אים אַמאָל געזאָגט: „פּאַניע דאָקטאָזשע,
 דער פּאַן דאָקטאָר זאָל זיין אזוי פריינטלעך.“ פאַן דאָקטאָר אַהין, פאַן
 דאָקטאָר אַהער — פאַלשע חניפה. דאָ ליגט באַהאַלטן אַ פשוטקייט און
 האַרציקייט אונטער די גראַבע רייד און עס איז גענוג דאָס איינע וואָרט
 „דאָקטאָר“ אים אַריינצופירן אין זיין ראָל.

און פונקט ווי אַמאָל אין דעם שפיטאַל, ווו ער האָט געאַרבעט, נעמט
 ער אויך דאָ איינפירן אויסבעסערונגען. מען בויט אויס אַ ספּעציעלע

„זשעמליאנקע“ (אונטערערדישע הייל) פאר קראנקע. ער שלעפט צוזאם מען ביסלעך מעדיקאמענטן פון שכנישע אפטייקן. צוערשט נעמט ער אויף א קאמף קעגן די ווערים און קעגן די פארשידענע אויסשויטן וואָס כמעט אלע פארטיזאנער האָבן. אין אָנהויב לאַכט מען פון אים. ווי איז מעגלעך אויסצוראָטן ווערים אין א „זשעמליאנקע“, אז מען איז שמענר-דיק פול מיט זאַמד. ווען דער קאָמענדאַנט ווערט פטור פון זיינע קרעץ, נעמט ער זיך מער צוהערן צום דאָקטאָר. ווער עס נייט אויף אַן „אַקציע“, ברענגט צוזאַמען מיט די שפייז אויך וועש, מען וואַשט די וועש, מען קאָכט זי אויס. עס דויערט אַביסל צייט און עס הערט אויף בייסן. געד-שווירן און ווונדן, וואָס האָבן חדשים לאַנג געאייטערט, פאַרהיילן זיך. געווען אפילו אַזעלכע, וואָס האָבן פריער זיך געבונטעוועט קעגן דאָקטאָר. עס איז ווייט צו א טייך, אז עס האָט אַ צייט נישט גערעגנט, האָט מען קיַאָמעטערס-דווייט געמוזט שלעפן דאָס וואַסער און דער דאָס-טאָר פאַרשווענדט עס. וואַשן זיך איז געוואָרן אַ מוז, אַ באַפעל פון דער קאָמענדאַנטור און אלץ דערפאַר, וואָס דער דאָקטאָר האָט דעם קאָמענד-דאַנט אויסגעוויילט אַן אַלטע מכה אויף אזא נישט באַקוועם אָרט...

די טענות ווערן שנעל איינגעשטילט. אלע דערפילן, עס איז גרינגער געוואָרן מיט דעם דאָקטאָרס נייע „פּאַזשאַנדקעס“. צו האָבן אַ דאָקטאָר, — אָט די ברכה דערפילט מען ערשט ווען עס ווערט אימיץ פאַרווונדעט.

פריער פלעגט מען באַפאַלן אַ דאָקטאָר, צווינגען אים צו געבן הילף אויפן אָרט. דעם פאַרווונדעטן האָט מען מיטגענומען מיט זיך אין וואַלד אַרײַן. ווען מען האָט געמוזט האָבן דעם דאָקטאָר אין וואַלד, האָט מען אים פאַרבונדן די אויגן און אוועקגעשלעפט אין לאַגער אַרײַן, ער זאָל דאָרט געבן הילף. ביידע פאַלן זענען געווען פאַרבונדן מיט געפאַרן און ווי האָט, מיטשיינס געזאָגט, אויסגעזען די הילף, אז מען האָט געמוזט שטיין איבער דעם דאָקטאָר מיט אַ רעוואָלווער אין האַנט. איצט האָט מען, מען קען זאָגן, אַ שפּיטאַל. פון אַלע שכנישע פאַרטיזאַנער גרופן ברענגט מען צו פירן קראַנקע, דעם דאָקטאָר פירט מען טיילמאָל אַרויס אַין אַנדערע לאַגערן אַרײַן. דער דאָקטאָר ווערט שנעל באַאליבט ביי אַלע

פארטיזאנער. צום יום-טוב פון ערשטן מאי, ווען מען דעקארירט מיט אויסצייכענונגען אלע, וואָס האָבן אַרויסגעוויזן העלדישקייט, באַקומט דער דאָקטאָר אויך אַן אויסצייכענונג.

ווען דער קאָמאָנדר שפּילעט צו דעם מעדאַל צו זיין ברוסט, שטייט ער ווי פאַרשטיינערט.

באַלד נאָך דעם פאַראַד מאַכט מען אַ הוּליאַנקע. ווען מען וויל בעתן טרינקען וווינטשן דעם דאָקטאָר, זעט מען, אַז ער איז נישטאָ. ערשט אין אַוונט קומט ער צוריק אין לאַגער אַרײַן. אויף זיין ברוסט איז נישטאָ דער מעדאַל. ער וויל אים אַנטון נאָך בײַ אַ פאַראַד, פאַרענטפערט זיך דער דאָקטאָר.

מען ציט צו דעם דאָקטאָר צו דער אַנפירערשאַפט פון דער גרופע. ער מישט זיך זעלטן אַרײַן, אַכײַבע עס האַנדלט זיך וועגן סאַניטאַרע ענינים. מען האָט פּרײַער נאָרנישט געוואוסט וויפּל דערלייכטערונג עס קען קומען פון די אלע קלייניקייטן. דאָס „שפיטאַל“ איז געוואָרן דער רום און שטאַלץ פון דער גרופע.

דער דאָקטאָר נוצט נישט אויס קיין שום כּיבורים און זכותים פון דעם געהערן צו דער אַנפירערשאַפט. נוצט נישט אויס אפילו דעם זכות פון באַקומען אַ גרעסערן חלק „וואָדקע“. ער נעמט אפילו נישט אָפּ זיין נאָרמאַלן חלק. אמת, ער האָט צו זיין דיספּאָזיציע אין „שפיטאַל“ אמתן ריינעם שפירט, אָבער מען זעט אים קיינמאָל נישט אַ שיכורן און מען פילט קיינמאָל נישט קיין בראַנפן פון זיין מויל. נאָר זעלטן, נאָנץ זעלטן, טרעפט, אַז נאָך שעהען אַרומגיין אַ פאַרטראַכטער, קומט ער צום באַ-שפּייזונגס-אַפּיציר און בעט בראַנפן. ער גייט אַוועק מיט דער פּלאַש ווייט פון די זשעמליאַנקעס און טיילמאָל קומט ער צוריק ערשט צו מאַרגנס מיט וואַקלדיקע טריט, רויטע — טיף אונטערגעהאַקטע אויגן.

געווען אַ פּאַל ווען ער איז געקומען צום באַשפּייזונגס-אַפּיציר בעטן בראַנפן און עס איז נישט געווען. די לעצטע אַקציע איז נישט גע-לונגען און אלע פאַרטיזאַנער האָבן געבענקט נאָך אַ „שלוּק“ מער ווי נאָך אַ שטיקל פּלייש, וואָס האָט אויך אויסגעפּעלט. דער באַשפּייזונגס-אַפּי-ציר האָט נאָכגעקוקט דעם דאָקטאָר, ער איז זיכער געווען, אַז דער דאָקט-

טאָר וועט נעמען פון זיין מעדיצינישן שפירט, וועט ער דאָן אויך בעטן אַביסל. אָבער דער דאָקטאָר איז אַוועק אין וואַלד אַרײַן אָן אַ טרונק. דער באַשפּײזונגס־אָפּיציר האָט עס איבערדערצײלט פאַר אַנדערע, און אַלע האָבן עס געהאַלטן פאַר אַ גרויסער גבורה. די אײנציקע זאָך, בײַ וועלכער מען האָט נישט געקענט דערהאַלטן קײן דיסציפּלין, איז געווען דאָס טרײנקען... מען האָט געטרונקען אין מיטן פון די אַקציעס, מען האָט געגנבעט בראַנפן פון מאַגאזין, און דער דאָקטאָר, האָט בײַ זיך שפּירט און רירט אים נישט אָן אפּילו, ווען ער קריגט די „מעלאַנכאָליע“, ווי מען רופט אין דער גרופע דאָס אַרײנפאַלן פון צײט צו צײט אין מרה שחורה.

— היי, דאָקטאָר, וואָס האָסטו מאַמע־ווייען צי קינדער־ווייען?

דער דאָקטאָר פאַרשטייט נישט, דער פאַרטיזאַן פאַרטייטשט אים: מען גיט זיך אַ דערמאָן... און טײלמאַל גיט עס אַזא כאַפּ אָן, אַז די קיש־קעס דרײען זיך איבער... איך האָב קינדער־ווייען: אַ יונגעלע פון פינף יאָר און אַ מיידעלע פון דרײַ. אַ יונג זאָג איך דיר... און די קלײנע מיט די זיסע אויגאַנעס... אַליץ אין טרעבלינקע. עך ברודער, ברודער...

ווען זײ וואָלטן געווסט וואָס עס זענען מײנע „ווייען“, האָט דער דאָקטאָר אַ טראַכט געטון.

— 19 —

אַ ליץ האָט געמאַכט אַ שפּאַס, אַז דער דאָקטאָר דאַרף טײלן זײן מעדאַל מיט דער גאַס־פּרוי, וואָס האָט אָנגעשטעקט מיט אַ מיאוסער קרענק אײנעם פון די הויכע „שישקעס“ אין דער פאַרטיזאַנער קאַמענד־דאַנטור, ווייל דאָס אויסהײלן אים פון דער קרענק האָט מיטגעווירקט, דער דאָקטאָר זאָל קריגן דעם מעדאַל. דער דאָקטאָר האָט אויך געלאָכט ווען מען האָט עס אים דערצײלט. ער האָט געווסט אַז מען מײנט נישט קײן בײז, מען חכמעט זיך, ווייל מען וויל אַביסל לאַכן. אָבער ס'איז דאָך פאַראַן אַ שטיקל אמת אין דעם וויץ; וואָס פאַראַ גבורה איז דען צו פאַרבינדן אַ ווונד? — אַזא גבורה ווי מאַכן אַ קאַנע. ער מוז באַווײזן.

אז ער קאן אויך זיין מוטיק. — האָט ער געקראָגן אַ מעדאַל, מוז ער באַווייזן, אז ער איז אים ווערט...

וועמען באַווייזן? אפשר וויל ער אויך זיך באַווייזן, אז ער איז ווערט דעם מעדאַל?

און ערגעץ אין דעם וואַלד וואַלגערן זיך נאָך שטיקלעך פון זיין צע-פּיצלטער געשטאַפּאַלעגניטימאַציע...

יא, ער וועט אויך זיך באַווייזן. ער וועט אויסקויפן זיין זינד, ער וועט זיין נאָך בעסער פון אַנדערע, ער וועט טאַקע אויך זיך באַווייזן, אז אין דעם דאָזיקן מצב, קען ער זיין ווי אַלע דאָ — אַ פּאַרטיזאַן. ער וועט קעמפן, ער וועט גיין אין געפּאַרן, ער וועט — — —

— אַלזאָ דאָקטאָר, היינט קענסטו מיטגיין, ווענדט זיך צו אים דער קאָמענדאַנט.

דער קאָמענדאַנט בלייבט שטיין וואַרטנדיק. דער דאָקטאָר האָט אים שוין אַזויפיל מאָל געבעטן, ער זאָל אים שיקן צו אַן אַקציע, האָט ער אים איצט געמאַכט אַן איבערראַשונג און דערוואַרט, אז דער דאָקטאָר וועט זיך זייער פּרייען, וועט אים באַדאַנקען. אָבער דער דאָקטאָר ענט-פּערט נאָר איין וואָרט: גוט.

— גיי צום מאַגאַזין, וועסטו באַקומען געווער.

דער דאָקטאָר גיט אַ שטומען שאַקל מיטן קאָפּ און גייט אַוועק צום געווער מאַגאַזין. ניין, ביים שניידן יענעמס פלייש מיט אַ כירורגישן מע-סער, קלאַפּט נישט אַזוי דאָס האַרץ ווי איצט ווען ער דאַרף נעמען אַ ביסק און גיין קעמפן. אַ פּחדן, בלייבט אַ פּחדן אפילו צווישן פּאַרטיזאַן נער. זאָל נאָר קיינער נישט באַמערקן ווי ער ציטערט...

דער קאָמענדאַנט קוקט נאָך דעם דאָקטאָר און טראַכט: ס'איז ביי אים עפעס נישט אין אָרדענונג אין דעם „שאַקאַלאַדע-קאַסטן“ (אין קאָפּ), רעדט זעלטן אַ וואָרט און דו ווייסט קיינמאָל נישט ווי אים צופּרידן צושטעלן.

מען גייט שוין צוריק. אלץ איז אַרורך בשלום. דייטשן באַווייזן זיך זעלטן אין דער געגנט וואָס אין באַהערשט פון די פּאַרטיזאַנער. די רייכע פּויערים, ביי וועמען די פּאַרטיזאַנער מאַנען איין דעם שפּייז־שטייער, ווייסן שוין, אז מיט די „וואַלד־יונגען“ איז גלייכער נישט איינצורייסן. עס קאָסט זיי סתּם ביליקער: זינט די פּאַרטיזאַנער זענען דאָ, קומען די דייטשן זעלטן איינמאַנען דעם תּבואה און בהמות קאַנטיגענט וואָס זיי האָבן אַרױפגעלייגט אויף די פּויערים, און די דייטשן פלעגן נעמען פיל מער.

„שטשענשטש באַזשע“ — גאָט באַגליק! — (די אַרבעט) ווינטשן די פּאַרטיזאַנער צו די פּויערים וואָס טוען פּרילינגס אַרבעט אויף די פּעל־דער.

„בוג זאַפּלאַטש“ — גאָט באַלוין! — (דעם ווינטשער) ענטפּערן די פּויערים מיט די טראַדיציאָנעלע ווערטער און געבן צו: און זאָל גאָט אייך אויך באַלויען פאַרן געבן די דייטשן „אין הינטן אַרײן“: גיט זיי, „כלאָפּצעס“, באַצאָלט זיי פאַר אונזערע און אייערע „קשוודעס“ (עולות).

אין אַ גרינס־גאַרטן שטייט אַ פּויערטע אַריבערגעבויגן איבער אַ בייט. ווען די פּאַרטיזאַנער גייען פאַרביי, גלייכט זי זיך אויס און קוקט זיי נאָך מיט צעפינקלטע אויגן. פון אירע פאַרשאַצטע אַרבל גיסן זיך אַרויס פּולע מוסקולירטע אַרעמס, פון אונטער דעם פאַרקאַטשערטן קליידל קוקן אַרויס דיקע ראָזע לידקעס.

— האָסט אַ פעסטן דאָס... באַבע, וואַרפט איר אַ פּאַרטיזאַנער צו אַ קאַמפּלימענט.

— איז בעסער פאַר מיר, ענטפּערט זי און גיט זיך קאָקעטיש אַ וויג אויף די לענדן. די כלאָפּעס האָבן ליב אזוי.

— איך אויך, זאָגט דער פּאַרטיזאַן און באַלעקט זיך.

ווען זיי זענען שוין פאַרבייגעגאַנגען, רופט די פּויערטע:

— העי, פארטיזאן, מילך פריש פון דער מעלק ווילסטו טרינקען?
 אין א האלבער שעה צרום, יאגט דער פארטיזאן אן די גרופע. חברה
 חכמענען זיך: ווי האָט דיר געשמעקט, די „מילך פריש פון דער מעלק“?
 „עך, די פויערים זענען ווי די חזירים“, זאָגט איינער, א פארביי-
 טערטער פון קנאה...
 „דאָס איז דער אויסדרוק פון באַגייסטערונג פון די מאַסן פאר די
 קעמפער קעגן פאַשיוזם“, זאָגט דער „פּאָליטישער“, אויפקלערונגס-אָפי-
 ציר.

א שטאַטישע, אַנטציקט זיך דער וואָס איז צוריקגעקומען פון דער
 פויערטע, זאָגט צען מאָל „ניין“, ביז דו כאַפסט זיך, אז זי מיינט „יאָ“.
 וויל זאָלסט איר זאָגן, אז האָסט זי ליב, וויל זיך קושן און לעקן, די
 פויערטע, איז ווי די קו אין שטאַל, ווי די הון אין איר הויף, פירט מיך
 באַלד צום היי אין שויער: דו שלאַגסט דעם דייטש, וועל איך דיר זשא-
 לעווען?

צו די לייכטע אויפגאַבעס פון ברענגען שפייז רייסן זיך אַלע פאַר-
 טיזאָנער. יעדער פויער איז מכבד מיט „וונדקע“... מען קען טרינקען
 וויפל מען וויל נאָר... דעם דאָקטאָר, לאָקט נישט דער בראָנפן. ער טרינקט
 זעלטן און ווייניק, ער רייסט זיך פונדעסטוועגן אויך אין דאָרף אַרײן,
 אפשר וועט זיך אַמאָל טרעפן אַביסל „מילך פריש פון דער מעלק“...

נאָך דעם ווי די גרופע האָט אויפגעריסן עטלעכע טראַנספּאָרטן וואָס
 זענען געגאַנגען צום פּראָנט, האָבן די דייטשן געמאַכט אַ גרויסע אַבלאַווע.
 טויזנטער דייטשע סאָלדאַטן האָבן אַרומגערינגלט דעם טייל וואָלד, אין
 וועלכן די גרופע האָט זיך געפונען און גענומען „אַדורכקעמען“ דעם
 וואָלד. נאָר געזונטע, פלינקע פארטיזאָנער האָבן געקאָנט האָפן אַדורכ-
 צורייסן זיך דורך דער קייט פון אַרומרינגלער. די אַלטע און קינדער וואָס
 האָבן זיך באַהאַלטן ביי די פּאַרטיזאַנער, אויך די קראַנקע און פאַרווונ-
 דעטע, האָבן אויסגעקליבן די פאַר זיי קלענערע געפאַר, צו בלייבן אויפן

אָרט. מען האָט אַביסל פאַרמאַסקירט דעם לאַגער, מען זאָל אים נישט קענען אזוי לייכט געפינען און נאָר עטלעכע קעמפער זענען געבליבן כדי צו שטעלן אַ ווידערשטאַנד און צו קענען שטאַרבן ווי פאַרטיזאַנער. דער דאָקטאָר האָט אַליין זיך אָנגעבאָטן צו בלייבן מיט די קראַנקע. עס קען זיין, אז די אַנטלויפנדיקע האָבן מיט זייערע פּלוצלימדיקע אָנגריפּן אויף די אַרומרינגלער, אָפּגעצויגן די גאַנצע אויפּמערקזאַמקייט פון די דייטשן. עס קען זיין, אז נאָכן אויפּרייסן די, שוין לאַנג פאַרלאָז-זענע „זשעמליאַנקעס“ אין אַן אַנדערן עק פון דעם וואַלד, האָבן די דייטשן געמיינט, אז זיי האָבן שוין ליקווידירט די נעסט. עס קען אויך זיין, אז זיי האָבן נישט באַוווּזן אַדורכצוקאַמען דעם גאַנצן וואַלד, ווייל מען האָט זיי גערופן צום פּראָנט. יעדנפאַלס צו דער ריכטיקער „מלינה“ זענען זיי נישט צוגעקומען און אין קורצן זענען אַלע פאַרטיזאַנער צוריקגע-קומען אַהין.

— 22 —

אַלע לויבן דעם דאָקטאָר פאַר זיין פּרייוויליקן בלייבן מיט די קראַנקע.

פאַלט זיי נישט איין, קלערט דער דאָקטאָר, אז איך בין אפשר גע-בליבן, ווייל איך האָב מער מורא געהאַט פאַר דעם „אַדורכרייסן זיך“, ווי פאַר דעם בלייבן? ווייל איך האָב צו ווייניק מוט צו שטעלן זיך „פּנים צו פּנים“ מיט שייסנדיקע ביקסן? ווי וואָלט עס געווען ווען עס וואָלט מיר טאַקע אויסגעקומען צו קעמפּן?

אינגיכן איז אים אויסגעקומען צו קעמפּן.

אַ געווענלעכע אַקציע פון ברענגען שפייז. מען קומט אָן אין אַ דאָרף אַריין, דערווייט מען זיך, אז דייטשן זענען דאָ אין דאָרף. זייער צאָל איז נישט אַ סך גרעסער ווי די פאַרטיזאַנער. זיי זענען בעסער באַ-וואָפּנט, אָבער די שאָטנס פון די אַרומיקע וועלדער וואַרפן אָן אויף זיי אַ מורא. די פאַרטיזאַנער קענען די געגנט און קענען יעדעס שטעגל אין וואַלד. דער „משוגענער באַלעס“ רייבט זיך די הענט פון שמחה: אַנו,

קומט אהער פריצעלעך, האנטעלעך, לאָמיר זען אייערע גבורות איצט, ווען איך האָב אויך אַ „שפּיער“ אין האַנט.

די דייטשן דערוויסן זיך, אַז פּאַרטיזאַנער זענען געקומען, גנבענען זיי זיך אַרויס פון דאָרף. די פּאַרטיזאַנער מאַכן זיך נישט וויסנדיק; אין דאָרף קענען די דייטשן שיסן פון באַהעלטענישן און אַז זיי וועלן ליידן אַ מַפְלָה, וועלן זיי זיך נוקם זיין אין די אייגנווינער פון דאָרף.

ווען די דייטשן קומען אָן צום וואַלד אויף זייערע מאַטאַציקלען, איז דער שאַסיי אָפּגעצוימט מיט צוויי איבערגעקערטע וועגענער און נאָך איידער זיי באַווייזן זיך צו כאַפּן וואָס עס איז געשען, פאַלט אויף זיי אַ רעגן מיט קוילן. די דייטשן פאַרבאַריקאַדירן זיך אונטער זייערע איבערגעקערטע מאַטאַציקלען און ענטפערן מיט פייער.

באַלעק און לייבעק זענען געבליבן פון הינטן, אָפּצושניידן פאַר די דייטשן דעם וועג אויף צוריק. יעדעס מאָל ווען אַ דייטש געלינגט אויס-צודרייען זיין מאַטאַציקל און אָפּלויפן אַ שטיקל וועג אויף צוריק, באַגעד נענען אים מיט פייער באַלעקס און לייבעקס אויטאָמאַטן. באַלעק הערט נישט אויף זידלען: נו יעקע, קום אַהער! זיי ביי מיר אַזאַ העלד ווי ביסט געווען ביין מיין טאַטן. פּגרו וועט איר דאָ אַלע, אַ רוח אין אייער מאַמען אַריין!

די דייטשן זעען איין, אַז עס איז נישטאָ פאַר זיי קיין אַנדערע עצה ווי אַראָפּצולויפן פון שאַסיי אין וואַלד אַריין און אַדורכרייסן זיך דורך דער באַלאַגערונג פון די פּאַרטיזאַנער. פּלוצלינג שפּרינגען זיי אַפּער פון הינטער די מאַטאַציקלען און מיט גראַנאַטן אין די הענט לויפן זיי אַריין אין וואַלד.

באַלעק און לייבעק זענען געבליבן פון ווייטנס. די פּאַרטיזאַנער וואָס ליגן אין וואַלד אויף דער אַנדערער זייט שאַסיי טאָרן נישט שיסן, ווייל זיי קענען טרעפן אין די אייגענע חברים, און די דייטשן פאַלן אַלעמאָל אונטער די ביימער, געבן עטלעכע שאַס און לויפן ווייטער. וועט מען זיי אַרויסלאָזן פון דער קלעם? קיין גראַנאַטן קען מען איצט נישט באַנוצן, דער שונא איז צו נאָענט.

באַלעק און לייבעק קומען אָנצולויפן. באַלעק אַ ציעאָכמערטער לויפט

גלויך אויף א דייטש, פארגעסט זיך צו באשיצן פון קוילן. א קויל טרעפט אים נאך איידער ער גרייכט דעם דייטש.

יורעק גיט א צי דעם דאקטער ביים ארבלי, ער זאל גיין נאך אים. זיי שפרינגען איבער פון בוים צו בוים, פון קוסט צו קוסט. די דייטשן לויפן צו דער ריכטונג פון שטאָט, יורעק און דער דאקטער פארלויפן זיי דעם וועג. די חברה פון יענער זייט וואלד זענען שוין אויך דא, די דייטשן ווילן שוין צוריק ארויס פון וואלד, אָבער מען שניידט פאר זיי אָפּ דעם וועג. באין ברירה לויפן זיי טיפער אין וואלד אריין.

— גיב א קוק צו באַלעקן און ווארט דאָרט אויף אונדז, — זאָגט יורעק צום דאקטער.

ער לויפט צוריק צו באַלעקן. באַלעק איז טויט. די קויל האָט אים געטראָפן אין האַרץ אריין. „איר וועט באַצאָלן דערפאַר, הינטישע זיין!“ — שרייט אויס דער דאקטער. און לויפט מיט אימפעט צוריק צו די קעמפער.

דאקטער, בייג זיך אראָפּ! שייך זיך אונטער די בימער. דער דאָס-טער פאַלט צו צו א פאַרטיזאן. „ווי זענען זיי?“ — קוק, — ווייזט אים דער פאַרטיזאן.

דער דאקטער קוקט אדורך דורך די קוסטעס — די דייטשן ליגן אינ-מיטן פון א „פּאָליאַנע“, אין דעם שטיק ליידיק פעלד אינמיטן וואלד. — מיר האָבן זיי אַריינגעיאָגט אין דער שטייג, אונדזערע זענען פון אַלע זייטן, קיינער פון זיי וועט נישט אַרויס. — קיינער נישט! — שרייט דער דאקטער.

א דייטש הייבט אָן לויפן.

„ער וויל אַנטלויפן!“ א מכה אים! פייער! פייער! שרייט ער. און כאַפט זיך אַליין צום אויטאָמאַט. דער מאַגאַזין אין זיין אויטאָמאַט ליי-דיקט זיך אויס. שנעל, שנעל, מיט פיבערדיקע פינגער שטעלט ער אַריין א נייעם מאַגאַזין, שיסט ווייטער. „אַלע מוזן זיי דאָ קראַפירן! אַלע!“ שרייט ער. פייער, חברה! פייער!

דעם לעצטן דייטש אַוועקגעלייגט. דער דאקטער שטעלט זיך אויף, שטעלט אַריין א נייעם מאַגאַזין אין זיין אויטאָמאַט. „הינטישע זיין,

קראפירן וועלן זיי אלע! שרייבט ער נאך אלץ מיט א קול וואָס איז שוין הייזעריק פון שרייען. ער ווישט דעם שווייס פון שטערן מיטן אַרבל — באַקלעפט מיט ערד, ער שמירט זיך אויס דאָס פנים.

— דאָקטער, זע נאָר ווי דו זעסט אויס!

— געגעבן זיי אַ לעקציע, די הינטישע זין, אויסקוילן זיי אלע די

הינטישע זין, אַ כאַליערע אין זיי.

— דאָקטאָר, ביסט אַן אמתער יאט, קלאַפט מען אים אין דער פלייך

זע און ער קען זיך נאָך אלץ נישט באַרואיקן: „די באַנדיטן, די מער-

דער, אויסקוילן זיי“ — — —

פאָרוואָס בין איך אין וואַרשע געווען אזא... און פאָרוואָס בין איך

דאָ אזוי אַנדערש?

אין לעבן דעצידירט דער ערשטער שריט: געהאַט איין מינוט פון

שוואַכקייט, דאָרטן אין בראַנדס צימער און צום סוף געוואָרן אַן אמתער

ססור. אז מען וויל זיך פאַרהיטן פון שלעכטס, דאַרף מען זיך אָפּהיטן

פון דעם מינדעסטן אָפּנויג...

בין איך מער פחדן ווי יעדער דאָ אין דער גרופע? ניין, די געפאַר

אין דער גרופע קען מען פשוט נישט פאַרגלייבן מיט דער געפאַר דאָרטן,

ווי דער טויט האָט געדראָט נאָר דיר אליין. ווען די לופע איז אָנגעצילט

נאָר און דירעקט צו דיין קאַפּ, קען דער פחד דערפירן ביז משוגעת. און

צו שטאַרבן אליין איז נאָך שווערער ווי צו לעבן אליין. דאָ, אז מען פאַלט,

איז עס נישט קיין אַבסאָלוטער טויט; מען רעדט דערנאָך וועגן דיר, מען

דערמאָנט דיר. אפשר איז איר, פון דער אָרגאַניזאַציע, לייכטער געווען

אויסצוהאַלטן די יסורים, דעמאָלט אין דער געשטאַפּאָ, ווייל זי האָט גע-

וואָסט, אז אלע חברים קוקן אויף איר. מען וועט וויסן אויב זי וועט

פאַרראַטן און מען וועט זי הייליקן, אויב זי וועט אויסהאַלטן. איך בין

געווען אַן אָפּגעריסענע זאך, קיינעם נישט געהאַט און צו קיינעם נישט

געהערט. האָט אימיץ געוואָסט, ווען איך האָב אויסגעהאַלטן די יסורים

און אפילו נישט געשריגן? און וואָס וואָלט פאַר מיר געבליבן פון מיינ

העלדישקייט, אויב איך וואָלט אויסגעהאַלטן און געלאָזט זיך פאַרפיר-

ניקן ביז צום סוף? אין דער טרייבקראַפט צו העלדישקייט, מוז זיין כאַטש

א מינימאלער צוגעמיש פון אן עגאאיסטישן, אייגננציקן געפיל... ניין, איך בין נישט ערגער פון אנדערע דא, איך בין נאָר דאָרטן, אין וואַרשע, געווען אין אן ערגערן קלעם ווי דאָ.

ער האָט אַרויסגענומען דעם מעדאַל פון קעשענע און צוגעשפּיליעט צו דער בלוזע.

— 23 —

ווי שנעל אַ מענטש ווערט פאַרהאַרטעוועט. ווי שנעל אַ גוף פאַסט זיך צו צו דעם מצב אין וועלכן עס קומט אים אויס צו לעבן. מען וווינט אין פייכטע שמוציקע גריבער, מען לעבט ווי אַ חיה און מען קרענקט נישט. אַז אימיץ פילט זיך נישט מיט אַלעמען, שעמט ער זיך אויסצור זאָגן, וויל נישט ווערן צו חוזק, אַז ער איז אַ „יידענע“. נאָך מער ווי די מענער האָבן די פרויען מורא צו ווייזן אַז זיי זענען „יידענעס“... עס טרעפט זעלטן, דער דאָקטאָר זאָל האָבן צו טון מיט קראַנקע. די פאַציענטן אין „שפיטאַל“ זענען מיינסטנס פאַרווונדעטע, היילן היילט מען זיך נאָר פון וואַלד־קראַנקהייטן: אויסשיטן, מכות, געשווירן, זעלטן, זעלטן פון אַ „בורזשוואַזער“ קראַנקהייט ווי אַנגינע, גריפע, לונגען־אַנטצינדונג.

אין וואַלד איז שווער צו אונטערשיידן אַ פרוי פון אַ מאַן. די פרויען האָבן אויך קורץ געשוירענע האָר, טראָגן מענערשע „וואַטווקעס“, רייט־הויזן און שטיוול, אפילו אויף „אויפנאָבעס“ גייען זיי גלייך ווי די מענער. ווען אַ פרוי איז שוין געצווונגען צו קומען צום דאָקטאָר, וויל זי כאַטש באַווייזן, אַז זי איז נישט קיין יידענע דערמיט, וואָס זי טוט זיך אויס אָן צערעמאַניעס. אָבער ווען עס פאַלט אַראָפּ דער לעדערנער זעל־נערשער פאַסיק, די שווערע וואַטווקע און די האַרטע גרינע בלוזע, אַנט־פּלעקט זיך אַ ווייסער זיידענער קערפער, שמאַלע שוואַכע אַקסלען און רונדע ווייבערישע אָרעמס, וואָס האָבן נישט פאַרלוירן זייער רייז און רונדיקייט פון שלעפּן די שווערע ביקס.

דער דאָקטאָר באַמיט זיך צו זיין באַשיידן און צוריקגעהאַלטן ווי ער איז שטענדיק געווען מיט זיינע פאַציענטקעס. אָבער די אויגן ווערן ביי

אים פארלאָפן, די הענט ציטערן, און אָט דעם דאָקטאָרס ווערן אַ „יידע־נע“ ווירקט מאָדנע אויף די פּאַציענטקעס און באַגיסט זייערע פּנימער מיט רויטקייט. זיי באַמיען זיך עס צו פּאַרדעקן מיט אַ גראָב וואָרט.

ווי נאָר ער קוקט דערנאָך אויף אַזאַ פּרוי, זעט ער דורך דער גראָבער וואַטוואַקע, די רונדע פּאַרמען פון איר לייב, און די שושקערייען פון די פּאַרלעך ביינאכט לאָזן אים נישט שלאָפן.

אין דער גרופע, ווי אין אַלע פּאַרטיזאַנער גרופעס, זענען דאָ וויי־ניק פּרויען. האָבן נאָר די שענסטע און די בעסטע יונגען זייערע „חבר־טעס“. אַ סך מענער האָבן נישט קיין פּרויען, אָבער יעדע פּרוי האָט אַ מאַן. אַן אויסנאַם איז נאָר באַשע. בעלנים זענען דאָ אַ סך, אָבער באַשע לאָזט זיי נישט צו צו זיך, און נאָר אַזאַ ווי זי קען עס אויספירן.

פאַר באַשען האָבן אַלע מוראַ. אַ יונג — נישט קיין מויד... אויף די שווערסטע שליוותן גייט זי. איז די ערשטע ביי אַלע געפערלעכע קאַמפּן. לויפט ווי אַ טייוול, שיסט ווי אַ טייוול און — שעלט ווי אַ טייוול. איר לשון איז אַ האַרטער און הפּקדיקער ווי ביי אַלע מענער.

וויפּל באַשע ציט נישט אַרויף אַ ווילערישע מינע אויף איר פּנים, פּאַרלירט נישט איר קליין פּאַריסן נעזל פון זיין מיידלשקייט. אז אַ לאַק פון איר מענעריש־פּאַרשוירענער טשוּפּרינע גליטשט זיך אַפּער פון אונ־טער איר מענערישן הוט, ליגט ער אויף איר שטערן מיט קאָקעטישן חן. די גראָבע קללות שיטן זיך פון איר מויל מיט אַ דין זיידן קולכעל. אפילו אויף איר ברייטער בלוזע פון שטייפן קהאַקי צייכנט זיך, ביי פּאַרשי־דענע באַוועגונגען אַ פּאַררונדיקטקייט, וואָס עס פירט נישט איינעם פון די יונגען אַרויס פון די כלים... און ערשט באַשעס אַ פייערדיקער פּאַטש ברענגט אים צוריק אין די כלים אַרײַן...

טראָץ איר פּאַררינסקייט האָט מען זי פונדעסטוועגן נישט פיינט. ווי קען מען זי פיינט האָבן, אז תיכף נאָכן אויסזידלען אַ חבר, רעדט זי צו אים גוטמוטיק און חבריש? ווי קען מען זי פיינט האָבן, אז זי איז שטענדיק די ערשטע אָפּצושלאָגן אַרומגערינגלטע חברים? מען האָט דרך־אַרץ פאַר איר און מען האָט זי אפילו ליב.

וועגן איר פּרישות מאַכט מען פּאַרשידענע השּערות. אז זי ווערט

טיילמאָל פאַרפאַלן אין וואַלד, זאָגט מען, אז דאָס טרעפט זי זיך מיט דעם הויפט־קאָמענדאַנט פון אלע פארטיזאַנער גרופעס אין דער געגנט. זי מוז האַלטן בסוד, אז זי איז זיין געליבטע. דער קאָמענדאַנט האָט אַ ווייב און זי איז אַ „ווייב מיט אַן אוירינגל“ און אַ גאַנצע קאָמיסאַרשע דערצו. אַנדערע זאָגן גאָר, אז באַשע האָט די „ריכטיקע פאַרציע“ און ווייל זי איז אַ „פאַראַנטוואָרטלעכע“, ווייל זי נישט קיינעם אָנשמעקן. אַ ליאַדע טאָג וועט איר פנים אָנהויבן פוילן, עס וועלן פאַלן פון איר לעבעדיקע שטיקער. אז עס טראָגט עמיץ צו באַשען וועגן די קלאַנגען, שמייכלט זי. „אזא ווי זי שעמט זיך נישט מיט אַזעלכע זאַכן“, פאַרטייטשט מען איר שמייכל.

דער דאָקטאָר האָט מורא פאַר באַשען. „קאָזאַקע ווייבער“ זענען ערגער ווי די ביטערסטע מענער. זי קוקט קיינמאָל נישט אויף אים. ער טרעפט זיך זעלטן מיט איר בליק. איינמאָל, דאַכט זיך, האָט זי צו אים אַ שמייכל געטון, האָט ער נישט צוריקגעשמייכלט. וועלכע פון די ביידע ווערסיעס וועגן איר עס זאָל נאָר זיין אמת, איז גלייכער זיך צו האַלטן פון ווייטנס. צו ווענערישע קראַנקהייטן האָט ער זיך אפילו ווי אַ דאָקט־טאָר קיינמאָל נישט געוואָלט צורירן, און אויב עס איז דאָס אַנדערע, — איז אָנהויבן זיך מיטן הויפט־קאָמענדאַנט נאָך געפערלעכער ווי אַ קרענק...

מען רופט אַרויס דעם דאָקטאָר אין אַן אַנדערן לאַגער אַרײַן, ווען ער קומט צוריק דערזעט ער, אז דאָס שענקל מיט מעדיקאַמענטן האָט זיך אָנגעפילט, אלע ליידיקע און האַלב־ליידיקע סלאָיעס זענען פול ביזן דעקל. ער דערוויסט זיך באַלד, אז באַשע איז געווען אויף אַן „אַקציע“ און אויפן וועג געמאַכט דעם איינקויף.

— פון וואַנען האָסטו געוויסט וואָס צו ברענגען?

— כ'האָב געוויסט, אז כ'האָב אַן אַפטייק אויפן וועג, האָב איך אַ קוק געטון אין דיין שענקל און געברענגט דיר דאָס דרעק.

— אָבער פון וואַנען האָסטו געוויסט וואָס?

— אָפגעשריבן פון די עטימעטן אויף די ליידיקע און האַלב־ליידיקע פֿלעשעלעך, סלאָיעס און נאַכט־בליקס.

— אָבער דאָרטן איז אויפגעשריבן נאָר מיט קירצונגען און ראשי תיבות, האָסטו נישט אמאָל פארטוישט די יוצרות?
 — ווייסט וואָס איך וועל דיר זאָגן, דאָקטאָר? ביסט אַ גרויסער יאָלד...

זי טוט אַ שמיץ מיט אַ בייטשל אין דער כאָליעווע פון שטיוול, גיט זיך אַ דריי אויפן קלאַץ און גייט אַרויס.
 דער דאָקטאָר עפנט אַלע סלאָיעס, קאָנטראָלירט די פאָרבן, דעם ריח. אויף וויפל מען קען עס נאָכקאָנטראָלירן, שטימט אַלץ. ער געפינט דאָס צעמל, לויט וועלכן זי האָט איינגעקויפט. אַ שיינע אויסגעשריבענע האַנטשריפט. אין דעם אויסלייג פון די לאַטיינישע ווערטער איז נישטאָ קיין פעלער. האָט עס דער אַפטייקער געשריבן? ניין, אויף דעם צעמל זענען אויסגערעכנט אויך מעדיקאמענטן, וואָס זי האָט נישט געברענגט, ווייזט אויס נישט געקראָגן. ביי די וואָס זי האָט געברענגט איז פאָראַן אַ צייכן, דעם צייכן האָט מסתמא געמאַכט דער אַפטייקער, ווייל ער איז מיט אַ שוואַרצער בליי און די מעדיקאמענטן זענען אויסגעשריבן מיט אַ בלויער קאָפּיר-בליי.

„ווייסט וואָס איך וועל דיר זאָגן, דאָקטאָר? דו ביסט אַ יאָלד“, ער וועט שוין דערגיין, וואָס זי האָט געמיינט דערמיט, ער וועט זיך שוין דערוויסן, צי זי האָט עס געשריבן.

— .24 —

— באַשע, איך וויל פון דיר אַ טובה. כ'וויל, זאָלסט עפעס פאַר מיר טון — — — איך בעט דיך — — —
 — בעט נישט און קוואַקע נישט, דערלאַנג לישון.
 — זעסט די פאַרבונדענע האַנט? איך קען נישט שרייבן, כ'דאַרף האָבן נייע מעדיקאמענטן, וועל איך דיר דיקטירן און דו וועסט אויפֿ-שרייבן.

באַשעס פנים באַגיסט זיך מיט רויטקייט. אַזעלכע ווי זי קענען זיך נאָך אויך רויטלען? זי זעצט זיך אַוועק שרייבן.

ער דיקטירט איר שווערע ווערטער איינמאל מאכט ער בכיוון א טעות און זאגט שלעכט ארויס א וואָרט. אלץ איז ריכטיק אויפגעשריבן. זאָגן איר צוליב וואָס ער האָט איר געהייסן שרייבן? בעסער זיך נישט אָנהייבן מיט אזא פייגעלע...

זי שטעלט זיך אויף, גייט צו צום דאָקטער גאנץ נאָענט.
— האָסט שלעכט פאַרבונדן, אלליין איז שווער, איך וועל דיר מאַכן...
נאָך איידער דער דאָקטאָר באַווייזט אַרויסזאָגן אַ וואָרט, איז דער באַנדאַוש פון פינגער שוין אָפגעוויקלט, דער פינגער איז גאָנץ און גע-
זונט. דער דאָקטאָר הויבט אָן שטאַמלען, וויל זיך פאַרענטפערן, אָבער באַשע לויפט שנעל אַרויס.

זינט דעמאָלט מיידן זיי ביידע אויס זיך צו טרעפן אלליין.
מען דאַרף אָנשרייבן אַ גרויסן באַריכט פאַר דעם הויפט־שטאַב, מען לייגט פאַר דעם דאָקטאָר, ער זאָל אָנשרייבן.
— איך האָב אַ שווערע האַנטשריפט, אפשר באַשע —
באַשע גיט אַ וונק צו אים און לייגט אַרויף אַ פינגער אויפן מויל, אַ צייכן ער זאָל שווייגן.
— באַשע קען שעלמן בעסער ווי שרייבן, מאַכט חוּק דער קאַמענ-
דאַנט.

וואָס פאַר אַ רעטעניש איז דאָס מיידל? וואָס פאַר אַ סוד איז עס, אז מען קען שרייבן?
דעם זעלבדיגן אָונט רופט אים באַשע, ער זאָל מיט איר אַביסל שפאַצירן. זיי גייען אַוועק ווייט פון לאַנער. זיי שווייגן ביידע. דער דאָק-
טאָר באַמערקט אירע באַווענונגען, זיי זענען דאָ געוואָרן אזוי מיידליש-
קאָקעטיש. וואָס פאַראַ רעטעניש איז דאָס מיידל?
ער וויל איבעררייסן דאָס שווייגן און זוכט וואָס צו זאָגן.

Pusto wszędzie, głucho wszędzie.
Co to będzie, co to będzie?

(פּוסט אַרום, טויב אַרום)
וואָס וועט זיין, וואָס וועט זיין?)

דעציטירט זי.

- מיצקעוויטש! — זאָגט ער מיט פאַרווונדערונג.
 — האָ? פּרעגט זי און ס'טרעט ווידער איין אַ לאַנג שטילשווייגן.
 — דו האָסט אוודאי געהערט, אַז איך בין קראַנק אויף אַ שרעק־
 לעכער קרענק?
 ער בלייבט שטיין צעטומלט.
 — מען קען פונדעסטוועגן עפעס טון דערצו...
 — נישט נויטיק דאָקטאָר, נישט נויטיק.
 — מען דאַרף פונדעסטוועגן נישט רעזיגנירן...
 — דו גלויבסט דערין?! שרייט זי אויס, איצט שוין מיט פאַרדרום.
 — דו זאָגסט דאָך...
 — איך האָב נאָר געפרעגט, צי האָסט געהערט.
 — פאַרוואָס לאָזסטו פאַרשפּרייטן אַזעלכע קלאַנגען?
 — ווייל ס'איז אמת, אַלץ איז אמת. איך בין די געליבטע פון קאָד־
 מענדאַנט, איך בין קראַנק ווענעריש, כ'פרעם אויף צוויי מענער אויף
 יעדן פּרישטיק און מאַך זיי אויס צו מיטיק... גייט זי צוריק צו איר
 גראַבן לשון און אפילו איר גאַנג ווערט ווילעריש און האַרט.
 — איך האָב קיינמאָל נישט געגלויבט אויף דיר, אָבער דו אַליין —
 אָבער, אָבער, וואָס אָבער? דו וואָלסט באַדאַרפט פאַרשטיין, אַז
 דאָס איז מיין געווער דאָ אין וואַלד. דו מיינסט, אַז אָן די קלאַנגען און
 אָן מיין ווילגאַריטעט, וואָלט מיר געלונגען צו האַלטן אַלעמען פון דער
 ווייטן, ווען פּרויען זענען דאָ אזוי ווייניק? דאָ אין וואַלד איז אינגאַנצן
 אַנדערש ווי אין שטאָט... אין דער היים זענען די מלבושים וואָס מען האָט
 געטראָגן געווען זיידענע, דינע; די הויט אונטער די מלבושים איז געווען
 אַ זיידענע, דינע; די געפילן זענען אויך געווען זיידענע און דינע. דאָ
 האָט זיך געביטן נישט נאָר דאָס אַנטוועכץ — אויף אַ האַרטן שאַרסקן
 מונדיר. אויך די הויט — געשמיסן פון ווינט און רעגן, איז געוואָרן
 האַרט און שאַרסקע. געשמיסן פון דעם האַרטן וואַלד־לעבן, איז אויך אי־
 געווייניק געוואָרן האַרט און שאַרסקע. מיט דעם קולטור־אוצר, ליבער

דאָקטאָר, איז ווי מיט יעדן אוצר: אויסצוארבעטן עס, דארף נעמען יאָרן, צו פארטאָבלעווען עס, זענען גענוג מינוטן...

— איך זע, אז דו האָסט נישט קיין נאָר געהויבענע מיינונג וועגן דעם לעבן דאָ.

— האָסט אַ טעות. מען איז דאָ ערלעכער, אויפריכטיקער און אפילו מאַראַליש-שטרענגער ווי אין שטאָט, נאָר יעדעס לעבן שאַפט זיך זיין לעבנס-שטייגער. דאָס וואַלד-לעבן האָט אויך זיין אייגענעם שטייגער און זיין אייגענע מאַראַל.

— אַ וואַזשנע מאַראַל, אַז מוזט זוכן מיטלען ווי אזוי זיך צו באַ-שיצן...

— איך בין אַליין... דאָס איז די סיבה. אויב אַ מיידל האָט אירם אַ בחור, וועט קיינער זי נישט טשעפען. איך האָב קיינעם נישט. דאָס איז אַ פאַרשעמונג פאַר די חברים. וואָס, עס שטייט מיר נישט אָן דער יחוס?

— ביסט נאָך דאָ מיט קיינעם נישט געווען?

זי שווייגט אַ רגע, דערנאָך זאָגט זי מיט אַ שטיל קול:
אַ קאָמפּלעקס אזא, נו. ביי אונדז איז דאָס אַלץ געווען אַרומגע-רינגלט מיט אזא קדושה... עס איז אזוי אַריינגעוואקסן אין מיר... זיין מיט אַ מאַן מיינט — זיין פאַרבונדן אויף שטענדיק, האָבן מיט אים קינד דער... איך האָב דאָ נישט געפונען אזא, איך זאָל וועלן בלייבן מיט אים אויף שטענדיק. איך ווייס, אַז דאָס אַלץ איז נאָר אַ פאַראורטייל, אָבער איך קען זיך נישט באַפרייען דערפון, פונקט ווי עס זענען פאַראַן אַפיר-קורסים וואָס קאָנען זיך נישט באַפרייען פונעם עקל צו חזיר...

דער דאָקטאָר וויל איר עפעס זאָגן. ער מוז עפעס זאָגן, זי זאָל ווייסן, אַז ער גלויבט איר... אַז ער פאַרשטייט זי... אָבער ער פאַרבייסט די ליפּן. ער טאָר איצט נישט רעדן... אַז ער וועט איצט עפענען דאָס מויל, וועלן זיך אַרויסגליטשן נאַרישקייטן... ער איז עפעס אזוי אויפ-גערעגט... דאָס האַרץ קלאַפט אזוי האַסטיק... ער זעט אפילו נישט ווו צו גיין. דאָס פנים צעקראַצט ביי אַרויסשטארענדיקע צווייגן, שיעור אַן אויג זיך אויסגעשטאַכן. גוט, אַז זי זעט עס נישט. זי שווייגט.

זיי בייגן זיך אראָפּ צו קענען אַדורכגיין אונטער די נידעריק־באַ־
צווייגטע ביימער, זייערע פּנימער באַרירן זיך, נישט ווילנדיק: איר פנים
גליט — א שטיק פּיער. ביידע אָטעמען שווער.
עס איז דאָ שווער צו גיין, זאָגט זי, צו פאַרענטפערן איר שווער
אָטעמען.

ווידער אַ לאַנג שטיל־שווייגן.

פּלוצלינג זיפצט זי אַרויס מיט אַ פאַרבענקט קול:

— היינט איז פּרייטיק־צונאַכט.

— פּרייטיק אָוונט דערמאָנט דיך אין עפעס?

— פּרייטיק־אָוונט דערמאָנט מיך אין פּרייטיק־אָוונט, אין די פּריי־

טיק־צונאַכטן ביי אונדז אין דער היים.

— אַה, נאָר געהאַט פאַרגעסן אַז איר — — כ'מיון: מיר — —

דאָס הייסט: די יידן פּיערן דעם פּרייטיק־צונאַכט, „מאָדליען“ זיך אי־
בער ליכט און עלעכעס... אָבער דו ביסט דאָך נישט קיין פרומע?

— אמת, דעמאָלט פּלעגט טרעפן, אַז איך בין געוואָרן אומגעדרול־

דיק, אויב די צערעמאָניעס האָבן זיך פאַרצויגן צו לאַנג. אָבער וואָס
וואָלט איך היינט נישט אוועקגעגעבן צו קענען אַרויסרופן אַזאַ פּרייטיק־
צונאַכט פון מיין היים...

דער טאַטע פּלעגט זאָגן, אַז שבת קריגט דער ייד צו נאָך אַ נשמה.

עס איז טאַקע עפעס אזוי געווען... די באַשיידענע פּלעמלעך פון די שבת־
ליכט האָבן געגעבן דער שטוב אַן אַנדער אויסזען. דאָס ליכט איז גע־
וואָרן ווייכער... דער טריט געלאַסענער... דאָס קול געדעמפטער... ווען די
מאַמע האָט אוועקגענומען די הענט פון פנים נאָכן ליכט־בענטשן, איז
עס געווען אַן אַנדער פנים — אַ שבת־דיק פנים...

„גאָטס מלאכים קומען צו גאַסט צום שבת־דיקן טיש“, האָט דער טאַ־

טע געזאָגט. באַלד נאָכן אַהיימקומען פון דעם דאַוונען האָט ער, שפאַ־
צירנדיק אַרויף און אַראָפּ איבער דער שטוב, געזונגען צו זיי אַ באַגריי־
סונגס־געזאַנג. ווען איך בין נאָך געווען אַ קליין מיידעלע, פּלעג איך
אַרײַנשטעקן מיין הענטל אין טאַטנס האַנט, מיטשפּאַצירן מיט אים און
מיטזינגען שלום עליכם מלאכי השרת, מלאכי עליון — — —

און עס איז געווען אזוי ווי מלאכים וואָלטן געווען ביים טיש: דעם
קידוש... די זמירות... זענען די ניגונים געווען אזוי זיס, אז דאָס האַרץ
קאָרטשעט זיך פון בענקשאפט צו זיי, אָדער די שטימונג איז געווען
אזא כישופדיקע...

אך, ווי איך וואָלט געוואָלט ווידער זיין אַ קליין מיידעלע, אַרייַנ-
שטעקן מיין קליין הענטל אין טאַטנס גרויסער האַנט אַרין, מיטשפּאַר-
צירן מיט אים איבער דער שטוב און זינגען: שלום עליכם, מלאכי
השרת...

צי ווייל זי דערציילט עס אין אזא פּאָעטישן לשון, אָדער ווייל זי
דערציילט עס מיט אזוי פיל בענקשאפט, — עס שטעקט אים אָן איר
געפיל צו אַט דער היים. און דאָס אַלץ איז דאָך אזוי ניי פאַר אים. ער
האָט אַמאָל געקוקט מיט אזוי פיל פאַראַכט אויף זיי, די יידן אין די
לאַנגע קאַפּאַטעס האָבן דאָך אין זיינע אויגן אויסגעזען ווי באַרבאַרו. אַך,
מיט וויפיל זייער לעבן איז געווען ריינער, איידעלער און טאַקע אויך
שענער ווי זיינס...

ביים צעשיידן זיך מיט איר, כאַפט ער אָן איר האַנט און נעמט
שטאַמלען:

— איך דאַנק דיר — — איך בין דיר אזוי דאַנק — — —
— וואָס?

— וואָס דו האָסט זיך פאַר מיר פאַרטרויט... וואָס דו האָסט פאַר
מיר אויסגעטון די מאַסקע... איצט ווייס איך — — —

— אַ מאַסקע מוז מען אַמאָל אויסטון. צו טראָגן שיך איז באַקוועם,
אמת? אָבער מען מוז אַמאָל דעם פּוס באַפרייען פון זיי... אז מען טוט
עפעס אָן אויפן פנים, מוז מען עס אויך אַמאָל אַראָפּנעמען. אז נישט
קען מען נישט אויסהאַלטן... נישטאָ פאַרוואָס צו דאַנקען...

— איך דאַנק דיר וואָס האָסט מיך אויסגעקליבן זיך פאַר מיר צו
פאַרטרויען... גראַד מיך...

— נישטאָ פאַרוואָס צו דאַנקען. אַ צופאַל...

— בין איך צופרירן וואָס גראָד איך בין דער צופאַל...
 — נישט דו, דער אָונט... דער היינטיקער אָונט איז שולדיק. גראָד
 היינט געווען ביי מיר אזא שטימונג.
 — דאַנק איך דיר, וואָס ווען ביסט געקומען אין אזא שטימונג,
 האָסטו גראָד מיך גערופן אויף אַ שפּאַציר.
 — איך האָב עם געקענט טון נאָר פאַר אַ שלימזל, פאַר וועמען איך
 האָב נישט קיין מורא אפילו, ווען איך טראָג נישט קיין מאַסקע... שרייט
 זי אים אומגעדולדיק אין פנים אַרײַן.
 דאָס לשון ווערט ביי אים אָפּגענומען. ער בלייבט שטיין אַ צע-
 חושמער. זי דערווייטערט זיך מיט שנעלע טריט. באַלד הערט ער פון
 פּוננױטנס אירע געשרייען:
 — דו פאַרפּוילטער דאָס... ביסט קראַנק געווען אַרײַנצונעמען די
 מאַשין-ביקס אין דער זשעמליאַנקע? דו ווייסט נישט, אז אויב דער טוי
 פאַלט אויף איר, מוז מען זי דערנאָך שעהען פּוצן, זי זאָל נישט זשאַווערן?
 אז אַ רוח זאָל דיך טרעפּן! דו וועסט זי שוין ביי מיר פּוצן, דו דרעקישער
 יאָלד!

— 25 —

באַשע איז לייכט פאַרווונדיקט געוואָרן. דער דאָקטאָר נעמט, מיט
 אָפּגעהיטקייט, אַראָפּ פון איר די בלוזע. באַשע איז די איינציקע וואָס
 באַמיט זיך צו פאַרדעקן וויפּל עם לאָזט זיך נאָר. איר פנים איז אין
 שטיק פייער...
 די ווונד איז אַ פּלאַכט און אַ לייכטע. אָפּגערייניקט און פאַרבונדן,
 איז זאַלץ אין אַרדענונג. ער הייסט איר קומען נאָכאַמאָל איבערביןדן דעם
 באַנדאַזש, אָבער זי קומט נישט מער.
 דאָס שטיקל פון איר נאַקעטקייט, וואָס האָט זיך פאַר אים אַנט-
 פּלעקט, האָט זיך איינגעברענט אין זיין זכרון... ער קאָן נישט אויפהערן
 טראַכטן וועגן איר.
 וואָס איז מיט דעם מיידל? ווער איז זי באַמט? מיידט אויס די

אונטער קופערנע הימלען

מענער, און רעדט מיט א לשון וואָס אַ קאָזאַק קאָן רויט ווערן. זאָגט, אז דאָס איז נאָר אַן אָפּווער-מיטל, האַלט פּונדעסטוועגן. אז די אַלטע באַגריפּן וועגן סעקסועלן לעבן זענען נאָר פּאַראָרטיילן. זי קומט, זאָגט זי, פּון אַן איידעלער היים, זי איז אינטעליגענט, קען רעדן אַ פּיינע שפּראַך. טאָ פּאַרוואָס רעדט זי אזוי ווילגאַר? קען אַ באַשיידענער מענטש רעדן מיט אזאַ שפּראַך? אַ מענטש קאָן דאָך לייכטער קאָנטראָלירן זיין שפּראַך ווי זיינע מעשים — צו וועלכע ער ווערט געטריבן פּון ליידנ-שאַפטן. ניין, איך גלויב איר נישט! צוערשט דערפירן די ליידנשאַפטן צו אַ ווילגאַר לעבן און ערשט דעמאָלט קלעפט עס זיך צו צו דער שפּראַך.

אָבער איר הויט איז אזאַ צאַרטע, אזאַ פּרישע, — ווי קיין מענער רישע האַנט וואָלט זי נאָך נישט געהאַט באַרירט, און איר שעמענדי-קייט — ווי אפילו אַ מענערישער בליק וואָלט זי נישט געהאַט באַרירט. וואָס איז זי אין דער אמתן?

ער זוכט אַ געלעגנהייט צו קענען רעדן מיט איר. ער איז אזוי ניי-געריק וועגן איר, ער איז ווילד פּון נייגעריקייט... ער קען גאָרנישט טראַכטן וועגן עפעס אַנדערש... אָבער זי דרייט זיך אַוועק פּון אים, מיידט אים אויס. ער האָט אויסגעביטרעוועט, מען זאָל זי אויף אַ טאָג צוטיילן צו אַרבעטן ביי אים אין „שפיטאַל“. ווען ער קוקט אויס, זי זאָל אַריינג-קומען, קומט אַן אַנדערע פּרוי. באַשע האָט זיך מיט איר געטוישט: זי זאָל גיין אַהער און באַשע איז אַוועק אַנשטאָט איר צו אַן „אַקציע“. מיט ביטרעקייט וועט ער גאָרנישט אויפטון, קומט ער צום אויס-פיר. זי איז קליגער און געשיקטער פּון אים. אַט, פּשוט צוגיין צו איר און רעדן אָפּנהאַרציק.

איינמאָל באַמערקט ער, ווי זי שפּאַצירט אַליין, ער גייט איר נאָך, ווען זי דערווייטערט זיך אַביסל פּון לאַגער, גייט ער צו צו איר. — באַשע!

זי דרייט זיך אויס אַוועקצוגיין, ער כאַפט זי אָן ביי דער האַנט.

— באַשע, פאַרוואָס אַנטלויפסטו פּון מיר?

— ווייל ביסט אַ לעקישעוואַטער דאָקטאָר.

— וואָס איז דאָ דערין שלעכטס וואָס איך בין אַ דאָקטאָר? איך הייל מענטשן...

— איך האָב נישט ליב אַ מענטש וואָס גראַבלט מיט אַ כירורגיש מעסערל, מיר געפעלט אַ מאַן וואָס קאָן אימיצן אַריינלאָזן אַ ריכטיק מע-סער אין די געדערס אַריין.

— פאַרוואָס שפּילסטו פאַר מיר די קאָמעדיע? האָסט דאָך אַליין זיך אויסגעגעבן.

— כאַ-כאַ-כאַ-כאַ, זאָג איך דאָך, אַז ביסט אַ לעקישעוואַטער דאָס-טאָר און מען קען דיר איינרעדן אַ לונג און לעבער אויף דער נאָז. זי וויל זיך אַרויסרייסן, אָבער ער האַלט זי פעסט ביי דער האַנט.

— מיר וועסטו שוין גאָרנישט איינרעדן, דו ביסט פּריש ווי אַ קינד און שעמעוודיק ווי אַ קינד...

מיט דער פּרייער האַנט דערלאַנגט זי אים מיט דער פּויסט אונטער דער גאָמבע. ער פאַלט אום, זי אַנטלויפט.

וואָס איז מיט איר? פאַרוואָס האָט זי אַ ווידערגעפיל צו מיר? פאַר-וואָס האָט זי מיך פּיינט? אפשר פילט זי אינסטינקטיוו וואָס איך בין? שוין באלד געהאַט פאַרגעסן אין 837. אַ מסור מיט אַ טויט-אור-טייל אויפן קאַפּ, מיט אַזויפיל לעבנס אויפן — — —

אַזא ווי איך דאַרף נישט לעבן. הענגען זיך דאָ אין וואַלד... זאָל שוין זיין אַ סוף!

**
*

זי האָט געמיינט, ער וועט זי נאָכיאָגן, אַז זי הערט נישט קיין טריט הינטער זיך, פאַרפאַמעלעכט זי איר גאַנג. ביי די זשעמלאַנקעס שטעלט זי זיך אָפּ, וויל הערן ווי ער קומט אָן. זי וואַרט אַביסל, ער קומט נישט. דער קלאַפּ איז געווען שטאַרקער, ווי זי האָט עס געוואָלט, ער איז געפאַלן, אפשר ליגט ער פאַרחלשט?

זי לויפט צוריק און רופט: דאָקטאָר! דאָקטאָר! קיינער רופט זיך נישט אָן. זי קומט צו דעם אָרט, וווּ זי האָט אים געלאָזן, — ער איז

נישטאָ. ענדלעך געפינט זי אים אַביסל ווייטער. ער זיצט אויף אַ פּיען,
דער קאָפּ פּאַרגראָבן אין די הענט.

— דאָקטאָר, פאַרוואָס רופסטו זיך נישט אָן?

— האָ?

— כ'האָב דיך באַליידיקט, דאָקטאָר?

ער קרעכצט שטיל אָפּ: קיינער קאָן מיך נישט אַזוי באַליידיקן, ווי

איך אַליין האָב זיך באַליידיקט...

— זיי מוחל, דאָקטאָר, כ'האָב פאַרגעסן, אַז דו ביסט אַן אַנדערער

ווי אַלע דאָ.

— האָ? אַן אַנדערער? ס'קען זיין... אַן ערגערער!

— רעד נישט אַזוי, דאָקטאָר.

זי זעצט זיך אַראָפּ צו אים און נעמט אים אַרום ביי די אַקסלען. זי

ציטערט ווי אַ בלאַט.

די באַרירונג פון איר ציטערדיקן גוף גיט אים מיט אַמאָל אַ ריס

אַרויס פון זיינע פּריערדיקע מחשבות, אַלץ אין אים ווערט פאַרכאַפט

מיט דעם פּילן איר נאָענטקייט.

— פאַרוואָס אַנטלויפסטו פון מיר?

— ווייל איך האָב מורא פאַר דיר...

— פאַר מיר?

— יאָ, איך האָב דאָ פאַר קיינעם נישט קיין מורא, נאָר פאַר דיר...

— באַשע!

זי כאַפט אים אַרום און בייסט זיך איין אין זיינע ליפּן, ער דריקט

זי פעסטער צו זיך. זי וויקלט זיך אַרום אים ווי אַ שלאַנג.

עס איז געווען אַ טריבער תּשרי-טאָג ווען באַשע איז אָנגעקומען
אין וואַלד אַרײַן. די לופט איז געווען שווער ווי איר געמיט, און נעפל-

דיק ווי דאָס וואָס עס דערוואַרט זי דאָ ביי די פאַרטיאָנאַנער... אַ געדיכט
 מער שווערער רעגן האָט געגאַסן אָן אויפהער און גערונען פון די צווייגן
 אין גאַנצע קאַלִווִשעס. זי איז געווען אַדורכגענעצט ביזן לייב. דער ווינט
 האָט געשוידערט מיט איר גוף, ווי מיט די ביימער אַרום. אויפן וועג
 אַהער האָט זי ווייניק געטראַכט וועגן דעם ווי עס וועט דאָ זיין. דריי טעג
 שוין אין מויל נישט געהאַט, האָט זי געטראַכט נאָר וועגן ברויט. זי
 וועט כאַפֿן אַ גאַנץ ברייטל, איינבייסן זיך דערין, אַז דאָס גאַנצע פנים
 זאָל זיך פאַרגראַבן אינעם ברויט...

אַהערגעקומען, האָט זי זיך דערפילט אַזוי פרעמד און פאַרלוירן, אַז
 זי האָט אפילו פאַרגעסן אינעם הונגער. געוואָרן דערשלאָגן און צעהושט,
 נישט געוויסט וואָס מען רעדט צו איר. ערשט ווען מען האָט גענומען
 דערלאַנגען עסן, ווען דער ריח פון וואַרימער פעט־געשמאַלצענער זוף האָט
 אַ שלאָג געטון אין נאָז אַרײַן, איז איר פאַרטרוקנט מויל פאַרלאָפֿן גע-
 וואָרן מיט סלינע און ביים האַרץ איז געוואָרן אַזוי ליידיק. אירע הענט
 האָבן געציטערט, אַז זי האָט קוים געקענט דערהאַלטן די שיסל זוף.

באַשע האָט געוויסט, אַז עס טויג נישט אַזוי. מען משפֿט אַ מענטשן
 לויטן ערשטן איינדרוק. אַלע קוקן איצט אויף איר ווי אויף אַ נעבעכל. זיי
 וועלן שפעטער נישט אַזוי לייכט מודה זיין, אַז זיי האָבן געהאַט אַ טעות.
 נאָר וואָס קען זי זיך העלפֿן? די מענטשן דאָ זענען איר נישט אַזוי אייגן
 ווי זי האָט זיך פאַרגעשטעלט. זי ווייס גאַרנישט וועגן זיי, זי ווייס גאַר-
 נישט וועגן דעם לעבן דאָ, זי באַוועגט זיך ווי זי וואָלט געטאַפֿט אין דער
 פינצטער...

— קום אַרויס אין וואַלד, האָט איר וואָלאַדקע פאַרגעלייגט, באַלד
 נאָך נאַכטעסן.

וואָלאַדקע איז אַ רויט־אַרמיער, אַנטלאָפֿן פון דייטשער געפאַנר
 גענשאַפֿט. פון הויפֿט־שטאַב האָט מען אים צוגעטיילט צו דער ייִדישער
 גרופֿע. דער הויפֿט־שטאַב קריגט אַמוניציע און אינסטרומענטן פון דער
 רויט־אַרמיי. פילט זיך וואָלאַדקע חשוב. ער רעדט באַפעלעריש אפילו
 צו עליאַשן, וואָס איז אַ סך העכער פון אים אין ראַנג. ער האָט מורא

נאָר פאַר דעם קאָמענדאַנט קאָסטאַ, אַ „סטאַרשינע“ פון דער רויטער אַרמיי.

באַשע האָט גלייך איינגעזען, אַז וואָלאָדקע איז דאָ אַ גאַנצער מאַר-כער, אָבער זיין ברייט מגושם פנים, זיינע טעמפע אויגן אונטער דעם נידעריקן שטערן שרעקן זי. — ס'רעגנט דאָך, פּרובירט זי זיך אַרויס-דרייען.

— ס'רעגנט שוין נישט.

— כ'בין מיר פון וועג, כ'וויל גיין שלאָפן.

זי איז באמת געווען מיר, האָט געוואָלט גיין שלאָפן. אַנדערע האָבן זיך שוין געלייגט, באַשע איז געזעסן מיט אויפגעריסענע אויגן. האָט זי דען דערוואַרט, אַז עס זענען דאָ פאַראַן באַזונדערע „זשעמליאַנקעס“ פאַר פּרויען? ניין, זי האָט, דעם אמת געזאָגט, גאָרנישט געטראַכט וועגן דעם. איצט זעט זי ווי אַלע לייגן זיך צוזאַמען אויפן שטרוי, מענער און פּרויען — איינער לעבן אַנדערן, וווּ זאָל זי זיך אוועקלייגן?

זי האָט זיך אַרומגעדרייט, אַהין און אַהער, ביז וואָלאָדקע איז צו געקומען און איר אָנגעוויזן, וווּ זי זאָל זיך אוועקלייגן. ווי נאָר זי האָט זיך אוועקגעלייגט, האָט וואָלאָדקע זיך געלייגט לעבן איר.

באַשע האָט זיך געשעמט צו שרייען. זי האָט שטיל זיך געראַנגלט און זיך אָפּגעווערט פון וואָלאָדקע. וואָלאָדקעס פּויערישע שטאַרקע הענט האָבן זי ווידעראַמאָל און ווידעראַמאָל אַרומגעקלאַמערט, זי האָט זיך אַרויסגעריסן, אויפגעשפּרונגען און אַרויסגעלאָפּן פון דער זשעמליאַנקע. וואָלאָדקע האָט זי נאָכגעיאָגט.

— זע נאָר, אַ באַרישניע, האָט ער געשריגן. האָסט אונדאי געהאַט אַ טאַטן אַ בורזשויעקאָפיטאַליסט און אַ מאַמען אַ פּריצעטע. מיר וועלן דיר „אַרויסיאָגן די פליי פון דער נאָז“, אָדער צעשיסן ווי אַלע בור-זשויסקע הינט.

פון די געשרייען האָט עליאַש זיך איבערגעוועקט, ער איז אַרויס-געלאָפּן און אָפּגעטריבן וואָלאָדקע פון באַשען.

— אַ „יעוורעסקי קאַהאַל“ ווילט איר דאָ מאַכן? האָט וואָלאָדקע

געשריגן, איר יעוורעסקע סוחרים, בורזשויען, גנבים, שווינדלער.
איר — —

— פארמאך דאָס פּיסק, האָט אים עליאַש אָפּגעענטפּערט, וואָס
קאָנסטו טון, אז דיין מאָרדע געפעלט איר נישט?
וואָלאַדקע איז אַרײַנגעלאָפּן כאַפּן אַ ביקס, חברה האָבן אים צוריק
געהאַלטן. קאָסטיא, דער קאָמענדאַנט, איז געקומען אַרויסצולויפּן און
דערלאַנגט וואָלאַדקען אין דער מאָרדע אַרײַן.
וואָלאַדקע איז אוועקגעלאָפּן טיף אין וואַלד אַרײַן. דער עולם האָט
גענומען צוריק אַרײַנגיין אין די זשעמליאַנסקעס.

— וווּ וועל איך שלאָפּן? האָט באַשע געפרעגט קאָסטיאַן.

— קיין קלױסטער פאַר נאַנעס האָבן מיר דאָ נישט.

עליאַש האָט געמאַכט פאַר איר פּלאַץ-צום-שלאָפּן לעבן זיין מיידל.
עליאַש האָט געוואָרנט באַשע: דו מוזסט זיך אויסקלױבן אַ בחור, לאַנג
וועסטו דאָ אזוי נישט אָנהאַלטן...

עליאַשן וואָלט זי אפּשר אויסגעקליבן. עליאַש אָבער האָט זיין מיידל.
פעלעק איז אויך נישט קיין שלעכטער בחור, אביסל אַ היציקער, אָבער
נישט קיין פּראָסטער... נאָר וואָס ווייסט זי וועגן אים?
„דו קלױבסט, טאַקע ווי אַ „בורזשויסקע פּאַניענקע“ האָט געקליבן
אַ חתן“, האָט זי זיך געמוסרט.

ווען עמיץ וואָלט געוויסט וואָס זי טראַכט... זיי וואָלטן געקייכט
פאַר געלעכטער. אפילו עליאַש וואָלט געלאַכט.

זי טראַכט, — נאָך דער מלחמה וועט פעלעק זיך פּאַרלאָזן אַ לאַנגע
טשופּרינע, זי וועט קעמען מיט די פינגער זיינע האָר, פעלעק וועט טון אַ
וואָרף מיטן קאַפּ, די האָר וועלן אים פּאַלן אין די אויגן אַרײַן, וועט
ווידער טון אַ וואָרף מיטן קאַפּ און וואַרפּן די האָר אויף צוריק, זייער קינד
וועט דערפון לאַכן, לאַכן...

זי קען דאָך אים כמעט נישט, פעלעקן. וועט ער האָבן געדולד זיך
צו שפּילן מיטן קינד? וועט ער זיין אַ גוטער טאַטע?

פעלעק האָט נישט געזען, אז באַשע זוכט זיין בליק, אז זי זוכט
רעדן מיט אים. עליאַש האָט אַמאָל געזען, ווי באַשע איז רויט געוואָרן,

ווען פעלעק איז צוגעגאנגען צו איר. די נאכט, ווען באשע האָט זיך גע-
 לויגט שלאָפן, האָט זי פלוצים דערזען, אז פעלעק ליגט לעבן איר.
 באשע איז געלעגן מיט א פארהאקטן אָטעם און געווארט. זינט זי
 האָט גענומען טראַכטן וועגן פעלעקן, איז זי שלעכט געשקאַפן בינאָכט.
 זי האָט מיט אויפגעשפיצטע אויערן אויפגעכאַפט די שושקערייען פון
 די פּאַרלעך... די קלאַנגען פון קושן... אז זי איז איינגעשלאָפן, האָט זי זיך
 געקושט און געהאַלזט... אין דעם זעלביקן חלום האָט דער בחור געהאַט
 פאַרשידענע פנימער. טיילמאָל איז עס געווען עליאַש, טיילמאָל באַלעק
 — איר „סימפּאַטיע“ פון גימנאַזיע, צומיינסט איז עס געווען פעלעק...
 באשע איז געלעגן און געווארט. נאָר ווען ער האָט זי אָנגערירט
 האָט זי אים אָפגעשטופט פון זיך. זי וויל אָנשטעלן א צנועהלע, מאַכט די
 שטיק וואָס מיידלעך האָבן געמאַכט אין דער היים, האָט פעלעק גע-
 טראַכט, און פעסטער זי געקלאַמערט.
 באשען האָט אַרומגעכאַפט א שוידער. אַלץ אין איר האָט זיך אָנגע-
 שפּאַנט קעגן פעלעקן. זי האָט זיך געשעמט צו שרייען. זי האָט פאַר-
 בייסן די ליפן, מיט פאַרקראַמפטע הענט זיך אָפגעווערט, ביז פעלעק איז
 אויפגעשפרונגען און אַוועק פון איר.
 קאָסטיאַ האָט זי גערופן „מאָנאַכינאַ“, „נאָנע“. דער צונאָמען האָט
 זיך אָנגענומען. אפילו עליאַש האָט זי אַזוי גערופן. מען האָט געחוקט,
 אז זי שימט „צום רבנו של עולם אין פענצטער אַרײן“. איז דען מעגלעך
 באַלד ביים ערשטן מאָל צו שיסן אין ציל? אָבער פון דער „נאָנע“ האָט
 מען בכלל נישט דערוואַרט, אז זי וועט זיך ווען עס איז אויסלערנען
 שיסן.

די נאָענטסטע עטלעכע וואָכן זענען געווען שווערע פאַר דער גאַנ-
 צער גרופע. פינף פאַרטיזאַנער זענען אַוועק אין א דאָרף אַרײן ברענ-
 גען שפיין, קיין איינער פון זיי איז נישט צוריקגעקומען. מען האָט שפּע-
 טער געפונען די טויטע גופים נאָר פון פיר חברים. דער פינפטער איז,
 ווייזט אויס, געפאַנגען געוואָרן לעבעדיקערהייט. באשע האָט נישט גע-
 קאָנט פאַרשטיין, פאַרוואָס מען האָט באַלד גענומען עוואַסואירן דעם לאַ-

גער, פארוואָס מען האָט איבערגעלאָזט די גוט־איינגעאָרדנטע „זשעמ" לײַאָנקעס" און באַזעצט זיך אויף אַ זומפיקן פּלאַץ ערגעץ אין דעם אַנדערן עק וואָלד. סטאַך, דער געפּאָנגענער פּאַרטיזאַנער, איז דאָך אזא גוטער חבר...

— כ'מין אויך — ער וועט נישט מסרן, אָבער מען קאָן קיינמאָל נישט וויסן... האָט עליאַש געזאָגט.

— סטאַך וועט בעסער שטאַרבן.

— זיי וועלן דען אים לאָזן שטאַרבן? ער וואָלט זיך נישט געלאָזט נעמען לעבעדיקערהייט. זיי האָבן אים זיכער געכאַפט אַ פּאַרוואַנדיקטן — אַ פּאַרחהלשטן. זיי וועלן אים היילן, פייניקן, ווידער היילן און ווידער פייניקן. אזוי אָן אַ סוף, טעג, וואָכן, חדשים. סטאַך וועט מסתמא אויסהאַלטן, אָבער ווער קאָן וויסן? געווען דאָ איינער — יאַנעק, פיר חדשים האָט ער אויסגעהאַלטן, דערנאָך אליץ אויסגעזאָגט פאַרן חסד צו לאָזן אים שטאַרבן. די דייטשן זענען אָנגעפּאַלן אומגעריכט, מער ווי אַ העלפט פון דער גרופע איז אומגעקומען.

**

קוים באַוווּזן זיך איינצואַרדענען אויף דעם נייעם פּלאַץ, איז גערקומען אַ באַפעל אויפצורייסן אַ באַן־בריק. די בריק איז געווען שטאַרק באַוואַכט. דריי פּאַרטיזאַנער זענען געפּאַלן אין קאַמף. באַלד צומאַרגנס ווידער אַ צוזאַמענשטויס מיט דייטשן. עליאַש און וואָלאָדקע האָבן אָנגעפירט מיט דער שלאַכט. דער קאַמף איז געווען אַ שווערער, מען איז פונדעסטוועגן אָפּגעקומען נאָר מיט איין קרבן — עליאַש איז געפּאַלן. די קעמפער זענען צוריקגעקומען גראָד צום אָנבײַסן. מען האָט דערלאַנגט צום טיש אַ שמעקעדיקע זופ. מען האָט זיך אוועקגעזעצט צום טיש, גענומען אַ לעפל צום מויל און באַלד צוריק אָפּגערוקט די שיסל. הערלאַ, עליאַשעס מיידל איז געלעגן אויף דער פּריטש און געכליפעט. ביי אלעמען איז דער שלונג געווען פאַרשטיקט מיט טרערן. אלע האָבן זיך געפילט פאַריתומט נאָך עליאַשן.

וואָלאַרקע איז אויך געווען אנדערש ווי אלעמאָל. זיין פנים — איין שטיק פייער. אויך ער האָט ווייניק-וואָס געגעסן, נאָר געוויקלט מאַכאַר-קע-טאַבאק אין צייטונג-פאַפיר, פאַררויכערט איין פאַפיראַס נאָכן אַנ-דערן. באַשע האָט אלעמאָל אַ קוק געטון אין זיין זייט, זי האָט גאָרנישט געקאָנט אַראָפּלייענען פון זיין טעמפן פנים. באַשע האָט אויסגעפרעגט ביי די חברים, ווי עס איז דאָרט געווען וואָלאַרקעס פּאָזיציע און ווי עליאַשעס פּאָזיציע. זי האָט גאָרנישט געקאָנט אַרוויסקריגן. דער קאַמף איז געווען אַ שווערער, מען קאָן נישט געדענקען, עליאַש האָט שטענדיק גענומען אויף זיך די גרעסטע סכנות. באַשע האָט פונדעסטוועגן גע-טראַכט, אז עליאַש איז געפאַלן נישט פון אַ דייטשער קויל...

ביינאַכט האָט באַשע, ווי שטענדיק, זיך געלייגט נעבן העלאַן. הער-לאַ האָט זיך געטויליעט צו איר. באַשע האָט קיין מוט נישט געהאַט איר אַ גלעט צו טון. אַרעמע העלע, דו ווייסט גאָרנישט, אז איבער מיר איז געשען דאָס אומגליק.

עס איז שוין געווען פינצטער אין דער זשעמליאַנקע, ווען עס האָט זיך עמיץ אוועקגעלייגט נעבן באַשען. זי האָט נישט געזען ווער דאָס איז, זי האָט אָבער געוויסט, ווער דאָס איז. זי האָט געוויסט, אז עס וועט אזוי זיין...

באַשעס אַ ביס מיט די שאַרפע ציינער האָט געעפנט דעם קלאַמער פון וואָלאַרקעס שטאַרקע הענט. באַשע איז אויפגעשפרונגען און איז אַרויסגעלאָפן אין וואַלד אַריין. זי איז געלאָפן אָן אָפּשטעל. זי האָט שוין מער נישט געהערט קיין טריט הינטער זיך, זי איז ווייטער געלאָפן, ביז זי איז אַנידערגעפאַלן.

זי האָט געוויינט און געוויינט. דער האַלדז האָט שוין וויי געטון פון שלוכצן, און די טרערן האָבן זיך געגאָסן, געגאָסן, ווי אַלע דאַמבעס וואָלטן זיך אויפגעעפנט. קיין טרערן זענען שוין נישט געווען און דער גוף האָט נאָך געצוקט ווי אין גסיסה... מיט יעדן צוק אַ שטיק חיות אַרויס-געבראַכן. זי איז געבליבן ליגן אינגאַנצן אָן כחות.

ווען זי האָט זיך אויפגעכאַפּט, איז שוין געוועזן העלער טאָג. די זון האָט זיך אַדורכגעריסן דורך דער ביימער-געדריכטעניש און זי גע- צערטלט מיט אַ מילדער וואַרעמקייט.

וואָס זאָל איך טון? וווּהין אַנטלויפן? די אויגן זענען ווידער פאַר- לאָפן געוואָרן מיט טרערן.

וואָס איז דאָס עפעס! האָט זי אָנגעשריגן אויף זיך אַליין. זי האָט מיט האַסטיקע כעסדיקע באַוועגונגען אויסגעווישט די אויגן. כ'האָב דאָך נישט וווּהין צו גיין, האָט זיך נאָך עפעס אין איר גע- פיעשטשעט.

גיי צוריק! האָט זי זיך באַפוילן, און אין דעם באַפעל איז געווען אזא האַרטקייט וואָס דערלאָזט נישט קיין אָפּרעגן.

זי האָט זיך גענומען פאַמעלעך אויפשטעלן.

— ריר זיך! האָט זי אויף זיך אָנגעשריגן. זי איז אויפגעשפרונגען, גענומען גיין. איר טראָט איז געוואָרן וואָס אַמאָל פעסטער, איר בליק זיכער און שאַרף.

באַשע איז אַרײַנגעקומען אין דער זשעמליאַנקע, גראָד ווען מען האָט גענעסן אָנבייסן. וואָלאָדקע איז געזעסן אַריבערגעבויגן איבער זיין שױסל, נישט באַמערקט איר אַרײַנסומען. זי איז צוגעגאַנגען אים אַ שטורך געטון: העי, וועסט העלפן אָנשיילן קאַרטאָפּל צום מיטאָג. וואָ- לאָדקע האָט זיך אויסגעדרײט צו איר, אָנגעקוקט זי מיט אַ פינצטערן בליק. ער האָט באַגעגנט באַשעס שטאַלענעם בליק, אַ רגע זי אָנגעקוקט מיט נײַגיר און אַראָפּגעלאָזט די אויגן. — דו ווערסט פעט און פּויל פון לײדיק גיין, האָט באַשע אים צוגעוואָרפן און אַוועקגעגאַנגען.

נאָך דעם זעלבן טאָג איז אויסגעקומען, באַשע זאָל אַרויסגעבן געד- ווער צו חברים וואָס האָבן באַדאַרפט אַרויסגיין פאַטרוולירן דעם וואַלד. זי האָט דערלאָנגט אַ ביקס צו אַ פאַרטיאָנער. יענער האָט מיט חוזקדי- קער העפלעכקייט אַ זאָג געטון: דזשענקויען פאַני (כ'דאַנק דער פאַני).

— דו, צעבראַכענער קאַפעליוש, האָט באַשע צו אים אויסגעשריגן, לערן זיך בעסער אויס ווי צו האַלטן אַ ביקס אין האַנט, אַ ביקס איז נישט אַ בעזים!

עולם האָט אויסגעבראַכן אין אַ געלעכטער. דער פּאַרטיזאַנער האָט
אַ געשריי געטון צו באַשן: נאָנע! ,

באַשע איז צוגעשפרונגען און האָט אים דערלאָנגט אַ פּאַטש.

— איך וועל אויספּראַסקען די פּיסקעס יעדן איינעם וואָס וועט זיך
דערוועגן מיך צו רופן נאָנע, האָט באַשע אויסגעשרינגן און איז אַוועק מיט
אַ שטאַלצן טראָט.

— זע נאָר זע. געמיינט, דאָס קאָן קיין צוויי נישט ציילן און עפּנט
נאָר אַזאַ פּיסק, — האָט איינער זיך געוונדערט.

— „אַלע שטילע וואַסערלעך גראָבן טיר“, האָט אַן אַנדערער גע-
ענטפּערט.

— „אַלע פרומע קעצעלעך האָבן שאַרפע נעגל“...

באַשע האָט שוין געקאָנט גוט שוים. ווען מען האָט צומאַרנס גע-
קליבן מענטשן צו שיקן אויף אַן „אַקציע“, האָט זיך באַשע צוגעשטעלט
פּריוויליג.

מען האָט זיך אָפּגעשטעלט אין אַ דאָרף, גענומען פּערד ביי די פּויע-
רים, צו רייטן אַ שטיק וועג. באַשע האָט נישט אויסגעזאָגט, אַז זי איז
נאָך קיינמאָל פּריער נישט געפּאַרן רייטנדיק. זי האָט זיך איינגעקוקט ווי
די יונגען שפּרינגען אַרויף אויף די פּערד. אַ חבר איז צוגעקומען, העלפּן
באַשען אַרויפּקריכן, ער האָט אונטערגעשטעלט זיין פּלייצע ווי אַ טרעפּ.
באַשע האָט אים אָפּגעשטופּט. זי איז אַליין אַרויפּגעשפּרונגען, עס איז
איר געלונגען מיט דעם ערשטן שפּרונג זיך אַרויפּצוזעצן אויף דעם פּערד.
זי האָט געזען ווי אַנדערע שפּרינגען אונטער ביים רייטן, האָט זי
אויך אַזוי געטון. דאָס פּערד האָט זי צעשאַקלט, אָפּגעריבן די שענקלען,
זי האָט פּאַרביסן די לייפּן און איז נישט אָפּגעשטאַנען פּון די אַנדערע.

זי האָט איצט מער נישט אויסגעמיטן וואָלאָדקען. ווען נאָר זי האָט
באַמערקט, אַז ער קוקט אויף איר, איז זי אים אנטקעגנגעשפּרינגען מיט
אַזאַ שאַרפּן שניידיקן בליק, אַז וואָלאָדקע האָט באלד אָפּגעקערט דאָס
הנים.

„ער איז דאָך נאָר אַ פּחדן דער נאַנצער וואָלאָדקע“, האָט זי באלד
איינגעזען. זי האָט שוין מער נישט באַדאַרפט אָנשטעלן ווילערשיקייט,

זי האָט שוין באמת מער פאַר אים נישט מורא געהאַט. וואָלאַדקע האָט זי מער נישט געטשעפּעט, שטענדיק אויסגעמיטן איר קוק, נאָר ווען זי איז געווען אויסגעדרייט צו אים מיטן רוקן, האָט ער זי באַגלייט מיט אַ פינצטערן בליק.

באָשע האָט זיך געהיטן נישט צו גיין אויף אַן אַקציע צוזאַמען מיט וואָלאַדקען. איינמאָל ווען זי איז שוין געשטאַנען אין דער ריי אוועק־צוגיין, האָט זיך וואָלאַדקע אויך צוגעשטעלט ווי דער אָנפירער פון דער גרופּע. באָשע האָט שוין געוואָלט צוריק אויסטון דעם אויטאָמאַט, אָבער ניין. וואָלאַדקע טאָר נישט זען, אַז זי האָט מורא. קיינער טאָר נישט זען, אַז זי האָט מורא. זי איז אוועק מיט דער גרופּע. זי האָט זיך באַמיט צו זיין די גאַנצע צייט נעבן וואָלאַדקען, אים נישט אָפּגעלאָזט פון אויג.

חברה האָט פיבערדיק געאַרבעט ביים פאַרלייגן אַ מינע אויף די באַן־רעלסן. אין פּופּצן מינוט אַרום האָט דאָ באַדאַרפט אַדורכלויפן אַ דייטשער מיליטערישער צוג. באָשע איז געשטאַנען אויף אַן אָבסערוויר־פּונקט, געהיט צי עס קומט נישט אָן אַ דייטשע וואַך. פּלוצלינג איז גע־פּאַלן אַ שאַם. אַ קויל האָט אַ פייה געטון פאַרביי באָשעס אויער. די קויל איז געקומען פון הינטן, פון דאָרטן וווּ עס זענען געשטאַנען די חברים.

באָשע האָט זיך אַ וואָרף געטון אויף דער ערד. זי האָט באַלד דער־זען: פון אונטער אַ בוים האָט אַפויר געגלאַנצט אַ לויערנדיק אויג. באָשע האָט אָנגעצילט דעם אויטאָמאַט אָפּצופייערן אַ שאַם. זי האָט זיך אָבער באַלד געבאַפּט, אַז אַ שייסעריי וועט שאַפן אַ מהומה און שטערן דער אַקציע. זי האָט געגעבן אַ צייכן, אַז אַלץ איז אין אָרדענונג און לינגדיר־קערהייט ווייטער אָבסערווירט דעם שאַסיי, אַכטונג געגעבן, צי עס קומען נישט אָן די דייטשן.

די מינע איז געווען פאַרלייגט. חברה איז אָפּגעשפרונגען פון די שיי־נעס און אַרײן אין וואַלד אַרײן. מיט אַ קאַצן־שפרונג איז באָשע געבליבן שטיין קעגנאײבער וואָלאַדקען, דעם אויטאָמאַט אָנגעצילט צו זיין ברוסט.

— רוקי וויערך (די הענט אין דער הויך)! האָט זי אַ געשריי געטון.
וואָלאַדקע האָט אויפּגעהויבן די הענט מיט דער ביקס צוזאַמען.
— לאָז אַראָפּ די ביקס!

די ביקס איז געפאלן לעבן וואָלאָדקעס פיס.

— דריי טריט צוריק!

וואָלאָדקע האָט אויסגעפאלגט, באשע איז צוגעשפרונגען, אויפגע-

הויבן זיין ביקס.

— אלע ציען זיך צוריק אונטער מיין קאָמאָנדע! האָט באשע באַ-

פּוילן. באַלעק און יאָנעק בלייבן צו אַבסערווירן דעם אויפרייס, דעריאָגן

אונדז ביי דער פּאָליאַנע.

קינער האָט נישט געוואָס, וואָס עס איז געשען. באשע האָט זיך

געוואָנדערט וואָס אלע פּאָלגן זי. די גרופע איז צוריקגעגאָנגען מיט אַ

האַלב־לויפנדיקן טריט, באשע איז געלאָפן הינטער וואָלאָדקען, דעם אוי-

טאָמאָט אָנגעצילט צו זיין רוקן.

באַלד האָט זיך דערהערט אַ דונער. די ערד האָט אַ ציטער געטון

פון אויפרייס. אלע האָבן זיך געוואָרפן אויף דער ערד. וואָלאָדקע האָט

גענומען אוועקלויפן אין אַ זייט.

ער וועט אונדז מסרן! האָט באשע אויסגעשריגן. נישט שיסן. די

שיסעריי וועט ווייזן די דייטשן, וווּ מיר זענען, די ריכטונג אין וועלכער

מיר לויפן. יאָגט אים נאָך, כאַפט אים!

מען האָט אים שנעל געכאַפט. איצט האָט מען אים שוין אַרומגע-

רינגלט פון אלע זייטן.

צומאָרגנס איז געקומען דער הויפט־קאָמענדאַנט פון גאַנצן אַטריאַד,

אַ רוסישער פּוּלקאָוויק. אויסגעהערט ווי עס איז געווען, האָט ער אַרויס-

געכאַפט דעם רעוואָלוציער צו דערשיסן וואָלאָדקען. באשע האָט אים אָנ-

געכאַפט ביי דער האַנט. שים אים נישט, ער איז אַ גוטער קעמפער,

נעם אים נאָר צו פון דאַנען. דער קאָמענדאַנט האָט אָפּגעשטופט באשען,

אָוועקגעפירט וואָלאָדקען ווייטער אין וואַלד אַריין. באַלד האָבן זיך דער-

הערט עטלעכע שאַסן.

אין דעם ראַפּאָרט וואָס מען האָט שפּעטער פּאַרנעליענט, איז גע-

ווען אָנגעגעבן דער מאַטיוו פון אורטייל: מיט זיין שאַס, האָט ער גע-

קאַנט צעשטערן די אַקציע קעגן שונא... אין דעם זעלבן ראַפּאָרט האָט

מען באשען געלויבט — פאר דעם מוטיקן דערפירן די אסציע קעגן שונא צו א דערפאלג.

**
*

יענעם אַוונט האָט באַלעק אַ פּרעג געטון באַשען מיט אַ נישט־
דרייַסט קול: ווילסט אַרויסגיין מיט מיר אַביסל שפּאַצירן?
— גיי אַוועק, וויל וועסט האָבן צו טון מיטן פּאַלקאָוויק, האָט באַ־
שע אַ שפּאַס געטון.

באַלעק איז אַוועק מיט אַ שנעלן טראָט.
צומאַרגנס האָט העלאַ דערציילט באַשען: מען שושקעט זיך, אַז דו
ביסט די געליבטע פּונעם הויפּט־קאָמענדאַנט. באַשע האָט אַ שמויכל גע־
טון און געטראַכט: בעסער אזוי...

**
*

אַ האַלב יאָר איז אָפּגעלאָפּן. עס זענען ווייניק געבליבן ביים לעבן
פון די חברים וואָס זענען געווען אין דער גרופּע, ווען באַשע איז אָנגע־
קומען אין וואַלד אַרײַן. די וואָס זענען יאָ דעמאָלט געווען, האָבן אויך
מער נישט געדענקט באַשען ווי אַ „געבעכל“, אַ „נאַנע“. מיט וועמען
נאָר דער דאָקטאָר האָט גערעדט וועגן באַשען, האָבן אַלע אים געוואָרנט:
היט זיך דין פעל, זי איז דאָס ריכטיקע שטיקל סחורה...

— .27 —

— דאָקטאָר...

— רוף מיך נישט דאָקטאָר, רוף מיך ביים נאָמען, ווי איך רוף דיך
באַשעלע... רוף מיך אינגאָצ.

— אינגאָצ איז מיר פרעמד. אינגאָצ איז אויף יידיש — יצחק —
איטשע. איך האָב געהאַט אַ ברודערל איטשעלע — איך וועל דיך רופן
איטשע, ווילסט?

— אז דיר איז ליב אזוי... איך האָב נישט געווסט ווי עס איז אויף יידיש.

— און ווי האָט דיין טאטע געהייסן, פרעגט זי.

— אדאָלף.

— אָבער ווי האָט ער געהייסן אויף יידיש? אדאָלף קען זיין אב־רהם, קען זיין אהרן. מען וועט עס דארפן איינשרייבן, ווען מיר וועלן נאָך דער מלחמה חתונה האָבן ביי א רב, דו ווייסט נישט?
— איך ווייס נישט.

— און וואָס ביסטו, א כהן צי א לוי? מיין טאטע איז געווען א כהן.

— דו ווייסט דאָך איך בין אן אינטערניסט.

זי צעלאַכט זיך; דאָס מיינט נישט די פראָפעסיע; כהנים, לוויים, ישראלים, דאָס זענען באַצייכענונגען פון דער הירארכיע ביי יידן.

— זיי מוחל, טייערינקע, איך ווייס גאָרנישט וועגן דעם. דו וועסט מיך לערנען, אַיאָ, באַשעלע? איך וויל אַלץ וויסן... איך וויל זיין א ייד ווי דו... א מענטש, וואָס האָט פיינט זיין שטאַם, איז ווי עמיץ וואָס האָט פיינט זיין מאַמע... א שלעכטער מענטש, א — — —

ער רייסט פֿלוצלינג איבער און בלייבט זיצן שוויגנדיק, טרויעריק. — נו זיי נישט טרויעריק, איטשע, איטשעלע... דו האָסט דאָך נישט פיינט געהאַט, דו האָסט נאָר גאָרנישט געווסט...

איך? האָט ער איבער אירע רייד און ווערט ווידער אַנטשוויגן. ווען זיי גייען צוריק צום לאַגער, זאָגט ער שטיל און פאַרשעמט: רוף מיך איטשע... איך בין אזוי — — דו קענסט גאָרנישט וויסן ווי גוט דאָס מאַכט מיר... ווי דאָס לייזט מיך אויס... רוף מיך איטשע...

איבער אַלע קאָמפלעקסן אין דעם גרויסן וואַלד, צווישן אַלע פאַר־מיזאַנער גרופעס צעטראַגט זיך שנעל די ידיעה וועגן באַשען מיטן דאָק־טאָר. מען האָט אומעטום ליב באַשען און מען פאַרגינט דעם דאָקטאָר. ער איז אזוי איבערגעגעבן, אזוי גוט צו אַלעמען.

דער דאָקטאָר קלערט ווי אזוי אָפּצולייקענען דאָס וואָס מען זאָגט וועגן באַשען. אַזעלכע מיאוסע זאַכן וועגן אַזאַ כּשר קינד... אָבער ע־

דארף נישט אפלייקענען, מען האָט פשוט פאַרגעסן וואָס מען האָט אמאָל געזאָגט. באַשע שעלט נישט מער, באַשע זירלט נישט מער, באַשע איז אַכער ווייטער די ערשטע צו די שווערסטע „אויפגאבעס“.

— 28 —

א קליינע גרופע צען פאַרטיזאָנער ווערט אַרויסגעשיקט אויף אַ געווענלעכער אַקציע צו ברענגען שפייז. אַלץ גייט אַדורך בשלום, חברה לאָזט זיך האַפּערדיק גיין צוריק אין וואַלד אַריין. עס איז שוין נאָכמי-טאָג, ווען עס קומט זיי אויס אַדורכצושניידן אַ שאַסיי בכדי אַרייַנצור-קומען אין יענעם טייל וואַלד, וווּ עס געפניט זיך דער לאַגער. ווען זיי קומען צו צום שאַסיי, הערט זיך אַ גערויש פון אַנקומענדיקע אויטאָס. אין דער געגנט, וואָס איז באַהערשט פון די פאַרטיזאָנער, באַווייזן זיך די דייטשן נאָנץ זעלטן. ווען זיי מוזן דאָ אַדורכפאַרן, פאַרן זיי אין גרויסע, שטאַרק-באוואָפנטע קאַנוואַיעס. די פאַרטיזאָנער האָבן סך-הכל אַכט געווענלעכע ביקסן און צוויי אויטאָמאָטן, באַשליסט מען, נישט צו פאַרטשעפען דעם קאַנוואַי.

דער וועג שלענגלט זיך, מען זעט נאָך נישט די אויטאָס, פרובירט מען אַריבערצולויפן דעם וועג איידער זיי קומען אָן. נאָר באַשע און יורעק באַווייזן אַריבערצולויפן. דער ערשטער אויטאָ קומט אַרויס פון דעם וועג-אויסבויג און דער גאַנצער וועג צווישן וואַלד בלייבט אָפן פאַר זייער רע אויגן. די אַכט פאַרטיזאָנער ציען זיך צוריק אין וואַלד אַריין און באַהאַלטן זיך הינטער ביימער.

דעם קאַלב, וואָס זיי פירן, פאַרשטאַפט מען דאָס מויל, מען פֿירט עס אַריין טיפּער אין וואַלד אַריין און מען בינדט עס צו צו אַ בויס. אזוי וואַרט מען, די דייטשן זאָלן פאַרבייפאַרן, מען זאָל קענען גיין וויי-טער. אויף אַ בויס הינטער דער סאַמער קרוין זיצט אַ פאַרטיזאָנער און היט דעם וועג.

די קאַלאַנע פאַרהאַלט זיך ביים עק וואַלד. אַ פּופציק דייטשן שפּרינג-

נען אַראָפּ פון די אויטאָס, די קעפּ מיט שטאַלענע העלמען, אין די הענט — אויטאָמאָטן, ביקסן און לייכטע מאַשין־ביקסן. אויף דעם דאָך פון שאַפּער־ביידל ביים ערשטן אויטאָ שטייט אַ שווערע מאַשין־ביקס.

די דייטשן באַוועגן זיך שטיל און רעדן צווישן זיך שטיל. עס איז קלאָר, אז זיי זענען אַהער געקומען אויף אַן אַקציע. די דייטשן ווייסן, זעט אויס, אז די פּאַרטיזאַנער דאַרפן דאָ אַדורכגיין. מען האָט, מן הסתם גע־מסרט וועגן דער אַדורכגעפירטער אַקציע, אין דאָרף.

נאָר אַ קליינע גרופּע דייטשן בלייבט ביי די אויטאָס. אַלע אַנדער־רע גייען אוועק פּאַראַויס. זיי באַוועגן זיך פריי אויפן שאַסיי. זיי זענען זיכער, די פּאַרטיזאַנער זענען נאָך נישטאָ. דער מסור האָט איבערגעגעבן, אז זיי זענען אוועק פון דאָרף צופּוס, זיי ווייסן נישט, אז פּויערים האָבן מיט זייערע וועגענער צוגעפירט די פּאַרטיזאַנער אַ שטיק וועג — ביז צום ערשטן וואַלד.

דער דייטשער אַפיציר מעסט מיט זיין בליק דעם אַרום און גיט אַרויס באַפעלן, וווּ זיינע זעלנער זאָלן פּאַרנעמען פּאַזיציעס אָפּצוואַרטן די פּאַרטיזאַנער.

אז עס איז נישט מעגלעך אויסצומיידן דעם קאַמף, איז גלייכער אים אויפצונעמען, איידער די דייטשן פּאַרשטעקן זיך אין די ראַוועס. אזוי באַשליסט פעלעק, דער אָנפירער פון דער גרופּע. ער שאַרט זיך צו צום ראַנד פון וואַלד, די דייטשן שטייען נאָך אין אַ קופּע אַרום זייער אַפיציר. אַ פּאַכע מיט דער האַנט אָנצונעמען שוונג און אַ בינמל גראַ־נאַטן פליט צו די דייטשן.

רויך, זאַמד, שטיינער און שטיקער איברים געבן אַ שאַס אַרויף אין דער לופטן. מער ווי אַ צענדליק דייטשן זענען צעריסן געוואָרן פון די גראַנאַטן. די אַנדערע פּאַרשטעקן זיך אין דעם ראַוו פון דער קעגנאָר־בערדיקער זייט שאַסיי, און עפענען אַ שיסעריי. זיי גייען נישט אַרױן אין וואַלד, וווּ פון אונטער יעדן בוים קען מען שיסן אויף זיי. ווייסן די פּאַר־טיזאַנער, וווּ די דייטשן זענען און שיסן צום ציל, די דייטשן שיסן בלינד, ווייסן נישט גענוי וווּ די פּאַרטיזאַנער באַהאַלטן זיך.

פּונדעסטוועגן איז די לאַגע פון די פּאַרטיזאַנער נישט קיין גוטע.

זיי האָבן נאָר זעקס מאַגאַזינען מיט קוילן פאַר די אויטאָמאַטן, אויך פאַר די ביקסן האָבן זיי ווייניק קוילן. דער שטח צווישן די קעמפּניקע איז אזא קליינער, אז מ'האָט פון די ביקסן סייזוי נישט קיין גרויסן נוצן. א העלפּט פון אלע גראַנאַטן האָט פעלעק אויסגענוצט ביים ערשטן אָנ-גריף. איצט זענען געבליבן נאָר פינף גראַנאַטן, וואָס פעלעק צעטיילט צו פינף קעמפּער — יעדן איין גראַנאַט. געווען נאָך אַביסל גראַנאַטן, אָבער דאָס האָבן באַשע מיט יורעקן מיט זיך. מען הערט גאָרנישט פון זיי, זיי זענען מן הסתם אַוועק אַלאַרמירן דעם לאַגער און ברענגען פאַר-שטאַרקונגען, צי וועלן זיי עס באַווייזן? די דייטשן שיסן טאַקע בלינד, אָבער זיי האָבן אַ סך אויטאָמאַטן און דאָס שווערע מאַשין-געווער באַ-האַלט געדיכט מיט קוילן דאָס גאַנצע וועלדל.

דער אויסקוקער גיט אַ צייכן, אַז די דייטשן קריכן אַוועק ווייטער אויף רעכטס לענגאַויס דעם ראָוו. זיי מיינען דאָרט צו קענען אַריבער-קריגן זיך אומבאַמערקט איבער דעם שאַסיי און באַפאַלן די פאַרטיזאַ-נער פון הינטן. צוויי פאַרטיזאַנער מיט גראַנאַטן און ביקסן לאָזן זיך אין יענער ריכטונג. ווי נאָר די דייטשן קריכן אַרויס פון ראָוו פליט צו זיי אַ גראַנאַט, די גאַנץ-געבליבענע ציען זיך צוריק.

ווידער אַ זיג. אָבער דאָס מאַשין-געווער צילט וואָס אַמאָל בעסער און דאָ לאָזן זיך אויס די קוילן. צוריקציען זיך, איז נישטאָ ווהיין, דאָס וועלדל אויף דער זייט שאַסיי איז קליין, אַרויסגיין אויפן אָפּענעם פעלד טאָר מען נישט.

פעלעק גיט אַ באַפעל אָפּצושטעלן דאָס פּייער און שיסן נאָר דע-מאָלט, ווען די דייטשן וועלן פּרובירן ענדערן זייער אָפּאָזיציע. אפשר וועט מען קענען דערציען ביז באַשע וועט באַווייזן צו ברענגען פאַר-שטאַרקונגען.

מען מוז כּסדר פאַרטיידיקן די פּלאַנקן. די דייטשן וואָס זענען גע-בליבן הינטער די אויטאָס פּרובירן אַרומצוריינגלען די פאַרטיזאַנער פון לינקס, צוויי גראַנאַטן שטויסן זיי צוריק. אָבער גראַנאַטן זענען סך הכל געבליבן נאָך צוויי און ביז פאַרשטאַרקונגען קענען באַווייזן אַנצוקומען מוז נאָך נעמען מינדעסטנס אַ צוויי שעה.

דאָס גלייכסטע וואָלט אפשר געווען אַריבערצושפּרינגען דעם שאָד
סײַ גלייך אויף די דײַטשן אַרויף, אַדורכרײסן זיך און לױפן טיפּער
אין וואַלד אַרײַן, דאָרטן איז דער וואַלד גרויס און געדיכט. די פּאַרטיזאַן
נער קענען יעדעס שטעגל. וועמען עס וועט געלינגען לעבעדיק אַריבער-
צוקומען אין יענעם וואַלד אַרײַן, דער וועט זײַן געראַטעוועט. אז מען
וועט אויסשײסן די לעצטע קויל און די לעצטע צוויי גראַנאַטן, וועלן אלע
אומקומען.

, ווען נישט די גרויסע מאַשײַן־ביקס וואָלט אפשר מעגלעך געווען דאָס
אַדורכצופירן, אָבער די מאַשײַן־ביקס זײַעט אזוי געדיכט די קוילן, אז קײן
אײנער וועט נישט אַריבערקומען, ווען זי וועט אויף דעם שאַסיי האָבן
אן אָפּענעם צײַל. צום אומגליק שטייט די מאַשײַן־ביקס אזוי ווייט, אז
מען קען זי מיט קײן גראַנאַט נישט דערגרײכן.

שוין פאַראַן אַ קרבן. דער ערשטער קרבן.

וואָס וועט זײַן?

פּלוצים האָט די מאַשײַן אויפגעהערט שיסן, באַלד דערנאָך הערט
זיך אַ גראַנאַטן־אויפרייס פון דעם אָרט, וווּ עס שטייען די אויטאָס.
זענען שוין אָנגעקומען פאַרשטאַרקונגען פונעם לאַגער? נישט מעג-
לעך. זײ האָבן עס נישט געקענט באַווײַזן אזוי שנעל.

אָט שיסט די מאַשײַן־ביקס ווידער, בחנם געהאַפּט...

זע נאָר, זע, די מאַשײַן־ביקס שיסט און אין וועלדל בײַ די פּאַרטי-
זאַנער פּאַלן נאָר אײנצלע קוילן פון ביקסן און אויטאָמאַטן. אויף יענער
זײַט, בײַ די דײַטשן — אַ מהומה, געשרײען, קלללות. די מאַשײַן־ביקס
שיסט צו די דײַטשן! איז דער שיסער משוגע געוואָרן?

צו די פּאַרטיזאַנער פּאַלט נישט קײן אײן קויל, די דײַטשן זענען
צעמישט. פעלעק קריכט אַוועק אין דער ריכטונג פון די אויטאָס, ער
גיט באַלד אַ צײכן — אלע זאָלן צוקומען אַהײן.

באַשע האָט געהאַט באַשלאָסן אויסצונוצן דאָס וואָס זי געפינט
זיך הינטערן שונאַם רוקן. האָט זי יורעקן אַלײן אַוועקגעשיקט נאָך הילף
און זי האָט גענומען צוטראַכטן וואָס צו טון, עס זאָל צום בעסטן העלפן
די חברים. זי איבערצײגט זיך גיך, אז דאָס בעסטע וואָלט געווען אומ-

שערלעך צו מאכן די מאשין-ביקס. יענער וואלד אויף דער זייט פון די דייטשן ווערט נישט געהיטן, זיי ווייסן דאך נישט, אז דאָרט אין עמיץ דאָ, איז איר לייכט צוצוקומען נאָענט.

זי באַשליסט צוערשט אָפּצושטעלן דאָס. מאַשין-געווער, כדי זי זאָל קענען צולויפן נאָענט מיט די גראַנאַטן. צוויי דייטשן באַדינען דאָס מאַשין-געווער. זיי שטייען אזוי אָפּן פאַר באַשעס ציל, אז מיט די ערשטע צוויי קוילן לייגט זי זיי אוועק.

די שאַפערן פון די אויטאָס שטייען אַלע צוזאַמען, באַהאַלטן הינטער דעם צווייטן אויטאָ. נאָך איידער זיי קומען צו זיך און באַווייזן אויפֿ-צוהייבן זייערע ביקסן, לויפט שוין באַשע אויף זיי מיט אַ בינגטל גראַט-נאַטן. זיי פליען אין דער לופט צוזאַמען מיט שטיקער פון זייערע אוי-טאָס.

באַשע האָט געמיינט, אז דאָס מאַשין-געווער וועט אויך צעריסן ווערן פון די גראַנאַטן, אָבער פון דעם ערשטן אויטאָ איז צעריסן געוואָרן נאָר דער הינטערשטער טייל, שפּרינגט זי שנעל צו, דרייט אויס דעם מאַשין-געווער אויף הינטן און פאַר זיכערקייט-וועגן דערלאַנגט זי אַ סעריע קוילן אין דעם ברוכּוואַרג און אין די גאַנץ-געבליבענע אויטאָס אַרײַן, נאָכדעם דרייט זי צוריק און צילט אָן אויף די דייטשן. זי קען זיך קוים אָן עצה געבן, זי מוז אַליין צילן און אַליין דערלאַנגען די קוילן-טאַשמע צו דער מאַשין.

פּעלעק שפּרינגט אַרויף אויפן אויטאָ און דערלאַנגט די טאַשמע צו דער מאַשין-ביקס. איצט ווערט די דייטשע פּאַזיציע געדיכט באַ-זייעט מיט קוילן. עטלעכע דייטשן פרובירן זיך אַרויסקריגן פונעם ראָוו אין וואַלד אַרײַן, אָבער באַשע היט גוט און צילט גוט.

די גאַנצע גרופּע באַפּעסטיקט זיך אַרום די אויטאָס. פּעלעק וויל אַוועקשטעלן עמיצן אַנדערש ביים מאַשין-געווער, באַשע זאָל קענען „אָפּ-כאַפּן דעם אָטעם“, אָבער באַשע וויל נישט אָפּטרעטן, ס'לוינט שוין נישט. עס וועט שוין לאַנג נישט דויערן. פּלוצלינג טוט אַ קויל אַ פּיף

פארביי פעלעקס אויער, באשע פאלט נעבן זיינע פיס אין א קאלוושע בלוט.

צווישן די געהרגעטע שאַפערן פון די אויטאָס איז איינער געווען נאָר פאָרוונדערט, ער איז געקומען צו זיך און געשאַסן אויף באשען פון הינטער איר רוקן.

פעלעק לייגט באלד אוועק דעם שיסער און ווארפט זיך העלפן באשען.

אז די מאַשין־ביקס ווערט אַנטשוויגן, פרווון די דייטשן צולויפן צו די אויטאָס, אנדערע פארטיזאָנער פארנעמען שנעל באשעס און פעלעקס אָרט. די דייטשן פרובירן נאָך עטלעכע מאָל צוקומען צו די אויטאָס מיט שטורם. די מאַשין־ביקס שניידט זיי אונטער ווי א קאָסע שניידט זאָנגען. דערווייל קומט אָן יורעק מיט פארשטאַרקונגען און באַפאלט די דייטשן פון הינטן. ווען די נאכט פאלט צו, איז שוין נישטאָ קיין איין לעבעדיג קער דייטש.

טראַץ דעם גרויסן זיג און גרויסן קריגס־רויב אין געווער, גייט מען אהיים מיט א שווער געמיט. אויפן שלאַכטפּעלד איז געבליבן אַ חבר און באשען טראַגט מען אַ באַוווסטלאָזע — שווער־פאָרווונדערט.

באשען האָט געטראַפן אַ דוּס־דוּם קויל און אויסגעריסן אַ שטיק די גרויס פון אַ טעלעראַל. דער גאַנצער רעכטער אַקסל ביז צו דער ברוסט איז אַ שטיק צעשליסן פלייש. דער דאָקטער שניידט אויף דעם צייט־ווייליקן באַנדאַזש, פון באשעס אַקסל קוקט אַרויף צו אים — אַ בלד־טיקער קאָלטן...

זי איז אויף אַ ווייל געקומען צום באַוווסטזיין. זי האָט אויסגע־שטרעקט צו אים די האַנט און געשמייכלט. ווי אזוי קענען ליפן זיך אויסבייגן אין אַ שמייכל, ווען יעדער אבר קראַמפט זיך אין יסורים? ווי אזוי קען איר געפיל צו אים איבערוועלטיקן די יסורים וואָס פארטרייבן פון איר דאָס באַוווסטזיין כמעט אויף 24 שעה אין מעת לעת?

ניין, עם איז נישט אמת, וואָס יענער ציניקער האָט געזאָגט און וואָס ער האָט אזוי געוואָלט אויסנוצן צו פארטיידיקן זיך, אז „עס זענען נישטאָ קיין העלדן, עס זענען נאָר דאָ העלדישע סיטואַציעס“. עס איז נישט אמת! ווער עס איז אַ העלד בלייבט אַ העלד אין אלע סיי-טואַציעס: ווער עס לעבט, ווען ער קעמפט און אַפילו ווען ער שטאַרבט. וואָס איז אַ העלד? אַ העלד איז אַ מענטש וואָס זיינע געפילן זענען אזוי שטאַרק, אז קיין שרעק האָט איבער זיי נישט קיין שליטה, און קיין יסורים האָבן איבער זיי נישט קיין שליטה, און דער טויט האָט איבער זיי נישט קיין שליטה. די זעלביקע קראַפט, וואָס גיט איר כוח איצט צו קענען שמייכלען, די זעלביקע קראַפט האָט זי געפירט אין די גרעסטע געפאַרן פאַר אירע אידעאַלן. דאָסענן אַ מענטש וואָס די מינדעסטע געדאַרף איז בכוח צו פאַרטונקלען זיינע אידעאַלן און זיין מענטשלעכקייט, איז אַ געמיינער פחדן, אַ מנובל.

איז עס דען נישט אַ גליק פאַר איר וואָס זי שטאַרבט? איז עס דען נישט אַ נס פאַר איר, וואָס זי וועט נישט דערלעבן דעם טאָג, ווען זי קען זיך דערוויסן, ווער ער איז? גוואַלד! גוואַלד! ווען באַשע, די ווונד-דערלעכע באַשע, זאָל זיך דערוויסן, ווער עס איז איר ערשטער און אייני-ציקער געליבטער, צו וועמען זי שמייכלט נאָך פון דער שוועל צו יעדער וועלט.

פאַרוואָס איז פאַראַן אזאַ אומגערעכטיקייט, אז עס קלעפן זיך צו מיר דווקא זעלבע ריינע הייליקע נשמות? פאַרוואָס איז נישט אויס-געברענט געוואָרן אַ קינציגן אויף מיין שמערן, עס זאָלן אים זען אלע וואָס דערנענטערן זיך צו מיר? פאַרוואָס דערפילן נישט זייערע איי-דעלע הושים די אומריינקייט אין מיר? פאַרוואָס לויפן זיי צו מיר ווי פלאַטערלעך צו פייער און באַצאָלן דערפאַר מיטן לעבן? באַשע, באַשע! אויב עס איז דיר באַשערט נישט צו דערלעבן די אַנטווישונג, טאָ פאַר-וואָס בין איך נישט בעסער געפאַלן? פאַרוואָס זאָל איך נישט שטאַרבן?! איך האָב דאָך שוין אַ טויט-אורטייל אויף מיין קאַפּ.

— אַט טאַקע דערפאַר! איך טאָר נישט פאַלן ווי אַ העלד, איך דאַרף נישט שטאַרבן ווי אַ פאַרטיזאָנער, איך דאַרף שטאַרבן ווי אַ מסור,

ווי דער געשטאפּאָ-אַגענט 1837! מיט איר העלדישקייט און מיט איר ריינקייט האָט זי עס פאַרדינט, האָט זי זוכה געווען ביי גאָט, דאָס נישט צו דערלעבן...

פון דעם דאָקטערס ברוסט איז ווידער פאַרשוונדן דער מעדאַל. אויף דעם אָרט, וווּ דער מעדאַל איז געהאַנגען, איז אויסגעריסן געוואָרן אַ לאַך אין דער בלוזע, ווי מען וואָלט דעם מעדאַל מיט כּעס אַראָפּ-געפליקט.

— 30 —

ערשט נאָך עטלעכע וואָכן האָט זי זיך אָנגעהויבן בעסערן, די ווונד האָט זיך אויסגערייניקט און זיך גענומען פאַרציען מיט אַ הייטל, ווי אַ הייטל וואָס פאַרציט זיך אויף אָפּקילענדיקער מילך.

— אז וועסט אביסל קומען צו זיך, — זאָגט דער קאָמאָנדיר צו באַשען, ווען ער קומט זי מבקר חולה זיין, — אז דו וועסט אביסל קומען צו זיך, וועסטו זיך מוזן נעמען צום דאָקטער און צוריק מאַכן אים פאַר אַ לייט. גאַנצע טעג זיצט דאָ ביי אים דער „ראַבין“ און נאָר זיי „מאָר-ליען“ זיך. דער דאָקטער איז שוין באַלד אַליין געוואָרן אַ „ראַבין“.

אין די קליינע שטעטלעך זענען די געטאָס נישט געווען אָפּגע-שלאָסן. ווען מ'האָט אָנגעהויבן זיי אַרויספירן, זענען די יידן צעלאָפּן זיך אין די אַרומיקע וועלדער. די דייטשן האָבן געמאַכט אַבלאוועס און זיי אויסגעכאַפט, איינצלנע יידן איז געלונגען צו געפינען יידישע פאַר-טיזאַנער-גרופּעס. די יידישע פאַרטיזאַנער האָבן אויסגעבויט פאַר זיי „זשעמליאַנקעס“, געשפּייזט זיי און געשיצט, די יונגע און קאַמפּס-פּע-איקע זענען געוואָרן פאַרטיזאַנער.

אויך ביי דער פאַרטיזאַנער-גרופּע האָבן זיך אויפּגעהאַלטן געראַ-טעוועטע יידן פון אַרומיקע שטעטלעך. צווישן זיי איז געווען איינער, ר' אַהרן. די פאַרטיזאַנער האָבן אים גערופן „ראַבין“, מחמת ער האַט געהאַט אַ לאַנגע ווייסע באַרד און זיינע ליפּן האָבן זיך שטענדיק באַ-וועגט אין תפילה.

צום „ראבין“ לויפט דער דאָקטער, ווען באַשע לינגט צווישן לעבן און טויט.

— פּאַניע רעבאַרן, איך בעט אייך, פּאַניע רעבאַרן אַזאַ ריינע נשמה, בעט פאַר איר. אויב ס'איז אין מיינע זינד, זאָל גאָט מיך שטראַפּן, די ערנסטע שטראַפּ אויף מיר, איך בין זינדיק. זי דאַרף נישט ליידן פאַר מיר.

— גאָט וועט העלפּן, פּאַניע דאָקטער, — טרייסט אים ר' אהרן. — דו ביסט אַ גוטער מענטש, גאָט העלפּט גוטע מענטשן. — איך בין נישט קיין גוטער מענטש, איך בין זינדיק, פּאַניע רעבאַרן, זייער זינדיק...

— אַז דו האָסט חרטה, ביזטו שוין נישט זינדיק, מ'קען דיך שוין נישט שטראַפּן דערפאַר. אַז מען טוט אמתדיק תשובה מיטן גאַנצן האַרצן, ווערט מען אָפּגערייניקט פון די זינד; „במקום שבעלי תשובה עומדים אין צדיקים גמורים יכולים לעמוד“. פאַרשטייסט? אמתע צדיקים קענען נישט דערגרייכן אַזאַ ריינקייט ווי בעלי תשובה. און אַ בעל תשובה שטראַפּט מען נישט. יתמו חטאים, שרייבט דער פּסוק, די זינד וועלן פאַרשווינדן, אָבער נישט די זינדיקער, די זינדיקער קענען ווערן ריין. — וואָס פאַר אַ ווונדערלעכע לערע! וואָס פאַר אַ הערלעך גלויבן! לערנט מיך, פּאַניע „רעבאַרן“, לערנט מיך גלויבן ווי איר, און „מאָד־ליען“ זיך ווי איר.

דער דאָקטער זאָגט צו ר' אהרנען, אויב גאָט וועט העלפּן און באַ־שע וועט געזונט ווערן, וועט ער תיכף שטעלן מיט איר אַ חופּה. און ר' אהרן פאַרזיכערט דעם דאָקטער, אַז גאָט וועט טאָקע העלפּן, גאָט איז מכּפּר און אַ חופּה איז מכּפּר. ער וועט אַרויסגיין פון אונטער דער חופּה ווי אַ ניי געבוירן קינד.

ווען די היץ ביי באַשען נעמט פאַלן און די ווונד הויבט אָן טריר קענען, דערזעט דערין דער דאָקטער אַ צייכן פון גאָט אַז זיין תשובה איז אָנגענומען געוואָרן.

ר' אהרן האָט גענומען גרייטן אַ חופּה פאַר באַשען מיטן דאָקטער. ביי די פאַרמיזאנער האָט עס אויסגעזען ווילד און לעכערלעך. שוין אָפּ־

גערעדט דערפון, אז דאָס שטימט נישט מיט דער „ליניע“ וואָס עס פריידיקן די „פאָליטישע“, — די אויפקלערונגס-אָפיצירן, וואָס זענען אַריינגעשיקט געוואָרן פון דער פּאַרטיי. לויט זיי איז עס דאָך „פּאַנאַ-טיזם“ און „צוריקגעשטאַנענקייט“. נאָר סתם, וואָס עפעס אין מיטן דרינען אַ חופּה? ווילסט זיך פּאַרזאָרגן מיט אַ ווייב „אויף אייביק“? און מיט דיין אייגענעם לעבן ביסטו פּאַרזאָרגט אויף אייביק? און מיט דעם מאָרגנדיקן טאָג ביסטו יאָ זיכער? האָסט דיר דיין מיידל, — האַלט זי דיר געזונטערהייט. ווילסטו זי זאָל זיין נאָר דיינע? קיינער וועט זי ביי דיר נישט צונעמען. אָבער אַ חופּה? וואָס וועלן זאָגן די גוים? וואָס וועט מען זאָגן אין שטאַב, וווּ עס זיצן קאָמסאַמאָלצעס פון רוסלאַנד? אָבער סיי דער דאָקטער, סיי באַשע האָבן עס צודרינגלעך פּאַר-לאַנגט. זיי דאַרפן נישט קיין גרויסע צערעמאָניעס, קיינער דאַרף נישט וויסן. אין אַ ווינקל, דאַרטן ביי די אַלטע יידן.

האָט דער קאָמענדאַנט געזאָגט, אז ווייל עס איז באַשע און דער דאָקטער, דאַרפן יאָ זיין גרויסע צערעמאָניעס און אויב זיי ווילן אַ „פּאַ-נאַטישע“ חופּה, טאָ זאָל זיין אַ חופּה מיט גרויס פּאַראַד.

זענען געקומען פּאַרטיזאַנער אויך פון אַנדערע גרופּעס. בראַנפן האָט זיך געגאָסן ווי וואַסער. איבערן וואַלד האָבן זיך געטראָגן געזאַנגען. די נייסטע פּאַרבענקטע רוסישע לידער. „טיאָמנאַיאַ נאַטש“, „לובי מאַי גאַראַד“ און אַנדערע. דער „חבר קאָמענדאַנט“ האָט געהאַלטן אַ רעדע, מען האָט געשאָסן אויף וויואַט און עס איז געווען לעבעדיק.

נאָכדעם האָט מען אויפגעצויגן אַ זעלנערישן קאָץ אויף פיר ביסן און אויפגעהויבן אַ חופּה. ר' אהרנס ווייסע באָרד האָט געציטערט אין ווינט און אויף זיינע ליפן האָבן געציטערט די ברכות. און זעט נאָר, זעט: ביי אַלע פּאַרהאַרטעוועטע וואַלד-מענטשן האָבן די אויגן זיך אָנגעפילט מיט טרערן, בעת דער „ראַבין“ האָט אויסגעזונגען: ברוך אתה אדוני מִקְדֵּשׁ יִשְׂרָאֵל עַל יְדֵי חוּפּה וקְדוּשִׁין.

די דייטשן האָבן ווידער געמאַכט אַ גרויסע אָבלאַווע. אייגנטלעך האָט מען זיך געריכט אויף דעם. אלע וויכטיקע בריקן אין דער געגנט אויפגעריסן. קיין איין טראַנספּאָרט צום פּראָנט נישט אַדורכגעלאָזט. דעם שאַסיי באַזייט מיט מינעס, עטלעכע אויטאָקאָנוואַיעס זענען געפלוין אין דער לופטן. האָבן זיי געמוזט דערויף רעאָגירן. צען טויזנט סאָל-דאַטן, זאָגט מען, האָבן זיי אַראָפּגעבראַכט און אַרומגערינגלט די וועל-דער. האַרמאַטן שיסן אַריין אין וואַלד. דאָסמאָל וועלן זיי באַווייזן וואָס זיי קענען.

אַ ציטערניש כאַפט אַרום דעם עולם. איצט? ווען די הילף איז אזוי

נאָענט?

פון שטאַב באַרוואיקט מען: זי וועלן נישט באַווייזן. אָבער פון שטאַב באַרוואיקט מען שטענדיק. זינט סטאַלינגראַד, האַפט מען פון טאָג צו טאָג, אָבער דער פּראָנט שטעלט זיך אַלעמאָל אָפּ און ווידער — נאָר נישט. אויך איצט שטייט דער פּראָנט ביים טייך בוג. מען נעמט די שטאַט קאָוועל, מען גיט צוריק קאָוועל און גאָרנישט... און הווקא איצט, אויפן שוועל פון דער באַפרייאונג, גלֹוסט זיך נישט שטאַרבן.

פּלוצים ווערט שטיק מיט דער דייטשער בלאַקאָדע. מען הערט נישט שיסן. צען טויזנט דייטשן אַרום דעם וואַלד און מען הערט נישט קיין שאַס. עפעס אַ ניי שפיצל פון די דייטשן? און אפשר... אפשר... מען לייגט זיך שלאָפן מיט אַן אומרויאיקייט אין האַרץ. ווי נאָר מען לייגט זיך אַוועק אויף דער ערד, פילט מען, אַז די ערד ציטערט. מען לייגט צו אַן אויער צו דער ערד; זאָגט די ערד אויס דעם סוד: בום! בום! בום! שווערע אַרטילעריע שיסט. מען לויפט אַריבער אין נאָענטן וואַלד אַריין, דאָרטן אין „באַזאַר“ האָבן זיי אַ ראַדיאָ. באַלד קומט אַן אַ שליח מיט דער בשורה: די רויטע אַרמיי איז אַריבער דעם בוג.

פּאַרטאָג צעטראַגט דער נאַנצער וואַלד דאָס געזשום פון אַעראָפּלאַ-נען. מען קריכט אַרויף אויף ביימער זען וואָס עס טוט זיך: „נאַשע“, „אונדזערע“, „אייגענע“.

איצט לויפן שוין די געשעענישן אין א ווילדן גאלאפ. די רויטע ארמיי טוט א פלייז איבערן לאנד ווי א געוויטער. די פארטיזאנער גייען אקעגן דער ארמיי און פירן די זעלנער דורך הינטער-וועגן און וואלד-וועגן. די דייטשן אנטלויפן אין בהלה, אלעמאל וואקסט זיי פון פארנט אויס אן אפטיילונג פון רויט-ארמיער און פארטיזאנער און שניידן אפ פאר זיי דעם וועג. באַלד קומען אן אויך פוילישע סאלדאטן פון גענעראל בערלינגס ארמיי, איז די שמחה גאר גרויס. די יידישע פארטיזאנער באַ-געגענען דארטן באקאנטע און אייגענע. בערלינגס ארמיי איז פול מיט יידן. די פארטיזאנער גלידערן זיך איין אין דער ארמיי און יאגן דעם דייטש ביז בערלין.

— 32 —

דער דאקטאר ליבענשטיין און זיין ווייב קומען צוריק קיין ווארשע, ערשט סוף מאי 1945. אויף זייערע בריסטן הענגען, אויסער די פארטיז-זאנישע מעדאלן, אויך די אויסצייכענונגען פון פוילישן מיליטער: „פאָ-לאָניאַ רעסטיטוטאַ“, פארן פאָרסירן די ווייסל, דעם טייך „אָדער“, פארן איינגעמען בערלין, די גאנצע ברוסט איז באהאָנגען מיט מעדאלן. האָט מען פאר זיי דרך ארץ אין וויינינגס-אַמט, דר. ליבענשטיין קריגט שנעל צוריק זיין פאר מלחמהדיקע וויינינג אויף פאָזנאנסקע גאס. ער טרעפט א סך פריינט, געוועזענע פאציענטן. מען העלפט אים איינארדענען ווי-דער א קאבינעט. אויף דער טיר, אויף דעם זעלבן אָרט וואָס פאר דער מלחמה, הענגט א שילדל: „דר. אינגאצי ליבענשטיין, אינערלעכע קראַנק-הייטן, נעמט אן פון צען ביז איינט און פון פיר ביז זעקס נ. מ.“

נאָך איין זאך איז אויסגעהאָנגען געוואָרן אויף דער טיר, איינמלעך אויף דעם געזימס פון דער טיר. — אַ מוזה. ביים אַנקלאָפן די מוזה האָט דר. ליבענשטיין באַמערקט אן אויסהוילונג אין דעם האַלץ. ווייזט אויס, דאָרט איז שוין אַמאָל געהאָנגען אַ מוזה, פאַר דער מלחמה, איי-דער ער האָט זיך אַרײַנגעצויגן. ער דערמאָנט זיך איצט טאַקע, אַז ער אַליין האָט עס אַראָפּגעריסן, מען זאָל נישט דערקענען, אַז דאָ ווײַנט אַ

ייד. היינט, גלויבט ער אויך נישט, אז די מזוזה פארהיט די ווינונג פון שלעכטס, ווי עס גלויבן די פרומע יידן, ער הענגט עס היינט ארויס צוליב דער פארקערטער סיבה, פארוואס ער האָט עס דעמאָלט אַראָפּגעריסן. ער וויל מען זאָל דערקענען, אז דאָ וווינט אַ ייד.

די ווונד ביי באשען היילט זיך, היילט זיך און ווערט קיינמאָל נישט פארהיילט אינגאנצן.

ווי אַ שטיקעלע ווונד אין נוף קאָן ענדערן אַ מענטש. באשע איז געוואָרן איינגעדאַרט. אירע, אַמאָל, פּולע אָרעמס זענען געוואָרן דין ווי שטעקעלעך. איר הויט איז מער נישט בריוו, נאָר גרינלעך ווי אַ נישט רייפער עפּל. אירע אויגן האָבן די אַמאָליקע ליכטיקייט, אָבער זיי זען נען אַרײַן טיפער אין קאָפּ און זענען אונטערגעהאַקט־שוואַרץ. אפילו די רירעוודיקייט און לוסטיקייט איז פאַרשווונדן. ווער ווייס? אפשר טוט איר די ווונד וויי ביים באוועגן זיך, ביים לאַכן. אינגאָצ אָדער „איטשע־לע“ ווי זי רופט אים, טרייסט זי, אַז איצט נאָכרעם, ווי זי וועט זיך בער סער דערנערן, דער קערפער וועט האָבן די נויטיקע וויטאַמינען, וועט די ווונד זיך פאַרהיילן און זי וועט צוריק אויפּבלײַען ווי אַמאָל.

— „אויפּבלײַען ווי אַמאָל“, חזרט זי איבער טרויעריק.

— אויב עס גייט אין חן, פאַרמאָגסטו עס נישט ווייניקער ווי אַמאָל. עס איז נאָר איצט מער יידישעלעך. טרויער פאַסט צו אַ יידיש פנים און נאָך דערצו צו אַזאַ יידיש פנים פון אַ חסידיש קינד ווי דו.

— דו ביסט גוט צו מיר, איטשעלע.

— איך בין גוט צו דיר? איך בין גוט צו זיך מיט דעם וואָס איך בין גוט צו דיר. ווי קען איך דען אַנדערש זיין צו דיר, מיין קליין מיר־דעלע.

— ווי אַזוי בין איך דיר דעמאָלט געפעלן געוואָרן, ווען איך בין געווען אַזאַ לוסטיקע און ווילדע, אַז דיר געפעלט נאָר אַ טרויעריקע?

— דו ווייסט באשעלע, וואָס איך פיל צו דיר... דו געפעלסט מיר און דאָס איז אַליץ. ביסטו געווען פריילעך, האָט זיך מיר געדאַכט, אַז מיר געפעלן פריילעכע, ביסטו טרויעריק, זע איך, אַז מיר געפעלן נאָר טרויער־

ריקע. נישט פאראן קיין כללים, דו געפעלסט מיר שטענדיק אזוי ווי דו ביסט.

— דו ביסט אזוי גוט צו מיר.

— דו פארשעמסט מיד, אז דו רעדסט אזוי, ווי קען איך זיין שלעכט צו דיר? וועמען און וואָס האָב איך אויף דער וועלט אויסער דיר?

— דו האָסט ליב יענע, די בליענדיקע פון וואַלד און דיין גוטסקייט באַשטייט אין דעם, וואָס אז דו קוקסט אויף מיר היינט, זעסטו אויך יענע און נישט די היינטיקע...

זיינע אויגן פילן זיך אָן מיט טרערן: ווילסט מיר וויי טון?

— ניין, איך וויל דיר נישט וויי טון, איטשעלע.

— דו טראַכטסט צופיל וועגן דער ווונד. טראַכט נישט וועגן דעם. עס וועט פאַרביי און וועסט שנעל פאַרגעסן דערין.

— טראַכסט דו נישט דערפון?

— איך? צוליב גאָר אַן אַנדער סיבה... איך טראַכט, אז באַלד ווי גאָר די ווונד וועט זיך פאַרהיילן... פאַרשטייט מיד, באַשעלע?

— איך פאַרשטיי דיר, איך פאַרשטיי דיר... וואָס ווילסטו אַ ינגעלע אָדער אַ מיידעלע?

— וואָס עס וועט קומען, אבי פון דיר, אבי עס זאָל זיין ענלעך צו דיר.

— און איך וויל עס זאָל ענלעך זיין צו דיר. דו ביסט אזא שיי-נער... דו ביסט אזא גוטער...

— ניין, ניין! שרייט ער אויס: נישט צו מיר, צו דיר! איך בין נישט גוט, איך — — איך — —

— וואָס שרייסטו, נאַרעלע? ווי עס וועט זיין, וועט גוט זיין. צו מיר, צו דיר, צו ביידע... אָבער דו ביסט באַמת אַ גוטער, אַן איידעלער, איך בין אַ שלעכטע, געדענקסט, ווי איך האָב דיר געשלאָגן דעמאָלט אין וואַלד? שוין דעמאָלט דיר ליב געהאַט...

באַשע שלאַפּט איין. ער דרייט זיך פון איין זייט אויף דער אַנדערער און טראַכט: ס'איז דאָך פאַר מינע זינד. די ווונד היילט זיך נישט, די ווונד שטייט מיר שטענדיק פאַר די אויגן צו דערמאָנען אין יענער

אָבער פאַרוואָס דאַרף באַשע טראַגן די ווונד? פאַרוואָס נישט איד? — ווייל דיינס אַ ווונד וואָלט דיר נישט וויי געטון, וואָלסט פאַר ליב גענומען. איך לייך פאַר מיינע זינד, איך בין פטור. עס טוט דיר אזוי וויי, טאָקע ווייל זי האָט די ווונד.

אָבער ר' אהרן האָט דאָך געזאָגט, אז חרטה ווישט אָפּ די זינד, אז אַ חופּה ווישט אָפּ די זינד, טאָ פאַרוואָס האָט עס ביי מיר נישט אָפּגעווישט? פאַרוואָס מוז נאָך באַשע טראַגן אַ בלוטיקן קאָלטן אונטער איר אַקסל? פאַרוואָס?

— 33 —

באַשע און אינגאָץ גייען אַהיים. אַריינקומענדיק אויף פּאָזנאַנסקע גאַס, קומט זיי אַקעגן אַ גרופּע יונגעלייט און מיידלעך, איינער פון זיי אַ הויכער מיט בלויע אויגן און קליינע בלאַנדע וואַנצעלעך, שטעלט זיך אָפּ און קוקט נאָך אינגאָצן. אינגאָץ גייט אים פאַרביי, דער יונגער-מאַן יאָגט אים איבער און פאַרלויפט אים דעם וועג.

— דו ביסט פעלטשאַק — 1837

אינגאָץ בלייבט שטיון אַ פאַרציטערטער און רעדט נישט אַרויס אַ וואָרט. אַריה כאַפט אָן זיין אַרעם און האַלט אים פעסט.

— וואָס ווילט איר? פּרעגט באַשע.

— ווער ביסטו? פּרעגט אַריה.

באַשע טוט אַ צעפּראַל דעם מאַנטל, אויף איר בלוזע זענען אָנגע-ייפּיליעט זעקס מעדאַלן.

— איך בין פון דער יידישער קאַמפּס־אַרגאַניזאַציע, דער אַ, איז געווען אַ געשטאַפּ־אַגענט. ער האָט גענוג יידישע לעבנס אויף זיין גע-וויסן, מיר האָבן אַרויסגעטראַגן אויף אים אַ טויט־אורטייל.

— איר האָט אַ טעות יונגערמאַן, דאָס איז מיין מאַן, אַ פאַרטיזאַ-נער, אַ העלדישער פאַרטיזאַנער. באַשע פּראַלט אויף אינגאָצעס מאַנטל, אויך זיין ברוסט איז באַהאַנגען מיט מעדאַלן.

אריה בלייבט שטיין א צעמישטער. זיין שארף אויג און גוטער זכרון
גענארן אים זעלטן.

ווייזט מיר אייערע דאָקומענטן, פאָדערט אריה.
— קיין שום לעגטימירן אין גאָס! ענטפערט באַשע שטאַלץ. איר
האַט אַן ענין צו אונדז? קומט צו אונדז אַהיים, אָט אין יענעם הויז וווי-
נען מיר אויפן ערשטן שטאַק. — דר. ליבענשטיין.
— דאָקטאר? יענער איז אויך געווען אַ דאָקטאר.
— דאָקטאר אינגאָנצן ליבענשטיין, באַטאַנט באַשע דעם נאָמען. —
אויפן ערשטן שטאַק.

אריה בלייבט שטיין. זיי גייען אַהיים. אינגאָנצן איז בלייך ווי אַ מת.
— וואָס נעמסטו זיך צום האַרצן אַ זינלאָזן אינצידענט? נאַריש-
קייטן! אָ, וואָס האָסטו מיר געוועטשט די האַנט, ווען איך האָב געוויזן,
ווי מיר וווינען? איך האָב נישט פאַרשטאַנען וואָס דו מיינסט.
— ניין, גאַרנישט, פון אויפּרעגונג...

אינגאָנצן איז באלד אַוועק פון שטוב. אין אַוונט האָט ער געסלאָנ-
גען, אַז ער מוז בלייבן ביי אַ פאַציענט אַ גאַנצע נאַכט, ער וועט נישט
אַהיימקומען שלאָפן. צו מאַרגנס פאַרטאָג האָט ער אָנגעקלאָנגען:

— קיינער נישט געווען?

— ווער זאָל זיין ביינאַכט?

— כ'מין פאַציענטן?

— ניין, קיינער נישט. ווען קומסטו?

— כ'וועל באלד קומען.

— הער מיך אויס באַשעלע, איך וויל מיר זאָלן זיך איבערציען קיין
נידערשלאַעזיע, דאָרט איז אַ בעסערע לופט, וועסט שנעלער קומען צו זיך.
— זאָל זיין. שרייב אַוועק אַ בקשה, מען זאָל דיר צוטיילן ווי צו
אַרבעטן, אַ וווינונג.

— מען דאַרף גאַרנישט שרייבן, באַשעלע, אויפן אָרט וועט מען אַלץ
דערליידיקן. אַכט אַזיגער גייט אָפּ דער צוג.

— וואָס? שוין? אויף איין פּוס? מיר דאַרפן זיך נאַכפּרעגן, מען דאַרף פאַרפּאַקן די זאַכן.

— מען דאַרף גאַרנישט, מיר וועלן דאַרט האָבן אנדערע זאַכן. לאַך- מיר גיין צום צוג.

— וואָס טוט זיך מיט דיר? כאַפּ-לאַפּ, ערשט דיר איינגעפאַלן און שוין לויפן צום ערשטן צוג? און אז מיר וועלן פאַרן מאָרגן? אָדער אין אַ פּאַר טעג אַרום?

— קום שוין, איך בעט דיך, קום — — —

— האָ???

— וואָס?

באַשע שטעלט זיך אויף, גייט צו צו אים.

— דו?!

— וואָס מיינסטו?

— דו ווילסט אַנטלויפן פון דעם „זשאָב“?

— דו קענסט „זיי“ נישט, די קעמפּער, אַ חשד — און זיי שיסן

שוין, ביי זיי שפּילט נישט קיין ראָל...

באַשע כאַפט דעם מאַנטל און לויפט צו דער טיר. זי ניט מער נישט

אַ קוק אין זיין זייט, נאָר פון אונטער אירע קליידער, פון אונטער דעם

באַנדאַזש קוקט צו אים אַ בלוטיקער קאַלטן...

דער צוג קיין וואַרשאַוו שטייט שוין אויף דער פּלאַטפּאָרמע. אַלע וואַגאַנעס זענען שוין פול און מען שטופט זיך נאָך אַריין. שפּייזע-ענדלעך זייט ריזיקע קוישן. מלבושים-הענדלעך מיט גרויסע וואַליזעס. אינגאָצם האָט גאַרנישט אין די הענט, איז אים לייכטער זיך אַרײַנצושטופן. די קאַנדוקטאָרן נעמען אַראָפּשלעפּן די מענטשן וואָס האָבן זיך אָנגעהאַנגען אויף די טרעפּלעך פון די וואַגאַנעס. דער צוג דאַרף שוין אַוועקגיין, נעמט אינגאָצם זיך שטופן אַרויס. ער באַווייזט קוים אַראָפּצושפּרינגען איידער דער צוג רירט.

זי וועט צוריקקומען! זי האָט מיך ליב... איך בין אזוי גוט צו איר...
האָט זי נישט אַליין געזאָגט, אז איך בין גוט צו איר? זי וועט נישט
קענען אוועקגיין, זי וועט צוריקקומען...

ער קוקט זיך אום, צי קיינער שטייט נישט פאַרן טויער און גייט
אַרויף אין זיין וווינונג. פאַמעלעך שליסט ער אויף די טיר, גייט אַריין
אין עס־שטוב, אין שלאָף־שטוב, אַלץ איז אזוי ווי ער האָט עס איבער־
געלאָזט, קיינער איז נישט געווען. ער פאַרשליסט די טיר פון אינעווייניג
ניק און נעמט אַרויס דעם שליסל (זי האָט אירס אַ שליסל). ער זעצט זיך
אוועק וואַרטן.

אַ זייגער צען קלינגט מען שטאַרק אין טיר. זענען עס די „זשאָב־
לייט? ער שלייכט זיך אַריין אין באָד־צימער און באַהאַלט זיך דאָרטן.
מען איז שוין אוועק פון טיר, ער קריכט שטיל אַרויס. אונטער דער טיר
ליגט אַ צעטעלע, ער זאָל קומען צו אַ פּאַציענט.

זיי, אַז זיי וועלן קומען, וועלן זיי קומען מיט פּאַליציי און
אויפּרייסן די טיר. ער טאָר דאָ נישט זיין, ער מוז אַנטלויפן.

„אויב וועסט קומען, וואַרט אויף מיר, איך וועל צוריקקומען, איך
מוז מיט דיר ריידן“. שרייבט ער אויף אַ צעטעלע, לייגט עס אוועק אויפן
טיש, נעמט אַרויסגיין. ער לויפט באַלד צוריק און צערייסט דאָס צעטעל־
לע. זיי קענען קומען, אויפּרייסן די טיר, געפינען עס און וואַרטן
אויף אים, ער וועט שוין אָן דעם דערקענען, צי זי איז געווען.

זי איז נישט געווען. נאָך אַמאָל און ווידעראַמאָל ריזיקירט און זיך
אַריינגענגעבעט אַהיים, פון באַשען איז קיין צייכן נישטאָ. ווי קען זי אזוי?
ווי קען זי אזוי?! איר גאַנץ לעבן און איר גאַנצע וועלט אַלץ האָט גע־
הערט צו מיר, און מיט איין מאָל אויס? זי ווייס דאָך וואָס זי איז פאַר
מיר... ווי האָט זי געקענט אוועק אָן אַ וואַרט? ווי האָט זי געקענט מיך
פאַרלאָזן אין אזאַ קריטישן מאָמענט? זי האָט דאָך מיך ליב.

— באַשע האָט דורך ליב? נישטאָ. ווער עס זאָל לאַכן. באַשע האָט
ליב געהאַט אַ ריינעם מענטש, אַ מוטיקן פאַרטיזאָנער, באַשע האָט קיינ־
מאָל נישט ליב געהאַט אַ געשטאַפּפּאַ־אַגענט, אַ מסור!

אַבער זי האָט דאָך געזען מיך אַן אַנדערן, זי האָט דאָך געזען ווי

אנדערש און ווי גוט איך בין געוואָרן. ווי קען זי זיין אזוי ברומאַל צו מיר?

ברומאַל? איז דען פאראַן אַ גרעסערע אַכזריות ווי דיין אָנעמען איר ליבע? ווי דיין פאראייניקן זיך מיט איר? דו האָסט דאָך געווסט ווער דו ביסט, פארוואָס האָסטו זי גענאַרט? דו, וואָס האָסט אַזויפיל לעבנס אומגעברענגט צו ראַטעווען דיין פעל, ווי האָסטו דערוועגט זיך צו דער נענטערן צו איר, וואָס איז יעדע מינוט געווען גרייט אוועקצוגעבן איר לעבן פאַר אַנדערע?

איך וואָלט איר וויי געטון, איך וואָלט זי צעבראַכן, ווען איך וואָלט נישט אָנגענומען איר ליבע. זי האָט דאָך מיך ליב, אַז מען האָט ליב איז מען מוחל... פארוואָס קומט זי נישט צוריק?

אפשר — אפשר קען זי שוין נישט קומען? אפשר ליגט זי ער געץ קראַנק? אפשר לעבט זי שוין נישט? זי איז דאָך אזוי שוואַך גע- ווען — און אזאַ קלאַפ! ניין. זי האָט עס זיכער נישט אויסגעהאַלטן. דאָס איז געווען ערגער, ווייטיקלעכער ווי די דום-דום קויל, דאָס האָט זי דער- הרגעט!

ער פאַרשטיקט מער נישט די ספּאַזמען. זאָל מען הערן, זאָל מען קומען אים נעמען, עס איז אים אַלץ איינס.

**

„ווער עס וויל זיך רייניקן, העלפט מען אים פון הימל“, האָט אים ר' אהרן אַמאָל געזאָגט. ער וויל זיך רייניקן. זעט מען דען נישט אין הימל, אַז ער וויל זיך רייניקן? און דאָ האָט מען אים אונטערגעשיקט נאָך אַ מאָרד. ער האָט דערהרגעט באַשען. זי האָט עס זיכער נישט איר בערגעלעבט. ער האָט עס געדאַרפט פאַראויסזען, ער האָט געדאַרפט פאַר- שטיין, אַז עס קען אזוי געשען. ער האָט זיך ווידער אָפגענאַרט, ווי ער פלעגט זיך שטענדיק אָפנאַרן ביי אַלע זיינע פאַרברעכנס. ער איז איצט נישט אַ סך בעסער ווי דעמאָלט. ווען באַשעס גורל וואָלט אים אזוי טייער געווען ווי דער גורל פון זיין אייגענעם פאַסקודנעם לעבן, וואָלט ער פאַר-

אויסגעזען, וואָס עס קען געשען און וואָלט עס אויסגעמיטן. אָבער ער האָט זיך נאָר געיאָגט נאָך איר. אויסגעזויגן באַשעס יונגט און אומשולד, אָנגענומען דעם כבוד פון אַ פאַרטיזאַנער אַ העלד. דאָס הייסט חרטה? דאָס הייסט תשובה נעטון? ער נאָרט זיך ווייטער. עס האָט זיך ערגעץ אין אים פאַרוואַלגערט אַ שטיקל געוויסן וואָס לאָזט אים נישט צורו, נאָרט ער עס כיטרע אָפּ. אויך זיין תשובה איז אָפּנאַרעריי. נישט אזוי טוט מען תשובה! נישט אזוי!!!

— 35 —

מיט דער רעפּאַטריאַציע פון פּוילישע בירגער פון רוסלאַנד קיין פּוילן — קומען צוריק קיין לאַדזש עטלעכע ירדן מיט בערד, עטלעכע חסידים. דאָס בית המדרש אויף זאַכאָדניע גאָס באַקומט ווידער אַ פנים פון אַ יידישן בית תפילה. שוין פאַרטאָג שטעלט זיך דאווענען דער ערש-טער מנין, ווען דער לעצטער מנין ענדיקט דאווענען שחרית, איז שוין גאַנצט צו מנחה.

פישל דער משמש זיצט אין בית המדרש אַ גאַנצן טאָג, שלאָפט אויך אין בית-המדרש אויף אַ באַנק. פרומע ווייבער ברענגען אים עסן אין בית המדרש אַריין.

איינמאָל קומט אין בית מדרש אַריין עפעס אַ מאָדנער מאַן. אויס-זען זעט ער אויס ווי אַ ייד, נאָר קיין עברי קען ער נישט. די פאָר יידישע ווערטער, וואָס ער קען, רעדט ער אַרויס ווי אַ גוי. אויף די פּראָגעס: ווער ער איז, פּונוואַנען ער איז, ענטפערט ער נישט: „לערנט מיך זיין אַ ייד“, דאָס איז אַלץ וואָס ער זאָגט. ער בלייבט וווינען אין בית מדרש, פישל לערנט אים עברי און יידישקייט. פישל טיילט מיט אים זיינע מאָלצייטן.

מחמת ער רעדט יידיש ווי אַ גוי, האַלט מען אים פאַר אַ גר. און אזוי רופט מען אים טאַקע: דער גר.

אפילו ליענען קיין יידיש קען ער, ווייזט אויס, נישט. די ווייבער פאַקן איין דאָס עסן, וואָס זיי ברענגען, אין צייטונגס-פאַפּיר. איז עס

א פוילישע צייטונג, נעמט ער טיילמאָל לייענען, אין א יידישער צייטונג פרוווט ער קיינמאָל נישט אַרײַנקוקן.

איינמאָל טרעפט אַז א ייד פאַלט אין חלשות, אינמיטן דאווענען. דער גר לויפט צו אים ראַטעווען. ער שטופט אַלעמען אוועק, אַלץ וואָס ער טוט איז — ווי ער וואָלט זיך געקענט אין די זאַכן.

— איר ווייסט עפעס אין חכמות הרפואה? ווערט שוין פישל משמש נייגיריק. דער גר ענטפערט, ווי שטענדיק, נאָר מיט אַ שטומען ברום און גייט צוריק צו זײַן תהילמל.

מיט דער צייט וואַקסט אים אַן אַ גרויסע באָרד. די באָרד, דער איינגעדאַרטער גיף און די ברענענדיקע אויגן, גיבן אים אַזא אױסזען, אַז מען באַציט זיך צו אים מיט גרויסן יראת הכבוד און מען פרעגט אים מער גאָרנישט.

דער גר האָט זיך אױסגעלערנט עברי. עס גייט נאָך נישט ביי אים אַזוי שנעל ווי ביי די אַנדערע מתפללים אין בית המדרש, ער קען קיינמאָל נישט אָניאָגן דעם חזן. ער הייבט אָן דאווענען מיט דעם ערשטן מנין און ווען דער לעצטער מנין ענדיקט דאווענען, איז ער נאָך נישט פאַרטיק. נאָכן נעמען עפעס אין טױל אַרײַן, זאָגט ער תהילים ביז מנחה. מיט מנחה און מעריב ווערט ער פאַרטיק ערשט שפעט ביינאַכט, נאָכ־דעם נעמט ער זיך ערשט קריאת שמע לייענען.

מיט דער עברי פון וואַכעדיקן און שבתדיקן דאווענען ווערט ער שוין אַביסל היימיש, אָבער ווען ער עפנט דאָס ראש השנהדיקע מחזור ווערט אים אַזש ענג אין דער ברוסט: אַזעלכע פרעמדע אומבאַקאַנטע ווערטער, אַזוי שווער אַרויסזאָגן־צוזאַמען די משונהדיקע טראָפן. די מתפללים פון בית המדרש זאָגן נישט אַלע יוצרות, וואָס געפינען זיך אין מחזור, דער גר אָבער ווײַל גאָרנישט פאַרפעלן. דער שווייס גיסט זיך אים פון שמערן און ער מאַטערט זיך: ווע—ווע—ווענעסא—סא—נע טױ—טױק טױקעפּ (ונתנה תוקף). ווען מען דאוונט שוין מעריב האַלט ער נאָך אין מיטן שחרית, ווען מען האַלט שוין ביים מוסף פון צווייטן טאַג, האַלט ער נאָך ביי מעריב פון דער פריערדיקער נאַכט. ביז יום כי־פור ווערט ער קוים פאַרטיק מיט די ראש השנהדיקע תפילות און ווען

עס קומט טוכות איז ער נאך נישט פארטיק מיט די יום כיפורדיקע יוצ'רות, ווען מען בענטשט אתרוג זאגט ער גאר „על חטא“... פישל האט אים שוין עטלעכע מאָל געזאָגט, אז אַ ברכה מאַכט מען נאָר איידער מען הייבט אָן עסן, און ער מאַכט אַ ברכה איבער יעדן ביסן. — ס'איז אַ „ברכה לבטלה“, זאָגט אים פישל, אָבער דער גר ווייסט נישט וואָס אזעלכעס עס איז אַ „ברכה לבטלה“ און טוט זיך ווייטער דאָס זייניקע.

די טעג פאַרשווינדן איינער נאָכן אנדערן, די טעג גייען לייכט און שנעל פאַרביי. ער אַרבעט שווער איבער די תפילות אַ גאַנצן טאָג און ערשט שפעט ביינאַכט ווערט ער פאַרטיק מיט דער קריאת שמע לייענען און פאַלט אויף דער באַנק אַ פאַרמאַטערטער, אַ באַגאַסענער מיט שווייס. טראָץ דער פאַרמאַטערטקייט נעמט אים נישט קיין שלאַף. די נאַכט פּוּוּזעט פאַמעלעך און די געדאַנקען ביינאַכט לויפן משוגע־שנעל. זיין גאַנץ לעבן — אַ לעבן פון קנאַפע פּערציק יאָר, לויפט פאַרביי און דער שטאַט־זייגער שלאַגט ערשט צוויי. אַלץ הייבט זיך אָן אויפנסיי... טייל געשטאַלטן לויפן פאַרביי מיט דער שנעלקייט פון אַ ווינט, אָבער די וואָס ער וויל שנעל פאַריאָגן טשעפען זיך אָן אין אים, ווילן נישט אָפּטרעטן, שטייען פאַר אים מיט צעקאַטעוועט לייב און געלעכערטע שאַרבנס... ער טויכט אַראָפּ אין די זכרונות, שווימט אַרויף און כאַפט זיך אָן אין אַ ליכ־טיקן ברעג: באַשעלע...
ווי אַלע האָבן מורא געהאַט פאַר איר. די שטאַרקסטע יונגען האָבן געציטערט פאַר אַט דעם צאַרטן מיידעלע. די האָר האָבן זיך ביי זיי אויפ־געשטעלט פון פּחד, ווען זי האָט געשריגן איבער זיי, און אירע אייגענע האָר... אונטער דעם מענערישן מיליטערישן הוט — מיט אַ דאַשעק ווי אַ שאַרפּער שנאַבל, האָבן זיך באַהאַלטן אזעלכע ווייכע זיידענע האָר... וואָס פאַראַ מחיה עס איז געווען אַרײַנצושטעקן די פינגער אין איר טשוּפּרינע...

ער האָט עס קוים געהאַט אויסגעבעטן ביי איר: איינמאָל, כאַטש איינמאָל אינגאַנצן צו אַנטפּלעקן זיך פאַר אים... ער האָט אַראָפּגעצויגן פון איר די זעלנערישע מלבושים און שטיקער ליכטיק לייב האָבן גענו־

ער האָט עס קוים געהאַט אויסגעבעטן ביי איר: איינמאָל, כאַטש איינמאָל אינגאַנצן צו אַנטפּלעקן זיך פאַר אים... ער האָט אַראָפּגעצויגן פון איר די זעלנערישע מלבושים און שטיקער ליכטיק לייב האָבן גענו־

מען ארויסבלענדן ווי פלאמען... צווישן דער געדיכטעניש פון די ביימער האָט זיך אַדורכגעריסן אַ ווּן־שטראַל, אָנגעשטעלט אויף איר ווי אַ שייַך וואַרפער. ער האָט געקניט עטוואָס אָפּגערוקט פון איר און געטרונקען די ליכטיקייט וואָס האָט געשטראַלט פון איר. געשלונגען די ליניעס, אַזעלכע כע ליניעס! זי איז געלעגן אין געדיכטן וואַלד אויפן גרינעם גראַז, מיט אַ גרינלעכער גאָלדיקייט האָט געשיינט אויך איר גוף, — אַ פּרישער ווי אַ נאָך וואָס רייף געוואָרענע פּרי, באַדעקט מיט אַ מאַטן טוי — ווי אַ רייפּע פּלוים אויפן בוים... איר רייץ איז געווען אַזוי מאַכטיק ווי די דעמבעס וואָס האָבן געוואַקסן אַרום, ווי די ליכטיקייט פון דער זון אויבן. איר רייץ האָט געשלאָגן צו אים מיט דער קראַפט פון אַ שטראַמיקן טייך, פון אַ וואַסערפּאַל! דער וואַלד אַרום, זי אין איר נאַקעטקייט — אַלץ צוזאַמען איז געווען סטיכע אין דער ווילדער קראַפט, אין דער אומד גלויב־לעכער שיינקייט.

עס האָט אויפגעפלאַמט אין אים אַ באַגער איינצובייסן זיך אין איר — בייסן קראַמפהאַפטיק ביז בלוט. עס האָט אויפגעפלאַמט מיט אַזאַ קראַפט, אַז עס האָט איבערגעברענט... ער איז צוגעפאַלן צו איר מיט אַ געוויין.

פּלוצים דערמאָנט ער זיך, אַז עס איז אַ זינד דאָ אין בית המדרש צו טראַכטן וועגן דער נאַקעטקייט פון אַ פּרוי, מען טאָר נישט אָפּגעבן זיך צו אַזעלכע געדאַנקען...

אַבער עס איז דאָך וועגן זיין ווייב, וואָס איז מיט אים אונטער אַ חופּה געשטאַנען. און ליב האָבן איז דאָך זיכער נישט קיין זינד. ער האָט זי דאָך ליב ביז איצטער, ער האָט זי דאָך פּונקט ווי דעמאָלט, ליב געהאַט אויך שפּעטער, אין וואַרשע, ווען זי איז שוין נישט געווען אַזוי רייצנדיק. ווי גוט אים איז געווען מיט איר... די גאַנצע רעכטע זייט פון איר אויבערשטן קערפּער־טייל איז געווען פאַרדעקט מיט אַ באַנדאַזש. אירע אָרעמס זענען געווען אַזוי דאַר, איר הויט אַזוי גרין, אירע קליינע ברוסטלעך — איינגעפאַלן. ניין, עס איז שוין נישט געווען מער די ווילד־דע רייצנדיקע באַשע וואָס אין וואַלד. און דאָך איז אים אַזוי גוט גע־ווען מיט איר, אַזוי גוט געווען צו קוקן אין אירע ליכטיקע אויגן אַרײַן,

אזוי גוט געווען צו קעמען מיט די פינגער אירע זיידענע האָר און אזוי גוט געווען, אָך, אזוי גוט געווען, — צו הערן ווי זי רופט אים אזוי צערטלעך: איטשעלע.

וואָס איז געשען מיט דיר, באַשעלע? מיר זאָל זיין פאַר דיר, זים מיידעלע מיינס! דו ביסט דאָך אזוי ריין, אזוי הייליק! פאַרוואָס זאָלסטו ליידין פאַר מיינע זינד? פאַר סך־הכל צוויי גליקלעכע וואָכן מיר מוזסטו אזוי טייער באַצאָלן! צוויי וואָכן נאָכן דערנענטערן זיך צו מיר — פאַרוונדיקט געוואָרן און זינט דעמאָלט גענוססט ביז...
וואָס איז איצט מיט איר געשען?

— וואָס עס איז געשען? איך ווייס וואָס עס איז געשען. זי האָט עס נישט איבערגעלעבט! נישטאָ מער באַשעלע. נישטאָ די ווילדע רייצנדיקע פון וואַלד, נישטאָ די טרויעריק־שמיכלענדיקע פון וואַרשע, נישטאָ!
נאָך אַ קרבן! באַשע! באַשע! ! ! !

פישל משמש וועקט זיך איבער פון דעם גרם הויכן שלוכצן, ער דרייט זיך אויס אויף דער אַנדערער זייט און שפּאַפט ווייטער, ער איז שוין געוויינט צום גרם וויינען ביינאַכט.

א טומל אין בית המדרש. עס זענען געקומען צוויי שליחים פון אמעריקע. זיי זענען דאָ אַרײַנגעקומען אַנקוקן דאָס איינציקע בית המדרש אין לאַדזש. אלע שטופן זיך אַרום די געסט אָפּצוגעבן זיי אַ „שלום עליכם“, דעם גר אינטערעסירן זיי נישט. ער זיצט אין אַ ווינקל מיט זיין תהילימל און מאַטערט זיך מיט דער עברי וואָס קומט אים נאָך אָן אַלץ שווערלעך. ער נעמט זיך צוהערן צו דעם וואָס דער רב רעדט מיט די געסט ערשט דעמאָלט, ווען עס דערגייען צו אים עטלעכע ווערטער וועגן יידישע קינדער וואָס געפינען זיך אין קריסטלעכע הענט. דער רב דער־צײַלט ווי אזוי אַ סך עלטערן האָבן אַרויסגעשמונגלט זייערע קינדער פון

די געטאָס און אַרײַנגעגעבן זײ אין קרױסטלעכע קינדער־הײמען, אָדער סתם באַצאָלט שווערע געלטער צו אַ פּאָליאַק, ער זאָל אױסבאַהאַלטן דאָס קינד. די עלטערן זענען דערנאָך אומגעקומען און די גױים װילן נישט אָפּגעבן די קינדער, אָדער װילן אַ סך געלט פאַרן אָפּגעבן דאָס קינד. די צװײ געסט דערצױלן, אַז זײ האָבן געשאַפּן אַ ספּעציעלן קאָמ־טעט אױסצולױזן די קינדער און צוריקברענגען זײ צו ייִדן. דער „גר“ הערט זיך גוט אײן דעם אַדרעס פון קאָמיטעט.

באַלד נאָכן צוריקקומען קײן װאַרשע איז ער מיט באַשען אַװעק קײן שװידער צו דער קרױסטלעכער קינדער־הײם, דערוױסן זיך װאָס עס איז געשען מיט זײן פעלעטשקע. אָבער דאָרטן איז שװין מער נישט גע־װען קײן קינדער־הײם. אין דעם הױז איז געװען אַ קאַזאַרמע פאַר סאַל־דאַטן, זײ האָבן גאַרנישט געװוסט, װאָס צו זאָגן װעגן דער קינדער־הײם. ער האָט געפרױווט זוכן פעלעטשקען דורך דעם מלוכהשן זוך־אַמט, ביז ער איז אַװעק פון זײן הײם, זענען קײן שום ידעװת נישט געװען.

שפּעטער, נאָך דער באַגעגעניש מיט די פון „זשאַב“, האָט ער גע־טראַכט, אַז עס איז גלײכער, זי זאָל אים נישט טרעפּן.

איצט אָבער נאָך דעם װי ער האָט געהערט די שילדערונג פון רב, װי די קינדער װערן דערצױגן װי קרױסטן, װי עס װערט אין זײ אײנ־געפלאַנצט אַ שנאה צו ייִדן און די װאָס װױסן אַז זײ שטאַמען פון ייִדן שעמען זיך דערמיט, איצט קען ער מער קײן רו נישט געפֿינען; זײן גאַנץ אומגליק איז געקומען דערפון װאָס ער האָט די ייִדן נישט ליב געהאַט און איצט װעט זײן טאַכטער זײ פֿײַנט האָבן, און אפשר נאָר שלאָגן ייִדן, און אפשר נאָר העלפּן מאַכן אַ פּאָגראַם, װי טײל פּאָליאַקן טוען עס איצט. דער טאַטע האָט געמסרט ייִדן און די טאַכטער װעט שלאָגן ייִדן. — נײן, ער טאָר נישט דערלאָזן דערצו!

ער נײט אַװעק אין דעם קאָמיטעט און דערצױלט: ער האָט זיך צו־פעליק דערוווסט, אַז אַ ייִדיש מיידעלע, דאָס קינד פון דר. אײגנאַצי לײ בענשטײן געפֿינט זיך אין אַ קרױסטלעכער קינדער־הײם. ער גיט אָן אלע אײנפאַרמאַציעס װאָס ער װױסט צו געבן.

— ווי איז אייער אדרעס, מיר זאלן אייך קאנען מוריע זיין די רעזולטאטן, אָדער אָנפרעגן וועגן ווייטערדיקע אינפֿארמאָציעס?
— מער ווייס אייך נאָרנישט.
— פונדעסטוועגן לאָזט אייער אַדרעס.
ער ניט אָן אַן אויסגעטראַכטן נאָמען און אַדרעס.

— 37 —

ער האָט באַשלאָסן מער זיך נישט צו ווייזן אין דעם קאָמיטעט. פעלעטשקע טאָר נישט האָבן אַ טאַטן אַ מסור. ער טאָר מיט איר נישט האָבן קיין שום שייכות. ער האָט געטון וואָס ער האָט געדאַרפט, כדי זי צו ראַטעווען און איצט מוז ער פאַרנעסן אין איר.
עס זאָגט זיך אזוי פאַרנעסן, אָבער ווי קען ער איינזיצן אין בית המדרש, נישט וויסנדיק אפילו, צי מען האָט זי אויסגעלייזט? נישט וויסנדיק אפילו צי זי לעבט?

פעלעטשקע איז געווען אַ דיקלעך פּולכנע מיידעלע, ווען זי האָט געלאַכט, האָבן זיך געמאַכט צוויי גריבעלעך אין די בעקעלעך, ביי די עלנבויגנס פון די דיקע הענטעלעך האָבן זיך אויך געמאַכט גריבעלעך, ווי ער האָט ליב געהאַט צו קושן די גריבעלעך. זי פלעגט יעדן אינדערפרי קומען צו אים אין בעט אַריין און אַרומקריכן אויף אים, זעצן זיך אויף אים רייטנדיק. ער האָט זיך געשפּילט מיט איר, זי האָט געלאַכט, געלאַכט, און ער האָט אויסגעקושט די חן גריבעלעך וואָס האָבן זיך איר געמאַכט ביים לאַכן.

ווי זעט זי אים איצט? איז זי ווייטער אזא פּולכנע מיידעלע, מאַכן זיך איר נאָך חן גריבעלעך ביים לאַכן? זענען אירע גרויסע אויגאָנעס נאָך אזוי קלאָר און ליכטיק?

אז ער ווייסט אפילו נישט צי זי לעבט —

די עברי ביים תהלים איז געוואָרן שווערער... ער מאַכט ווייטער אַ ברכה איבער יעדן ביסן, אָבער טיילמאָל פאַרנעסט ער בכלל צו מאַכן

א ברכה, אז אלע זיינע געדאנקען זענען פארנומען נאָר מיט איינס: ער מוז זי זען, כאָטש איין בליק פון דער ווייטנס.

ער דרייט זיך גאנצע טעג פאַר דעם קאָמיטעט-ביוראָ, אפשר וועט ער זי זען אַנקומען. עס גייען פאַרביי טעג נאָך טעג, ער זעט זי נישט.

ער ווערט פּלוצלינג באַריידעוודיק, פאַרטשעפעט יעדן וואָס קומט אַרײַן אין בית המדרש און פרעגט זיך אויס וועגן די קינדער וואָס מען לייזט אויס פון די גוים, וואָס מען טוט מיט זיי, ווהיין מען פירט זיי. ער דערוויסט זיך אז מען פירט זיי אַוועק קיין ארץ ישראל.

קיין ארץ ישראל? נוט. דאָס בעסטע אָרט פאַר איר צו זיין וואָס ווייטער פונעם טאַטן און פון דעם אָרט פון זיינע מעשים. אָבער, וועט ער זי אינגאנצן נישט זען? קיין איין מאָל נישט? ער מוז זי זען. כאָטש פו דער ווייטנס געבן אַ בליק אויף איר. פעלעטשקע, מיידעלע מיינס... פופעלע מיינס...

ער ניט אַרײַן אין קאָמיטעט-ביוראָ. עס נעמט אים אויף דער „קליינער לייבעלע“ מיט די קלוגע שמייכלענדיקע אויגן. לייבעלע דער-קענט אים גלייך. איר האָט דאָך געמאַלדן וועגן — ווי הייסט זי? (ער כאַפט אַ בליק אין אַ קאַרטאַטעקע) אַהא, פעלאַ ליבענשטיין, מיר האָבן זי אויסגעלייזט. מיר האָבן אייך געשריבן דערוועגן, דער בריוו איז צו ריסקעקומען, אָט איז דער בריוו.

מיט ציטערדיקע הענט עפנט ליבענשטיין דעם בריוו, דער בריוו איז געשריבן אין יידיש, ער קען נאָך נישט לייענען קיין יידיש. — וואָס שרייבט איר דאָ? איך בעט אייך, כ'האַב נישט די ברילן מיט זיך...

— דאָס קינד געפינט זיך אין דער קינדערהיים אויף זאַוואַדזקע גאָס 27, מען רופט זי דאָרט פייגעלע.

פייגעלע, פייגעלע, פייגעלע חזרט ער אַ גאַנצן וועג ביז צו דער קינדערהיים. ער קומט צו אויף זאַוואַדזקע 27, ער הערט קינדער זינגען דאָ איז עס. אַריינגיין? וואָס וועט ער זאָגן? ער דאַרף גאָרנישט זאָגן. אַריינגיין אַ קוק געבן, איין קוק און אַוועק-

גײן. קײנער וועט אים נישט דערקענען. קײנער קען אים נישט דער-
קענען מיט אזא לאנגער באָרד.

די קינדער טאנצן אַ הױראַ. איין בליק און ער דערקענט זײ. זײ איז
די העכסטע, די שענסטע פון אלע. די הױראַ דרייט זיך, ער לױפט איר
נאָך מיטן בליק.

„מי יבנה הגלילה? אנחנו החלוצים“ הגלילה, הגלילה, גלילה,
גלילה — — —

די הױראַ דרייט זיך שנעל. איר פנימל שווימט אלעמאָל פאַרביי
פאַר אים און פאַרשווינדט. גלילה, גלילה, פעלעטשקע, פייגעלע, גלילה,
גלילה. — — —

ער דערהאַלט זיך קוים, נישט אומצופאַלן. זײן קאַפּ איז צו שוואַך
פאַר אזאָ קאַפּשווינדלערישן טאַנץ און פאַר אַזעלכע קאַפּשווינדלערישע
געשעענישן. פעלעטשקע פייגעלע. — — —

— צו וועמען דאַרפט איר? פרעגט אים די לערערין.

— אײך? גאַרנישט, צו קײנעם נישט. קינדערלעך טאַנצן, געוואַלט
זען... —

די הױראַ שטעלט זיך אָפּ. פעלעטשקע זעצט זיך אַוועק אויף אַ באַנק.
ביסט דערשוויצט, קינדעלע מײנס, פייגעלע מײנס. צוגײן אָפווישן איר
דעם שווייס פון שטערן... —

ער גײט נישט צו, ער ווישט דעם שווייס פון זײן אייגענעם שטערן.
נו, גענוג, זאָגט צו אים די לערערין, מען קען דאָ לאַנג נישט שטײן, און
מאַכט אויף די טיר ער זאָל אַרויסגײן.

גאָט, גאָט. פאַרוואָס קומט עס מיר? פאַר אלע מײנע שלעכטע
מעשים האָסטו מיר באַצאָלט מיט גוטס. אײך בין געווען דער ערגסטער
פון די ערגסטע, און דו האָסט מיר געגעבן אַן אויסזען וואָס דערוועקט
צוטרוי, און דו האָסט מיך געלאָזט געווינען די ליבשאפט פון אַזעלכע
אײדעלע נשמות. א י ך האָב אויסגענוצט דעם צוטרוי און זײ
זענען דערפאַר געשטראַפט געוואָרן. האָסט מיר אָפּגעהײט און געראַטע-
וועט מײן קינד. פרעמדע אומשולדיקע מענטשן האָסטו מיך געלאָזט אומ-
ברענגען און ווען אײך האָב דעמאָלט געוואַלט מסרן אויך מײן קינד,

י ה ו ד ה ע ל ב ע ר ג

האָסטו מיך נישט געלאָזט און דאָס קינד לעבט, און מיין קינד, מיין
כלוט און פלייש, וואָס טראַגט מיין געשטאַלט קען אויסוואַקסן אַ ריינער
מענטש, אַ גוטער מענטש, אַ גוטער ייד. גאָט, גאָט. פאַרשעמסט מיך מיט
דיין גוטסקייט צו מיר.

ער ווייסט, אַז ער טאָר זיך עס נישט פאַרנינען, אַז ער פאַרדינט
עס נישט, אַז עס קומט אים נישט דאָס פאַרנעניגן זי צו זען. ער זיצט
גאַנצע טעג פאַרהילט אין דעם טלית און שעפטשעט: גאָט, גאָט פאַר-
שעמסט מיך מיט דיין גוטסקייט צו מיר, פאַרשעמסט מיך מיט דיין
חסד צו מיר. — —

אַז ער בלייבט אַליין אין בית המדרש, הייבט ער אויף דעם טלית
פון איבערן פנים און נעמט ליינענען דעם בריוו, וווּ מען מעלדעט אים,
אַז פעלעטשקע איז אויסגעלייזט. ער קען נישט ליינענען די ווערטער,
אַבער ער ווייס וואָס דאָרטן איז געשריבן. קוקט ער אויף די אותיות און
לייענט פון זכרון דאָס וואָס דאָרט דאַרף זיין געשריבן. אָן אויפהער
חזרט ער איבער דאָס, וואָס דאַרף זיין די לעצטע פראַזע פון בריוו: „מען
רופט זי דאָרט: פייגעלע“, מען רופט זי דאָרט: „פייגעלע“.

דער נאָמען פייגעלע איז דאָך אייגנטלעך פרעמד פאַר אים, אַלע
זיינע זכרונות וועגן קינד זענען פאַרבונדן מיטן נאָמען „פעלעטשקע“
און דאָך איז אים ליב אָט דער נייער נאָמען. ער איז אַזוי אייגן, אַזוי
יידישלעך... ער באַמיט זיך צו פאַרבייטן דעם נאָמען אפילו אין די
זכרונות פון אמאָל... עס לעבט פאַר אים אויף אַ בילד:

ער זיצט ביי זיך אין ביבליאָטעק-צימער. ער ליינעט אַ בוך. די
טיר עפנט זיך שטיל, לייכטע דראַבנע טריטעלעך, ער הייבט נישט אויף
די אויגן פון בוך, ער מאַכט זיך נישט זעענדיק און פלוצלינג האָבן צוויי
קליינע הענטעלעך פאַרשטעלט אים די אויגן.

— ווער איז דאָס?

— טרעף?

— כ'ווייס נישט.

— טרעף.

— די מאַמע?

— ניין.

— מארישע?

— ניין.

— טאָ, ווער איז עס?

— איך!

— א, מײן מיידעלע, מײן פעלע — — —

ער בעסערט באַלד אויס: „א, מײן מיידעלע, מײן פּײגעלע“.

עס טרעפן פונדעסטוועגן טעג, ווען ער קען נישט איינזיצן אין בית המדרש, ער לויפט אוועק אויף זאוואדוקע גאס און דרייט זיך שעהען פארן טויער ווו עס געפינט זיך די קינדערהיים, אפשר וועט מען זיי גראַד אַרויספירן שפּאַצירן. ס'איז האַרבסט, עס רעגנט. קנאַפע אויס-זיכטן, מען זאָל די קינדער אַרויספירן אין אַזאַ וועטער. ער שטייט פונדעסטוועגן אויף דער גאס און פאַררייסט אַלעמאָל דעם קאַפּ אַרויף צו די פענצטער פון קינדערהיים. ווען עס דערטראָגט זיך אַמאָל פון דאָרטן אַ געזאַנג, ווערט אים וואַרעם אונטער די נאַסע קאַלטע מלבושים. ער האַרבט זיך איין און פּרובירט טרעפן וועלכעס פון די קולכעלעך איז פעלעטשקעס — דאָס הייסט פּײגעלעס...

— 38 —

ער גייט זעלטן אַרויס פון בית-המדרש, טוט זעלטן אויס דעם טלית און רייסט נישט איבער דאָס תהילים זאָגן. גאָט האָט אים געטון נאָך אַ חסד: באַשע לעבט.

אַ טעפּל עסן, וואָס מען האָט אים געברענגט, איז געווען אַרומגע-וויקלט מיט אַ פּויליש-יידישער צייטונג, אין דער צייטונג האָט ער פּלוצים דערזען דעם נאָמען באַשע. די אותיות האָבן זיך אויסגעטיילט פון צווישן די אַלע אנדערע און אַקענגעגאַנגען זיין בלויז. ס'איז דאָרט באַשריבן געווען אַ פּײערונג פון יידישן פּאַרטיזאַנען-פּאַרבאַנד. דער נאָמען באַשע גאָלדברעג אין געדרוקט געווען מיט פעטער שריפט. זי האָט

באקומען נאך אן אויסצייכענונג פאר איר העלדישקייט ביי די פארטרי-
זאנער.

באשע לעבט! באשע האָט איבערגעלעבט דעם קלאַפּ און נישט גע-
וואָרן זיינס אַ נייער רובן! מיט וואָס קען איך דיר אָפּדאַנקען, גאָט?
ער הערט בכלל אויף רעדן. אפילו צו פישל משמש רעדט ער זעלטן
אויס אַ וואָרט. ער זאָגט פון זיין תהילימל, אָדער שעפטשעט מיט די
לעפצן זיינע אייגענע תפילות. נאָר ווען מען ברענגט דאָס עסן איינגע-
פאַקט אין צייטונגס-פאַפיר, נעמט ער גיריק לייענען און זוכט: אפשר
וועט ער ווידעראַמאָל געפינען אַ גרוס פון באשען.

— 39 —

„דער העלדישער טויט פון פּאָליאָ פענצטער“, לייענט ער אַ גרויסן
קאַפּ אויף דער גאַנצער כרייט פון דער צייטונג. פּאָליאָ? יענע פּאָליאָ די
פאַרבינדלעריין, וואָס ער האָט פאַרמסרט? ער נעמט שלינגען די ווערטער
פון דער באַשרייבונג. יא, ס'איז זי, „זיי ון“ פּאָליאָ, זיין שטיקל אַר-
בעט. עס זענען דאָרטן באַשריבן די ענויים, וואָס די געשטאַפּאָ האָט איר
אַנגעטון, זי האָט אַליץ איבערגעטראָגן און גאַרנישט אויסגעזאָגט און קיי-
נעם נישט אויסגעגעבן. צום סוף איז נאָך געשריבן, אז פּאָליאָ איז
געמסרט געוואָרן דורך אַ יידישן געשטאַפּאָ-אַגענט. דער „זשאָב“ האָט
אַרויסגעטראָגן אויף אים אַ טויט-אורטייל, אָבער עס איז אים געלונגען
נעלם צו ווערן. פּאָליאָס חברים וועלן נישט רוען. אויב ער לעבט, וועט
ער נישט אויסמיידן די תליה.

דער „בלוטיקער קאַלטן“ איז צוריקגעקומען און מער נישט אָפּגע-
טראָטן. ער קוקט צו איב פון דעם תהילימל ארויס, דער קאַלטן גנבעט
זיך אַרונטער אונטערן טלית ווען ער פרוווט מיטן טלית פאַרדעקן זיך
דאָס פנים. ער לויפט צו צום אַרון קודש, גראַבט איין דאָס פנים אין
פרוכת — איז אויך אין פרוכת דאָ דער בלוטיקער קאַלטן. דער קאַלטן
מאָגט, דער קאַלטן וואָרנט מיט די ווערטער פון דער צייטונג: „ער וועט
נישט אויסמיידן די תליה“.

אָבער צי קען דען דער פסק נאָך גילטיק זיין? מען האָט אַרויסגע-
טראָגן אויף אים דעם אורטייל, ווען ער איז געווען אַ מסור, ווען זיין
עקזיסטענץ האָט געשטעלט אין סכנה נאָך אַנדערע לעבנס. היינט איז
ער דאָך מער נישט קיין מסור. היינט איז ער דאָך אַ בעל־תשובה און
תשובה ווישט אָפּ די זינד, האָט ר' אהרן געזאָגט. ער טוט דאָך תשובה.
פון אַלע פאַרגעניגנס זיך אָפגעזאָגט, ווי אַ נזיר זיך אָפגעשלאָסן אין
בית־המדרש, נאָר ער בעט און בעט. איז דאָס ווייניק?

עס נעמט אויפטייכן אין אים אַ פראַגע, נאָך איידער זי קומט קלאַר
ארויס, דערפילט ער די האַרבקייט, די צעשמעטערנדיקע קראַפט פון דער
פראַגע. ער וויל פאַרטוישן, דערשטיקן, אָבער די פראַגע קריכט פאַמעלעך
ארויס, לוייערנדיק אויף אים ווי אַ רויב־חיה און באַפאַלט אים מיט דער
גאַנצער שווערקייט.

פאַרוואָס ביסטו נישט געוואָרן אַ פרוש מיט אַ באָרד און אַ תהי-
לים־זאָגער, איידער דער פון „זשאַב“ האָט דיך דערקענט? פאַרוואָס
האַסטו נאָך דערלאָזט, אז באַשע זאָל זיך פאַרפלאַנטערן אין דיין נעץ און
זאָל שפּעטער אזוי צעבראַכן ווערן פון אַנטווישונג? פאַרוואָס האָסטו אָפּ-
געשוימט איר יונגט און אומשולד, פאַרוואָס?

און פאַרוואָס ביסטו אַנטלאָפּן, פּונוואַנען האָסטו גענומען כּוח צו
אַנטלויפּן פון „זשאַב“? אין אַ מאַמענט, ווען באַשע איז איבער דיר גע-
ווארן אזוי אומגליקלעך, האָסטו וויד נאָר אין זינען געהאַט צו ראַטעווען
דיין פעל.

באַקוועם זיך צו באַהאַלטן אונטער אַ מאַסקע פון אַ בעל־תשובה,
האַ? אין אַ האַלב־משוגענעם פרוש מיט אַ לאַנגער באָרד קען קיינער
נישט דערקענען דעם מסור 837.

איך ווייס, איך ווייס, ס'איז נישט נאָר די באָרד. זאָגסט אַ סך
תהילים און תפילות. ביסטו טאַקע געוואָרן אַן אמתער תהילים־זאָגער?
גלויבסטו דערין, אָדער ווילסט זיך איינרעדן, אז דו גלויבסט, ווייל דער
גלויבן איז אַ פאַרגעבנדיקער... ווייל דער גלויבן שטעלט אזוי הויך די
בעל־תשובה און אז דאָס געוויסן קומט אַמאָל פייניקן, האָסטו אַ גרויסן
ענטפּער: זעסט דאָך, כ'בין אַ בעל־תשובה, משוגע־פרום, אַנשטאַט איין

ברכה מאך איך צענדליקער ברכות איבער א שטיקל ברויט, א גאנצן טאָג אַרומגעהילט מיטן טלית, וואָס נאָך ווילסטו, געוויסן מיינס?

מילא, אַז דו שפילסט פאַר אַלעמען אַ קאָמעדיע, פאַרשטיי איך. אָבער ווען דו ביסט מיט זיך אַליין, זאָג זיך דעם אמת: האָסט זיך שטענדיק גענאַרט און ווילסט זיך ווייטער אָפנאַרן. ביסט אַ פחדן, אַן עקלדיקער פחדן, און אויס מורא פאַרן פסק באַשטייסטו אפילו צו לעבן ווי אַ וואָרעם דאָ אין בית-המדרש אויף דער באַנק. אָט פאַרוואָס האָסט זיך געלאָזט וואַקסן אַ באַרד און מאַכסט צען ברכות איבער איין שטיקל ברויט. אָט פאַרוואָס ביסט צופרידן, אַז מען האַלט דיך פאַר אַ משוגע-נעם און ווילסט זיך אַליין איינרעדן אַז ביסט משוגע. פחדנות איז עס! פחד פאַרן אורטייל, פחד פאַרן טויט, פחדנות טאַקע אפשר ביז משוגעת...

אָבער איך באַגער דאָך די תשובה, איך וויל זיך דאָך רייניקן און ר' אהרן האָט דאָך געזאָגט, אַז ווער עס וויל זיך רייניקן העלפט מען אים פון הימל. זאָל מען מיר העלפן צו אַן אמתער אויפריכטיקער תשובה, וואָס זאָל אָפּווישן מיינע זינד.

און אפשר בלייבט אַ זינדיקער שטענדיק זינדיק? אפשר האָט דער גוטער ר' אהרן נאָר געוואָלט מיך טרייסטן, אַז תשובה רייניקט אָפּ די זינד?

ער לויבט אַריין צום רב מיט אַ שאלה.

— רבי, איז עס אמת, עס שטייט געשריבן, אַז ווער עס וויל זיך רייניקן העלפט מען אים פון הימל?

— יאָ, די חכמים זאָגן: „הבא לטהר מסייען אותו“.

— און תשובה ווישט אָפּ די זינד? און אַ חופה ווישט אָפּ די זינד?

— יאָ, תשובה איז מכפר, יום-כיפור איז מכפר און אַ חופה איז ווי יום-הכיפורים. אָבער עס ווישט אָפּ נאָר די זינד צווישן מענטש און גאָט. נאָט-ברוך-הוא קען מוחל זיין נאָר די זינד וואָס מען איז באַגאַנגען קעגן אים אַליין, אָבער נישט די זינד וואָס אַ מענטש באַגייט קעגן אַן אַנדערן מענטשן.

— און וואָס איז מיט אַזא זינד? אַזא זינד קעגן אַ מענטש?

— דאַרף מען דער באַעוואַקער מענטש זאָל מוחל זיין?

— און אז דער מענטש איז שוין נישטאָ, לעבט שוין נישט און עס איז אזא זינד פאר וועלכער עס קומט א שטראַף, ווישט תשובה אָפּ די שטראַף?

— ניין.

ריכטיק, ריכטיק, מורמלט ער צו זיך, ווען ער גייט ארויס פונעם רב. קלוג און גערעכט: גאָט קען מוחל זיין נאָר זינד קעגן אים. פאר זינד קעגן מענטשן, דארפן מענטשן משפטן און זיי האָבן געמשפט. און דער פסק איז גילטיק. און „ער וועט נישט אויסמיידן די תליה“.

און זיין גאנצע תשובה איז בכלל נישט מער ווי חזק. איז דען פאר טויטן מענטשן גענוג תשובה צו טון מיט זאָגן תהילים? ווי אזוי האָט ער זיך דען געראטעוועט פון טויט? ער האָט פאר זיין לעבן באַ-צאָלט מיט אנדערע לעבנס, טאָ פארוואָס געניסט ער ווייטער פון די פרוכט פון זיינע זינד? פארוואָס קלאַמערט ער זיך ווייטער אינעם לעבן? תשובה הייסט דאָך חרטה, ער באַדויערט וואָס ער האָט עס געטון, ער וואָלט געוואָלט, אז ער זאָל עס נישט האָבן געטון. וואָלט ער גרייט גע-ווען צוריקצוטוישן? צוריקצוגעבן זיין לעבן, כדי יענע זאָלן צוריק לע-בעדיק ווערן?

יענע קענען שוין טאקע נישט לעבעדיק ווערן, אָבער אויב ער האָט באמת חרטה, פארוואָס ער האָט געקויפט זיין לעבן פאר אזא פרייז, דארף ער גרייט זיין עס צוריקצוגעבן! די גערעכטיקייט פאָדערט עס פון אים. זי, די גערעכטיקייט, האָט ארויסגעטראָגן א פסק, זי פאָדערט זיין לעבן! אז ער פאַרציט זיין לעבן אויף נאָך א מינוט, איז עס א גנבה. יעדע מינוט פון זיין לעבן איז א פאַרברעכן, אן עוולת קעגן דער גע-רעכטיקייט.

דאָס ברויט וואָס ער עסט, די לופט וואָס ער אָטעמט איז — בלוט. ער האָט דאָך מיט בלוט באַצאָלט פאר זיין לעבן. מען קען אויסרעכענען וויפל טראַפנס בלוט א מענטש האָט, ווען ער וואָלט געוויסט ווי לאַנג ער וועט לעבן, וואָלט ער געקענט אויסרעכענען וויפל טראַפנט בלוט ער האָט באַצאָלט פאר יעדן טאָג לעבן. ער וואָלט אויך געקענט אויסרעכענען פאר וועמעס בלוט ער לעבט היינט, זיכער שוין פאר דעם בלוט פון

פּאָליאַן, דעם לעצטן קרבן. ער וועט דאָך שוין לאַנג נישט לעבן, דער פּסק איז גילטיק און „ער וועט נישט אויסמיידן די תּליה!“
 אָבער ניין! ער וועט אזוי שנעל נישט שטאַרבן! מיט איין תּליה קען מען באַצאָלן נאָר פאַר איין לעבן, און וואָס פאַר די אַנדערע? אַ שנעל לער טויט איז אַ צו מילדער פּסק פאַר אים, ער מוז נאָך לעבן און שטענדיק דיס זען די תּליה, און יעדע מינוט איבערלעבן די תּליה.

— 40 —

ביז איצט זענען נאָר די נעכט געווען פּיינלעך, בייטאָג האָט אים דאָס סידורל געראַטעוועט פון זיינע געדאַנקען, איצט האָט דאָס סידורל אים אויפגעהערט באַשיצן. ער קען מער נישט בעטן, קיין תּפילה קען אים נישט העלפן: „ער וועט נישט אויסמיידן די תּליה“. ער פילט שוין די שטריק אויפן האַלדז. די סלינגע אין מויל איז אויסגעטריקנט, עס וואַרגט אים, ער קען נישט קיין שליינג טון.

ער וועט נישט אויסמיידן די תּליה — דאָס איז זיכער, אָבער ווען וועט זי שוין קומען די תּליה? ווען וועט זי שוין ענדלעך קומען?
 באַשע, באַשעלע! ווען דו וואָלסט געוואַסט, ווי איך האָב חרטה, ווי שטאַרק איך האָב חרטה, וואָלט דיר אפשר לייכטער געוואָרן. וואָלסטו אפשר געקענט פאַרגעבן זיך וואָס ביסט געווען מיין ווייב. ווי אזוי קען איך דיך איבערצייגן אין מיין חרטה? ווי אזוי קען איך מאַכן זאָלסט מיר גלייבן?

נעמען אויף זיך דעם פּסק! נאָר דעמאָלט וועט עס זיין אַן אמתע תּשובה און באַשע וועט קענען גלייבן אין איר. דאָס איז דאָס איינציקע וואָס איך קען נאָך טון פאַר באַשען.

פּישל משמש ווערט דערשטוינט, ווען ער דערזעט פּלוצים אַ שמיכל אויף דעם גרם פנים. זינט ער איז אַהערגעקומען, האָט ער נאָך קיינמאָל נישט געשמיכלט, בפרט לעצטנס הערט ער נישט אויף וויינען, אפילו אין שלאָף וויינט ער מיט באַנומענע קולות און פּלוצים — ער שמיכלט נאָר?

באשע, האָסט מיר געגעבן אזא גליק ביים לעבן און מאַכסט מיר אזוי לייכט דעם טויט. זיס איז דער טויט ווען איך ווייס, אז איך שטארב פאר דינעטוועגן, כדי דיך צו טרייסטן...

— 41 —

ער ווונדערט זיך, ווי לייכט עס איז אים געוואָרן: אויף דער אַר-
שער זייט, ווען ער איז געווען באַהאַלטן און ווען ער האָט געדינט דער
געשטאַפּף, אין וואַלד ביי די פּאַרטיזאַנער און אַפילו דאָ אין בית-
המדרש, אומעטום האָט די טויט-שרעק געשווערט אויף אים און אים
דערדריקט. און דאָ איז אַלץ מיטאַמאָל אַוועק... גענוג געווען שלום צו
מאַכן מיטן טויט און ער האָט שוין אויפגעהערט מורא האָבן פאַר אים.
ווי לייכט ער האָט געקענט אויסמידן אַלע אומגליקן...

מילא, וואָס געווען איז שוין פאַרפאַלן, אָבער איצט מוז ער שנעל
אַקענגנין דעם טויט, שנעל איידער ער קריגט ווידער חרטה...
ניין, ניין. ער האָט איצט נישט קיין מורא אפילו פאַר חרטה. דע-
מאָלט האָט ער נאָר געזען, אז עס איז נישטאָ קיין עצה, ער מוז שטאַרבן,
אָבער ער האָט נישט געוואָלט שטאַרבן. ער האָט מורא געהאַט פאַר דעם
וואָס דאַרף קומען. איצט אָבער פילט ער שוין דעם טויט אין אַלע זיינע
אַברים און ער באַנערט אים — דעם טויט, עס איז גוט צו פילן, אז ער
קומט שוין אָן.

עס איז אים איצט אזוי לייכט... אַ שווערקייט איז אַראָפּ פון דעם
רוקן, אַ נעפל איז אַוועק פון דעם קאָפּ. דער טויט קומט אָן ווי אַ פרי-
לינג — לייכטיק, לויטער, און אויף יענעם ברעג ווארט אויף אים באַ-
שע... זי וועט טאַקע בלייבן דאָ, אָבער זי וועט ווידער ווערן זיין באַשע.
זי וועט מער נישט קוקן אויף אים ווי אויף אַ מסור. זי וועט טראַכטן
וועגן אים מיט ליבשאַפט, אפשר אויך פאַרגיסן אַ טרער נאָך אים... ער
וועט זיין דאָרט, אָבער באַשע וואָס וועט זיין דאָ, וועט אים טראַגן אין
איר האַרץ, וועט אים ווידער רופן — איטשעלע.

„באשע,

ווען וועסט לייענען די שורות, וועל איך שוין נישט לעבן. זאָל דאָס זיין פאר דיר אַ באַווייז פון מיין חרטה. איך ציל נישט מיט דעם בריוו אויסצופיינען זיך פאר דיר, איך פארדין נישט, זאָלסט טראַכטן וועגן מיר גוט. אָבער עס קען זיין, דו פילסט זיך דערנידעריקט און פאר- אומרייניקט פון דעם וואָס ביסט געווען מיט מיר. וויל איך דיר זאָגן, אז שוין דעמאָלט בין איך פול געווען מיט חרטה. איך בין איינגטלעך שטענדיק פול געווען מיט חרטה, נאָר איך בין אַ שוואַכער, אַ פחדן און עס איז זיי געלונגען מיך איינצוברעכן. איך ווייס, אז שוואַכקייט איז נישט קיין פארענטפער פאר אַזעלכע מעשים, איך ווייס שוין אויך, אז חרטה קען נישט אָפּווישן אַזעלכע זינד. איך נעם אויף זיך די שטראַף.

איך רופ דיך פשוט „באשע“, נישט „מיין באשע“, אפילו נישט „טייערע באשע“, טראַץ דעם וואָס — — —

ניין, איך קען זיך נישט דערוועגן שרייבן וועגן געפילן פון אזא ווי איך צו אזא ווי דו. עס וואָלט געווען אַ חילול. אַ פראַפאנאציע און אַ פארברעכן פון מיין זייט איז טאָקע געווען מיין פאראייניקן זיך מיט דיר. זיי מיר מוחל. ניין! זיי נישט מוחל! איך פארדין נישט קיין מחילה, פון קיינעם נישט! איך בין גרייט נעמען אויף זיך אַלע שטראַפן. אויב נאָט איז אַ גערעכטער, דאַרף ער מיר שענקען אַ סך לעבנס און יעדער פון די לעבנס שיקן אויף דער תּליה, כדי אויסצוקויפן יעדע זינד באַ- זונדער.

איך האָב געשריבן, אז איך וויל זיך נישט אויספיינען פאר דיר און דאָך שרייב איך אזוי, אז זאָלסט טראַכטן וועגן מיר אַביסל בעסער. אַלץ די שוואַכקייט מיינע, אַ מיאוסע טבע אַליין זיך אָפּצונאַרן. אַט האָב איך זינט דיין אַוועקגיין געוואָלט ווערן אַ בעל־תּשובה. כ'האָב אויך גאָט געוואָלט אָפּנאַרן: מאַכטס אַ וואַרע, אַ בעל־תּשובה גייט, כ'האָב זיך גע- לאָזט וואַקסן אַ באָרד, געהאַלטן אין איין תּפילה־טון. כ'האָב געוואָלט, מען זאָל מיר נאָך אָנגרייטן אַ שטול אויבנאָן אין גן־עדן פאר מיין תּשר-

בה'טון און פאר מיינע מצוות. אָבער יעדער ליגן האָט זיין סוף. אויב פארטיזאנער מיט מעדאַלן, אויס בעל־תשובה! כ'האָב שוין אָפגעשוירן די באַרד, כ'האָב היינט געגעסן אַ שטיק חזיר-ווורשט, אויס מיטן בעל־תשובה! אַ נאַקעטער וועל איך קומען אויף יענער וועלט. אַ מסור, דער געשטאַפּאַגנענט 837, וואָס האָט געמסרט פינף יידן און האָט געוואָלט מסרן אויך זיין אייגן קינד, נאָר גאָט האָט נישט געלאָזט...

טאַקע צוליב דעם קינד שרייב איך דיר דעם בריוו. גאָט האָט מיך געלאָזט הרגענען אַנדערע און מיין קינד לעבט. עס געפינט זיך אין דער קינדערהיים אויף זאוואַדוקע 27 אין לאָדזש. ס'איז אַ מיידעלע פעלע-טשקע, וועסט זי דערקענען, זי איז ענלעך צו מיר.

איך ווייס נישט, אפשר איז עס צופיל פאַרלאַנגט, וואָס איך וויל, דאָס קינד זאָל נישט וויסן פון מיין חרפה. צי דאַרף דאָס קינד ליידן פאַר מיינע זינד? ווען איך האָב זי געבראַכט אויף דער וועלט, בין איך דאָך נאָך קיין מסור נישט געווען. איך גיב דאָס איבער אין דייע הענט, טו ווי דו פאַרשטייסט. אויב איך האָב אַ רעכט עפעס צו בעטן, בעט איך דאָס: מיין קינד זאָל נישט וויסן פון מיינע זינד.

איך שיק דיר איבער אַלע אויסצייכענונגען, וואָס איך האָב באַקור מען ביי די פאַרטיזאַנער. קענסט זיי פאַרברענען. איך וואָלט זיי אליין פאַרברענט, נאָר אפשר וועט עמיצן איינפאַלן צו פאַרבינדן דעם מסור 837 מיט דעם פּאָטער פון מיין קינד, איז אויב זי וועט האָבן די אויס-צייכענונגען, וועט זי האָבן אַ תירוץ, איר פּאָטער איז נאָר געווען ביי די פאַרטיזאַנער. איך ווייס, איך האָב נישט קיין רעכט צו די אויסציי-כענונגען און קען זיי נישט איבערגעבן בירושה, אָבער וואָס זאָל נעבעך טון אַ קינד וואָס האָט געהאַט אַן אומגליק געבוירן צו ווערן פון אַזאַ טאַטן? איך לאָז עס איבער צו דיר, טו ווי דו פאַרשטייסט. איך גיי אַקעגן דעם וועג, וואָס איך האָב פאַרדינט מיט טיינע מעשים.

איך קען זיך נישט צוריקהאַלטן פון דעם פאַרגעניגן צו פרעגן, וואָס דו מאַכסט? ווי עס האַלט מיט דיין געזונט? מיט דיין ווונד? כאַטש קיין ענטפער דערויף קען איך נישט קריגן און וויל עס נישט קריגן. איך

פארגין עם זיך נישט, פונקט ווי איך פארגין זיך מער נישט א קוק צו
טון אויף מיין קינד אפילו פון ווייטנס.
איך גיי — — —".
דעם בריוו האָט ער איבערגעשיקט צום פארטיזאנער־פארבאנד פאר
דער פארטיזאנערין באַשע גאַלדבערג.

— 43 —

אריה זיצט אין זיין צימערל און לייענט די ערשט־אַנגעקומענע
ארץ־ישראל־פרעסע. די טיר עפנט זיך שטיל. עם קומט אריין א הויכער
איינגעדארטער מאַן און בלייבט שווייגנדיק שטיין נעבן דער טיר.

— צו וועמען דארפט איר?

— צו אייך.

— ווער זענט איר?

— איך בין 837.

— וואָס ווילסטו?

— איר זאָלט מיך משפטן.

אריה טוט א קוק אויף דעם וואָס שטייט פאר אים. ס'איז נאָר א
חורבה פון א מענטש, נישטאָ שוין אויף וועמען דעם אורטייל אויסצור
פירן. "ד אָ ס" וואָס שטייט פאר אים, איז ע פ ע ס צו וואָס ער
קען נישט אַרויסציען דעם רעוואָלווער און שיסן. אלץ וואָס ער פילט צו
דעם, איז — עקל.

אריה וויל אויפוועקן אין זיך דעם כעס צו דעם מסור, נעמט ער
אים אויספרעגן:

— ווי איז דיין נאָמען?

— פעלמשאַק.

— ווי איז דיין ריכטיקער נאָמען? — רעדט אריה שוין העכער,
דער כעס נעמט אויפשטייגן.

— דאָס קען איך נישט זאָגן, עם לעבט מיינס א קינד וואָס ווייסט
פון גאָרנישט. משפט מיך, נישט מיין קינד.

— גי! —
— איך בין געקומען, איר זאָלט מיך משפטן.
— גי!
— איר האָט דאָך שוין אַן אורטייל, פירט אים אויס.
— גי, וועסט קומען אויף אנדערע הענט.
ער צעוויינט זיך: — כ'קען שוין מער נישט, האָט רחמנות... כ'קען
שוין מער נישט אזוי... איר האָט אַרויסגעטראָגן אַן אורטייל, טוט עס!
לאָזט מיך נישט אזוי, כ'קען נישט... כ'קען נישט! כ'מוז שטאַרבן!
אריה שטופט אים אַרויס פון שטוב.
עטלעכע טעג זיצט ער אויף די טרעפּ נעבן אַריהס טיר און וויל
נישט אָפּטרעטן. יעדעס מאָל, ווען אַריהן קומט אויס אים פאַרבייזוגיין,
גיט ער זייטיק און מירט אים אים אָנצורירן, ווי מען מיינט אים
אָנצורירן אַ שרץ. 837 רעדט גאַרנישט, ער קוקט נאָר אויף אַריהן מיט
שטומען הינטישן געבעט.

**

אין אַ חורבה געפינט מען אַ געהאנגענעם. מחמת אין דער חורבה
זענען פאַראַן טריט-צייכנס נאָר פון דעם געהאנגענעם, שטעלט די פּאָ-
ליציי פעסט, אַז עס איז אַ זעלבסטמאָרד. ביים זעלבסטמערדער געפינט
מען אַ טאַשן-מעסערל. ווען מען וואַשט אָפּ די ווונד אויף זיין ברוסט,
ווייזט זיך אַרויס, אַז עס איז דאָרט מיט דעם מעסערל אויסגעשניטן
געוואָרן אַ ציפּער: 837.

**

אויפן בית-עולם ווייסט דער קברן נישט ווי אזוי צו באַצייכענען
דאָס קבר, שרייבט ער אויף, דעם איינציקן סימן וואָס ער ווייסט, און
צוקאַפּנס ביים קבר ווערט אַוועקגעשטעלט אַ בלעכל מיט דעם אויפ-
שריפט: פ. נ. 837.
ווען דער קברן גייט מיט עטלעכע טעג שפעטער פאַרביי דעם קבר,
דערזעט ער, אַז די ציפּער פון בלעכל איז אָפּגעווישט און עס איז אָנ-
געשריבן אַ נאָמען: א י ט ש ע.

פארלוירן די מאמע

— דעק זיך ארום מיט דעם, ס'איז קאלט אין דער צעלע, וועסט
נישט קענען איינשלאָפן.

חלומט זי? איז דאָס מעגלעך? יאָן, דער ערגסטער פון די געשמאַ-
פּאַלייט ברענגט איר אַ וואָלענע דעק און זאָגט איר אזוי צערטלעך, זי
זאָל זיך אַרומדעקן? שוין צוויי מעת-לעת ווי מען פייניקט זי אָן אויפ-
הער לויט די באַפעלן פון יאָנען. און פלוצלינג אזא ענדערונג. גלויבט
ער איר שוין, אַז זי איז נישט קיין יודישע? ניין, זיין פנים איז האַרט
און פאַרשלאָסן ווי בעת דער אויספאַרשונג, אין זיינע אויגן פינקלט אַ
כיטרע פייערל, עפעס איז ער דאָ אויסן. וואָס?

„וועסט נישט קענען איינשלאָפן“ — אָט, דאָס איז עס! זיי ווילן,
זי זאָל איינשלאָפן, אפשר ווייסן זיי, אַז זי רעדט פון שלאָף, אפשר ווילן
זיי זי איבערוועקן אינמיטן שלאָף און אויספרעגן; פאַרשלאָפענערהייט
וועט זי נישט געדענקען צו זאָגן אַליץ דאָס זעלבע, וואָס זי האָט געזאָגט
ביי דער אויספאַרשונג. נישט שלאָפן! נישט שלאָפן!!

די אויגן ברענען ווי ווונדן. די אויבערשטע לעפלעך זענען שווער,
אַז זיי פאַלן אַראָפּ, איז ווי זיי וואָלטן זיך צוזאַמענגעוואקסן מיט די
אונטערשטע. די לעפלעך זענען הייס, אָבער אַראָפּגעלאָזטע קילן זיי די
צעגליטע אויגן און לעשן די בראַנד. זי רייסט אויף די אויגן, ווייטיקן
די לעפלעך-ראַנדן ווי מען וואָלט זיי אַקאַרשט מיט אַ טעמפּן מעסער
איבערגעשניטן. אַליץ אין איר שלאָפט פונדעסטוועגן איין, עס שלאָפט
איין אפילו דער ווייטיק פון די נעכטיקע קלעפּ.

נישט שלאָפן! וואָרנט זי זיך. אזוי פיל יסורים אויסגעהאַלטן און
זיך נישט אויסגעגעבן. איצט קאָן זי אַרײַנפאַלן איבער אַביסל שלאָף,
נישט שלאָפן!

זי זעצט זיך אויף דער נאַרע. זיצנדיק וועט זי זיך גיכער קענען
ווערן קעגן שלאָף.

דער קאַפּ שווערט אַראָפּ, די צעלע וואַקלט זיך און שווימט אַוועק...
זי שטעלט אַראָפּ די באַרוועסע פיס אויף דער קאַלטער שטיינערנער פּאַר-

לאָגע, אַ קעלט גייט פון די פיס אַרויף צום גאַנצן גוף און שלײדערט מיט אים אין פיבער — גוט אזוי, וועט זי נישט איינשלאָפן.

מען שליסט די טיר, די שליסערין שרייט:

— העי, וואָס זיצטו ווי אַ הון אויף די אייער, לײג זיך און שלאָף. פעלאַ לײגט זיך ווידער אויף דער נאַרע, די שליסערין גייט אַרײן אין דער צעלע און דעקט זי גוט אַרום. איצט איז שוין זיכער, זיי האָבן עפעס אַ כוונה. זיי ווילן עפעס דערגרייכן מיט דעם שלאָף. די שליסערין גייט אַרויס, פעלאַ שטעלט ווידער אַראָפּ די פיס, נישט שלאָפן.

— אַז זיי וועלן זען, אַז איך האָב מורא איינצושלאָפן, טויג דאָך אויך נישט, הײסט דאָך, אַז איך האָב וואָס צו באַהאַלטן.

זי לײגט זיך צוריק אויף דער נאַרע און דעקט זיך אַרום. די בײַר נער טוען וויי פון די קלעפּ און ווייטיקן נאָך מער ביים לײגן, אָבער דער ווייטיק נעמט באַלד אַוועקשווימען... די אויגן קלעפּן זיך... וואָס טוט מען?

אַהא, זי האָט דאָך עטלעכע שפּילקעס... קיין סם האָט זי נישט גע- קענט טראָגן מיט זיך, דאָס וואָלט געווען דער בעסטער סימן, אַז זי איז אַ יידישע. אַלע יידן אויף דער אַרישער זײט טראָגן דאָך בײַ זיך סם. האָט זי פאַרשטעקט אונטערן ראַנד פון קלייד עטלעכע שפּילקעס. אַז מ'וועט זי כאַפּן און ס'וועט שוין נישט זײן קיין שום האָפּענונג, וועט זי אַראָפּ- שלײנגען די שפּילקעס. איצט וועט אפשר אַ שפּילקע זי ראַטעווען.

זי ציט אַרויס אַ שפּילקע פון איר קלייד און ווי נאָר זי דערפּילט, אַז דער שלאָף באַהערשט זי, שטעכט זי זיך מיט דער שפּילקע אין פּוס.

דער פּוס שפּרינגט שוין נישט אָפּ בײַ אַ שטאַך, זי שטעכט און דער פּוס לײגט רואיק, ווי נישט אים מײנט מען. צי האָט זי זיך צוגעווינגט צו די שטעך, אָדער דער שלאָף האָט אָפּגעטעמפּט די פּילעוודיקייט? אפשר איז די האַנט אָפּגעשוואַכט, עס דאַכט זיך איר נאָר, אַז זי שטעכט, אָבער די שפּילקע רירט קײם אָן דעם פּוס, זי שטופּט די שפּילקע וואָס אַמאָל טיפּער.

— אוי אן אומגליק — עם בלוטיקט, זיי וועלן זען בלוט, וועלן זיי פארשטיין... —

— ניין, זי וועט זיי זאגן — — — —

— וואָס וועט זי זאָגן?

— זי וועט זאָגן, אז ס'איז פון די קלעפּ.

— פון וואָס?

— באַלד, באַלד, וואָס האָט זי געטראַכט?

— זי האָט געטראַכט, אז זי וועט זאָגן — —

— וואָס זאָגן?

— פון דער שפּילקע — — אז — — שפּילקע — —

א קליין לעמפל ביים סופיט ווארפט א קארגע שוין אויף דער צע-
לע. אויף דער טונקעלער נארע בלייבט זיך פעלעס אויסגעמאטערטער
פנים, איר ברוסט באוועגט זיך מיט טיפן אטעם אין שווערן שלאָף, אויף
איר שטערן פערלען זיך גרויסע טראָפּנס שווייס.

פעלעס ליפן באוועגן זיך לייכט, זי קנוילט זיך צוזאמען אויף דעם
געלענער. לעבט זי נאך אמאל איבער די נעכטיקע ענויים און זי קאָר-
טשעט זיך אונטער יאָנס שטעקנס, אָדער האָט אפשר דער שלאָף אוועק-
געטראָגן זי צוריק אין איר היים. זי איז ווידער די צעפיעשטשעטע בת
יחידה און זי טוליעט זיך צו דער מאַמעס צערטלענדיקער האַנט?

א לייכטער גרילץ פון א שליסל, די טיר עפנט זיך פאמעלעך אויף
ס'קומט אריין א פרוי, זי באטראכט א ווייל די שלאָפנדיקע און נעמט
זי טרייסלען. פעלא אטעמט אָפּ לאנג און שווער, די פרוי הערט אויף
טרייסלען, זי גלעט פעלאן איבערן שטערן און זאָגט צערטלעך אויף
ידיש:

— קינה מיינס.

פעלא אטעמט ווידער מיט טיפע רעגולערע אטעם-צוגן. זי שלאָפט
ווייטער, די פרוי נעמט זי האַסטיקער טרייסלען, פעלא וועקט זיך.

— קינד מיינס.

פעלא עפנט ברייט די אויגן, די ליפן עפענען זיך עפעס צו ענט-

פערן, זי דרייט זיך אויס צו דער ריידנדיקער. ביים אויסדרייען זיך גיט איר עפעס א שטאך אין פוס. עס פארשווינדט באַלד דער נעפל פון פאר אירע אויגן: אהא, די שפילקע. זי זעצט זיך האַסטיס אויף.

— קינד מיינס.

— אזוי... דאָס האָבן זיי פאַרטראַכט...

— קינד מיינס, לייג זיך אוועק, ביסט אזוי מיד.

— צאָ פאַני מוווי, — וואָס זאָגט איר? פרעגט פעלאַ איבער אויף

פּויליש.

— ווי הייסט דיין מאמע? פרעגט די פרוי ווידער אויף יידיש.

— ניע ראָזומיעם, איך פאַרשטיי נישט, ענטפערט פעלאַ אויף

פּויליש.

— פאַרשטייסט גאָרנישט? פרעגט די פרוי שוין אויך אויף פּויליש.

— איין וואָרט נאָר האָב איך פאַרשטאַנען.

— וועלכעס וואָרט?

— מאַמאַ.

פעלאַ באַמערקט דעם רושם, וואָס דער ענטפער האָט געמאַכט אויף דער פרוי. אין דעם איז עס זיי טאַקע געגאַנגען: פאַרשלאָפּענערהייט, ווען זי וועט וועלן אָפּלייקענען, אַז זי פאַרשטייט נישט קיין יידיש, וועט זי פאַרגעסן, אַז מאַמאַ זאָגט מען אויך אויף פּויליש און וועט זאָגן, אַז זי פאַרשטייט נישט קיין איין וואָרט. דער שטאך פון דער שפילקע האָט זי וואָך געמאַכט און דערמאָנט צו זיין אָפּגעהיט.

די פרוי שווייגט אַ רגע און רעדט שוין איצטער נאָר פּויליש.

— וואָס איז געשען מיט דיין חברטע רוכלאַ?

— כ'האָב נישט געהאַט קיין חברטע מיט אַזאַ נאָמען.

— האָסט דאָך געזאָגט ביי דער אויספאַרשונג.

— כ'האָב נישט געהאַט קיין חברטע מיט אַזאַ נאָמען, כ'האָב נישט

געקאָנט וועגן אַזעלכער דערציילן ביי דער אויספאַרשונג.

— ביסט פאַרשלאָפּן, געדענקסטו נישט.

— כ'בין פאַרשלאָפּן, אָבער דאָך ווייס איך, כ'האָב אַזאַ חברטע

נישט געהאַט.

אונטער קופערנע הימלען

— נו, רעג זיך נישט אויף, מען גלויבט אייך, — גייט זי איבער אויף „איר“ — מען וועט אייך ארויסלאָזן פריי, איר זאָלט נישט פאַר-געסן צוריקנעמען אייערע זאַכן.

— גוט.

— וואָס האָט מען ביי אייך צוגענומען?

— אַ מעדאַליאָן מיט דער הייליקער מוטער, אַ פאַסיק און אַ האַנט-בייטל.

— וואָס האָט איר געהאַט אין דעם בייטל?

— 200 זלאָטעס און אַ פּאַטאַגראַפיע.

— אַ משפּחה-פּאַטאַגראַפיע?

— יאָ, פון מיין מאַמען.

ווי נאָר זי האָט עס אַרויסגעזאָגט, האָט איר אַ שניט געטון ביים האַרץ. געהאַלטן זיך, געהאַלטן זיך, און צום סוף זיך פאַררעדט. אין אירע דאַקומענטן איז געשריבן, אַז איר מוטער האָט געהייסן מאַריאַ, אויף דער פּאַטאַגראַפיע איז אונטערגעשריבן סטאַשאַ.

— ווי האָט געהייסן אייער מאַמע?

— סטאַניסלאַוואַ מאַריאַ.

— צוויי נעמען?

— יאָ, דער דאָרפישער גמינע-שרויבער איז נישט געווען אַזוי

פּינקטלעך, האָט ער אין מיין מעטריקע איינגעשריבן נאָר איין נאָמען — מאַריאַ, אָבער געהייסן האָט זי סטאַניסלאַוואַ-מאַריאַ, גערופן האָט מען זי טאַקע ביים ערשטן נאָמען סטאַשאַ.

— אַהאָ.

די פרוי איז אַרויסגעגאַנגען.

— וואָס האָט זי געמיינט מיט דעם „אַהאָ“? האָט זי אָנגענומען

דעם תּירוץ? נישט באַדאַרפט אַזוי פיל רעדן, נישט באַדאַרפט דערמאַנען די מעטריקע, געקענט אָנשטעלן אַ נאַאיווע; כ'פאַרשטיי נישט, וואָס זי מיינט. אוי, ווי נעמט מען אַזוי פיל כּוּח?

זי ציט אַרויס די שפּילקע פון פּוס. — מעג מען שוין איינשלאָפן?

איז עס שוין געענדיקט? ניין, ס'איז זיכער נישט געענדיקט. ס'וועט נישט

העלפן דאָס מאַטערן זיך, ס'וועט גאָרנישט העלפן, נישט מעגלעך זיך אַרויסצודרייען פון אלע זייערע נעצן, זיי וועלן פריער נישט אויפהערן פייניקן, ביז איך וועל זיך פאַררעדן, אָט אַראָפּשלינגען די שפּילקעס און פטור.

די שליסערין קומט אַריין, צלמט זיך און טרייסט זי: זאָל די פּאַני נישט וויינען, זיי וועלן סוף כל סוף אַרויסלאָזן.

די שליסערין גלויבט מיר שוין, טראָץ מיינע יידישע אויגן, אויף אַ יידישע וואָלט זי קיין רחמנות נישט געהאַט, זיי וועלן אלע גלויבן. זיי מוזן גלויבן. אויסהאַלטן!

נאָר נישט פאַרנעסן, אַז אויף דער פּאַטאַגראַפיע איז די מאַמע. די אויספאַרשערין האָט געזאָגט דעם „אַהאַ" מיט אַ באַזונדערער אינטאַ-נאַציע. זי פּלאַנט עפעס. האַלטן זיך! אויסהאַלטן!

די פּאַטאַגראַפיע האָט זי געפונען אין דעם צימער, וווּ זי האָט זיך אַריינגעקליבן, איז איר באַלד אַיינגעפאַלן צו נעמען די פּאַטאַגראַפיע צו זיך אין בייטל אַריין ווי אַ בילד פון אַ קרובה. אַן אַריער מוז דאָך האָבן אַרישע קרובים. איר אויסזען איז נישט אַזוי איי איי; זאָל די פּאַ-טאַגראַפיע ווייזן, אַז אירע קרובים זעען בעסער אויס.

אַ וועכטערין קומט אַריין און זעצט זיך אַוועק נעבן אירע נאַרע. פער-לאַ וואַרט, די וועכטערין זאָל זי עפעס פרעגן, אָבער זי זיצט נעבן דער נאַרע און רעדט נישט אויס קיין וואַרט. וואָס זאָל דאָס באַטייטן? וואָס היט מען זי אין דער צעלע? זענען ווייניק די קראַטעס ביים פענצטערל און די שווערע אייזערנע טיר?

זי ליגט און טראַכט, פאַרוואָס מען היט זי אין צעלע און קאָן זיך צו גאָרנישט דערטראַכטן. זי ווערט מיד טראַכטנדיק, די אויגן קלעפן זיך ווידער, זי שליסט זיי. זאָל זיין, וואָס עס וויל, זי האָט שוין מער קיין כוח נישט.

ווי נאָר זי ווערט אַנדרימל, טוט די פרוי זי אַ טרייסל און וועקט זי איבער.

אַזוי, הייסט עס, אַז זי זיצט דאָ כּדי מיך נישט צו לאָזן שלאָפן.

זיי ווילן מיך אויסמאטערן, זיי ווילן מיך איינברעכן, כ'וועל זיך נישט
לאזן!

זי נעמט איבערחזון אין זכרון אלץ, וואָס זי האָט געזאָגט: די פון
דער פּאָטאָגראַפֿיע איז מיון מאַמע, זי הייסט סטאַניסלאָוואַ-מאַריאַ, מען
האַט זי גערופן סטאַשאַ, נישט פאַררעדן זיך!
די אויגן קלעפן זיך, זי פאַרלירט דעם געדאַנק אין אַ דרימל. נישט
פאַררעדן זיך, נישט פאַררעדן זיך! קומט עס אויף ווי נאָר מען גיט זי
אַ טרייסל. סטאַניסלאָוואַ-מאַריאַ... — סטאַשאַ.

באַלד, באַלד, ווי זעט זי אויס, די פון דער פּאָטאָגראַפֿיע? אָ, זי גע-
דענקט: אַ הויכע, אַ דאַרע, אַ רונדיק פנים...

אַבער וואָס פאַראַ אויגן האָט זי, העלע, צי טונקעלע? מסתמא הע-
לע, אַ דאַרפֿישע גויה, זיי האָבן אלע העלע אויגן. אָבער וואָס וועט זיין,
אַז מען וועט זי פרעגן וועגן די אויגן? די אויגן פון אַן אייגענער מאַמע
דאַרף מען געדענקען גענוי... די האָר געדענקט זי: העל-בלאָנדע, געקעמט
מיט אַ שרינט אין דער מיט. אַ הויכער האַלדן, אויפן האַלדן אַ קייטעלע
מיט אַ גרויסן צלם. אָ, זי געדענקט אלץ. נאָר די אויגן קאָן זי זיך נישט
דערמאָנען. אַז זי וועט אלץ אויסרעכענען, וועלן זיי אפשר נישט פרעגן
וועגן די אויגן...

יאָ, זי געדענקט אלץ: אַ הויכע, אַ דאַרע, אַ פנים, אַ צלם אויפן
— סטאַניסלאָוואַ מאַר —

די אויגן קלעפן זיך, זי פאַרלירט דעם געדאַנק אין אַ דרימל. „נישט
פאַררעדן זיך“, קומט עס אויף ווי נאָר מען גיט זי אַ טרייסל. אַ הויכע, אַ
צלם, נישט פאַרגעסן, נישט פאַר-גע — — —

**

ווי לאַנג דויערט עס שוין אזוי? זי ווייסט נישט, די וועכטערינס
האָבן זיך שוין עטלעכע מאָל געטוישט, דאַכט זיך אַז אין דעם קראַפֿט-
פענצטערל איז שוין געווען ליכטיק און ווידער טונקל געוואָרן, וויפיל
מאָל? זי ווייסט נישט.

זי וויל נישט שלאָפן, אָבער דער שלאָף שטייט איבער איר מיט אַ
ברייט־צעפענטן פיסק, שלונגט זי איין און שפייט אויס. נישט פאררעדן
זיך! נישט שלאָפן! א הויכער האַלדז, א שרינט, א צלם, סטאַנים —
מממ —

א שמיץ פון קאלט וואַסער אויפן פנים, וועקט זי איבער, קיין
טרייסלען העלפט שוין נישט, וועקט מען זי מיט קאלט וואַסער, ברו —
ווי קאלט, די נארע איז א טיך, זי שווימט, סטאַניסלאַוואַ, מאַריאַ... די
מאַמע, — נישט פאררעדן זיך!

מען פירט זי אַרײַן אין אַנדער צעלע, מען לייגט זי אויף אַ טור־
קענע נארע. שלאָפן? מען האָט דאָך זי נאָך גאַרנישט געפרעגט?
מען דעקט זי אַרום, מען פאַרלעשט דאָס ליכט. האָט מען זי שוין
אויסגעפרעגט, נאָר זי געדענקט נישט? האָט זי זיך פאַררעדט? מען וועט
זי מסתמא ווידער איבערוועקן אינמיטן שלאָף, נישט שלאָפן! ווו איז די
שפילקע?

די האַנט פּוּיעט צום קלייד זוכן אַ שפּילקע, סטאַניסלאַוואַ מאַריאַ
— די מאַמע סטאַ — מאַ —

וואָ? אַהא! מען האָט זי איבערגעוועקט, זי קען נאָך די אויגן נישט
אויפרייסן, דורך די געשלאָסענע לעפלעך שטעכט אַ ליכטיקייט, מען
פאַטשט זי. באַלד, באַלד פריער קאָנטראַלירן: סטאַניסלאַוואַ־מאַריאַ, די
פאַטאַגראַפיע, די מאַמע.
זי עפנט די אויגן, מען לייכט איר אין די אויגן אַרײַן, זי שליסט
זיי ווידער.

— ווי הייסט דײַן מאַמע?

— סטאַניסלאַוואַ מאַריאַ.

— ווי האָט זי אויסגעזען?

— ווי זי האָט אויסגעזען? א הויכע, א רונד פנים, בלאַנדע האָר
געקעמט מיט אַ שרינט אין דער מיט. אַ ברייטלעך מויל, אַ הויכן האַלדז,
אויפן האַלדז האָט זי שטענדיק געטראָגן אַ גרויסן צלם, נישט אַזאַ קלייד־

נעם מעדאליאָן ווי מען האָט ביי מיר צוגענומען, אַ גרויסן צלם ווי אויף דער פּאָטאָגראַפֿיע.

— ווי האָט זי געהייסן?

— כ'האָב דאָך געזאָגט, סטאַניסלאָוו-מאַריאַ, מען האָט זי גערופן סטאַשאַ, אוירינגען האָט זי געטראָגן אַראָפהענגענדיקע לאַנגע, די זעלבע, וואָס אויף דער פּאָטאָגראַפֿיע, אַ מתנה פון טאַטן...

פעלאַ האָט דערפֿילט איר נצחון. אַ פֿרייד האָט זי אַרומגענומען און פאַריאָגט פון איר דעם שלאָף, זי האָט דערפֿילט, אַז אירע אויגן שטראַלן מיט נצחון, האָט זי געשלאָסן די אויגן — דאָס טאָר מען נישט אַרויס-ווייזן. וואָס פאַר אַ קוגל איז, אַז אַ טאָכטער געדענקט איר מאַמען. זי נעמט זיך קלאַנגן:

— יעזוס מאַריאַ, וואָס האָט איר זיך אָנגעזעצט אויף מיר? שיסט מיך, אַז איר ווילט, נאָר מאַכט מיך נישט פאַר קיין ייִדישקע. כ'האָב שוין נישט קיין כוח צו אייערע פֿיניקונגען. זאָגט מיר צו, אַז איר וועט מיך לייגן אויפן קריסטלעכן צמענטאַרזש, וועל איך זאָגן אַלץ וואָס איר ווילט, וועל איך זאָגן, אַז איך בין אַ ייִדישע, אויב איר ווילט עס דווקאַ. ס'איז מיר שוין אַלץ איינס. נאָר אויפן קריסטלעכן בית-עולם וויל איך ליגן און אַ גלח זאָלט איר מיר שיקן, מיין טויטע מאַמע זאָל זיך נישט דאַרפן שעמען מיט מיר.

— וויינט נישט, באַרואיקט זי דער אויספאַרשער, מיר גלויבן אייך, נאָר יאָן האָט זיך איינגעשפאַרט, אַז איר האָט ייִדישע אויגן, איצט וועט ער שוין גאָרנישט קאָנען זאָגן, מען וועט אייך באַפֿרייען.

ער לעשט אויס דאָס ליכט און גייט אַרויס. פעלאַ גלויבט אים נישט מען וועט מיך ווידער וועקן, ווידער פרעגן, נאָר נישט פאַרנעסן: סטאַניס-לאָוו-מאַריאַ...

נאָך אין האַלב שלאָף ווי נאָר זי דערפֿילט, אַז מען וועקט זי, טויכט עס אויף: סטאַניסלאָוו-מאַריאַ, אַ הויכע, אַ צלם, ווי אויף דער פּאָטאָ-

גראפיע. זי עפנט די אויגן ס'איז נישט קיין אויספאָרשער, ס'איז די שליך סערין, מען רופט זי אין דער קאנצעלאַריע.

מען פארשרייבט עפעס אין אַ בוך, מען גיט איה צוריק אירע זאכן, אַ מונדירטער געשטאַפּאַרמאַן פירט זי פון דער געביידע אַרויס ביז צו דעם באַריער, וואָס טיילט אָפּ די אַליי שוכאַ, די געשטאַפּאַרעזידענץ פון דער איבעריקער שטאָט. אַ שלאבאַן הייבט זיך אויף, זי גייט אַרויס. צי גייט איר קיינער נישט נאָך? ערשט אויף דער אויאַדאָווסקע אַליי דרייט זי זיך אויס און קוקט זיך אום. קיינער גייט נישט אונטער איר. מאַמע! מאַמעשי, כ'בין פריי!

ששש... שטראַפּט זי זיך, אפילו טראַכטן טאָר מען נישט אַזוי, מען קען אַמאָל איבערוועקן אין מיטן שלאָף. יעזוס מאַריאַ, כ'בין פריי, — אָט אַזוי דאַרף מען טראַכטן יעזוס מאַריאַ, כ'בין פריי...

ווידער באַפּט זי זיך אויף מיט דעם געדאַנק: סטאַניסלאָוואַ מאַריאַ, באַלד דערפילט זי אַ פעריגע, אַ ווייך בעט און דערמאָנט זיך, אַז זי איז אין דער היים. זי צינדט אָן דאָס לעמפל אויפן נאַכטטיש. ס'איז דריי ביינאַכט. לאַנג געשלאָפּן: זי איז אַהיים געקומען מיטאַנצייט. אַך, זי שלאָפּט דאָך אין אַנטוועכץ. זי וועט זיך גוט אָפּוואַשן, אַנטון ריינע וועש און זיך צוריקלייגן. זי מוז זיך אויסרוען, זי זאָל מאַרגן קענען גיין צו דער אַרבעט, מען קאָן נאָך דאָרט צונעמען אַן אַנדערע אויף איר אָרט. אָן אַ שטעלע וועט מען זי פאַרשיקן קיין דייטשלאַנד אויף אַרבעט. זי טוט זיך אויס. דאָס העמד איז אויף עטלעכע שטעלן צוגעוואקסן צו די פאַרטרוקנטע ווונדן אויפן רוקן, זי גייט צו צום שפיגל, אַז זי וועט זעען די ווונדן אין שפיגל, וועט זי מיט מער אָפּגעהיטקייט קאָנען אָפּ-רייסן דאָס העמד.

זי באַטראַכט זיך אין שפיגל. דער נאַנצער רוקן איז באַדעקט מיט בלויע אַנגעלאָפּענע שטרייפן פון יאָנס שטעקן. דאָ און דאָרט איז די הויט איבערגעשניטן. וווּ זי האָט דאָס העמד אָפּגעריסן פון אַ ווונד, רינט בלוט. אַ שניט פון אַ שפיצרוט ציט זיך ביז אַרויף צום האַלדז ביז צו דעם זילבערנעם קייטעלע פון וועלכן עס הענגט אַראָפּ אויף איר ברוסט אַ מעדאַליאַן מיט אַ קליין רונד בילדל פון דער „הייליקער מוטער". זי

טראַגט אַ מעדאַליאָן, די מאַמע האָט נישט געטראָגן קיין מעדאַליאָן,
נאָר אַ גרויסן גאַלדענעם צלם.

— די מאַמע אַ צלם?

— יאָ, ווי אויף דער פּאָטאַגראַפֿיע.

— האָ איר מאַמע?

זי שליסט די אויגן, זי וויל זען איר מאַמען. זי זעט: אַ נידעריקע,
אַ דיקלעכע מיט קליינע פּוכנע הענט, זי טראַגט אַ שוואַרצן קלייד מיט
צוויי קעשענעס, מיט אַ קעלנערל ביים האַלדז. יאָ, און דער האַלדז? —
אַ הויכער האַלדז מיט אַ גרויסן צלם, ווי אויף דער פּאָטאַגראַפֿיע.

זי שאַקלט זיך אָפּ. זי וויל זען איר מאַמע, איר ריכטיקע מאַמע!

נאָך אַ מאָל; אַ נידעריקע, אַ דיקלעכע, קורצע ווייסע הענט. אויף
דער רעכטער האַנט אויפן ווייזפּינגער האָט זי געטראָגן אַ רינגל מיט אַ
גרויסן רובין — אַ ירושה פון דער באַבען, אויפן קלייד האָט זי אויך
טיילמאָל געטראָגן אַ ירושה־בראַש פון דער באַבען, נאָר דאָס פּנים?...
ניין, ניין! נישט קיין קורצע פאַרריסענע נאָז, נישט קיין העלע שלעכטע
אויגן. איצט געדענקט זי אפילו די אויגן אויף דער פּאָטאַגראַפֿיע. אָבער
זי וויל נישט זען די פון דער פּאָטאַגראַפֿיע. זי וויל זען דאָס ריכטיקע
פּנים פון איר ריכטיקער מאַמע.

זי ווישט אויס די אויגן און הייבט ווידער אָן פון אָנהויב: זי האָט
געהאַט קליינע פּיס, די מאַמע, זי האָט געטראָגן קליינע געשיקטע שיכ-
לעך אויף הויכע קלעצער. די ברוינע זאַמש־שיך, אָדער די שוואַרצע לאַ-
קירטע, געפּוצט מיט ווייס. די מאַמע האָט געטראָגן טונקעלע זאָקן, ווייל
זי האָט געהאַט דיקלעכע פּיס. זי האָט געטראָגן טונקעלע קליידער, ווייל
זי האָט געהאַט אַ דיקלעכע פיגור. אַ נידעריקע, אַ דיקלעכע, נישט אַ
הויכע, אַ דאָרע ווי אויף דער פּאָטאַגראַפֿיע. זי האָט געטראָגן טונקעלע
קליידער — נישט אַ העל געבלומטס ווי אויף דער פּאָטאַגראַפֿיע. אַ
שוואַרצן קלייד, אַ טונקל ברוין קלייד, פאַרקנעפּלט ביז אַרויף צום האַלדז.
און דער האַלדז? ניין, ניין! נישט אַ צלם אויפן האַלדז! נישט סטאַ-
ניסלאַוואַ מאַריאַ! זי וויל זען איר מאַמע, רחלע.

זי ליגט אויפן בעט און כלִיפּעט. דאָס געוויין גייט איבער אין קור-

צע אָפּגעהאַקטע שלוכצן, באַלד וועט זי זיך דערמאָנען: ווען זי האָט די מאַמע געזען דאָס לעצטע מאָל, האָט זי געטראָגן אַ גרויען מאַנטל. איר בערן מאַנטל אויף אַן אַסקל איז געווען אַריבערגעוואָרפן מיט אַ לאַנגן ליוונטענעם פּאַסיק אַ גרין מיליטעריש ברויט־זעקל. זי האָט געטראָגן ספּאַרט־שיך, אָ, זי געדענקט: הויכע ברוינע ספּאַרט־שיך, כאַטש עס איז געווען אַ גרויסע היץ. טאָמער שיקט מען אין אַ לאַגער אַרײַן, זאָלן זײַן אַ פּאָר פעסטע שיך. ברוינע שיך, אַ גרויער מאַנטל, אַ גרין ברויט־זעקל און דאָס פּנים? דאָס פּנים?!

באַלד וועט זי זיך דערמאָנען: ווי איז זי געווען געקעמט? נישט קיין שרינט אין דער מיט. איר מאַמע האָט זיך קײַנמאָל נישט געקעמט מיט קיין שרינט אין דער מיט, טאָ ווי איז זי געווען געקעמט? ווי איז זי געווען געקעמט דעמאָלט, ווען זי האָט זי געזען דאָס לעצטע מאָל? אַהאַ! דעם קאָפּ האָט זי געהאַט פּאַרוויקלט מיט אַ שאַליק ווי אַ טורבאַן, מען האָט די האָר נישט אַרויסגעזען, אַלזאָ? דער קאָפּ פּאַרוויקלט אין אַ שאַל און דאָס פּנים?

זי וועט זיך דערמאָנען ווי די מאַמע האָט אויסגעזען פּאַר דער מלחמה. זי פלעגט פאַרן אַרויסגיין פון שטוב נאָכאַמאָל צוגיין צום שפּיגל און באַטראַכטן זיך, ווי האָט זי אויסגעזען אין שפּיגל? — אַ שוואַרצער קאַראַקולענער מאַנטל, אַ קליין קאָזאַקיש היטעלע און דאָס פּנים? דאָס פּנים?!

וואַרט נאָר, וואַרט נאָר. ווען זי איז קליין געווען, ווען זי האָט זיך געלייגט שלאָפן, פלעגט די מאַמע צוקומען צום בעט זי גוט אַרומדעקן, אַראָפּבייגן זיך צו איר און געבן אַ קוש אין שטערן. ווי האָט זי דעמאָלט אויסגעזען? ניין, ניין! ס'האָבן נישט געבאָמבלט פון אירע אויערן די לאַנגע אַראָפּהענגנדיקע אוירינגען פון דער פּאָטאַגראַפיע, איר מאַמע וואָלט אַזעלכעס קיינמאָל נישט אָנגעטון. ווי האָט אויסגעזען איר מאַמע רחל גרינבוים, איר ריכטיקע מאַמע?

זי שפּרינגט אַראָפּ פון בעט, שלעפט אַרויס די פּאָטאַגראַפיע פון בײַטל. צערייסט זי אויף פּיצלעך, זי רײַסט אַראָפּ דעם מעדאַליאָן פון

האלדן און ווארפט אים אוועק: מאמעלוי, טייערע מאמע, קום צוריק צו מיר אָדער נעם מיך צו צו זיך!

**
*

פעלאַ ליגט אויפן בעט, צוזאמענגעקנוילט ווי אַ געשלאָגענער הונט. פאַרגראָבן אין דעם בעטגעוואַנט, — גיסט זיך איר בלייכער גוף צונויף מיט דער ווייסער לייונט פון דער פּערינע. עס טיילן זיך אויס נאָר די ברוין-בלויע שמרייפן אויף איר צעקאַטעוועט לייב. דאָס קלינגען פון זייער גער רייסט זי אַרויס פון דער פאַרגליווערונג. ס'איז שוין אַכט. זי מוז גיין אין ביוראָ. זי קריכט אַראָפּ פון בעט און נעמט זיך אָנטון. זי זוכט אויף דעם אוועקגעשליידערטן מעדאַליאָן און טוט אים ווידער אָן אויפן האַלדז. ווען זי גייט שוין אַראָפּ פון די טרעפּ דערמאָנט זי זיך, אַז זי האָט נישט ביי זיך די „קענקאַרטע“ (דייטשישע אידענטיטעטס-קאַרטע), זי גייט צוריק אַרויף אין שטוב, זוכט אויף די קאַרטע. איידער זי לייגט זי אַרויז אין בייטל, כאַפט זי אַ בליק אויף דעם פּאָדערבלעטל און חזרט איין דעם נאָמען: פעליציאַ בושאַזאָווסקאַ, דער טאַטע האָט גע- הייסן ווויטשעך, די מאַמע מאַריאַ, סטאַניסלאָוואַ מאַריאַ...

יורטק

דאָס דאָרף איז געלעגן אויף אַ בערגל קעננאיבער דעם וואַלד. יורעק האָט זיך אָפגעשטעלט ביים ראַנד פון וואַלד, אַריבערגעקוקט צום דאָרף פון הינטער אַ בוים, געוואַנדערט מיט די בליקן פון כאַטע צו כאַטע: אין וועלכער אַרײַנגיין? פונגווייטנס האָט ער געקאָנט אונטערשיידן בלוין די דעכער. דעכער געדעקט מיט שטרוי, מיט פּאַפּע, מיט בלעך. דעכער פּלאַכע, דעכער קווער־שפיציקע. אָבער וואָס טוט זיך אונטער די דעכער? ווינען דאָרט גוטע מענטשן, אָדער — — — ?

עט, אַלע זענען זיי גלייך. דער עיקר: צי איז דאָרט פּאַראַן אַזאָ ווינקל — אַ בוידעם, אָדער אַ קעלער ווהין קיינער זאָל נישט צוקר מען, נאָר ער אַליין...

יורעק האָט זיך אָפגעשטעלט ביי אַ טויער. פון טיפן גראַז אין הויף איז אויפגעשפרונגען אַ הונט, ציגעפּאַלן צום פּלויט און זיך ווילד צע־בילט. יורעק איז געבליבן שטיין אינדרויסן. אין אַ פענצטער טיף אין הויף האָט זיך באַוויזן דער קאַפּ פון אַ פּויערטע.

— דו — צו וועמען? — האָט זי אַרויסגעשריגן צו יורעקן. — שטיי־לער, רעקס, קום אַהער דאָ, — האָט זי צוגערופן דעם הונט. — צו אייך, — האָט יורעק געענטפּערט, און געוואַרט דער הונט זאָל אַוועק.

דער הונט איז געבליבן שטיין ביים טויער, שטייט אונטערגעוואַך־טשעט, פון צייט צו צייט אַרויס מיט אַן אָפגעריסענעם הויכן ביל. אַ דאָרף־שניץ האַט נישט קיין מורא פאַר אַ הונט, איז יורעקן אייני־געפּאַלן. ער טאָר נישט ווייזן, אז ער האָט מורא... ער איז אַרײַן אין הויף מיט אַ געמאַכטער דרייסטקייט. דער הונט איז האַווקענדיק אים נאָכגעגאַנגען ביז צו דער כאַטע.

— וואָס ווילסטו? — האָט די פּויערטע געפּרעגט.

— אַרבעטן.

— אַזאָ דאַצער שלעפּט זיך שוין אַרום. גיי צו דער מאַמען.

— די שוואַבן (דײַטשן) זײ פאַרשלאַפּט קײן פּרײסן אױף אַרבעט.
דער טאַטע אין געפאַנגשאַפּט.

— נײ צו אַ זײדן, צו אַ פעטער, צו אײגענע.

— מיר האָבן דאָ גאַרנישט, קײנעם נישט, מיר זענען פּון פּוילזנער
קאַנט. פאַרטריבענע.

יורעקן האָבן זיך געשטעלט טרערן אין די אױגן. אַ דאָרפּס־שניץ
וױנט נישט, האָט ער זיך געמוסרט אין געדאַנק. ס'האַט נישט יעהאַלפּן.
די טרערן האָבן זיך אים געקױקלט איבערן פנים.

— אומגליקלעכער, אומגליקלעכער. אז אַ שלאַס זאָל זײ טרעפּן, די
שוואַבעס! אַרויסגעטריבן אַלעמען פּון אונדזער גרויס־פּוילישער ערד. אז
אַ העלער דונער זאָל זײ דערשלאָגן! באַנדיטן, מערדער, ראַבושניקעס!
אז — דו ביסט זיכער הונגעריק, אָפעסן קענסטו סײַ־וױס־סײַ. יוזער!
יוזער!

יוזער, דער באַלעבאַס, איז אָנגעקומען פּון פעלד.

— ער וויל דאָ אַרבעטן, — האָט די באַלעבאַסטע אים איבערגעגעבן.
— ער — אַ פאַראַבעק? מען דאַרף דאָך אים נאָך די נאָז אָפּווישן.
— כ'על פּאַשן די קי, כ'על טון אַלץ.

— מנע, יוזער לאַכודרע עט ווערן אַ פּריץ מיט אַ פאַראַבעק! לײג
שוין אַוועק דײנע שמאַטעס, — האָט זײ אָנגעשריגן אױף יורעקן, —
זעסט נישט, אז די זופּ ווערט קאַלט?

שוין צוויי טעג נישט געהאַט גאַרנישט אין מױל, דאָך נישט געד
קאַנט שלײנגען דאָס עסן. וועט זיך עס אײנגעבן? אפשר דערצײלן דעם
אמת? די באַלעבאַסטע ווײזט אױס צו זײן אַזאַ גוטע...

אז זײ וועט זיך דערוויסן, וועט זײ זײן שלעכט, ווי אַלע אַנדערע...
וואָס אָבער וועט זײן מיטן הונט?

יורעק וואַלט יענע נאַכט זיכער בכוח געווען צו דערשטיקן, אָדער
אָפּצושמען דעם הונט. ער האָט געדאַרפּט שטיץ, נישט איבערצוועקן די
באַלעבאַטיים, זיך אַרויסשלייבן פּון הױף, און נאָך שטילער — זאַלבע
צווייט... זיך אַרײַנשלייבן צוריק. דער הונט האָט אים צערײסן די הױזן,
צעביסן אַ פּוס. די באַלעבאַסטע האָט זיך איבערגעוועקט, אַלץ אין שיעור

נישט „פארשיט“ געוואָרן... „דער בויך טוט מיר וויי, און דער הונט קען מיר נישט“, האָט יורעק אַרײַנגעשריגן צו דער באַלעבאַסטע. 'מאָך אונטער זיך און לאָז מענטשן שלאָפן“, האָט די באַלעבאַסטע אַרױסגעשריגן. „שטילער, רעקס, מײוול אײנער!“ רעקס האָט זיך אײַנגעשטילט. עס האָט זיך גלייך ווידער געהערט דאָס הויכע שנאָרכן פון די באַלעבאַסטײם.

דער הונט האָט זיך גאָר גיך צוגעוויינט צו יורעקן. ער האָט זיך אַלעמאָל אױסגעצויגן ביים ײַנגלס פּײַם. יורעק האָט אים נישט אַזעק געקאַפּעט, ווי די באַלעבאַסטײם האָבן עס געטון, ער האָט צערטלעך גע- גלעט דעם הונט איבערן רוקן. רעקס האָט געוואָרטשעט פון הנאה, גע- לעקט מיט ליבשאַפט יורעקס הענט, געטוליעט זיך צו זײנע פּײַם. רעקס איז יורעקן נאָכגעלאָפּן אומעטום, ווהין ער איז געגאַנגען, האָט אים גע- האָלפּן אונטערטרייבן די קו צו דער לאַנקע, פאַרלאָפּן דער בהמה דעם וועג, ווען זי האָט געוואָלט אָפּגיין צום תּבואה־פעלד. יורעק פלעגט אָבער דעם הונט גלייך צוריקיאָגן אַהײם. אַז דער הונט האָט זיך צע- בילט, האָט יורעק געווסט, אַז אַ פּרעמדער איז אַרײַנגעקומען אין הויף. האָט ער שוין דעמאָלט געפונען עפּעס אַ תּירוץ צוריקצוגיין צום שטאַל, אָדער שײער און זײן אױפן אָרט...

אײנמאָל האָט יורעק מײטגענומען רעקסן אױפן בוידעם אַרױף. דער הונט האָט צעשפּרייט זײנע נאָזלעכער, אומרואיק געשנאָרכט פונעם באַרג היי האָט זיך אױפּגעהויבן אַ קאַפּ, דער הונט האָט זיך אָנגעשפּאַנט אַ שפּרונג צו טון אַהײן. יורעק האָט אים אָנגעכאַפט, אים אַ גלעט געטון אײבערן קאַרק, און שטיל מיט געבעט געזאָגט:
— זײ שטיל, רעקס.

דער הונט האָט אַ קוק געטון אױף די שוואַרצע אײגן, וואָס האָבן אַרױסגעקוקט פונעם היי, אױף יורעקן, וואָס האָבן זיך צו זײ אַראָפּגע- בוּיגן, און רואיק זיך אַזעקגעלייגט בײַ יורעקס פּײַם. רעקס האָט דערפּילט, אַז דאָס וואָס ליגט אין היי איז יורעקן נאָענט. ווען פון היי איז אַרױסגעקראָכן אַ מײדעלע, האָט דער הונט מיט גע-

טריישאפט און צערטלעכקייט געלעקט אירע הענט, גלייך ווי ער וואָלט
וועלן זאָגן: איך פארשטיי, איך פארשטיי אלץ...
און עפעס האָט ער, ווייזט אויס, טאָקע פארשטאָנען: ווען די קינד
דער פון אַ שכן האָבן זיך איינמאַל געיאָגט נאָך שוואַלכן און געוואָלט
אַרויף אויפן בוידעם, כדי צו דערלאָנגען צו דער נעסט אונטערן דאָך,
איז רעקס מיט איין שפרונג געווען ביים לייטער, געשטשירעט די ציין
צו יעדערן וואָס האָט געפרוּווט צוגיין אַהין.

**

— קאַנסט זיך אוועקזעצן אָט דאָ ביי דער קיך עסן דיין נאַכטעסן
— זאָגט די יוזעפּאווע צו יורעקן, ווען זי זעט ווי ער נעמט זיין טעפּל
זופ און קלויבט זיך אַרויסגיין. — אין שטאַל איז דאָך אַ ביטערע קעלט.
— ניין, באַלעבאַסטע, ס'איז מיר נישט קאַלט, און פאַרן עסן וויל
איך נאָך אָנשניידן שעטשקע (געהאַקט שטרוי) פאַר די בהמות.
— טאָ לאָז דאָס עסן אויף דער קיך, וועט עס נישט קאַלט ווערן.
— מען דאַרף נישט, באַלעבאַסטע, כ'וועל זיך דרייען אַריין און
אַרויס, כ'על אָנטראָגן שניי אויפן דיל. איר האָט דאָך שוין אויסגע-
שייערט אויף זונטיק.
— לאָז געמאַך, מאַטקע, — מישט זיך אַריין דער באַלעבאַם, —
זעסט דאָך, אז ער קאָן נישט עסן, אויב דאָס מיסט פון שטאַל שטינקט
אים נישט צו.
יורעק נעמט אַרויסגיין.
— דו, פאַרגעס נאָר נישט אונטערצובעטן די קו, זי שטייט שוין
ביז איבער די קני אין מיסט.
— כ'וועל אונטערבעטן, באַלעבאַם.
מיט גיכע טריט שפּרייזט יורעק איבערן הויף, לויפט אַריין אין
שטאַל אַריין.
— נאָדאָ, אַשווע, — טרייבט ער דעם חזיר, וואָס איז צוגע-
שפרונגען, ווי נאָר ער האָט דערפילט דעם ריה פון זופ.
— חנהלע, — רופט ער מיט אַ שעפּטש.

אין דער טונקלקייט זעט מען נאָר אַ פּאָר אויגן, וואָס גלאַנצן אַרויס פונעם היי.
— נעם, חנהלע, עס, איך מוז אַראָפּגיין אָנשניידן שעמשקע.

**

אַ מידער שלעפט זיך יורעק ווידער אַרויף אויפן בוידעם און זעצט זיך אַוועק אויפן היי.

— נו, ווי האָט דיר געשמעקט? גיב מיר די רעשט.
יורעק נעמט דאָס טעפל צום מויל.
— ס'איז דאָך פול, פאַרוואָס האָסטו נישט געגעסן?
— כ'קאָן נישט, יאָסל, דער קאַפּ טוט מיר וויי.
— וואָס איז דיר, חנהלע? די אויגן פינקלען ביי דיר אַזוי...
— כ'ווייס נישט, דער קאַפּ טוט מיר וויי...
יאָסל בייגט זיך צו צו חנהלען, איר שטערן גליט, און די הענט זע-
נען ווי אייז.

— חנהלע, וואָס איז דיר? ביסט קראַנק? וואָס טוט דיר וויי?
— נאָר דער קאַפּ. אינדערפרי האָבן מיר די פּלייצעס געשטאַכן,
איצט נאָר דער קאַפּ. ס'איז מיר קאַלט, יאָסל, אַזוי קאַלט...
— חנהלע, וואָס איז דיר? וואָס זאָל איך דיר געבן? די זופ איז
שוין קאַלט.

— אַ טרונק, ס'איז מיר טרוקן אין מויל.
— אביסל טיי וואָלסטו באַדאַרפט.
— יאָ, אביסל טיי.
— ווו נעמט מען טיי? אין קיך קאָן איך איצט נישט אַריינגיין,
זיי קאָנען זיך נאָך עפעס אָנשטויסן...
— זאָג זיי, יאָסל.

— דערציילן וועגן דיר? געווען באַדאַרפט עס גלייך טון. באַדאַרפט
זיי זאָגן, אַז כ'בין אַ יוד, אַז כ'בין מיט אַ שוועסטער, וואָלטן זיי נישט
אַריינגעלאָזט? — איז נישט. וואָלטן זיי געווען געמסרט? — וואָלטן
זיי! אַזוי איז עס סיידווי קיין לעבן נישט. וויינסט? אוי, בין איך אַ

נאָר... וואָס דערצייל איך דיר דאָס. וויין נישט, חנהלע, וועסט זען,
ס'עט גוט זיין. ווייסט דאָך, אז איך גיב מיר שטענדיק אַן עצה.

**

— וואָס איז געשען? — פרעגט די באַלעבאָסטע יורעקן, ווען ער
קומט צוריק אין קיך אַרײַן.

— כ'האָב געשניטן שעטשקע, איז די זופ קאַלט געוואָרן.

— ס'איז נאָך דאָ פייער, קאַנסט אַנוואַרעמען, — זאָגט די באַ-
לעבאָסטע.

— ער וועט עס שוין דערוואַרעמען אין בוּיך, — חכמהט זיך דער
באַלעבאָס.

— כ'האָב עס שוין טאַקע אויפגעגעסן, נאָר ס'איז מיר קאַלט גע-
וואָרן, אפשר איז דאָ אַ וואַרעמער שלוק?

— זע נאָר הוי „אידל“ דאָס איז, — וואַרפט צו דער באַלעבאָס.

— כ'בין עפעס נישט מיט אַלעמען.

— ס'איז נאָך דאָ קאווע אין טאַפּ, שמעל אַרויף אַנצוואַרעמען.

די קאווע קאַכט. יורעק גיסט עס איבער אין אַ טרינק־טעפל און
קלויבט זיך אַרויסצוגיין.

— קאַנסט זיך לייגן נעבן דער קיך, אז ס'איז דיר קאַלט.

— ניין, ס'וועט יאַקאַש גוט זיין.

מיט דער פּאַלע פּאַרדעקט די קאווע, זי זאָל נישט אויסקילן, איילט
יורעק צוריק צום בוידעם.

**

אַ ווינטל איז ווי אַן אויסשפּירער אַנגעקומען, אַ רים געטון די
שינדלען אויפן דאָך, אַ וויג געטון דעם פּלויט, געפרוּווט ווי פעסט ער
האַלט זיך אויף די ווינקל־קלעצער, און זיך אַפּגעטראָגן צוריק. דער פּלויט
דרימלט ווייטער, אַנגעלענט אויף די צעפּוילטע קלעצער, די ביימער וויגן
שטיל מיט די קעפּ — פּרום־באַדעקטע מיט ווייסע שניי־קאַפלען, נאָר

די קו אין שטאל דריגעט מיט די פיס און שטויסט מיט די הערנער אין דער שטאל־טיר.

ווי הינט פון דער קייט, רייסן זיך פלוצים אָפּ אַ כאַפּטע ווינטן, קומען אָן צופליען מיט אַ ווילדן געוואָי. דער פלוזט טוט אַ קרעכץ, און ווערט איבערגעקערט. אַ פענצטער ווערט אַרויסגעריסן, אַוועקגעטראָס־קעט מיט אַ געבראָזג פון צעבראַכן גלאָז, אַ לאָדן פּראַלט אויף און שלאָגט זיך האַסטיק אָן דער וואַנט. אַ דאָך פּליט אַראָפּ, אַנטבלויזט דעם בוי־דעם. שטיקער וועש טראָגן זיך ווי רוחות, ווירבלען אין דער לופט אינד־איינעם מיט פּאַרפּוילטע דאָך־שינדלען, ווייסן שניי־פּוך און שוואַרצע אָפּגעפּליקטע צווייגן.

דער חזיר שפּרינגט אַריבער דעם צוים, וואָס טיילט אים אָפּ פון דער קרשטאַל, און טוליעט זיך צו דער קו. די קו דעקט צו מיטן בויך דאָס קאַלב און בעטשעט אומבאַהאַלפּן: ממורו!

יורעק ציט פון זיך אַראָפּ די קורטקע און דעקט צו חנהלען. זי פיר־בערט פון קעלט, דער קאַפּ גלייט, די אויגן גליען, אָבער אירע הענט און פיס זענען ווי אייז. עס קלאַפּט איר אַ צאָן אָן אַ צאָן, עס וואַרפט מיט איר אינגאַנצן פון קעלט, גלייך ווי דער ווינט וואָלט געווילדעוועט אין איר לייב.

— כ'וויל אַהיים — בעט זיך חנהלע, — כ'וויל צו דער מאַמעשי.
— ווי נאָר וועסט געזונט ווערן, — פאַרזיכערט איר יורעק.
ער ווייסט, אַז די היים איז שוין נישטאָ, אָבער חנהלע איז צו קליין, צו שוואַך, ער זאָל איר דאָס קענען אויסזאָגן.

— שטעל דיר פאַר, חנהלע, די מאַמעשי באַוויינט אונדז שוין אַוודאי ווי טויטע, און דאָ וועלן מיר פּלוצלינג אַהיימקומען. מיר וועלן שטיל אָנקלאַפּן אין דער טיר. די מאַמע וועט פּרעגן: ווער איז? ...

— כ'וויל אַהיים. כ'וויל צו דער מאַמעשי, — וויינט חנהלע ווייטער.
— דאָס זאָג איך דאָך, — פּרווט יורעק ווידער זי פאַררעדן, — ווי נאָר וועסט געזונט ווערן, גייען מיר גלייך. אין דער היים וועסטו זיך לייגן אין בעט אַריין, געדענקסט די פּוכענע דעק אין דער מאַמעשים בעט? וועסט זיך צודעקן מיט דער דעק... דער אויוון וועט זיין אָנגע־

הייצט, די מאמעשי וועט זיצן ביים בעט און דורך גוט ארומדעקן...

— כ'וויל צו דער מאמעשי, כ'וויל שוין צו דער מאמעשי!

דער ווינט רייסט אראָפּ עטלעכע שינדלען פונעם דאך, צעטראָגט דאָס היי. די קעלט עסט זיך איין אין די ביינער. יורעק פארבייסט די ליפן, די ציין זאָלן נישט קלאַפּן און איבערשרעקן חנהלען.

— דאָס ערשטע, וואָס די מאמעשי וועט טון, איז דורך אויסוואַשן. אַראָפּוואַרפן די פאַרלוויזטע שמאַטעס, גוט דורך אויסבאָדן, אויסקעמען. וועסט האָבן ריינע האָר, אָנטון ריינע וועש, ליגן אין אַ ריין, ווייס בעט. פון געוויינשאַפט וועסטו זיך נאָך קראַצן, אָבער באַלד וועסטו זיך כאַפּן, אַז עס בייסט דורך שוין נישט...

יורעק פרוווט לאַכן. דאָס געלעכטער ווערט פאַרשלעפט דורכן ווינט, קומט צוריק פון אַנדערן עק בוידעם, ווי עמיץ וואָלט דאָרטן טרוקן און בייז געלאַכט. ער דערשרעקט זיך פאַר זיין אייגן געלעכטער, בלייבט זיצן מיט אַן אָפּן מויל. די קעלט פיבערט דורך זיין מויל: אוהוהו...

— יאָסל, כ'האָב מורא.

יאָסל טוליעט זי צו זיך.

— יאָסל, ביסט נאָקעט, אלץ מיר אַוועקגעגעבן.

— מיר איז נישט קאַלט, חנהלע, כ'ציטער, ווייל איך דערמאַן זיך

ווי ס'וועט זיין, אַז מיר וועלן קומען אַהיים.

— כ'וויל שוין אַהיים, יאָסל, כ'וויל שוין...

יורעק גייט אַראָפּ פונעם בוידעם. ער וויל זיך פאַרטרויען די באַד לעבאַטים. ווי נאָר ער באַווייזט זיך, נעמט זיך צו אים דער באַלעבאַס: — וואָס פאַראַ מענטש ביסטו. קלאָגסט זיך ביסט קראַנק, ס'איז דיר קאַלט, שלעפּסט אַרויף אויפן בוידעם אלע שמאַטעס זיך צוצודעקן, און דאָ קומסטו נאָר אַראָפּ אַ האַלב־נאַקעטער. דו ביסט אַ פּוילאַק, יר רעק, ס'גלוקסט זיך דיר נישט אַרבעטן — דאָס איז עס. גיי האַק אָן אַביסל האַלץ און ליג נישט ווי אַ באַשיסענע קאַץ ביים אווון.

— ווארף ארויף אויף זיך די קורטקע, — פארהאלט אים דער באַ-
 לעבאָס, ווען ער נעמט אַרויסגיין.
 — כ'האָב זי אויפן בוידעם.
 — טאָ ברענג זי אַראָפּ.
 — ס'איז מיר נישט קאַלט.
 — ציטערט ווי אַ נאַסער הונט און זאָגט ס'איז אים נישט קאַלט. אז
 כאַפט דיך דער טייוול. האַק אָן האַלץ און הייז איינע דעם אויוון.
 ווען יורעק גייט אַרויס, הערט ער ווי דער באַלעבאָס וואָרטשעט:
 פּויל געוואָרן דער ממזר, מען דאַרף אים צעטרייבן אויף אַלע זיבן ווינטן.
 די פיס אונטער אים ווערן ווי געליימט: מער פעלט אים נישט, נאָר מען
 זאָל אים איצט אַרויסטרייבן; וווּ וועט ער זיך אַהינטון מיט דער קראַנ-
 קער הנהלען?
 יורעק הייצט דעם אויוון. דאָס האַלץ איז פּייכט, וויל נישט ברע-
 נען. וואָס שטאַרקער ער בלאָזט אין פייער, אַלץ מער טייעט אויף די
 פאַרפרוירענע פּייכטקייט פונעם האַלץ. דאָס פייער צאַנקט און לעשט זיך.
 עס קומט אַריין דער הויכער אַנטעק.
 — וואָס ביסטו אזוי צעיאַכמערט? — פרעגט דער באַלעבאָס.
 — געפאַקט אַ זשידעק.
 — האַ?
 — כ'גיי מיר אזוי אין גאַס, זע איך אַ שלעפּער. אַ געשוואָלן פנים,
 וואַסער-בלאָזן אונטער די אויגן, קוק איך, עפעס איז מיר די מאָרדע
 באַקאַנט; ווער, מיינסטו, איז עס געווען? מאַשעק, דער קאַמאַשן-שטע-
 פער.
 — אין דיין מאַמען אַריין! לעבסט נאָך? וועסט שוין ביי מיר כאַפּן
 אַ „קניידל“. שטעל דיר פאַר, יוזעף, אזא וואָרעם, זשיפעט קוים, און
 פרוווט נאָך אַנטלויפן. האַ, האַ, נישט ביי אַנטעקן. כ'האָב אים געגעבן
 איינס אין דער מאָרדע אַריין, האָט אים באַלד די רויטע יוכע באַגאַסן.
 געמיינט שוין פטור געוואָרן פון זיי, און דאָ קריכט אַלעמאָל אַן אַנדער
 מויו אַרויס פון לאַך.
 ביי יורעקן ציטערן הענט און פיס: אַט דערלאַנגען זיי אים מיט אַ

שטיק האַלץ איבערן קאָפּ, אז זיי נ יוכע זאָל זיך פון אים גיסן, ווי זי האָט זיך געגאָסן פונעם ייד. עפעס שפּאַנט זיך אין אים אָן אַ שפרונג צו טון, נאָר עס שווימען פאַר אים אויף חנהלעס גרויסע, טרויעריקע אויגן, פאַרבייסט ער די ליפּן, און וואַרפט ווייטער דאָס האַלץ אין אויוון אַרײַן. די קאַץ דרייט זיך צווישן זיינע פיס; — גיי צום טיױול, — יאָגט ער זי און גיט איר אַ קאָפּע מיטן פּוס.
די קאַץ לאָזט אַרויס אַ קוויטש. דער באַלעבאָס און אַנטעק מוסרן יורעקן:

— עך, דו באַנדיט איינער, וואָס קאָפּעסטו? אַ קאַץ איז אויך נאָמט באַשעפעניש. ווען מען וואָלט דיר אזאַ קאָפּע געטון אין בויך?
יורעקן פאַרשטיקט אין האַלדז. ער לויפט אַרויס אין שטאַל אַרײַן און צעכליפּעט זיך.

ווען דאָס כליפּען לאָזט אים נאָך, לויפט ער אַרויף צו חנהלען. זי גלייט שוין נישט ווי ביינאַכט, מן הסתם ווייניקער היץ, אָבער זי ליגט עפעס אַזוי שטיל און גלייבנילטיק, זי קוקט זיך אפילו נישט אום, ווען ער דערנענטערט זיך צו איר.

איצט טאָר ער גאָרנישט רעדן. ער וועט צוואַרטן ביז פאַרנאַכט. דער באַלעבאָס פּאַרט אַוועק ברענגען אַ קו, וועט ער זיך פאַרטרויען פאַר דער באַלעבאָסטע. זי וועט נישט אַרויסוואַרפן אַ קראַנק קינד, זי וועט העלפן.

**

דער באַלעבאָס דאַרף שוין אַוועקפאַרן ברענגען די קו. די באַלע- באַסטע לויפט פון שכן צו שכן אים זוכן. ער איז אַוועק אינדערפרי, עס איז שוין שפעטער נאָכמיטאָג, און ער איז נאָך נישטאָ צוריק. ער שטאַמט פאַרנאַכט ברענגט זי אים צו שלעפּן. דער באַלעבאָס איז שיכור, פאַלט אַוועק אַן איינגעקנוילטער אויף דער ערד און בלייבט אַזוי ליגן. עס איבלט אים, שרייט ער מיט באַנומענע קולות: — אוי, יעזו, אוי, יעיאַ, אוי...
— וואָס אויפקסט דו מיר, דו? — שרייט די באַלעבאָסטע. — גיי

קרעכצן דאָרטן וווּ דו האָט געוויפן. באַדאַרפט נאָך שלעפּן דעם ביק אַהער, ניכיי וואָלט ער געבליבן כאַליען אין רינשטאַק און פּוילן, אז אַ וויסמע כאַליערע זאָל אייך אלעמען טרעפּן!

— אוי, אוי, — קרעכצט דער באַלעבאָס.

— קופּיען מיינער, באַלעבאָס מיינער. געפּאָרן קויפּן אַ קו, האַנט־געלט געגעבן, און אז מען דאַרף איצט אויסקויפּן, איז נישטאָ ווער. אָנגעגאָסן זיך צו אַלדע רוחות. שטיי אויף און פּאָר נאָך דער קו, — שלעפּט זי דעם באַלעבאָס.

ער פּאַלט צוריק אויף דער ערד ווי אַ געקוילעטער.

— דאָס האַנט־געלט וועט פּאַרפּאַלן ווערן, אויב מען וועט היינט נישט אויסקויפּן די קו. — ברעכט די באַלעבאָסטע די הענט. — אַזעל־כע בלוטיק־אָפּגעשפּאַרטע גראַשנס.

— יורעק, יורעק! — צעשרייט זי זיך פּלוצלינג.

— אָט בין איך.

— טו אָן שנעלער די קורטקע, וועסט צופּאָרן ברענגען די קו. פינף אַזויגער גייט אָפּ דער לעצטער צוג.

— איך וועל זיך קיין עצה נישט געבן אזאַ לאַנגן וועג מיט אַ קו.

— וועסט שוין, וועסט שוין. אַ יונג פּון פּופּצן יאָר שעמט זיך נישט צו זאָגן: ער וועט זיך קיין עצה נישט געבן.

— און אז זי וועט זיך צעבריקען?

— וועסטו געהרגעט ווערן מיט איר אינאיינעם.

יורעק גנבעט אין קיך אַביסל וואַרעמס און שאַרט זיך דערמיט אַרויף אויפּן בוידעם. ער פּרוּווט אַריינגיסן עטלעכע לעפעלעך חנהלען אי מויל אַריין. זי שלינגט עס נישט אַרונטער.

— חנהלע, חנהלע! — זי האַלט אָפּן די אויגן און קוקט נישט אויף

אים. ער רירט אָן אָן איר שטערן, זי האָט ווידער גרויסע הייז: וואָס טוט מען, וואָס טוט מען?!

חנהלע מוז האָבן אַ דאָקטער, ער מוז זיין געבן איר, ער וועט דער־צוילן דער באַלעבאָסטע. ער דרייט זיך אין דער קיך פּון איין ווינקל צום צווייטן און ווייסט נישט ווי אַזוי אָנצוהייבן.

— וואָס דרייסטו זיך ווי אַ מיגער אין שטייג, וועסט פאַרשפעטיקן
דעם צוג. די קו מוז דאָ זיין איידער ס'ווערט טאָג, מער פעלט מיר נישט,
נאָר די דייטשן זאָלן זי צונעמען.

— כ'קען נישט! — פלאַצט יורעק ארויס מיט אַ געוויין, — כ'קען
נישט, באַלעבאָסטע.

— אָך, דו געמיינער פּוילאַק, כ'נעם אַ קלאָניצע און גיב דיר אַ—
בערן קאַפּ. צום פרעסן זענען זיי אַלע דאָ, און צו דער אַרבעט —
כאַטש צערייס זיך, און טו אַלץ אַליין. גיי, דו ממזר, ווייל...

— כ'האָב אַ שוועסטער — — —

— זאָל דער שלאַק טרעפן דיך מיט דיין שוועסטער אינאיינעם!
גייסט? ווייל דו ווערסט ביי מיר געהרגעט.

זי הענגט אָן יורעקן אויפן האַלדז אַ זעקעלע מיט געלט צוצוצאָלן
פאַר דער קו, גיט אים אַ שטיק ברויט, אַ שטריק צו פענטען די קו און
שטופט אים אַרויס פון דער כאַטע.

מיט געבראַכענע טריט גייט יורעק אוועק צו דער באַן.

**

— האָוו, האָוו, — וטרייבט יורעק אונטער די קו, וואָס גייט רואיק
פאַראַויס. — אבי דער פּויער האָט מיך אָנגעשראַקן, אז ס'איז אַ ווילדע
קו. זי גייט ווי אַ פּאָלגעוודיק פּערדל אין שפּאַן.

דעם שטעקן, וואָס ער האָט געהאַלטן גרייט צו שלאָגן די קו, פאַר-
רוקט ער טיף אונטערן אָרעם און שפּאַנט נאָך דער קו טריט נאָך טריט.

— האָרהאָוו, האָרהאָוו, — רופט ער, זיך היימלעכער צו מאַכן אין
דער חשכות און שטילקייט פון דער נאַכט.

ער גייט פאַרביי אַ דאַרף. אַלץ שלאַפט שוין. די טונקעלע כאַטעס
מיט די אויסגעלאָשענע פענצטער גיסן זיך צוזאַמען מיט דער טונקלעייט
פון דער נאַכט. די איינוווינער שלאָפן אין זאַטן שלאָף, איינגעדעקט אין
וואַרעמע פּערינעס. אַ קינד — דאָ, שלאַפט ביי דער זייט פון דער מאַ-
מען, אַ הונט אַפילו — דאָ, האָט זיין בודע, אַ קאַץ — אַ וואַרעמען
פּיעקעליק וווּ זיך אוועקצולייגן.

— האָן, האָן... — נעמט ער אונטערוואָגן די קו, זי זאָל גיין שנער לער. אַז ס'וועט ווייטער אזוי גיין, וועל איך אַרום צוויי זיין אינדער־היים. די באַלעבאָסטע וועט זיין גוט אויפגעלייגט, וואָס כ'האָב בשלום אַהיימגעבראַכט די קו, וועל איך איר אויסזאָגן, אַז כ'בין אַ ייד און דער־ציילן וועגן חנהלען. זי וועט זיך בייזערן, זי וועט אָבער נישט אַרויס־טרייבן אַ קראַנק קינד. חנהלע וועט האָבן אַ וואַרעמען שלוק און אפשר אויך אַ דאָקטער.

— האָן, האָן, — רופט ער פּריוילעך. אַלץ איז פון גאָט: דער באַלע־באָס האָט זיך געמוזט אָנשיכורן, כדי איך זאָל דאַרפן ברענגען די קו און שפּעטער קאָנען דערציילן דער באַלעבאָסטע וועגן חנהלען. און אפשר איז חנהלעס קרענק אויך פון גאָט. אַז ער וועט דערציילן דער באַלע־באָסטע, וועט חנהלע שוין נישט דאַרפן ליגן באַהאַלטן אין היי און דאָס האַרץ וועט איר שוין נישט אַרויספאַלן פאַר שרעק ביי יעדן טריט. ער וועט קאָנען פּריי איר אַרויפטראַגן עסן אויפן בוידעם. חנהלע וועט אַמאָל קאָנען אַראָפּגיין זיך אַרומוואַשן און נישט ווערן אויפגעגעסן פון די ווע־רעם. זי וועט ווייטער מוזן זיין באַהאַלטן אויפן בוידעם. מיט אַזאַ אויס־זען, מיט אַזעלכע אויגן...

איבער חנהלעס אויסזען האָט מען זיי דאָך אַרויסגעטריבן פון די קאָוואַלסקים, וווּ דער טאַטע האָט זיי געהאַט אַוועקגעפירט צו באַהאַלטן. — מיט אַזאַ אויסזען, — האָט געזאָגט די פּאָני קאָוואַלסקי, קאָן מען סיי ווי סיי נישט איבערלעבן, איז פאַרוואָס זאָל איך איינשטעלן מיין קאַפּ. וווּ ער האָט זיך געוויזן מיט חנהלען צוזאַמען, האָט מען זיי נישט אַריינגעלאָזט. דעמאָלט ווען אַלע קינדער, וואָס זענען אַרויס פון שולע, האָבן זיי נאָכגעיאָגט מיט שטיינער און געשריגן: „זשידי“, דעמאָלט איז זיי נאָר דורך אַ נס געלונגען צו אַנטלויפן. נאָך גוט, וואָס ס'איז אים איינגעפאַלן חנהלען צו באַהאַלטן. ער איז אליין אַריין צום פּויער זיך אַנ־ביטן צו אַרבעט, האָט מען אים טאַקע גלייך אויפגענומען, ער האָט אַ „גוטן“ אויסזען.

וואָס פּלעגט ער נישט אויסוויינען, ווען אַ חבר פּלעגט אים רופן „דזשאָבאַק“ (געשטופּלטער), אָדער „מצה“. מיט חנהלען האָט מען זיך

געצאצקעט און גערומט: — אזא שיין קינד, אזא יידישער חן. ע ד
האָט אַ רויט געשטופלט פנים, אַ רויטע נאָז, העלע האָר און העלע אויגן.
אַז ס'האָט עמיץ אויף אים אַ קוק געטון, האָט די מאמע, ווי זיך צו פאַר-
ענטפערן געזאָגט: — ער האָט אַ גוטן קאָפּ, דער בעסטער תּלמיד.

ווען עס האָט זיך אָנגעהויבן די „ווישעדלעניע“ (גירוש), האָבן אלע
גענומען צורעדן דעם טאטן, אַז מען זאָל אים אַרויסשיקן אויף דער אַר-
שער זייט: — מיט אזא טייער אויסזען, מיט אזא גאָלדן פנים... האָט
מען איצט געזאָגט. וועגן חנהלען האָט מען געזאָגט: — א „שרעקלעך
פנים“. איצט פאַרשטייט ער ערשט, אַז ס'איז טאקע שרעקלעך.

אויב די באַלעבאָסטע וועט איצט מסכים זיין, זיי זאָלן בלייבן, וועט
זי זיי שוין נישט אַרויסטרייבן ביזן סוף מלחמה. די באַלעבאָסטע איז אַ
גוטע. זי שרייט און שעלט, ווען זי איז אין כעס, קיין שלעכטס וועט זי
אָבער נישט טון.

און אפשר איז עס אַ ליגן, וואָס די פויערים זאָגן, אַז מען האָט אלע
יידן פון געטאָ אוועקגעפירט אויף אַ „געמוזע“*, אפשר לעבן דאָרט דער
טאטע, די מאמע, און ווען די מלחמה וועט זיך ענדיקן...

— סטאָי, מעטשא, נאָזאד! ווהיין איז ער פאַרקראַכן מיטן שאַסיי,
וואָס שניידט אַדורך דעם וואַלד? ער האָט דאָך באַדאַרפט אַראָפּגיין אויף
אַ זייטיקן דאָרפישן וועג נאָך פאַרן אָנהייב פונעם וואַלד. פאַרטראַכט זיך
דערווייל, פאַרגעסן ווי ער דאַרף גיין.

— סטאָי, נאָזאד! רופט ער. די קו גייט ווייטער. ער פאַרלויפט איר
דעם וועג, דערלאַנגט איר לייכט מיטן שמעקן איבער דער מאָרדע, בעט
זיך: מעטשא, מעטשא, נאָזאד!

עטלעכע קילאָמעטער ווייטער שטייט אַ דייטשער פּאָסטן. אויב זי
וועט גיין ביז אַהין, איז אלץ פאַרלוירן. ער כאַפט אָן די קו ביי אַ האָרן,
פרוּווט זי אויסטרייען. זי טוט אַ וואָרף מיטן קאָפּ, ער פליט אוועק ווי
אַ שפּענדל. פון דער נאָז רינט בלוט, אַ פּוס צעקלאַפט. ער שטייט אויף
און יאָגט אָן די קו, וואָס איז שוין אָפּגענאַנגען אַ שפּאַר שטיקל וועג.

* אַ רמז אַז מען האָט זיי געהרגעט און פון זייער הויט געמאַכט געמוזע-לעדער.

די קו איז געפענטעט, קאָן נישט שטעלן קיין גרויסע טריט, יאָגט
 ער זי לייבט איבער און פאַרלויפט איר דעם וועג. — נאַזאַד, נאַזאַד! —
 רופט ער און שלאָגט אין דער מאָרדע. די קו פרוווט אויסמיידן די קלעפּ,
 נייגט אָפּ אויף רעכטס, אויף לינקס. יורעק פאַרלויפט איר כסדר דעם
 וועג. מיטאַמאָל דרייט זי זיך אויס און בלייבט שטיין.

— האָו, האָו, מעטשאַ, טרייבט יורעק אונטער, די קו אָבער שטייט
 אויפן אָרט. מילא, פאַרפאַלן, מען מוז זי קאָזן זיך אביסל אָפרוען. ער
 ווארט אָפּ עטלעכע מינוט און נעמט זי ווידער טרייבן, די קו אָבער רירט
 זיך נישט.

— וועסט נישט גיין? וועל איך דיר ווייזן, אז וועסט יאָ גיין!
 ער שלאָגט מיטן גאַנצן כוח, די קו אָבער איז זוי צוגעוואקסן צום
 אָרט.

די שטריק, מיט וועלכע זי איז געפענטעט, האָט איר אוודאי אָנגע-
 ריבן די פיס, פאַלט אים איין, מע דאַרף אָפּבינדן די פענטע.

ער באווייזט קוים אָפּצובינדן די שטריק פון איין פוס, אז די קו טוט
 זיך א ריס, לאָזט זיך לויפן אין וואַלד אַרײַן. יורעק לויפט איר נאָך. —
 מעטשאַ, מעטשאַ! — רופט ער. — סטאָי, מעטשאַ! די קו לויפט אין
 ווילדן גאַלאָפּ. ער פאַלט איבער קוסטעס, צעבלומיקט זיך דאָס פנים, די
 הענט, שטעלט זיך אויף און לויפט ווייטער. די קו פאַרשווינדט פון אויגן.
 ער הערט נאָר אירע טריט אויף דער פאַרפרוירענער ערד, לויפט ער נאָכן
 אָפּהילך פון די טריט.

די קני ברעכן זיך אונטער אים. די פיס שלעפן זיך שלאבעריק. אָן
 כוח, ווי שטיקער האַלץ, דער אָמעם טוט אים מיטאַמאָל א שפאַר אין
 האַלדז אַרײַן און בלייבט דאָרט שטעקן, נישט אַהין — נישט אַהער. ער
 פאַלט אויפן שניי ווי אַן אונטערנגעהאַקטער קלאָץ.

א רגע בלייבט ער ליגן אויסגעשעפט, גלייכגילטיק צו אַלץ. דער
 קאַלטער שניי פרישט אים אָפּ. ער שטעלט זיך אויף, נעמט זיך אייני-
 האַרכן. פון גאַנץ ווייט דערטראָגט זיך נאָך א שוואַכער עכאָ פון דער
 קום טריט. ער קאָן שוין אָבער נישט דערקענען פון זועלכער זייט דאָס

י ה ו ר ה ע ל ב ע ר נ

קומט. ער נעמט פאמעלעך שלעפן די פארחלשטע פיס, א טונקעלע אנונג
גייט אויף אין אים: חנהלע איז פארלוירן.

— ארויסגנבענען חנהלען! — אָן דער קו טאָר ער זיך נישט ווייזן.
וועט ער זיך אריינשלייבן אין הויף, כל זמן ס'איז נאָך נאכט און ארויס-
גנבענען חנהלען.

— דער הונט וועט בילן איידער ער וועט אים דערקענען.
— ער וועט דעם הונט געבן א צייכן מיט א פיף. דער הונט קען
זיין פיף.

— דער באַלעבאָס קען אויך זיין פיף.
— נאָך אַ כּוּסֶה שְׂאָפֶט דער באַלעבאָס ווי געהרגעט. ער וועט זיך
שטיל אריינשלייבן אין הויף, אריין אין דער שטאַל, אַראָפּנעמען חנהלען
און אַנטלויפן מיט איר.

— אַנטלויפן? ווהיין? ווהיין?
עפעס מוז מען דאָך טון, לאָזט ער זיך גיין. אפשר וועט ער דאָך
אַנטרעפן אויף דער קו. זי וועט דאָך אַמאָל מיר ווערן, און זי וועט מוזן
זיך אַפּשטעלן.

דער פּראָסט דרינגט אַדורך די שטאַטעס מיט וועלכע ער האָט אַרומ-
געוויקלט די הענט און פיס. דינע פייער-שפּילקעס לויפן אים אין די
שפיץ-פינגער. די אויגן קלעבן זיך. זינט חנהלע איז קראַנק, איז ער
ווייניק געשלאָפן. זענען די אויגן-לעפלעך שווער, דער קאָפּ איז שווער און
שלעפט צו דער ערד. אוועקלייגן זיך כאַטש אויף איין מינוט. ווען נישט
די קוסטעס, וואָס האָבן שוין צעריסן די הויזן, רייסן איצט די הויט פון
זיינע פיס, וואָלט ער איינגעשלאָפן גייענדיק. צו גיין אָבער האָט ער שוין
נישט קיין כוח, וועט ער זיך אַ ווייליקע צוועצן.

כיף אין אים גייט אויף אַ וואָרנונג: וועסט זיך צוועצן, וועסטו
איינשלאָפן! אָבער נישטאָ קיין כוח זיך צוצוהערן צו דער וואָרענונג,
שלעפט ער זיך צו אַ פּיען און זעצט זיך אוועק.

די אויגן-לעפלעך קלעפן זיך. ס'גייט אויף אין אים אזא באַטעמטע
זיסקייט. נישט שלאָפן! נישט שלאָפן! וואָרנט ער זיך און פילט ווי דער
שלאָף נעמט אים אַרום. מאַמע! — רופט ער הילף, און רייסט אויף די

אויגן. א ליכטיקייט טוט אים א שלאָג אין פנים אַרײַן. די לבנה איז אַרויס פון אונטער אַ וואַלקן. מיט איר מיטן-הודשדיקער העלקייט האָט זי זיך דורכגעריסן דורך די צווייגן פון די סאַסנעס. — מאַמע! שרייט ער אויס: אויפן שניי זעען זיך פיס-טריט פון דער קו.

די גאַנצע שלעפּערדיקייט פאַרשווינדט. מיט נייע כוחות נעמט ער גיין נאָך די פיס-טריט.

די נאַכט האָט אויסגעלאָשן אירע ליכטער און דער טאָג האָט נאָך זיינע נישט אָנגעצונדן. די שפורן פון דער קום טריט פאַרשווינדן אין דער טונקלעקייט. ער בלייבט שטיין און האַרעכט זיך אײַן. צווישן דעם בײַר מער-נערויש אונטערשיידט ער דעם קלאַנג פון ברעכן צווייגן. זי מוז זיין נאָענט פון דאַנען. ער שפיצט אָן די אויערן און נעמט פאַמעלעך גיין. נאָר נישט פאַרלירן דעם שפור.

ער הערט שוין קלאַר דער קום כאַרבּלען. ער שלייכט זיך צו איר אויף די שפיץ-פינגער. די קו האָט מיטן שטריק זיך פאַרפלאַנטערט צווישן געדיכטע קוסטעס. ער נעמט אויפפלאַנטערן און לויז מאַכן דעם שטריק. די קו גיט זיך אַ רים פונעם פּלאַץ, און לאָזט זיך לויפן.

דער וואַלד דאָ איז געדיכט. דער קליינער יורעק באַוועגט זיך לייכ-טער ווי די גרויסע קו, איבעריאָגט ער זי און דערלאַנגט איר מיטן שטעקן צווישן די אויגן. די בהמה גיט זיך אַזש אַ זעץ אַראָפּ אויף די קני. מיט אַ ווילדן כעס שלאָגט ער איבערן קאַפּ, איבערן רוקן און וווּ נאָר ער טרעפט. די קו ציט זיך אויס אויפן שניי, ער שלאָגט ווייטער ביז ער שטייט אָפּ, דער שטעקן פאַלט אים אַרויס פון דער האַנט.

אַ ווײַל שטייט ער און ווייסט נישט, וואָס ס'טוט זיך מיט אים. באַלד קומט ער צו זיך און דערמאָגט זיך: ער מוז אײַלן אַהײם.

— ווסטאַן (שטיי אויף), רופט ער און טוט אַ קאַפּע דער קו אין בויד. זי שטעלט זיך אויף. נאָנאַ! (דעם פּוס), באַפעלט ער ווייטער און הייבט אונטער דער קום פּוס, וואָס דריקט אויפן שטריק. ער איז זי כער, אַז זי וועט אַ קאַפּע טון, די קו אָבער הייבט אונטער דעם פּוס און בלייבט רואיק שטיין, ווען ער בינדט דעם שטריק אַרום דעם צווייטן פּוס.

איצט וועט זי נישט וועלן גיין, טראכט ער און רופט: נאָאָ! די קו נעמט גיין.

אַבער וווּהין זי טרייבן, וווּ איז דער שאַסיי?
 ס'גרויט שוין אויף טאָג. מ'זעט שוין ווידער די פוס-טריט אויפן
 שניי. ער פאַרקערעוועט אויף צוריק: דער וועג, וואָס האָט געפירט אַהער,
 מוז אויך פירן צוריק צום שאַסיי.
 דער וואַלד איז דאָ פאַרוואקסן מיט קוסטעס. די פענטע פאַרטשע-
 פעט זיך כסדר. די קו קאָן נישט גיין. ער מוז אָפּגינגן דעם שטריק. די קו
 גייט ווייטער רואיק.

יורעק ווונדערט זיך ווי פאַלגעוודיק די קו איז געוואָרן: — ביסט
 דאָך גאָר אַ חכמת, מעטשאַ. איינמאָל דערפילט, אז איך בין שטאַרקער
 פון דיר, דערפילט אין מיר אַ האַר, געדענקסטו עס. טאָ זיי זשע אַ גוט
 קיעלע, און גיי אַביסל שנעלער. ער קלאַפט דער קו אויפן הינטן מיט אַ
 לייכט, צערטלדיק קלעפל: — גיי, מעטשאַ, גיי. די קו, ווי זי וואַלט פאַר-
 שטאַנען, וואָס ער וויל פון איר, נעמט טאַקע גיין שנעלער.
 ווען ער קומט אַרויס פונעם וואַלד, איז שוין העלער טאָג.

**
 *

אַז די באַלעבאַסטע האָט געזען, ס'טאָגט און די קו איז נאָך נישטאָ,
 האָט זי אַרויסגעיאָגט דעם באַלעבאַס זיך דערוויסן, וואָס ס'איז געשען.
 דערזען יורעקן, נעמט דער באַלעבאַס נאָך פון ווייטן זיך זידלען:
 — שוין אויסגעקליבן זיך. געפאַפן זיכער. אין מיטן טאָג פירסטו
 מיר די קו, זי זאָל „פאַרברענט“ ווערן (די דייטשן זאָלן זי צונעמען).
 וועסטו זיך שוין ביי מיר אויסריכטן, פויליאַק דו!
 צוגעקומען נענטער, דערזעט ער ערשט, אַז יורעק און די קו זענען
 צעבלויטיקט.

— וואָס האָסטו דאָ אָנגעאַרבעט, שטשעניאַק?
 — ס'א ווילדע קו, ערגער ווי אַ בייק, — פאַרענטפערט זיך יורעק.
 — ביסט אַ פויליאַק, אַ שלימוזל, אָט וואָס, טויגסט נישט אַ קאַז
 דעם עק צו פאַרבינגן.

— איינגעשפארט זיך און זיך נישט געוואָלט רירן פון אָרט, —
פאַרענטפערט זיך יורעק.

שוין אַ האַלב יאָר אין דאָרף און ווייסט נישט ווי אַ קו אָנצוטרייבן.
ניי צו דער מאַמען אונטערן פאַרטעך. ער רייסט אַרויס ביי יורעקן דעם
שטעקן פון האַנט און נעמט אַליין אָנטרייבן: האו, האָו!
אַ ווילע גייט די קו ווי פריער, באלד אָבער דרייט זי אויס דעם
קאָפּ, קומט זיך איין אין באַלעבאָס, און בלייבט שטיין.
— נאָאָ, מאַרש! טרייבט זי דער באַלעבאָס און באַלייגט זי מיט
שטעקנס, אָבער די קו גייט נישט.

דער באַלעבאָס שפייט און זידלט זיך: — פּשאַקרעוו, אַ זונה, אַוועק-
געשטעלט זיך און שטייט. ער נעמט ווידער שלאָגן און אונטערטרייבן:
נאָאָ, יאַזדאַ! די קו רירט זיך נישט פון אָרט.

דער באַלעבאָס דרייט מאַכאַרקע אין אַ ביבעלע, צו פאַררויבערן
אויף קוראַזש. גייט דערווייל יורעק צו, גיט מיט דער האַנט אַ לייכט
קלעפל דער קו איבערן הינטן און רופט: נאָאָ, מעטשקאַ! די קו נעמט
גלייך גיין.

ווען זיי זענען שוין נאָענט פון דער היים, טרייבט דער באַלעבאָס
אַוועק יורעקן, ער וויל זיך גרויסן פאַרן ווייב, אַז ער האָט געברענגט
די קו. די קו שטעלט זיך ווידער אָפּ און גייט נישט אַפריער, ביז יורעק
טרייבט זי נישט אונטער.

**

מיט אַ טעפל הייסע קאָווע איז יורעק אַרויף אויפן בוידעם. ער
גייט שטייל צו צו חנהלען. זי ליגט מיט פאַרמאכטע אויגן און זעט אויס
ווי אַמאָל, ווען ער פלעגט אויף די שפּיץ־פינגער אַרויס פון קינדער־שטוב
אין שול אַרײַן, און זי פלעגט נאָך שלאָפן.

— חנהלע, וועסט טרינקען אַביסל קאָווע.

זי רופט זיך נישט אָן.

— חנהלע, חנהלע, — נעמט ער זי טרייסלען, — חנהלע!

ער לאָזט זיך אַראָפּ אויף די קני, הייבט זי אונטער. דער גוף ליגט

א שטויפער, א קאלטער אין זיינע הענט, דער קאפ פאלט צוריק און הענגט מאכטלאז אראפ פון אירע אקסלען. פאמעלעך לייגט ער זי צוריק אוועק אויפן שטרוי, קוקט זיך איין אין איר. פלוצים שפרינגט ער אויף, פליט אראפ פון בוידעם און נעמט לויפן איבערן דאָרף ווי אין א פוריע מענטשן שפרינגען אָן אַ זייט, טרעטן אָפּ פון וועג, ווי פאר אַ צעבריקעט פערד. יורעק! יורעק! טראָגן זיך נאָך אים צעשראָקענע קולות. הינט לויפן אים נאָך מיט אַ בילעריי, ער לויפט פלינקער פון זיי, פליט פאַרביי דאָס דאָרף ווי אַ ווינט, טראָגט זיך ווייטער ווי אַ פּייל איבער פעלדער און, ווי אַ פּייל, פאַלט ער האַסטיק אַראָפּ. ער בלייבט ליגן מיט שוים אויפן מויל.

**

דער באַלעבאָס, די באַלעבאָסטע און שכנים האָבן „באָנאָסן“ די קו. מען האָט געטרונקען איין כוסה נאָך דער צווייטער. אין שטוב האָט קיין נער נישט באַמערקט ווי יורעק איז אַרויף אויפן בוידעם, קיינער האָט אויך נישט געזען ווי ער איז אַרויסגעלאָפן. נאָר דער הונט רעקס האָט זיך געפרייט מיט יורעקס צוריקומען, ער איז געשפּרונגען אַרום אים און נאָכגעלאָפן ביז צו דער שטאַל-טיר. דערזען יורעקן מיט אַזאַ ווילדקייט אַרויסלויפן, לויפט רעקס מיט דער זעלבער ווילדקייט נאָך אים. ווען יורעק פאַלט אוועק, ציט זיך רעקס אויס נעבן אים און דערוועגט זיך נישט אים אָנצורירן, דערוועגט זיך נישט אַ ביל צו טון. אַז ס'לויט אַריבער אַ לאַנגע וויילע, און יורעק ליגט אַלץ און גיט זיך נישט קיין ריר, שפּרינגט רעקס אויף, נעמט לויפן אַרום אים מיט בעטנדיקע אויגן און פאַרגייט זיך אין אַ יאָמערלעכן געוואָי. יורעק רופט זיך נישט אָפּ, רעקס דרייט זיך אויס מיט דער מאָרדע צום דאָרף און צעבילט זיך יאָמערלעך אויף אַ קול. לאַנג בילט ער אַזוי. פון דאָרף באַווייזט זיך קיינער נישט. נעמט ער ווידער באַלעקן יורעקן, כאַפט מיטן פּיסק פאַר די הויזן און שלעפט אים. מיט די הויזן שלעפט זיך מיט דער פּוס, אָבער יורעק ליגט ווייטער אָן באַווע-גונג. ווילד, ווי אין געווינדל, נעמט רעקס לויפן אַרום דעם יינגל. מיט אַמאָל שטעלט ער זיך אָפּ, און בייסט זיך איין אין יורעקס פּוס.

דער שארפער ווייטיק וועקט יורעקן אויף. ער כאפט אוועק דעם פוס.
רעקס לאָזט גלייך נאָך. ער שפּרינגט ווילד פון פרייד אַרום דעם יינגל.
יורעק הייבט אויף דעם קאָפּ, קוקט זיך אַרום און ווייסט נישט וווּ ער
איז. באַלד שווימט אויף פאַר אים הנהלעס אַראָפּגעהאַנגענער קאָפּ.

ווען יורעק קומט אַהיים! טרעפט ער אַלע טירן אויפגעפראַלט; אין
שטוב איז קיינער נישטאָ! נאָר די קאץ שטייט אויף דער קאָמאָד און
פראַוועט אַ סעודה איבער אַ טעפל פּומער. די שכנים האָבן דאָ געטרינקען
דעם גאַנצן טאָג, איצט איז מען אוועק צו די שכנים טרינקען.

יורעק טראַגט אַרויס אין וואַלד אַריין אַ האַק און אַ לאַפּעטע. גייט
צוריק אין שטאָל אַריין. אז די בהמות הערן עמיצן צוקומען צו דער טיר,
הייבן זיי אויף אַ רעש: געשיכורט אַ גאַנצן טאָג, האָבן די באַלעבאָטיים
פאַרגעסן צוצוגרייטן עסן פאַר די בהמות. דער חזיר שטויסט דעם באַריער,
וואָס טיילט אים אָפּ פון דער שטאָל. דאָס קאַלב גיט אַלעמאָל אַ צי די
ליידיקע אייטערס פון דער קו און מעקעט מיט געבעט. ווען יורעק גייט
אַריין אין שטאָל, הייבן אַלע אויף אַ געשריי: „מו! מואו!“ שרייען די
קי, שטרעקן די קעפּ צו יורעקן און קוקן אויף אים מיטן טרויער פון קור
אישע בליקן. יורעקן דאַכט זיך, אז זיי ווייסן פון זיין אומגליק און טרוי-
ערן צוזאַמען מיט אים.

ס'איז שוין פינצטער אויפן בוידעם. יורעק קאָן שוין נישט זען הנה-
לען. ער זעצט זיך אוועק לעבן שטויס היי, וווּ זי ליגט. אַן אייזיקער ווינט
בלאָזט דורכן צעבראַכענעם דאָך, די קעלט בייסט די פינגער פון די הענט
און פיס, אין קוימען יאָמערט דער ווינט און ווילד, ווי אַ ווינט, שטורעמט
אין קאָפּ אַ פראַגע:

„ פ א ר ו ו אָ ס ? ”

„גאַטס ווילן“, דערמאָנט ער זיך דעם טאַטנס ענטפער, ווען די מאַ-
מע האָט געפרעגט „פאַרוואָס“. „גאַט האָט אזוי געוואָלט“.

— פאַרוואָס האָט גאַט אזוי געוואָלט? ער, יורעק, האָט דאָך זי באַ-
האַלטן, ער איז איבער דעם אויסגעשטאַנען אַלע צרות פונעם באַלעבאָס

און דער באלעבאָסטע, ער, יורעק, האָט דאָך איר אוועקגעגעבן זיין עסן; וואָס האָט נאָט דאָ געהאַט זיך אַרײַנצומישן? פאַרוואָס?! יורעקס האַנט פאַלט אַרויף אויף אַ טעפּל, דאָס טעפּל מיט קאווע, וואָס ער האָט אַרויפגעברענגט פאַר הנהלען. ער טוט אַ שלײדער דאָס טעפּל און זוכט נאָך עפעס צו צעברעכן. אַלץ צעברעכן! אונטערצינדן און זאָל אַלץ פאַרברענט ווערן, אַלץ! דער כעס צעוואַקסט זיך ווי אַ שרפּה, פּלאַמט אויף מיט אַזאַ רוגז, אַז דער אָטעם בלייבט אים שטעקן אין האַלדז...

שפעט ביינאַכט ברענגט די באלעבאָסטע אַהײַמצושלעפּן דעם באלע-באָס אַ טױט־שיכורן. יורעק! יורעק! צעטראָגן זיך באַלד אירע קולות. יורעק ליגט אויפן בוידעם אין האַלב־דרימל און האַלב־חלשות. זי שעלט דעם באלעבאָס און יורעקן, שווערט, אַז זי וועט זיי בייזן צעטרייבן „אויף אלע זיבן ווינטן“. זי טראָגט אַרײַן עסן פאַר די כּהמות און הײַצט אונטער דעם אויוון אין שטוב.

ווען דאָס האַלץ צעפּלאַקערט זיך אין אויוון, ווערט הייס דער קוימען, וואָס פירט דורכן בוידעם צום דאָך אַרויף. די וואַרעמקײט נעמט אַרום יורעקן, וואָס ליגט נעבן קוימען. ער קומט אַביסל צו זיך. אַ מידקײט שווערט אין אלע גלידער. ער איז קוים אימשטאַנד זיך אויפצוהײבן. ער שטאַרקט זיך און קריכט אַראָפּ פונעם לײטער. די שטאַל איז פול מיטן געשנאַרד פון די כּהמות. פון שטוב דערטראָגט זיך דאָס שווערע שנגאַרכן פון די באלעבאָטים. נאָר רעקס האָט זיך איבערגעוועקט. ווען ער זעט, אַז דאָס איז יורעק, קריכט צוריק אַרײַן אין דער וואַרעמער בודע.

די ערד איז פון אויבן אויף געפרוירן, טיפּער איז זי אַדורכגעפּלאַכטן מיט וואַרצלען פון בײַמער. מען מוז באַנוצן די האַק. יורעק קאָן קוים אויפהײבן די שווערע האַק, ער קאָן קוים אַרויסשלעפּן די לאַפּעטע מיט ערד. די הענער הײבן שוין אָן קרײען, ווען דער גרוב ווערט פאַרטיק. יורעק ניט אַרויף אויפן בוידעם, בלייבט שטײן לעבן הנהלען און קאָן נישט קײן ריר טון מיט קײן אבר. די הענער נעמען ווידער קרײען, ווי זיי

וואָלטן אים געוואָרנט: ס'איז שפעט. יורעק שטארקט זיך, שלעפט צו
 חנהלען צום קוימען, שטעלט זי אויף, לענט זי אָן אָן קוימען און פאַר-
 ווארפט זי אויף זיין פלייצע. ער וויל אויסבייגן חנהלעס הענט אַרום זיין
 האַלדז, אָבער זיי זענען שטייף און געפרוירן. אָנהאַלטנדיק זי ביי די צער-
 ריסענע מלבושים, נעמט ער זי אַראָפּטראָגן פונעם בוידעם. עס איז צו
 שווער פאַר זיינע אויסגעמאַטערטע כוחות. ער גליטשט זיך אַראָפּ פונעם
 לייטער, און פאַלט אייניגעם מיט חנהלען אַראָפּ אין שטאַלמיסט אַרײַן,
 קוים וואָס ער קאָן זיך אויפהויבן.

יורעק שלעפט חנהלען צום וואַלד. ער פאַלט, שטעלט זיך אויף און
 פאַלט ווידער. ער מעסט מיטן בליק דעם מהלך צווישן זיך און דעם וואַלד
 און עס זעט אים אויס גלייך ווי מיט יעדן טריט, וואָס ער מאַכט
 פאַראויס, וואָלט דער וואַלד אויף אַ טריט זיך דערווייטערט. און דאָ
 ווערט די נאַכט צערונגען. עס הייבן זיך אָן אויסצושײלן פון דער גרוי-
 קייט די פאַרמען פון די כאַטעס אין דאָרה, ערגעץ שלענגלט זיך שוין אַ
 רויך פון אַ קוימען. באַלד וועלן זיי אויפשטיין פון שלאָף. וואָס
 וועלן זיי טון מיט חנהלען וואָס וועלן זיי טון מיט דער טויטער חנהלען?
 אַט איז ער שוין אין וואַלד. די הענט זענען שוואַך און קאָנען נישט
 דערהאַלטן חנהלעס גוף. דער טויטער קערפער גליטשט זיך אַראָפּ פון
 זיינע פלייצעס און פאַלט מיטן פנים צו אַ בוים. עס ברעכט זיך אָפּ
 חנהלעס פאַרפרוירענע נאָז. אַ ווילדער געשריי רייסט זיך אַרויס פון יר-
 רעקס מויל און ס'דאַכט זיך אים, אַז דאָס האָט חנהלע אַזוי געשריגן
 פון ווייטיס אין דער נאָז.

געזען אביסל. שוין אַזוי לאַנג טויט, און זי רעדט מיט אים. די סחידים,
 און לייגט אַרויף לאָפעטעס מיט שניי.

**

יורעק! יורעק! יאָגט אים נאָך דאָס רופן פון דער באַלעבאַסטע. ער
 שפאַנט אַוועק מיט אַ מידן, שלאבעריקן טראָט. רעקס גייט אים נאָך
 מיט אַ שטילן, טרויעריקן גאַנג.

— גיי צוריק, רעקס, בעט זיך ביי אים יורעק. דו האָסט דאָרטן אַ
 בודע, אַ היים, איך קאָן דאָרט מער נישט בלייבן...
 זיילן רויך ציען זיך פון די קוימענס גלייך אַרויף צום הימל, שטייגן
 אויף מיט דער ריטמישקייט פון אַ געזאָנג. דאָס דאָרף שטייט אויף פון
 שלאָף נאָך אַ מנוחהדיקער נאַכט.
 דער טאָג גייט אויף אַ זילבערנער און ליכטיקער. די זון צעצינדט
 און צעפינקלט די באַשנייטע ביימער-קרוינען. דער הימל איז אזוי מילך
 בלוי... אונטער די באַשנייטע פעלדער וואַרעמט זיך די זריעה פאַר אַ
 שפּעדיקן-זאַטן זומער. דער שניי איז אָנגעפּוכט, אזוי גלאַט און שפּיגל-
 דיק... נאָר אויף איין אָרט אין וואַלד איז דער שניי אַביסל צעוואַרפן און
 אין דעם היי, אויפן בוידעם, איבער אַ זאַטער פּויערישער כאַטע איז ליי-
 דיק געבליבן אַן אָפּדרוק פון אַ קינדערישן גוף.

**א מנחם-לעט
אין מיינ דויד**

„אמר ר' יהושע בן לוי, האָט ר' יהושע בן לוי געזאָגט — — —“
נאָך אין האַלב־שלאָף הער איך דעם טרויעריקן ניגון פון שלמהלע
גערערס מאָרגן־שיעור. נעכטן, ווען איך בין אַנטשלאָפן געוואָרן שפעט
בינאַכט, האָט ער נאָך געלערנט. איצט, פאַרטאָג, לערנט ער שוין ווידער.
זיין טרויעריק קול טראָגט זיך פון דער קעלער־שטוב, ווו ער וווינט, אי־
בער דעם שלאָפנדיקן הויף.

דאָ און דאָרט נעמען אויפֿלויכטן שפּאַרעס אין די שוואַרצע פּאַפּיר־
ראַלעטן, וואָס פאַרשטעלן די פענצטער. דער הויף וועקט זיך.
עס סקריפעט דער טויער. עס גייען אַרויס פון הויף אַרבעטער צו
דער אַרבעט, הענדלער צו דער „מעטא" (1). עס קומען אַריין אין הויף די
ערשטע מיסט־קלייבער.

א גאַנצע נאַכט קעמפט מען מיט די ביישלאַפער איבער אַ שטיקל
פאַרלויזטער דעק, מען קאָרטשעט זיך אין ווייטיק: פון קעלט וואָס עסט
זיך איין אין די ביינער; פון הונגער, וואָס דרייט די קישקעס; פון לייז,
וואָס נעסטן זיך איין אין צעפּוילטע ווונדן. ווען די מידיקייט איז שוין
גובר דעם ווייטיק, ווען דער שלאָף שליסט די אויגן, רייסט מען זיך אינ־
גיכן אויף מיט אומרו, נישט צו פאַרשפעטיקן... ווען עס נעמט בלויז
אין פענצטער, לויפט מען אַרויס זוכן אַ ביסן.

ווי גנבים שלייכן זיך די מיסט־קלייבער אַריין אין הויף, עס זאָל
זיי נישט באַמערקן דער הויז־שומר, וואָס יאָגט זיי פון דאָרטן. קוים וואָס
זיי שלעפּן די שווער־אַנגעשוואַלענע פּים אַרויף אויף דעם מיסט־באַרג,
נישטערן צווישן צואה און אָפּפאַל, זוכן אַ ביסן. געפינט איינער אַ פאַר־
פּוילטן קרויט־בלאַט, אַ פאַרשימלטן רינדל ברויט, כאַפט ער עס גלייך
אין מויל אַריין, איידער עס באַמערקט דער „קאָנקורענט" אויפן מיסט־
באַרג און פּאָדערט שותפות.

1) אַ אַלט ביי דער געטא־גרענעץ, ווו עס איז אַנגעגאַנגען דער שמוגל.

עם קומען די ערשטע הויף־זינגער:

מעות, מעות,
 מעות איז א גומע זאך,
 האַסמו נישט קיין מעות,
 איז צו דיר א קלאַג.
 געב אַוועק די „באַנע“ (2)
 זאָג אַ גומן טאָג.
 מעות, מעות,
 מעות איז אַ גומע זאָך.

דער לערער זיַלבערשטיין באַמערקט מיך ביים פענצטער, זאָגט ער
 צו מיר: דער טויט האָט ביי אונדז גוט „דערלעבט“. אַ מענטש שטאַרבט
 זאָגט מען נישט „ער איז געשטאַרבן“, מען זאָגט: „ער האָט אַוועקגע-
 געבן די „באַנע“, דאָס איז דער גרעסטער שאָדן.
 די גראַבע מאַרישע, דאָס ווייב פון דעם הויף־קאָמיטעט־פּרעזעס,
 בייזערט זיך, וואָס דער הויף־זינגער וועקט זי פאַרטאָג. דער הויף־זינגער
 ווערט נישט נתפעל און זינגט ווייטער:

האַסמו מעות,
 קאַנסמו שלאַפן ביז ניינע,
 האַסמו נישט —
 ביסמו פאַר אַ שיינע ריינע.
 מעות, מעות,
 מעות איז אַ גומע זאָך.

די „פּרעזעסאַווע“ ווערט אין כּעס, שטעקט אַרויס דורכן לופּטשיק
 אַ קאָפּ צעשוּבערטע לאָקן און שרייט: „פּאַניע דאָזאַרצא, פּאַניע דאָזאַר-
 צאָ, וואַרפּטס אים אַרויס!“

(2) „באַנע“ מיינט לעבנסמיטל־קאַרטע. אַז עס איז עמיצער געשטאַרבן, האָט מען
 אויף געטאָזשאַרגאָז געזאָגט: ער האָט אַוועקגעגעבן די באַנע.

דאָס יינגל האָט שוין נישט וואָס אָנצווערן, זינגט ער:

די פּאַני פּרעזעסאָוואַ
מאַכט זיך אַנדולאַציע,
און די אַרעמע קינדער
גייען שלאָפן אָן קאַלאַציע(3).
מעות, מעות,
מעות איז אַ גוטע זאַך.

דער עולם איז צופרידן, וואָס מען האָט אַריינגעזאָגט דער אָנגעפּרע-
סענער נגידיתטע, פּאַלן פינפּערלעך פון אלע פענצטער. „פּאַניע דאָזאַר-
צאָ, פּאַניע דאָזאַרצאָ“ — שרייט די פּרעזעסאָווע, אַזש אַ שוים קומט איר
אויפן מויל. דער דאָזאַרצע מאַכט זיך נישט הערנדיק. ערשט ווען דאָס
יינגל האָט שוין אויפגעקליבן אַלץ, וואָס מען האָט פאַר אים אַראָפּגע-
וואָרפן, לויפט אַרויס דער הויז־שומר מיט אַ בעזים און יאָגט דאָס יינגל
פון הויף.

דריי באַשעפּענישן זינגען מיט הייזעריקע קולות:

אוי די באַנע,
יאָך וויל נישט אַוועקגעבן די באַנע,
יאָך וויל נאָך עפּעס גוטס דערלעבן.

די פּנימער פון די זינגער זענען איינגעשרומפן, פאַרוועלקט. דער
צייכן פון עלטער און געשלעכט איז פאַרווישט אין דער צורה. לויט דעם
וואָס דערקען איר, אַז עס זענען קינדער, לויט די קליידלעך אַז עס זע-
נען מוילדעך. זיי ענדיקן זינגען און איינע — די גרעסטע, מסתמא די
עלסטע פון זיי, נעמט בעטן:

יידישע האַרצאָר (הערצער), רחמנותדיקע מענטשן, שענקן עפּעס

(3) קאַלאַציע — נאַכט־עסן.

פאר דריי יתומים. ווארפטס אראָפּ אַ שטיקל ברויט, אַ פאַרדאַרטן רינדל,
אַביסל קאַרטאָפּל-שאַלן — — —

עס קומט אַריין אין הויף אַ פרוי מיט אַ זאַק אויף די פלייצעס. זי
קוקט מיט ביטול אויף די בעטלענדיקע מיידלעך.

— ברויט האָט דאָ קיינער נישט צופיל, און אפילו קאַרטאָפּל-שאַלן
— פאַרוואָס זאָל מען געבן בחנם, אַז מען קאָן עס פאַרקויפן.

זי בעטלט נישט, זי קויפט שאַלן און פאַרקויפט זיי צו אירע שכנים
אין „פּונקט 4“. עפעס בלייבט שוין ריווח פאַר איר, מאַכט זי דערפון
מעדנים. די שאַלן צעמאַלט זי אין אַ פלייש-מילכל. אויב זי האָט אַביסל
ראַזעווע-מעל צו די שאַלן, מאַכט זי אַ טייג, בראָט דערפון טייערע קאָט-
לעטן. ווער שמועסט נאָך, אַז עס מאַכט זיך אַ פאַרדינסטל און מען
פּרענגט עס אויף אַ ביסל אייל — איז עס גאָר אַ מעדן. אַז מען האָט
נישט קיין אייל און נישט קיין מעל, שיט מען די געמאַלענע קאַרטאָפּל-
שאַלן אַריין אין אַ טאָפּ, מען גיסט צו וואַסער און מען מאַכט אַ זופּ. מי-
לאַ, פאַר דער מלחמה, האָט מען עפעס בעסערס געגעסן, אָבער ביז גאָט
וועט העלפן, קאָן מען מיט קאַרטאָפּל-שאַלן אויך אָנפילן די קישקעס. —
עס זאָל גאָר נישט אויסגעפעלט זיין, רבונו של עולם!

— שאַלן קוויף יאָך, שאַלן שאַלן! — פאַרהילכט די פרוי דעם הויף
מיט אירע אויסרופן. די דריי מיידלעך פרווון אַלע צוזאַמען איבערשרייען
די הענדלערקע, זיי מידן זיך איין און גייען אַרויס פון הויף.

— מיידעלע, מיידעלע — רופט עמיץ פון אַ פענצטער, און וואַרפט
אַראָפּ אַ מטבע איינגעוויקלט אין אַ פאַפּירל. איינע פון די מיידלעך
לויפט צו, הייבט אויף און וויקלט אויף דאָס פאַפּירל. אויף איר פנים
העלט אויף עפעס ענלעכס צו אַ שמייכל. עס איז אַ גרויסע נדבה, אַ צע-
נערל. באַלד פאַרשווינדט דער שמייכל. מען דאַרף אזוי פיל צענערלעך
אויף צו קויפן אַ שטיקל ברויט!

(4) פּליטיס-פּונקט. אַזאַ מין קדרש, וווּ עס האבן געווינט די אַרעמע היימלאַזע
פּליטיס.

ברובל בראוואמאן קומט צו לויפן פון גאס. ער האָט מסתמא, ווי יעדן טאָג, געברענגט אַ גאַנצן פּאַק מיט בשורות. אַז מען דערזעט אים, גייט מען אַראָפּ אין הויף אַרײַן הערן. מען ווייסט, ער איז אַ פּאַנטאַזיאָר און מגזם. קיין איינע פון זיינע „נייעסן“ האָבן זיך נאָך קיינמאָל נישט באַשטעטיקט. אָבער דאָך איז גוט צו הערן... אַרום ברוכלען שטייען אַלע שכנים. אַ צעקאַכטער, דערציילט ער:

פינצטער געווען די נאַכט, האָ? אַ שניי־שטורעם, האָ? די ענגלענד־דער האָבן נאָר דערויף געוואַרט. און תיכף, זוי נאָר עס האָט זיך אָנגע־הויבן דער שטורעם און די יעקעס האָבן זיך פאַרשטעקט אין די לעכער, איז אַן ענגלישע שיף צוגעפאַרן צום ברעג אין גריניע און אַרויסגעזעצט אַ דעסאַנט „שוואַרצע“.

— אין ווינטער „שוואַרצע“? — רייסט אים עמיץ איבער — זיי וואָלטן גלויך איינגעפרוירן.

— פאַרלאָזט זיך אויף די ענגלענדער, שמייכלט ברוכל. פעלצן, מיט פוטער־שטייוול, מיט עלעקטרישע טאַשן־איינוועלעך. זיי גייען שוין אויף לאָדזש. כ'האָב זיך גערעכט, אַז עס וועט זיך עפעס מאַכן. עץ גע־דענסט, כ'האָב דערציילט, אַז דער ראָפּטשיצער זאָל לעבן, האָט גענוי אויסגע־רעכנט „זייער“ מפּלה אויף פורים. עפעס אַ באַרימטער, להבדיל, העל־זעער האָט אויסגע־רעכנט אויף אַפּריל. איז מיר אין אָנהויב געווען קשה: פורים איז דאָך נאָר אין מערץ, ערשט דערמאָן איך זיך, אַז עס איז היי־יאָר אַן איבער־יאָר און פורים וועט טאַקע אויספאַלן אין אַפּריל. נו, וואָס זאָגט עץ איצט?

קיינער גלויבט נישט אין ברוכלס ניסים, אָבער קיינער וויל זיי נישט אַפּלייקענען. מען מוז האָבן ניסים, אָן ניסים וועט זיין שלעכט...

עמיץ דערציילט וועגן אַ גרויסער קאַנטר־אָפּענסיווע. די דייטשן לויפן צוריק און בהלה. די דווינע איז פול מיט זייערע פּגרים.

זילבערשטיין לאָזט נישט ענדיקן. מילא, ברוכלס מעשיות נעמט באַלד קיינער נישט ערנסט. אָבער אויסטראַכטן קאַנטר־אָפּענסיוועס, האָט דאָך נישט קיין זין. אַז עס איז נאָר פונקט פאַרקערט. אָט האָט איר די צייטונג.

מען לאָזט אים נישט רעדן.

— ער ברענגט ראיות פון די דייטשע צייטונגען, א בפירושער „קוריער וואַרשאַווסקי“, נו?

— אז דער מענטש האָט ליב די המנס, אז ער גלויבט אין זייער שמאַטע-צייטונג, ווי להבדיל, אין א בפירושער גמרא.

בושאַוואַוסקי קומט אָן פון גאס און קומט צו צום רעדל. מען ווייסט, אז ער האָט אלעמאָל ידיעות פון ראדיאָ. ווענדן זיך אלע צו אים: וואָס הערט מען, בושאַוואַוסקי?

— וואָס מען הערט? גאַנץ גוט. זיי האָבן גוט אַרײַנגעכאַפט. זיי האָבן זיך צוריקגעצויגן אויף זעקס קילאָמעטער.

— אויף זעקס קילאָמעטער? — צעלאַכט זיך זילבערשטיין — זיי נעמען איין הונדערט און ציען זיך צוריק אויף זעקס, און די בהמות האַלטן אין איין שרייען: ס'איז גוט.

— טאָ וואָס ווילט איר, בייזערט זיך ברובל, מען זאָל פאַרברעכן די הענט, מען זאָל זיך מיאש זיין און חלילה ווי יענע דאָרט, זי זאָל עם מיר מוחל זיין...

בעתן זאָגן „ווי יענע דאָרט“, ווייזט ברובל מיטן פינגער אין א ווינקל הויף, דאָרט ליגט א פרוי, וואָס האָט זיך געכטן אַראָפּגעוואָרפן פון פינפטן שטאָק.

דאָס ווילן זיי דאָך, די שונאים, זאָגט א שכן. אָבער א קרענק וועלן זיי עם דערלעבן! זאָל אפילו געדויערן, חלילה, ביז כ'ווייס ווען, עמער אויסהאַלטן. ס'ווערט נישט פריער ליכטיק ביז עם ווערט גאַנץ פינצטער און ווער עם פאַרברעכט די הענט, ווען די זון גייט אונטער און מיינט, אז עם וועט שוין קיינמאָל קיין טאָג נישט זיין, דער איז א משוגענער... — אוי, עם וואַלט שוין געמענט אויפגיין די זון, ס'איז שוין גענוג און גענוג פינצטער, זאָגט אַן אנדערער שכן. נעכטן האָט פראַנקענשטיין(5)

(5) א דייטשער זשאַנדאַרם, וואָס דערשיסט יידן ווען ער שטייט אויף דער וואַד ביים געטא-טויער.

ווידער דערשאַסן עטלעכע פלאצוווקאזשעס(6), בעת זיי זענען נאָך אַ גאַנצן טאָג שווערער האָרעוואַניע צוריקגעקומען אין געמאָ אַרײַן. היינט האָט מען געכאַפט ביי דער וואַך עטלעכע קינדער, וואָס האָבן זיך גע-וואָלט אַרויסשמוגלען אויף דער אַרישער זײט, געוואָלט אַהיימברענגען אַביסל קאַרטאָפֿל אויף שבת. איר האָט באַדאַרפט זען, אונטער וואָס פאַר אַ שמירה, מיט אויסגעשטרעקטע ביקסן, מען האָט די זיבן און אַכטיגאַ-ריקע „פאַרברעכער“ אָפּגעפירט אין דער „גענשווקע(7).

פֿלוצים דערהערט מען אַן אויטאָ דורכפאַרן אין גאַס. אַן אויטאָ אין געמאָ — באַמײט „געשטאַפּאַ“. עס פאַרשווינדט פון הויף יעדער לע-בעדיק באַשעפעניש. אַ טויט־שמילקײט נעמט אַרום דעם הויף, ווי אַלץ וואָלט אויסגעשטאַרבן.

שלמהלע גערער רײסט איבער דעם מאָרגן־שיעור, אַ מאַמע פאַר-שטעלט דאָס מויל פון אַ וויינענדיק קינד, אַ געשוואָלענע מיס־קליי-בערקע פאַרנעמט דעם הונגער און לױפט זיך באַהאַלטן. עס דוכט זיך, אַז אַפילו די טױטע זעלבסטמערדערין האָט זיך פאַרוקט טיפער אין ווינקל. טױט־שרעק בלייבט ווי אַ שווערער וואָלקן הענגען איבערן הויף. נאָכדעם ווי מען הערט דעם אויטאָ צוריקפאַרן, קומט מען ווידער אַרויס איינציקווייז אין הויף אַרײַן. איינער שלייכט זיך אַרויס אין גאַס, געווויר צו ווערן וואָס עס איז געשען. ער ברענגט באַלד די נייעס: פון נר-מער 59 אַרויסגענומען פיר מענטשן...

— פאַרוואָס? — פרעגט איינער.

— פאַרוואָס? — לאַכט אַן אַנדערער מיט ביטערקײט, „זײ“ דאַרפן

דען האָבן אַ פאַרוואָס?

דער הויז־שומר עפנט ברייט דעם טויער. עס פאַרט אַרײַן אין הויף אַן עגלה.

(6) יידן, וואָס זענען יעדן טאָג אַרויסגעגאַנגען פון געמאָ צו דער אַרבעט ביי די רײטשן.

(7) תפיסה אין געמאָ אויף געשעע גאַס.

— ווער איז געשטאָרבן? — פרעגט עמיץ.
 — ביי האַראָוויטשן איז געשטאָרבן דער זון, ביי די גלייטמאַנס
 זענען די נאָכט צוויי געשטאָרבן: גלייטמאַן און זיין טאָכטער. דער זון
 ליגט נאָך אין גרויסער היץ.
 — עס וועט נישט לאַנג געדויערן — מען וועט נישט פרעגן ווער
 ס'איז געשטאָרבן, נאָר ווער ס'איז געבליבן — רופט זיך אָן אַ שכן. עס
 וועט זיין ווייניקער אויסצורעכענען. אָט האָט אַיר אין איין נאָכט —
 דריי טויטע. די פינף, וואָס מען האָט אוועקגענומען אין לאַגער אַריין,
 קאָנט איר שוין אויך אַראָפּרעכענען. איר זעט דאָך, ווי עס זעט אויס
 אַבראַמאַוויטש נאָך דריי וואָכן זיין אין לאַגער. היינט טיפּוס־קראַנקע
 — זעכצן האָט מען גענומען אין שפיטאַל אַריין. און וויפיל קראַנקע זע-
 נען נאָך דאָ, וואָס ווילן נישט גיין אין שפיטאַל אַריין און מען זאָגט נישט
 אויס, אז זיי זענען קראַנק? ...
 — וואָס איז דען דער ווונדער? שפיטאַל איז אַ זיכערער טויט.
 דריי־פיר קראַנקע אין איין בעט און איינער, איר זאָלט מיר מוחל זיין,
 מאַכט אויף דעם אַנדערן.
 דער עולם נעמט באַווונדערן די עגלֶה: נישט אַ האַנט־וועגעלע. נאָר
 אַ פאַרמלחמהדיקע עגלֶה, מיט שוואַרצן טוך, אין פּערד געשפּאַנט. נישט
 יעדער איז היינט זוכה צו אַזאַ עגלֶה.
 — און אזוי פרי געקומען... די זעלבסטמערדערין ליגט שוין דעם
 דריטן טאָג און מען קאָן זיך נישט דערבעטן, מען זאָל זי צונעמען. האָר-
 ראָוויטשעס זון איז ערשט ביינאָכט געשטאָרבן, ס'איז נאָר טאָג געוואָרן
 און די עגלֶה איז שוין דאָ.
 — זיין ברודער איז דאָך אַ מאַכער אין „יודן־ראַט“.
 — פּראָטעקציע קומט צונוז אפילו נאָכן טויט...
 די עגלֶה נעמט אַרויספאַרן. דער עולם באַגלייט זי ביז צום ראָג.

**

— פּאַמעראַנצן, באַנאַנעס, אַנאַנאַסן! — רופט אַ קוויטשענדיק
 פּרויען־קול. אז מען פרעגט זי אויף קאַטאַוועס, צי זי האָט טאַקע פּאָר-

מעראַנצן, ענטפערט זי: נאָך בעסערס ווי פּאָמעראַנצן! אָן פּאָמעראַנצן
קען מען לעבן, אָבער פּרוּווט לעבן אין געטאָ אָן קאַרטאָפּל!

— פּאַרוואָס פּאַרשטייט איר נישט — מישט זיך אַרײַן אַ שכן —
ווען קאַרטאָפּל זענען געווען אַ מאַכל, זענען פּאָמעראַנצן געווען — פּאָר-
מעראַנצן, אַז היינט זענען קאַרטאָפּל-שאַלן אַ מאַכל, זענען קאַרטאָפּל —
פּאָמעראַנצן.

— שאַלן קוּיף יאָך, שאַלן, שאַלן!

— „אַ האַנדי, אַ האַנדי, אַ האַנדי!“ — פּאַרהיכט דעם הויף אַ
שטאַרקע באַס-שטימ. דאָס שרייט אַזוי אַ קליין, איינגעדאַרט ייִדל, ער
פּאַררייסט זיין געל בערדל אַרויף צו די פענצטער און רופט: אַלטוואַרג
קוּיף יאָך, אַלטוואַרג, אַלטוואַרג, האַנדי!

די קאַרטאָפּל-שאַלן-קוּיפערין פּרוּווט אים איבערשרייען, אָבער דאָס
געלע ייִדל פּילט זיך תקיף. ער ווייסט, אַז אויב די איינוווינער פון הויף
וועלן נישט אויספאַרקויפן צו אים זייער ביסל האָב, וועלן זיי אַליין
דאַרפן זוכן קאַרטאָפּל-שאַלן.

אין דער זייט שטייט אַ יינגעלע, וואָס האַלט זיך קוים אויף זיינע
שווער אָנגעשוואַלענע פיס, ער זינגט אַ ליד. זיין שוואַך קולעכל ווערט
פּאַרלוירן אין די געשרייען פון דעם געלן הענדלער. אָבער ער טוט דאָס
זייניקע. די מאַמע וואָס קאָן שוין נישט גיין, האָט אים געהייסן גיין און
זינגען. גייט ער און זינגט.

פּלוצים ווערט דער הויף פול מיט משונהדיקע געשרייען. ס'איז גע-
קומען אַן אמתער, אַ פּאַרמלחמהדיקער בעטלער. די קאָנקורענץ איז
גרויס, מוז מען געבן עפעס אויסטערלישעס. ער קוקט מיט ביטול אויף
די ניי-אויפגעקומענע בעטלער. זיי זינגען לידער און בעטלען אַזוי שליי-
מזלדיק. וועמען ליגן היינט אין קאָפּ לידער און וואָס פאַר אַ יחסן איז אַ
הונגעריקער... ער, מאַכט עס פּאַכמעניש. ער גייט נישט, נאָר ער
קריכט אויף אַלע פיר. ער רעדט נישט, נאָר ער ריטשעט ווי אַ געקוילע-
טער אָקס. אַז מען הערט אַזאַ געיאָמער, גייט מען צו צום פענצטער אַ

קוק טון און אז מען איז שוין ביים פענצטער — וואָרפט מען שוין עפעס אַראָפּ.

**

איך האָב אָפּגענומען אַ ברויט אויף די באַנעס. כ'וועל עס לאָזן אויף שבת. כ'פאַרשטופּ עס ערגעץ טיף אין דער שאַנק, עס זאָל נישט רייצן דעם אַפעטיט. איך זעץ זיך אוועק צום אָנבייסן. כ'שלינג אָן חשק די קארטאָפּל-זופּ. דאָס ברויט אין דער שאַנק נעמט אוועק דעם טעם פון דער זופּ.

— „אַ פּערטעלע וועל איך היינט אויפּעסן“ — באַשלים איך. כ'גוי צו צו דער שאַנק נעמען דאָס ברויט. דערווייל קלאַפט מען אין טיר. עס קומט אַריין בלוישטיין. ער נעמט רעדן וועגן וועטער, וועגן טיר פּוס. איך זע, אז עס דריקט אים עפעס, נאָר ער שעמט זיך וועגן דעם צו רעדן.

— בלוישטיין, זאָג איך צו אים, דיר ליגט עפעס אויפן האַרצן. מיר זענען דאָך אַלטע פּריינט, זאָג, אפּשר וועל איך דיר קענען העלפּן. בלוישטיין לאָזט אַראָפּ דעם קאַפּ און זאָגט ענדלעך:

— דו ווייסט דאָך, מיין יאָסעלע איז, נישט היינט געדאַכט, שווער קראַנק געווען. איך האָב באַדאַרפט האָבן געלט, האָב איך פאַרקויפט די באַנעס. מילא, נישט קיין אומגליק. מען קען מיט זופּ אויך לעבן. אָבער היינט איז מיין פּרויס געבוירנטאָג. איך האָב שוין געהאַט פאַרשידענע צייטן אין לעבן. דו ווייסט דאָך: אַמאָל אויפן פּערדל, אַמאָל אונטערן פּערדל, אָבער שטענדיק איז דער טאָג געווען ביי מיר יום-טובּ. ס'גייט מיר ממש אין לעבן אויך היינט אַריינצוברענגען אַביסל יום-טובּ אין שטוב אַריין. אַמאָל האָט מען געמאַכט בעלער, זואַס קען איך היינט מאַכן? האָב איך געוואָלט ברענגען אַ שטיקל ברויט צום מיטיק... אויב דו וואָלסט מיר געקענט באַרגן אַ האַלב ברייטל...

איך שנייד אָפּ אַ האַלב-ברייטל און דערלאַנג עס אים. ער ניט אַרויס פון שטוב און זאָגט מיט פּרייד: ס'וועט זיין אַ יום-טובּ...

אין הויף ווערט א טומל. א פרוי קומט צולויפן פון גאס, ברעכט מיט די הענט: וויי איז צו מיר, וויי איז צו מיר!
— וואָס איז געשען? — פרעג איך א שכן, וואָס לויפט פאַרביי מיין פענצטער.

— דער פּאַוויאַק-אויטאָ! (8) — באַקום איך אַן ענטפּער.
איך גיי אַרויס אין גאַס. אויף דער ערד ליגט בלווישטיין מיט אַ צעשפּאַלטענעם קאַפּ. פון פאַרבייפּאַרנדיקן פּאַוויאַק-אויטאָ האָט אים אַ דייטש דערלאַנגט מיט אַן אייזערנעם דראַנג. לעבן אים ליגט דאָס האַל-בע ברייטל אַ פאַרבלוטיקטס.
ס'וועט קיין יום-טוב נישט זיין...

נעכטן האָט מען אויף די באַנעם געגעבן זויער-קרויט. ס'איז גע-ווען פאַרפוילט. ווער ס'האָט נישט געהאַט עפעס בעסערס, האָט עס געגעסן, טייל האָבן עס אַרויסגעוואַרפן אויפן מיסט. אַ מיסט-קלייבערקע געפינט דעם אוצר, פאַרשייט מיט מיסט און פאַרגאַסן מיט צואה. דאָס ערגערע קלייבט זי גלייך אין מויל אַרײַן, דאָס בעסערע לייגט זי אין אַ טעפּל אַרײַן, צו נעמען אַהיים.

די קינדער אין הויף, וואַרפן אין איר שניי-קולן און שרויען: משר-גענע! די מיסט-קלייבערקע לייגט דערויף נישט קיין אַכט, קלייבט וויי-טער. זי האָט, ווייזט אויס, מורא, עס זאָל נישט קומען נאָך עמיצער און זיך אויך צוכאַפן צו דער מציאה. ווי זי וואַלט נישט געהערט דאָס זיד-לען, נישט געפילט די קלעפּ פון די שניי-קוילן, — זי טוט דאָס איריקע. ערשט ווען זי-האָט שוין אלץ אויפגעקליבן און פאַרפאַקט, שטעלט זי זיך אויף און שרייט מיט אַ הייזעריק קול: משוגענע? אַז משוגע זאָלט עז

(8) דער „פּאַוויאַק“ — די גרעכטע וואַרשעווער תּפּיסה, האַט זיך געפונען אין גע-טא. יעדעס מאָל וואָס די דייטשן זענען פאַרבייגעפאַרן מיט דעם תּפּיסה-וואַגן די געטאָ-גאַסן, האָבן זיי איבערגעפאַרן און צעשלאָגן די פאַרבייגייער וואָס זיי האָבן אנגעטראָפּן.

ווערן. עץ זאָלט קומען אויף מיין מעמד און אזוי געשוואָלן ווערן, ווי מיי-
נע קינדער, וועט עץ וויסן, וואָס עס הייסט משונע!
שעלטנדיק גייט זי אַרויס פון הויף.

אין הויף שלעפט זיך אַריין אַ געשוואָלענע פרוי. איר געשווילעכץ
האַט דערגרייכט אומגעהויערע משונהדיקע פאַרמען. איר גוף איז באַ-
דעקט מיט וואַסער-בלאָזן, טייל זענען אויפגעפלאַצט און אייטערן. עס
שלעפן זיך נאָך איר צוויי לאַנגע, שמאַלע, איינגעטריקנטע קינדער. די
פּרוי בעט: יידן, בני רחמנים, האָטס רחמנות אויף מיינע קינדער! דער
טאַטע איז אין אַ לאַגער, רעכנט שוין מיך נישט פאַר קיין מאַמע. שענקץ
עפעס פאַר די צוויי לעבעדיקע יתומים!

די קינדער שטייען שטום, גלייכגילטיק. זייערע אויגן, טיף אין קאַפּ,
זענען מאַט און פאַרבלאָז. זיי שטייען אויסגעלאַשענע, אָן כוחות. זיי
וואָלטן זיך גערן אוועקגעלייגט אין „פונקט“, אויף דער נאָרע, געשלאָסן
די מידע אויגן, געלעגן אזוי ביז צום סוף... אָבער די מאַמע צווינגט זיי
צו גיין פון הויף צו הויף, שלעפן זיי זיך אויף די דינע, שלאַבערדיקע פיס
און קוקן אויס די נאַכט, זיי זאָלן זיך שוין קענען אוועקלייגן. וואַרפט
מען פון אַ פענצטער אַרויס אַ שטיקל ברויט, קענען זיי עס נישט צע-
קויען. אַלע ציין זענען ביי זיי אַרויסגעפלאַן און די קינען האָבן נישט
קיין כוח זיך צו באַוועגן...

**

ווידער עפנט דער הויז-שומר דעם טויער. צוויי יונגען שלעפן אַריין
אין הויף אַ שוואַרץ האַנט-וועגעלע. זיי לייגן אַריין די זעלבסטמעדרערין,
פאַרשווינדן אין דעם אַריינגאַנג, וווּ עס וווינען די גלייטמאַנס. שכנים
גייען מיט און טראָגן אַרויס גלייטמאַנען. די פרוי גלייטמאַן זיצט ווי
פאַרגליוווערט. ווען מען וויל נעמען די טאַכטער, שפּרינגט די פרוי גלייט-
מאַן אויף, וואַרפט זיך אויף דעם מת, לאָזט אים נישט אַרויסטראָגן. זי
ראַנגלט זיך מיט די שכנים און שרייט: צי איז געהערט געוואָרן זינט
די וועלט שטייט, אַ טאַטע זאָל מיטנעמען די טאַכטער?!

נאָכן אַרויסטראַגן די מתים קערן זיך אום אין הויף שלמה כּץ מיט די זין. זיי זענען כּהנים. זיי מוזן אוועק פון דער היים, — אונדזער הויף באַוויינט פון כּמעט כלוּז קבצנים, איז שטענדיק דאָ אַ מת. זיי דרייען זיך מיינסטנס אין גאַס. הייזאַריקן ווינטער איז שווער צו געפינען אין געטאָ אַ הויף, וווּ עס זאָל נישט זיין קיין מת. זיי באַווייזן קוים אַרייַנג צוגיין אין זייער וווינונג, לויפן זיי ווידער אַרויס אין כּהלה: שוין ווידער עמיץ געשטאַרבן.

**

איך לייג אוועק אַ שטיקל ברויט פאַר דעם „טרייסטער“. עס פאַלט שוין צו די נאכט, ער איז נישטאָ. נעכטן האָט ער שוין קוים די פים געשלעפט. ווער ווייסט, צי ער וועט נאָך קומען.

יעדער פון די זינגער און בעטלער רעכנט אויס זיינע צרות: דער טאַטע איז קראַנק, דאָס ווייב איז געשוואַלן, די קינדער גייען אויס פאַר הונגער. ער האָט נאָר געטרייסט:

— יידן, וואָס האָט עץ אַראָפּגעלאָזט די נעזער? עץ מיינט די וועלט גייט שוין אונטער? איך זאָג ענק, יידן, די ישועה איז נאָענט! איצט איז טאַקע ביטער, אָבער אַ ליאדע טאָג וועלן מיר אויסגעלייזט ווערן. געזאַנט אַ פאַר טרייסט-ווערטער, אַרייַנגעוואַרפן אויך אַ בשורה פון פראַנט, און נאָכדעם געזונגען:

אויב נישט קיין אמונה אין גאָט ברוך הוא,
וואַזשע טויג מיר אַליץ וואָס איך טו?
וואַזשע טויג מיר אַליץ וואָס איך טו?
אויב נישט קיין כּטחון אין זיין גאולה,
לוינט נישט צו לעבן אַ רגע אפילו.

די המנם קומען און גייען אוועק,
גאַטס רחמנות איז אַן אַ ברעג,

האָפּט ווען ס'קומט אַמאָל אַ שטרעף,
אַז ס'פאַרלעזט נישט אַ פּאַסמעך זיינע שאַף.

טאָ לעבדיק, יידן, דעם קאַפּ אין דער הויך,
עס קומט אַ ישועה פאַר אונדז טאַקע אויך,
זינגט אַ זמרל, בלייבט נישט שמום,
אוי, השם, הוא אלוקים!

געענדיקט זינגען, האָט ער געזאָגט:

— ליבע יידן! איך בין נישט געשטאַרבן, מיין ווייב איז נישט
קראַנק און מיינע קינדער זענען נישט געשוואָלן, דאָך ווילן מיר אויך עסן.
האָט עץ אַן איבעריק שטיקל ברויט, טאָ וואַרפט אַראָפּ. האָט עץ נישט,
— האָב איך צו ענק נישט קיין טענות, זאָל ענק גאָט העלפּן.

כ'הער, ס'איז עמיץ אַריינגעקומען אין הויף. לויף איך צו צום
פענצטער, כ'וואַרט מיט אומרו אויף דעם טרייסטער. ער קומט נישט. צי
וועט די טרייסט יאָ קומען?...

אַט איז ער. קוים וואָס ער שלעפט די געשוואָלענע פיס, קוים וואָס
ער אָטעמט. ער שמעלט זיך אַנטקעגן מיין פענצטער. זילכערשטיין גייט
פאַרביי, ער קוקט אָן דעם „טרייסטער“ און זאָגט: שוין זעט אויס די
טרייסט, אַז אַזוי זעט אויס דער טרייסטער.

— ניון, ליבע יידן, רופט זיך אָן דער „טרייסטער“, אייער טרייסט-
טער בין נישט איך, אייער טרייסטער איז גאָט. נחמו, נחמו עמי יאמר
אַלוקים, און אַז ער וויל, אוי, יידעלעך, אַז ער וויל...

— זיי האָבן טאַנקעס און מיר האָבן טרייסטערס, זאָגט זילכער-
שטיין, גיט אַ שפיי און לויפט אַריין צו זיך אין שטוב.

— כ'האָב אַמאָל געזען, זאָגט דער „טרייסטער“, זוי אַ שפין האָט
אָנגעהאַרעוועט אַ גאַנצן טאָג און פאַרשפינען אַ גרויסן נעץ ביי מיין
פענצטער. אַ פליג האָט זיך טאַקע באַלד פאַרפלאַנטערט אין דעם שפין-
נעץ. וואָס מער זי האָט זיך געריסן אַרויס, אַלץ מער האָט זי זיך פאַר-

פלאַנטערט, — די פיסלעך, די פליגעלעך. ווען זי האָט שוין גאָרנישט געהאַט מיט וואָס זיך צו ווערן, האָט די שפּין גענומען צוגיין מיט זיכערע טריט צו איר קרבן. אָבער איך בין געשטאַנען און געהיטן. אין דער לעצטער מינוט האָב איך געגעבן אַ בלאָז, און דאָס גאַנצע שפינוועב אין זיך צעפלוּיגן. די פליג האָט זיך באַפרייט, די שפּין האָב איך צעטראָטן, אַז עס איז קיין זכר פון איר נישט געבליבן.

טייערע, ליבע יידעלעך! זיי האָבן טאַנקעס, מיר האָבן אַ גרויסן גאָט און לאַ ינום ולא יישן שומר ישראל, אונדזער גאָט שלאָפט נישט, ער וואַכט און היט, ער דאַרף נאָר געבן איין בלאָז און אויס מיט די טאַנקעס און מיט זייער גאַנצער גבורה. איר זעט מיינע פּיס? זיי זענען געשוואָלן, אָבער איך גיי אויף זיי זיכערער ווי אויף אַ טאַנק, איך האָב אַ גוטן אָנלעז, כ'לען זיך אָן אין גאָט.

— פון אייער בטחון ווערן אייערע קינדער זאָט? פרעגט זיכערער שטיין דורכן פענצטער.

— מיינע קינדער זענען טאַקע הונגעריק, ענטפערט דער „טרייס-טער“. זיי זענען געשוואָלן פון הונגערי. גיט ער שטיל צו. — נו, מילא, וואָס בין איך עפעס אַ יחסן ביי גאָט? אַז עס איז געקומען אַ שטראָף אויף אַלע יידן, בין איך אויך אברהם אבינוס אַן אייניקל. גיט מיר גאָל-דענע בערג כ'וואָל מיין זיידן איינטוישן אויף, להבדיל, אַ ריינעם אַריער, חלילה! ווי זאָגט מען עס? אַ ייד בין איך געווען, אַ ייד וועל איך זיין און לאָמיר טרינקען וויין.

עס זאָגט זיך אזוי: וויין, — מען טרינקט זיך אין צרות, אָבער צו גאָט האָב איך קיין טענות נישט. ער ווייס וואָס ער טוט, ער ווייס וואָס ער וויל.

דער „טרייסטער“ פאַרקייכט זיך אין אַ הייזעריקן הוסט, ער האָט שוין נישט קיין כוח מער צו רעדן, ער האָט שוין נישט קיין כוח אויף צוהייבן דאָס שטיקל ברויט וואָס איך וואַרף פאַר אים אַרויס. גיי איך אַרויס אין הויף, הייב אויף דאָס שטיקל ברויט פון דער ערד און לייג עס אים אין טאַש אַריין. מיט אונטערגעבראַכענע טריט שלאָפט ער זיך אַרויס פון הויף.

עס קומט אריין אין הויף א הויכער ייד מיט א לאנגער ווייס-זיידע-
נער באָרד, טונקעלע, טרויעריקע אויגן, אן איידל און קלוג פנים פון א
תלמיד-חכם. ער שטעלט זיך אוועק אין דער מיט פון הויף, קוקט שטום
אויף די פענצטער און רעדט נישט קיין וואָרט. פון עטלעכע פענצטער
באָמערקט מען אים און מע וואָרפט אַרויס מטבעות. דער ייד קלייבט זיי
צונויף. ער קומט נאָענט צו מיין פענצטער, איך זע אין זיינע אויגן אַזא
טיפן זער, אַז כ'שוידער אויף. אין אַ פענצטער אַנטקעגן דערזע איך שבת-
ליכט. איך פאַרשטיי שוין אַלץ: גרויס מוז זיין די נויט, וואָס האָט גע-
צווונגען דעם ייד שבת צו בעטלען און צו נעמען געלט.

דער הויז-שומר שליסט דאָס טויער. ס'איז נאָך פאַר דער פּאָליציי-
שעה. אָבער אַז דאָס טויער איז צוגעשלאָסן, פילט מען זיך אַביסל זי-
כערער. אייגענע קלינגען אין טויער לויט אן אָפגערעדטן צייכן. אַז מען
הערט אַ פרעמדן קלונג, קען מען באַווייזן זיך צו באַהאַלטן.
געשטאַלטן שלייבן זיך איינציקווייז איבערן הויף. טייל גייען צום
לעצטן אַריינגאַנג. דאָרטן וווינט בזשאַזאָוסקי. מסתמא אַ געהיימע פאַר-
זאַמלונג. אַנדערע גייען צו שלמהלע גערער אין קעלער אַריין, מקבל־שבת
זיין מיט מנין.

אַ שווערע מרה־שחורה הענגט ביי שלמהלען אין שטוב. שלמהלעס
יינגל, יאָסעלע, האָט זיך אַריבערגעשמוגלט אויף דער אַרישער זייט. גע-
וואָלט ברענגען אַביסל קאַרטאָפֿל אויף שבת. ער האָט שוין לאַנג גע-
דאַרפט זיין צוריק. ער איז נאָך נישטאָ. די מוטער איז אַרויס אים אָפֿ-
וואָרטן. זי קומט אויך נישט צוריק. שלמהלע דרייט זיך אַ צערודערטער
אַרויף און אַראָפּ איבער דער ענגער קעלער־שטוב. פּלוצלינג לויפט ער
צו צום פענצטער, ביינט אוועק אַ שטיקל פּאַפּיר־ראַלעט און דערזעט אַז
עס איז שוין טונקל: יידן, מען דאַרף מקבל־שבת זיין: — יאַנקל, ברוך,
גיץ עמיץ צו צום עמוד.

ס'איז שוין נאַכט. דאָס קינד איז נישטאָ. עס איז זיכער אַן אומ-
גליק געשען, דערוועגט זיך קיינער נישט צוגיין צום עמוד.
— ס'איז שבת, ענטפערט שלמהלע אויף אַלעמענס שווייגן, גייט

אלוין צו צום עמור און רופט אויס: לכו נרננה לארוננו, נריעה לצור שענו.

עולם נעמט דאווענען, אָבער די אויערן זענען אויפגעשפיצט צום טויער. מען דערהערט ענדלעך אַ היימישן קלונג, אַ סקריפּ פון טויער. עס לויפט עמיז איבערן הויף, איבער די טרעפּ צום קעלער. די טיר פּראַלט זיך אויף, שלמהלעס ווייב פּאַלט אַרײַן מיט געוואַלדן: מיין יאָג סעלע, וויי איז מיר, מיין יאָסעלע.

— וואָס איז געשען? — לויפן אַלע צו צו איר.

— זי קוקט אויף אַלע מיט צעמישטע בליקן „וויי איז מיר, ווינד איז מיר, מיין יאָסעלע“, הערט זי נישט אויף שרייען.

פון דעם יינגל, וואָס איז געווען צוזאַמען מיט יאָסעלען, דערוויסט מען זיך וואָס עס איז געשען.

— געווען אַ ביטערע וואַך, נישט מעגלעך געווען אַריבער די ברע-מע(9). איז מען געגאַנגען צו די דראַטן(10). איך בין שנעל אַריבער, יאָג סעלען האָט זיך פּאַרטשעפּעט אַ הויז, אַ זשאַנדאַרם האָט דערזען און גע-שאָסן.

ערשט איצט קומט שלמהלעס ווייב צו זיך, דערציילט און כליפעט: — כ'שטיי קעגנאיבער דער בראַמע. איך קוק צו אים און ער קוקט צו מיר, אַ דרייסיק טריט סך-הכל, אָבער די גזלנים שטייען אין דער מיט. — ווי זע איך אים שוין אויף דער זייט, זאָג איך צו מיר, מער לאָז איך אים נישט גיין. עט נישט זיין צו עסן — עט מען אויסגיין, אויב דער אין הימל וויל אַזוי. איך קוק מיר אויס די אויגן, ס'זאָל אָנקומען עפעס אַ פּלאַצוווקע צו דער בראַמע, די זשאַנדאַרן זאָלן זיין פּאַרנומען, אָבער אַ נעכטיקער טאָג. אַלץ ווייסט שוין, אַז די זשעלאַזנע „ברענט(11), קיינער קומט נישט אַהער און דאָס קינד קען נישט אַריבער. כ'וואַרט,

(9) געטאַטויער.

(10) אויף דער צעגלאַנע און קראַכמאַלנע גאַס איז דער צוים צווישן געטאַ און דער אַרישער זייט געווען פון שטעכיקן דראַט. דעם טייל צוים האַט מען אין געטאַ גערופן „די דראַטן“.

(11) ביים טויער אויף זשעלאַזנע איז אַ שלעכטע וואַך.

כ'וואַרט, ערשט דערזע איך, ס'איז שוין טונקל. וויי איז צו מיר: כ'האָב דאָך קיין ליכט נישט געצונדן. לויף איך שנעל אַהיים ליכט צינדן, אפשר אין זכות פון הייליגן שבת. כ'קום צוריק, — ער איז שוין נישטאָ. פרעג איך מענטשן: צ'האָט נישט געזען צי אַ יונגעלע איז אַדורך. לאַכן זיי פון מיר: ס'ברענט אַ פייער! די וואַך האָט זיך געטוישט, אָבער עס איז געקומען נאָך אַן ערגערע. אפשר איז ער געגאַנגען צו די „דראָטן“. כ'לויף אַהין. יאָסעלע שפּרינגט גראָד צו צו די דראָטן. ער וואַרפט אַריבער די פּיסלעך. נאָך אַ מינוט און ער וועט דאָ זיין. האָבן זיך די הייזלעך פאַר-טשעפעט, אין די דראָטן און ער קען זיך נישט אָפּרייסן. כ'לויף צו, כ'ווייל אים העלפן, פאַלט אַ שאָס. אַ מיליציאַנט שלעפט מיך צוריק. וויי איז צו מיר! מיין יאָסעלע, מיין יונגעלע! ר'האָט אַזאַ צאַפּל געטון, אַ פּאָך געטון מיט די הענטלעך, אַן אונטערגעשאַסן פּייגעלע. מיין יאָסעלע! מיין יונגע-לע! וויי איז מיר!

שלמהלעס ווייב וויינט, אַלע שווייגן, שלמהלע שטייט ביים טיש אַ געבויגענער, טרערן קייקלען זיך פון די אויגן איבער דער באַרד, פאַלן אויפן ווייסן שבתדיקן טישטעך. פּלוצים גלייכט ער זיך אויס און זאָגט: ייִדן, ס'איז שבת, שבת טאָר מען נישט טרויערן. ער גייט ווידער צו צום עמוד און זינגט מיט אַ געשטיקט קול: בואי בשלום עטרת בעלה, גם בשמחה ובצהלה. דאָס געזאַנג באַגלייט אַ פאַרשטיקט כליפען פון זיין ווייב.

**

ווידער אַ גערודער אין הויף. באַלד ווערט שטייל. דער הויז-שומר רופט אויס:

— פון דער מיליץ האָט מען געהויסן וואָרענען: אויב אַלע די וואָס האָבן באַקומען רוח-צעטלען צו גיין אין די אַרבעטס-לאַגערן, וועלן זיך נישט צושטעלן ביז מאַרגן צוועלף, וועט מען מיט געוואַלד נעמען פון יעדן הויף אַזאַ צאָל מענטשן ווי מען האָט גערופן. אַלע ווייסן וואָס אַרבעטס-לאַגער באַטייט: אַ פאַמעלעכער טויט

ביי הונגער, שווערע פראצע. אלע פארשטייען, אויב מע גיט צייט ביי מאַרגן צוועלף, הייסט עס, אז מען וועט נאָך היינט ביינאַכט נעמען פון די בעטן. אַ בהלה. ווער עס ליגט שוין אין בעט, טוט זיך שנעל אָן, מען נעמט זוכן וווּ זיך צו באַהאַלטן.

שלמהלע גערערס ווייב דערהערט די נייעס, שפּרינגט זי צו צו איר עלטערן זון לייבל.

— לייבל קרוין, איינציקער קדיש מיינער, באַהאַלט זיך שנעל. דיך וועט מען דעם ערשטן נעמען, דו האָסט דאָך באַקומען אַ „פּאַוואָלאַניע“ (רוף-צעטל). לייבל, האָב רחמנות, באַהאַלט זיך!

שלמהלע גערער שפּרינגט אויף, נעמט זיך דרייען אַרויף און אַראָפּ איבער דער שטוב, שטעלט זיך פּלוצים אָפּ ביי לייבלען, לייגט אים אַרויף די האַנט אויפן אַקסל און זאָגט: לייבל, דו האָסט געקראָגן אַ „פּאַוואָלאַר-ניע“. אז דו וועסט זיך באַהאַלטן, וועט מען נעמען עמיץ אַנדערש אויף דיין אָרט. אין אזא פּאל האָט רבא געזאָגט: „מה חיות דרמדין סמיך ספי, פאַרוואָס מיינסטו, אז דיין בלוט איז רויטער (בילכער) ווי דאָס בלוט פון אַן אַנדערן יידן.“

דאָס ווייב רייסט זיך די האָר און שרייט: גזלן! דאָס לעצטע קריש-קינד, דער איינציקער קדיש!

— לייבל — זאָגט שלמהלע ווייטער — גאָט פּרוּווט אונדז אויס מיט שווערע נסיונות. מירן אויסהאַלטן. ס'איז מלחמת גוג ומגוג, מ'זעט דאָך באַשיינפּערלעך, אז דאָס זענען שוין טאַקע די לעצטע צרות פאַר דער גאולה. אז גאָט וועט וועלן, וועט מען דערלעבן בן-דודן, אז ר'עט חלילה נישט וועלן, עט נישט העלפן קיין באַהאַלטן, טאָ פאַרוואָס פּאַלן מיט אַ מיתה משונה, ווען מען קען האָבן די זכיה צו גיין אויף קידוש השם?

— גזלן! — שרייט אויס שלמהלעס ווייב — גזלן, דאָס לעצטע קינד שיקסטו אַוועק.

— באַרוואַיק זיך, מאַמע, — רופט זיך אָן לייבל, — האָט דאָך אברהם אבינו געפירט יצחקן צו דער עקדה און אין דער לעצטער רגע

י ה ו ר ה ע ל ב ע ר ג

האָט השם יתברך מוותר געווען אויף דעם קרבן, גאָט איז אַן אל רחום
וחנון.

— געלויבט השם יתברך, אַז איך האָב דערלעבט דרך צו זען
אזעלכן! — רופט אויס שלמהלע. שטעל דרך אויף, מיין ווייב, פאַר דיין
זון, רבי לייבל, און בעט אים, ער זאָל דרך בענטשן.

**
*

מיר ליגן אלע, יונגע מענער פון הויף, צוזאַמענגעקוועטשט אין אַ
קליינעם קעלער. אַ טויט־שטילקייט הערשט אַרום. רייסט זיך ביי וועמען
אַרויס אַ קרעכץ, וואָרענען אלע: ששש... ששש... די נאַכט איז שרעקלעך
לאַנג, אַן האָפענונג לאַנג. פון דער הויך דערטראַגט זיך דאָס געוויין
פון אַ קינד און דער טרויעריקער גמראַ־ניגון פון שלמהלע גערער און זיין

1/3

געטא וואַרשע, פעברואַר, 1942.

בטור-לעפ

— אין סאכאטששוון נעמט דער ערל אנדערטהאלבן זלאָטעס פון א פאָדקאווע, און אונדזער וואָווע קאָן נישט אנדערש באשטיין נאָר א זלאָט-טע מיט פופציק, — באַקלאַגט זיך בער-לעפּ.

דאָ אין שטעטל גייט בער-לעפּ נאָר צו וואָווען, דעם יידישן קאָוואַל. ער האָט הנאה צו קוקן ווי וואָוועס פאַרריסטע יאַטלעך קריכן אַרום איר בער דער קוזניע, שפּילן זיך מיט אלטע רייפן פון צעבראַכענע רעדער. פירן צווישן זיך א האַנדל מיט אלטע, אויסגעטראָטענע פאָדקאוועס. דאָס פערד, וואָס בער-לעפּ האָט געברענגט צופירן, בינדט ער צו אַ צו אַ בוים ביי דער קוזניע, און אַליין זעצט ער זיך צו אַביסל אַ שפּיל טון מיט דער חברה קונדסים. ער טיילט די קינדער גראַשנס אויף צוקערלעך. דאָס קליינוואַרג קריכט צו אים אויף די קני, צופן אים די שטייפּע האָר פון דער באָרד; בער-לעפּ פאַרגעסט אינגאַנצן, אַז געקומען איז ער גאָר קאָ-ווען אַ פערד, ביז חנה, זיין ווייב, קומט צולויפן מיט אַ געשריי: — וווּ ביסט עס פאַרפאַלן געוואָרן, מען דאַרף שוין שפּאַנען. דאָס פערד אין דרויסן גיט אַ הירשזע, ווי עס וואַלט צוגעהאַלפן חנהן אויסטענהן זיך. בער-לעפּ בינדט עס אָפּ פונעם בוים, הייבט אונטער דעם פערדס אַ פוס און רופט: — וואָווע, קאָווע!

טיילן געלט די קינדער בחנם, דאָס יאָ, אפילו אַ גאַנצן זלאָט מיט פופציק. אָבער וואָווע זאָל פון אים נעמען מער וויפּל ס'קומט אים, דאָס נישט. ער, בער-לעפּ, האָט פיינט, אַז מען נאַרט אים אָפּ. אַ געריבענער ייד אָט דער קאָוואַל, ער ווייסט, אַז בער-לעפּ קאָן נישט רעכנען, ווייל ער ביי אים אויסנאַרן מער. אָבער דאָס מאַל געדענקט בער-לעפּ גאַנץ גע-נוי: דער גויאישער קאָוואַל האָט פאַרלאַנגט אנדערטהאַלבן זלאָטעס, און וואָווע ווייל נישט ווינציקער ווי אַ זלאָטע מיט פופציק.

וואָווע גיט בער-לעפּן צו פאַרשטיין, אַז אנדערטהאַלבן זלאָטעס איז פונקט אזויפיל ווי אַ זלאָטע מיט פופציק, אָבער בער-לעפּ איז נישט אַזאַ נאַר, ער זאָל דערין גלויבן. אַז חנה זאָגט אים שפּעטער דאָס זעלביקע

וואָס וואָווע, ווערט בער-לעפּ שוין אינגאַנצן ממושטשט. ביינאַכט אויפן געלעגער טראַכט ער נאָך אַליץ נאָך: ווי איז עס מעגלעך ס'זאָל זיין דאָס זעלבע, אַז דאָס איז אַנדערטהאַלבן, און דאָס אַנדערע איז גאָר אַ זלאַטע מיט פּופּציק?

בער-לעפּ איז אַ בעל עגלה, דער רייכסטער בעל עגלה אין שטעטל. אַ גראַבער קאַפּ, קען זיך נישט אויס אויף אַ מטבע, און האָט אזא מול, אַז אַלע פאַרשוניגען לויפן דווקא צו אים. פאַראַן אין שטעטל אַ פינה בעל עגלהס, וואָס פירן פאַרשוניגען צו דער באַן קיין סאַכאַטשאַוו, אַלע אָבער רייסן זיך צו בער-לעפּן. ערשט ווען אין בער-לעפּס בריטשקע איז שוין מער קיין פּלאַץ נישטאַ, גייט מען צו אַן אַנדער וואָגן.

וואָס אַן אמת, דער בער-לעפּ האָט אַ פּאָר סוסים ווי די לייבן; זיין בריטשקע איז תמיד ריין אָפּגעשייערט, די רעדער גוט געשמירט, קיין סאַכאַטשאַוו קומט ער שטענדיק דער ערשטער. אָבער ווידער די אייגענע מעשה: אַז די בריטשקע איז אָנגעפּראַפט מיט פאַרשוניגען, קאָן מען געבן די פּערדלעך צו עסן פון שענסטן און בעסטן. סוסים, וואָס פּרעסן לויטער היי און האַבער, קאָנען טאַקע פליען ווי די אַדלערס; ווייטער, באַלעקן און באַשמעקן די בריטשקע, אַרומשפּילן זיך מיט איר גאַנצענע טעג, דאָס קאָן אויך קיינער נישט, נאָר בער-לעפּ. וואָס האָט ער דען עפעס אַנדערש צו טון, ווען ער קומט אַהיים? זיך שפּילן מיט די קינדער, וואָס ער האָט נישט?

בער-לעפּ האָט נישט קיין קינדער.

חנה, בער-לעפּס ווייב, איז אַ גאַנצע קענערקע; ווי אַ וואַסער דאוונט זי פונעם סדור און אפילו פונעם יום-טובדיקן מחזור. זי קען נאָך אַ סך אַנדערע זאַכן, וואָס נאָר „סחידים“ קענען עס. דערצו איז זי אַ גאַנצער „ביכעזשבו“ (בעל חשבון), ווי בער-לעפּ באַרימט זיך. ער, בערל, ווייסט נישט וויפּל זיך הייסן געבן פאַר איין „יאַזדע“ (נסיעה), און זי, זי גיט אַ צייל איבער די פינגער, שטעלט צונויף די פינגער פון ביידע הענט, און האָט גלייך דעם מקח פאַר די יאַזדעס פון אַ גאַנצער וואָך. זי, חנה, פירט עס טאַקע אַלע געשעפטן, סיי פון דער בריטשקע, וואָס פירט פאַרשוניגען קיין סאַכאַטשאַוו, סיי פונעם לאַסטוואָגן, וואָס פירט סחורות קיין וואַר-

שע און פון ווארשע; זי נעמט דאָס געלט ביי די פאָרער, מאַנט אויף פאַר דער געשיקטער און געבראַכטער משא, באַצאָלט די פאַשע פאַר די פערד, צאָלט אויס די שכירות מאַטשעקן, דעם שמייסער, וואָס פירט דעם לאַסטוואָגן, ווען בערלעפ פירט די בריטשקע, און — די בריטש-קע, ווען בערלעפ פירט דעם וואָגן.

און וואָס איז זיך דען דאָ צו חידושן! חנה שטאַמט דען פון „אַר-טשיקעס" ווי ער, בערלעפ? איר טאַטע ליוועשטאַעם (עליו השלום) איז געווען לייזער-וואָלף דער מלמד. איר מאַמע, זאָל זיך מיען, איז געווען ביילע-סערל די טיקערן. איז חנה טאַקע אויסגעוואַקסן אַ קאַפּ — אַ מיר-ניסטער. היינט איר בריהשקייט! אירע קוגעלעך, אירע צימעסלעך, אירע געפילטע העלדזעלעך, — נאָר די פינגער צו לעקן; דערצו האָט זי גלאַט גילדענע הענט; נייט אַליין פאַר זיך די קליידלעך, נייט אויס טישטעכ-לעך, קישעלעך, אָט ווי דער פויגל פליט אין דער לופטן — אזוי נייט זי אים אויס.

בערלעפ איז טאַקע אַ „אַרטשיק" — אַ גראָבער קאַפּ, אָבער ער ווייסט ווי צו שאַצן אַזאַ איידל קינד ווי זיין חנה. פאַר איר איז אים פון פויגל-מילך נישט צו טייער. חנה קאַכט אָפּ אַ באַטעמט העלדזל און דערלאַנגט עס בערלעפן. אַזש דאָס מויל ווערט פול מיט סלינע בלוזי פון קוקן. אָבער איידער נאָך ער רירט זיך צו צום מאַכל, דערלאַנגט ער חנה אַ שטיקל. חנה, ווי שטענדיק, וויל נישט עסן, זי האָט נישט, זאָגט זי, קיין אַפעטיט. בערל פאַרשטייט נישט, וואָס ס'הייסט נישט האָבן קיין „פעטיט". טשיקאוונע באַשעפענישן די „ניידעלע" מענטשן: קאָנען נישט עסן, קאָנען נישט שלאָפן. אַז אַ פערד קאָן נישט עסן, איז עס חוּלה. ער, בערל, קאָן שטענדיק עסן, דערצו נאָך אַ געפילט העלדזל, וואָס צעגייט אין מויל. און וואָס איז דאָ נישט צו קאָנען? מען לייגט אַרײַן אין מויל אַרײַן און מען קייט — עסט מען; מען לייגט זיך אַנידער און מען מאַכט צו די אויגן — שלאָפט מען. און אפילו ווען מען לייגט זיך נישט צו, לאַמיר זאָגן, ווען מען זיצט אויף דער קעלניע, די לייצעס אין דער האַנט, די פערד שפּאַנען פון זיך אַליין איבערן באַקאָנטן שלאַך, נו, שליסן זיך די אויגן און מען כאַפט אַ דרימל. אָבער ווי קומט עס אַלץ

צו א העלדזל! דאָס הייסט דען אויך געגעסן? ער הייסט איר דען עפעס אריינהאַקן א קעלבערנע ברוסט, אָט ווי ער טוט עס? ס'איז דאָך נישט מער ווי א גענדזן-מעגעלע, א פיצעלע, א נויקיצל, קיי און שפיי, אויף איין צאָן. חנה איז אָבער איינגעשפּאַרט: זי קאָן נישט. באַשווערט זי בערל: — א ניש זאָל איך דאָ די נכפה קריגן, אַניש זאָל איך דאָ איינגעזונקען ווערן אויפן אָרט, צי ד'עסט נישט עסן! חנה דערשרעקט זיך פאַר די קללות, און גיט „א לעק" פונעם העלדזל.

אַז פּרנסה איז פאַראַן און שלום-בית אויך, וואָלט דאָך געווען א פרייד ס'זאָל צוקומען א נפּשֵׁל אין שטוב, איז אָבער נישט באַשערט סיין פולער נחת. א יאָר נאָך א יאָר גייט פאַרביי, אויסגעווען שוין ביי אַלע גוטע יידן און, להבדיל, ביי זנאכערס און דאָקטוירים, און — גאָר נישט...

די בעל עגלהס זענען אויף בערלען „אָנגעבלאָזן". נישט נאָר איז ביי אים די בריטשקע שטענדיק פול מיט פאַרשויענע און דער וואָגן אָנ-געלאָרן מיט משא, ער האָט נאָך דערצו גלאַט א טריף מזל, אַז אפילו א פערד האַלט זיך ביי אים לענגער און אָן בויכווייטיק. ביי די אַנדערע בעל עגלהס טרעפן אַלערליי מאַלערס: דאָ קריגט א פערד דעם „פּאַסקוד-ניאַק", אָדער ווערט אָנגעבלאָזן, אַז מען מוז עס „שטעכן", אָדער גאָר עס פאַלט אינגאַנצן אַוועק מען ווייסט נישט פון וואָס. ביי בערלעפּן זענען די פערד שטענדיק געזונט — אייזן. זוכן די בעל עגלהס זיך אין אים נוקס צו זיין, רייצן זיך מיט אים און באוואַרפן אים מיט שטעכ-ווערטלעך. מער פון אַלע טשעפעט זיך צו בערלעפּן לאָזער-קאַלעיע.

לאָזער קאַלעיען קאָן מען צו יעדער צייט טרעפן אויף דער בעל עגלהשער בירזשע. ער איילט זיך קיינמאַל נישט אַהיים צו גיין. אַז ווי נאָר ער טרעט אַריבער די שוועל, באַפאַלן אים פון אַלע זייטן אַלע זיינע אַכט ווערים מיט קולות: טאַטע, ברויט! טאַטע, עסן! ער קראַצט אויס פון די קעשענעס די לעצטע פאַר גראַשנס, מען ברענגט א ברויט פונעם בעקער. איידער ער האָט צייט זיך אומצוקוקן, איז דאָס ברויט „פאַר-ברענט", און חברה שטייט שוין ווידער אַרום אים מיט אַ געשריי: טאַטע, ברויט! טאַטע, עסן!

אז אויף ברויט פאר די קינדער איז נישטאָ, איז דאָך אויף פאַשע פאַר די פּערד ערשט אוודאי נישטאָ. דאַרן און קוואַרן די פּערדלעך — נאָר הויט און ביי, און ווער וויל זיך דאָס לאָזן אין וועג אַרײַן מיט פּני-רותדיקע שקאַפּעס אין אַ חרובער, פאַרשמאַדערטער בריטשקע; מען צע-רייסט זיך די מלבושים ביי אַרויסגעקראַכענע טשוועקעס; די רעדער פייפן, קרעכצן, אויסגעחלשט נאָך אַביסל שמירעכץ. קיינער וויל אויך נישט געבן לאָזערן קיין משא צו פירן: די פלאַנדעקען, וואָס מיט זיי דעקט לאָזער איבער דעם וואָגן, זענען צעריסן. אז עס רעגנט, ווערן די סחורות צעווייקט, פון מעל ווערט קליסקעלעך.

און טאַקע וואָס האָט די לאָזעריכע געזאָלט פריער טון: פאַרלאַטן די פלאַנדעקע, אָדער אויסוואַשן די באַמאַכטע הייזלעך פון די קינדער? אומצוגיין אַרום אַכט ווערים מיט אַ ניינטס אונטערן האַרצן איז עפּעס גרינג? אָט פאַלט איינס אַראָפּ פונעם בענקל, אַ צווייטס קערט זיך איר בער, קאָן זיך נישט אויפּשטעלן, איינס צעשרייט זיך גלאַט אזוי, העלפט צו די אַנדערע שרייערס, — איז צו וועלכן זאָל זי פריער צולויפן? און אינעווייניק אין בויך, ניט עס זיך אויך אַ וואָרף, אז עס פאַרקלעמט ביים האַרצן, בלייבט זי נאָר זיצן אויף אַן אָרט, און נעמט אויך שרייען: — ווו איז ער, דער פּרנסה געבער, דער באַגרעבער מיינער! ווהיין האָט אים דער רוח פאַרטראָגן, אז אַרויסטראָגן זאָל מען מיך שוין אויפן בית עולם, טאַנע זיסער!

און לאָזער-קאַלעיע אויפן מאַרק, אַ קליינס, אַן איינגעדאַרטס, לויפט אַקעגן די פאַרשוניען און בעט זיך: „דאָ קאַלעיע, דאָ קאַלעיע, צו דער באַן קא טשאַכאַטשאָוו, צוויי גילדן, צוויי גילדן! דאָ קאַלעיע!“ לאָזער בעט זיך, דאָס שיטערע קאָזע-בערדל זיינס שפּרינגט אונטער און בעט זיך, אפילו דאָס הויקערל אויף דער פלייצע הייבט זיך אַרויף און אַראָפּ, גלייך ווי עס וואָלט העלפן רופן: „דאָ קאַלעיע, דאָ קאַלעיע, צוויי גילדן!“ בער-לעפּ נעמט צוויי און אַ האַלבן גילדן. ער רופט נישט: ער שטייט אַנגעלענט מיט דער פלייצע אַן דער בריטשקע, און בלויז ווען עס קומט צו אַן עלטערער מענטש, העלפט ער אים אַרויפקריכן. בער-לעפּס בריטשקע ווערט פול, איידער נאָך ביי לאָזערן זעצט זיך אַוועק דער ערש-

טער פארשוין. לאָזט לאָזער אויס זיין גאנץ ביטער האַרץ צו בערלען: —
אָננעפאַקט אזויפיל גראָבע בייכער אין דער בריטשקע, די אַסן וועלן
ביי דיר פּלאַצן.

בערלעפּ וויל עפעס אָפענטפערן לאָזערן, ער ווייסט אָבער נישט
וואָס צו זאָגן, ער ענטפערט נאָר מיט אַ בייזן ברומען.
— זע נאָר ווי ער רייסט איין די וועלט, שרייט לאָזער ווייטער. צום
פרעסן האָסטו דאָך אויפּפלאַצעדיקערהייט, פאַר וועמען גרייטסטו ירושה,
פאַר די קינדער דיינע?

— ווער שטום, הויקער־פּוקל צאַפּל־מענטש.
— דער הויקער האָט גלייכע שיינע קינדער, און דו וואָס? שטיינער
האָסטו!

בערלעפּ שפּרינגט אַרויף אויף דער קעלניע, און פאַרט שנעל אַוועק.
ער יאָגט און שמייסט די פּערד, אַ זאָך, וואָס ס'טרעפט ביי אים גאנץ
זעלטן.

**

בערלעפּ פאַרט ווידער צום רבין. דער רבי זאָגט אים ער זאָל געבן
געלט צו עפענען אַ תּלמוד־תּורה פאַר אַרעמע קינדער, אין דעם זכות וועט
דער אויבערשטער זיך מרחם זיין און „עפענען די טראַכט פון זיין ווייב“.
בערלעפּ ניט געלט פאַר אַ תּלמוד תּורה, אָבער די טראַכט פון זיין
ווייב ווערט נישט געעפנט. דער רבי טרייסט אים: — די הייליקע חכמים
זאָגן: ווער עס לערנט מיט עמיצן תּורה, איז גלייך ווי ער וואָלט אים
געבוירן. די קינדער אין דיין תּלמוד־תּורה זענען דיינע קינדער.

בערלעפּ באַנעמט עס נישט. וואָס הייסט, זיי זענען זיינע קינדער,
אַז זיי זענען נישט זיינע... ער וויל קינדער, וואָס זאָלן צו אים, ווי צו
לאָזער קאָלעיע זיינע קינדער, שרייען: טאַטע, ברויט! טאַטע, אַ גראַשן!
כאָטש איין קינד, וואָס זאָל צו אים קריכן אויף די קני, טוליען זיך צו
אים מיטן קעפל, אויסשמירן אים מיטן באַראַצטן נעזל, באַדריי די שבת־
דיקע קאַפּאַטע...

**

בער-לייב איז געווען זיין נאָמען. לייזער-וואָלף, דער דרדקי מלמד, האָט איבערגעקרוםט לייב אויף לעפּ, און אזוי איז עס שוין פאַרבליבן. — איי איז דאָס אַ לעפּ (אַ קאַפּ), פלעגט לייזער-וואָלף זאָגן אויף בער-לייבן, ווען איך זאָל האָבן נאָך עטלעכע אזעלכע תלמידים, וואָלט איך שוין דאָס גאַנצע לעבן פאַרשפּאַרט צו האָבן דאגות פרנסה. אַן אנדער יינגל, ווען ער הייבט שוין אָן לערנען חומש מיט רש"י, גיט מען אים אַוועק צו אַן אנדערן מלמד, בער-לעפּ וועט אייביק פאַרבלייבן מיין תלמיד, ער וועט זיך קיינמאָל גאָרנישט אויסלערנען...

פונדעסטוועגן האָט בער-לעפּ זיך דאָך יאָ אויסגעלערנט אביסל דאַוונען. ווען זיין פאָטער איז געשטאַרבן, האָט ער זיך אפילו אויסגע-לערנט קדיש זאָגן. נישט ליענען פונעם סידור, ביים ליענען האָט ער געשטאַמלט, געשוויצט ביים צוגויפשטעלן די טראָפּן: יתגאֹד-גאֹד-גאֹד-דל; אויסנווייניק איז עס געגאַנגען לייכטער. ער האָט אביסל פאַרגרייזט, נו, מילא, האָט לייזער-וואָלף געזאָגט, פאַר אַזאַ לעפּ, איז דאָס אויך שוין גוט.

חויז מלמדות, איז לייזער-וואָלף געווען אויך אַ חברה-קדיש-אמאָן. ווען ער גייט אַוועק זיך מתעסק זיין ביי אַ לוויה, פאַרנעמט זיין פלאַץ אין חדר זיין טאָכטער חנה. חנה איז אַלט אַ יאָר צוועלף. זי איז בסך-הכל מיט אַ פינף-זעקס יאָר עלטער פון די תלמידים, אָבער ביי איר לער-נען זיי מיט מער חשק ווי ביים רבין אַליין. אפילו בער-לעפּ, דער גראָ-בער קאַפּ, לערנט זיך עפעס אויס, גיכער ווי ביים רבין, וואָס האַלט כסדר אין איין פאָכען איבער אים מיטן קאַנטשיק.

חנה איז אַ דאָר מיידל. מיט צוויי דינע שוואַרצע צעפלעך. בעת זי לערנט מיט די קינדער, קנייטשט זיך ביי איר דער שטערן פונקט ווי ביי איר טאַטן. ווען זי דאַונט, פאַרגלאַצט זי פרום די אויגן, פונקט ווי איר מאַמע — די גבאיטע. מען זעט קיינמאָל נישט חנה זאָל זיך שפּילן מיט חברטעס. זי דאַונט, וואַשט וועש, צירעוועט זאָקן, אָדער זי זיצט סתם ביים פענצטער שטיל און פאַרטראַכט.

אַז זי באַווייזט זיך אין טאַטנס „חדר“, ווערט מיטאַמאָל שטיל-שאַ. זי דאַרף בלוז אַ קוק טון אויף איינעם פון די תלמידים, אַז ביי

יענעם זאָל דאָס פנים רויט ווערן ווי אַ בוריק. די עלטערע תלמידים שוש-
קען זיך צווישן זיך, אַז חנה לערנט אין די נעכט קבלה, אַז זי ווייסט פון
אזעלכע שמות, וואָס מען קאָן מיט זיי באַשווערן די ערנסטע שדים, אַוועק-
לייגן די שטאַרקסטע גולגנים.

בער-לייב קוקט מיט מורא אויף די „קענערס“, זיי, אַז זיי געבן נאָר
אין קוק אויף די קליינע, געדרייטע שטרייכעלעך, ווייסן זיי שוין וואָס
דאָרטן שטייט געשריבן. ער קוקט מיט שרעק אויף חנה: זי קען, ווי די
יינגלעך זאָגן, אַזעלכע זאָכן, וואָס קיינער קען נישט.

**
*

בער-לייבס טאַטע איז געשטאָרבן. די שטוב איז פול געוואָרן מיט
פרעמדע מענטשן, וואָס האָבן רק געדאוונט, געדאוונט... די מאַמע, די
שוועסטער האָבן געיאַמערט, האָט בערל אויך מיטגעוויינט.

— בערל, בערל מיר האָבן מער שוין נישט קא טאטן! נישטאָ דער
טאַטע, נישטאָ!

— שטאָ טאַטע, שטאָ, האָט בערל מיטגעשריגן. ער איז געווען דער-
שראָקן פון די געשרייען, איז אָבער געווען צופרידן, וואָס אזויפיל יידן
זענען געקומען צו זיי אין שטוב אַרײַן, אפילו דער רבי איז געקומען.
דער „רבי“ האָט אים היינט, ווי קיינמאָל נאָך נישט ביז איצט, אַ גלעט
געטון איבערן קאַפּ און געזאָגט: — בערל, דו ביסט אַ יתום. לויטן רבינאָל
ווייכע רייד, האָט בערל פאַרשטאַנען, אַז זיין אַ יתום איז אַ גוטע זאָך...
בער-לעפּ האָט זיך געפילט שטאַלץ, וואָס ער שטייט אין בית-המדרש
אויבן-אָן און דער רבי העלפט אים ביים זאָגן קדיש. די חברים האָבן אים
מקנא געווען: — אַזא גראַבער קאַפּ, און זאָגט שוין קדיש...

קורץ נאָכן טאַטנס טויט, איז בערלס מאַמע מיט אַלע קינדער אַוועק-
געפאָרן קיין לאַדזש, ווען בערל איז צוריקגעקומען אין שטעטל אַרײַן,
איז ער שוין געווען אַ יונג אין די הויכע צוואַנציקער. ער איז צוריקגע-
קומען מיט אַ נייער בריטשקע און צוויי פערד ווי די לייבן — זיין אייגנס.

בערל איז אויסגעוואקסן א יונג — א ריז, מיט ברייטע פלייצעס, שטארקע ידיים, א קארק — אן אָנגענאַסענער און פעסטער ווי ביי אַן אַקס, א שווערער, פעסטער טראָט ווי ביי אַ שלעפּפּערד.

די ווייבער פונעם שטעטל האָבן זיך פאַרלייגט בערלען צו פאַרקנסן. שרובים — א וועלט, בערל האָט אַזש נישט געוויסט וואָס אויסצוקלויבן. ער האָט זיי געקענט, די אַלע מוידן, וואָס מען האָט אים אָנגעשלאַגן; ער האָט זיי געטראָפּן אין גאַס, ער האָט זיי געטראָפּן ביי דער „מאַרע“ — דעם שטעטלישן טייך. זיי האָבן געוואַשן וועש ביים ברעג פון טייך; בערל האָט געבאָדן זיינע פּערד ביים קעגנאיבערדיקן ברעג. בערל האָט איצט אָפּטער געבאָדן זיינע פּערד. די מוידן האָבן זיך געקניפּט און געכיכּי קעט, ווען בערל איז אַ האַלב־נאַקעטער אַרײן אין טייך. בערל האָט בנגיבה געוואָרפּן אויגן אַהין, צו די מוידן. ווען ער איז שוין געווען אויף זיין גע־לעגער, ביינאַכט, האָבן נאָך אַלץ געבלענדעט פאַר זיינע אויגן די פּולע אַנטבלויזטע אַרעמס און די פעסטע שענקלען, וואָס האָבן אַרויסגעקוקט פון אונטער די מוידנס פאַרקאַטשעטע קליידלעך.

שבת נאָכן עסן. יונגוואַרג גייט שפּאַצירן אַראָפּ צו, צו דער מאַרע, אָדער אויפן זשיכלינער שאַסי, וווּ אויף ביידע זייטן ציען זיך וויגעוור־דיקע בערעזעס און הויכע שלאַנקע טאָפּאַליעס. בערל גייט אויך אויפן שפּאַציר. ער גייט אַליין, קיין חברים האָט ער נישט.

אונטער אַ ברייט פאַרצווייגטן בוים זיצט אַ חברה יונגעלייט און זינגען. בערל האָט שוין געהערט וועגן זיי, אַז זיי זענען „ציניסטן“. זיי רופן צו בערלען, ער זאָל זיך צוזעצן צו זיי. בערל פאַרשטייט נישט, וואָס זיי רעדן, נישט וואָס זיי זינגען. אין ס'מעדריש (בית המדרש) האָט ער דאָס קיינמאָל נישט געהערט. ער הייבט זיך באַלד אויף און גייט אַוועק. איצט האָט ער איינגעזען, אַז טאַקע נישט בחנם רעדט מען אויס אויף זיי אַלדאָס בייז. פון וואַנען האָט זיך צו זיי גענומען דאָ, ביים שאַר־סיי, ביכלעך און גאַזעטן, אַז אום שבת טאָר מען נישט טראָגן? עטלעכע פון זיי זענען אפילו געזעסן אָנעם היטל, ווי די גוויים, ער, בערל, האָט עס אַליין געזען.

בערל שפּאַצירט ווייטער. דער אַמעם פאַרהאַקט זיך אים, ווען עס

קומט אים אנטקעגן א כאַפּטע מיידן: בעל ענלחשע, קאָוואַלישע טעב-טער, צעוואַקסענע, פולע, מיט גרויסע, רייפע בוזעמס. עטלעכע פון זיי האָט מען טאַקע אים, בערלען, געשרכנט; ווען די מיידן באַמערקן בערלען, הייבן זיי אָן קאַקעטיש זיך וויגן אויף די היפטן; די פולקייט פון זייערע לייבער צייכנט זיך אָן, אפילו אויף זייערע ברויטע דאָרפישע קליידלעך. בערל בלייבט אַזש שטיין מיט אַן אָפּן פאַרהלשט מויל...

בערל גייט אַהיים, טראַכט און קאָן זיך נישט פונאַנדערקלייבן אין די שדוכים, וואָס מען שלאַגט אים אָן: אסתר וואָוועס — אַ מויד, אַז — יאָ ער וויל אסתר וואָוועס. און די רוכטשע די משרת ביי מלך דעם שניט-קרעמער, אַך אַ מויד! אַזאַ גרויסע מיט אַזעלכענע פיס... יאָ. ער ט'נעמען רוכטשען. און קיילע, די וואָס האָט זיך אַזוי געדרייט אויף די באַקעס, און ברכה האָט געלאַכט צו אים... זי האָט אַזעלכע געזונטע ציין — די ברכה. ווען מען קויפט אַ פערד, קוקט מען ס'ערשטע אין די ציין... און די — ער ווייסט נישט ווי זי הייסט, ביי דער מאַרע האָט ער געזען אירע אָפּגעדעקטע שענקלען. אַ מויד, אַז מען קען די נכפה קריגן... טאָ וועלכע נעמען?

ער ט'נעמען רוכטשען. ניין, — ברכהן. אָ, ער ט'גאָר נעמען די מיט די שענקלען...

טאָ וועלכע דאָך נעמען? לאַה די שדוכנטע וועט אים באַלד פרעגן. יענטע די מאַרק-זיצערין האָט אים געהייסן צוקומען אין מאַרק אַריין געבן אַן ענטפער, טאָ וואָס זאָל ער זאָגן? אסתר? ברכה? קיילע? זאָל זיין אסתר, זאָל זיין ברכה, זאָל זיין קיילע. וואָס וויל מען פון אים? אַזוי פיל מיידן, אַזעלכענע מיידן... זאָל מען אים געבן איינע, איין מויד און אַ חופּה, און אַ סוף... מ'קאָן דאָך די פאַפּלעקציע קריגן...

איינמאָל האָט חיה-ריקל די שוחטקע אים אַריינגערופן צו זיך. בערל איז געבליבן ווי געפלעפט פון אַזאַ כבוד צו זיין צו גאַסס ביי דער שוחט-קע. ער האָט זיך אוועקגעזעצט אויף אַ שפיץ בענקל, נישט געוויסט וווּ די הענט אַהינצוטון.

— געדענקסט לייזער-וואָלף דעם מלמד, עליו השלום?

- מיין רבי.
- א טייערער ייד געווען, א ליכטיקן גן-עדן זאָל ער האָבן.
- געזאָגט מיט מיר קדיש, האָט זיך בערל דערמאָנט.
- זיין טאָכטער חנה, געדענקסטו?
- הא, חנה? אויך א „רבי“, געלערנט מיך אַלף-בית.
- אַן איידל קינד, א צדיקת, א יתומה, געבעך, געבליבן...
- בערל האָט נישט אָנגעהויבן צו פאַרשטיין, וואָס חיה-ריקל איז אויסן מיט איר שמועס. ער האָט זיך געפריידט מיט די זכרונות, וואָס דער שוחטקעס רייד האָבן ביי אים אַרויסגערופן: חנה, א דאָר מיידל, זיצט און שאַקלט זיך איבער אַ סידור.
- וואָס וועסטו עפעס זאָגן וועגן חנה? האָט חיה-ריקל געפרעגט.
- געדאַוונט, געדאַוונט, געדאַוונט... האָט בערל געזאָגט דאָס וואָס ער האָט זיך דערמאָנט וועגן חנה.
- הער אויס, בערל, דער אין הימל האָט דיר, קיין עין הרע, געגעבן עשירות, טאָלמאי זאָלסטו אָפּפינצטערן די יאָרן אייביק אַליין, אַז דו קאָנסט האָבן אַן איידל קינד. דער אויבערשטער זאָל נאָר געבן, זי זאָל באַשטיין.
- בערל האָט אַלץ נאָך נישט פאַרשטאַנען וואָס די שוחטקע איז אויסן מיט אירע רייד. פון דרך-אַרץ-וועגן, האָט ער געשוויגן.
- נו, וואָס? איז חיה-ריקל שוין צוגעשטאַנען.
- בערל האָט נישט געוואוסט, וואָס צו ענטפערן און ווייטער געשוויגן.
- ווילסט נישט? איז נישט. אַז מען בעט אַ פאַרד צום מנין, האַלט ער זיך דערונטער! זע נאָר אַביסל, דער יחוס שטייט דיר נישט אָן?
- בערל האָט נישט אָנגעהויבן צו פאַרשטיין פאַרוואָס די שוחטקע ביזערט זיך. ער האָט געפינטלט מיט די אויגן, אַלץ נישט געוואוסט וואָס צו זאָגן.
- זע נאָר, זע, איז די שוחטקע שוין אַריין אין כעס, בער-לעפ וויל נישט חנה לייזער-וואָלפּס פאַר אַ כלה.
- וויל ניש? ווער וויל נישט? ניש געזאָגט וויל ניש...
- אַזוי זשע רעד! וואַרט, אָט גיי איך גלייך. זי אַריינגרופן.

זיידעריקל איז ארויסגעלאָפֿן. בערל איז געבליבן זיצן א געפֿלעפטער:
 חנה, רבי לייזער־וואָלפֿס, זיין, בערלס כלה? פֿארוואָס לאַכן פון אים?
 ער גיט האַסטיק אַ שאַקל מיטן קאָפּ: איי, ס'אַראַ אַרמשיק ער איז! ער
 קאָן גאַרנישט רעדן מיט אַ קא ניידעלע מענטשן. פֿארוואָס האָט די
 שוחטקע זיך געבייזערט אויף אים? וואָס'ט זי געזאָגט? חנה — כלה —
 ער און חנה? ניין ניש מעגלעך? ווייס'ך, די שוחטקע מאַכט ס'גנאָר...
 די שוחטקע קומט צוריק מיט חנהן. בערלס ברויין אָפֿגעברענט פֿנים
 ווערט גריין פון בלאַסקייט.

ווען חנה איז געבליבן אַ קיילעכדיקע יתומה, איז זי קוים אַלט גע-
 ווען אַ יאָר פֿערצן. קיינער האָט גאַרנישט געווסט, וואָס פֿאַר אַ גרויסער
 שלום בית עס האָט געהערשט ביי לייזער־וואָלפֿן אין שטוב. אז ביילע-
 סערל, זיין ווייב, איז אים אַוועקגעשטאַרבן, איז לייזער־וואָלפֿ געוואָרן
 אויס מענטש, דאָס פֿנים דאַר און קוואַר, קוים, וואָס ער האָט זיך גע-
 שלעפֿט אויף די פֿיס. איידער נאָך ס'האַבן זיך געענדיקט די שלוש'ים נאָך
 ביילע־סערלס טויט, איז לייזער־וואָלפֿ אַוועקגעפֿאַלן, אָפֿגעקערנקט עט-
 לעכע וואָכן, און אויסגעהויכט די נשמה.

חנה איז נישט געבליבן אין אַ מדבר. אַן עדה יידן, קיין עין הרע,
 לאָזט, חלילה, נישט אויסגיין אַ קיילעכדיקע יתומה. דעם טאַטנס חדר
 האָט זי טאַקע מער נישט געקאַנט פֿירן. וווּ איז עס געהערט געוואָרן אַ
 מיידל זאָל זיין אַ מלמדקע פֿאַר יינגלעך! אָבער יידישע מיידלעך דאַרפֿן
 אויך קענען דאַוונען, תחינות זאָגן. אַרעמע עלטערן שיקן זייערע מיידלעך
 אין די חדרים פֿאַר יינגלעך, נגידים אָבער קאַנען זיך פֿאַרגינען צו נעמען
 אַ מלמד פֿאַר זייערע מיידלעך אין שטוב אַרײַן, און אז ס'מאַכט זיך אַ
 מלמדקע, איז דאָך אַוודאי גוט. האָט חנה אָנגעהויבן אַרומגיין איבער נגי-
 דישע הייזער מיטן טייטל וואָס זי האָט געירשנט פון איר טאַטן, און גע-
 לערנט פֿאַרפֿיעשטשעטע מיידלעך: קמץ־אלף־אָ, קמץ־בית? באָ...
 אַלס שכר למוד האָט חנה געקריגן „טעג" צו עסן. אז אַ מיידל, עסט
 אָפּ אין אַ באַלעבאַטישער שטוב, געשיקט זיך עפעס נישט, זי זאָל נישט

צוהעלפן ביים וואַשן דאָס געשיר. אָנגעהויבן מיט צוהעלפן, מיט דער צייט האָבן די באַלעבאָסטעס איבערגעלאָזט די גאַנצע אַרבעט פאַר חנה; אַביסל שפּעטער האָט מען זיך אויך צוגעווינט זי צו שיקן אַ „גאַנג“ אין דער יאַטקע אַרײַן, אָדער מילך ברענגען, די שיקסע — די דינסט, קאָן מען דאָך נישט שיקן נאָך פּלײַש, אָדער מילך. אַמאָל האָט זיך געמאַכט, אַז חנה האָט ביים וואַשן צעבראַכן אַ טעלער, אַן אַנדערש מאָל — אַז זי האָט זיך אויסגעליטשט אין שניי און אויסגעגאַסן די מילך; די באַלע-באָסטע האָט געשריגן אויף איר: „שלימול“, האָסט לײמענע הענט“. די קינדער, וואָס האָבן פּריער געגלויבט, אַז חנה קאָן באַשווערן שדים, האָבן איצט אָנגעהויבן באַהאַלטן איר טײַטל, זיך אונטערגעגעבען הינטער איר רוקן און איר אָנקלעבן אַ פּאַפּירל, אָדער פּון אַ באַהעלטעניש נאָכגעשריגן איר נייעם צונאַמען: „חנה טײַטל“.

די רייכע באַלעבאָסטעס איז עס געוואָרן איבערדריסיק צו זען ביי זיך אין שטוב די שטענדיק שווייגנדיקע, אויסגעמאַגערטע מלמדקע. וואָס ווייטער האָט חנה געהאַט אַלץ ווייניקער און ווייניקער תּלמידות. עס האָבן איר אָנגעהויבן אויספעלן „טעג“ אין דער וואָך. אויב חנה וואָלט געווען אַן אלמנה, אָדער גרושה, אַבי שוין איינמאָל געהאַט אַ „צוגעדעקטן קאַפּ“, וואָלט זי געקאָנט ווערן אַ טיסקערין אין מקוה, אָדער מען וואָלט זי גאָר אַרײַנגענומען אין דער ווייבערישער חברה קדישאַ, אַ מויד אָבער איז נישט שייך צוצולאָזן צו די זאַכן.

האַט חנה צוגעהונגערט. וואָס מער זי האָט געהונגערט, אַלץ מער און מער האָט זי זיך געוויגט איבערן סידור, אַלץ זעלטענער האָט זי צו עמיצן אַ וואָרט אויסגערעדט.

צו דער צייט פון בערלעפּס צוריקום אין שטעטל, איז חנה שוין אַ מיידל אין די דרייסיקער. קליין, דאַר, די באַסן איינגעפּאַלן, די שיטע-רע, גלאַטע האָר אויפן קאַפּ זעען אויס ווי אַ שוואַרץ הייבל, אינגאַנצן — דעם אָנבליק פון איר מאַמען. חנהס איינגעבויענע פּלײַצע וויגט זיך כּסדר; אירע דינע, פּרוםפּאַרשנירלע ליפּן, הערן נישט אויף זיך צו באַוועגן, אפילו דעמאָלט, ווען זי וואַשט געפּעס אין אַ פּרעמדער שטוב.

**

י ה ו ד ה ע ל ב ע ר ו ג

חנה איז געזעסן ביים טיש קעגנאיבער בערלען. די שוחטקע איז גע-
שטאנען ביים פענצטער און ארויסגעקוקט אויף דער גאס. קיינער האָט
קיין וואָרט נישט אויסגערעדט. חנה האָט פּלוצים אַ פּרעג געטון:

— זי לייגן תפילין יעדן טאָג?

— ניין, האָט בערל געענטפערט, ניש —

חנה האָט זיך האַסטיק אויפגעהויבן פון איר אָרט, און זיך געלאָזט
צו דער טיר. בערל האָט קוים באַוויזן צו פאַרענדיקן: — ניש יעדן טאָג,
שבת ניש קאָ תפילין.

בערל האָט זיך געפילט שטאַלץ אויף דער „לומדות“, וואָס ער האָט
אָרויסגעוויזן, ער האָט זיך אַזש צעשמייכלט מיט נצחון. חנה האָט זיך
צוריק אַוועקגעזעצט. די שוחטקע האָט זיך ראַפטום אויסגעררייט און גע-
ווינטשן מזל-טוב.

ביינאַכט אויפן געלעגער האָט בערל זיך געוואָלט דערמאָנען ווי חנה
זעט אויס, און בשום אופן נישט געקאָנט. ער האָט געדענקט נאָר יענע
— חנה דעם רבינס, וואָס האָט געלערנט מיט די קינדער אין חדר, יענע
חנה מיט די שוואַרצע צעפּלעך, מיטן געקנייטשטן שטערן. ווען זי פלעגט
זיך נאָר באַווייזן אין חדר, פלעגט ווערן שטיל, — אַן אויער. די וינגלעך
פלעגן זיך סודן און זיך אַנדערציילן פון חנהן אַזעלכע זאַכן, אַז בערלען
געמט נאָך איצט אַן אַ מורא...

**

*

חנה האָט אַ סך געוויינט ביי דער חתונה, געוויינט, ווען מען האָט
זי מיט בערלען אַריינגעפירט אין זייער שטוב, וואָס בערל האָט געקויפט
און אויסגעפּוצט מיטן שענסטן און בעסטן. בערל איז שטיין געבליבן ביי
דער טיר און זיך געבעטן: ניש וויינען, צו וואָס וויינען? ניש וויינען...
חנה האָט פאַרשטיקט אין זיך ס'געוויינן. בערל האָט זיך אַוועקגע-
זעצט ביים טיש. חנה האָט הינטער זיין רוקן זיך אויסגעטון און זיך גע-
לייגט אין בעט אַריין. בערל איז געבליבן זיצן. עפעס האָט ער יאָ גע-
וואָסט, אָבער נישט געווען זיכער, וואָס ער האָט צו טון. חנה רבי לייזער-

וואָלפּס איז דאָך נישט עפעס גלאַט אַ מויד. ווען מען האָט אים גערעדט פאַר אַ כּלה בייַלע וואָוועס, האָט ער איר נאָכגעקוקט אין גאַס, געשלאָנ-גען מיט די אויגן איר יעדן בויג און נויג און געטראַכט אַזעלכע טראַכט-טענישן, וואָס, טפו, אַ „געוויירע“... איצט טראַכט ער גאָר נישט נאָר ער פּילט זיך עפעס ווי יום כּפור אין שול... מורא און —

חנה מורמלט עפעס אַ תּחינה. בערל דערמאָנט זיך, אַז ער דאַרף לייַענען קריאת שמע. אויפן מיט ליגט אַ סידור. ער נעמט בלעטערן, ער זוכט דעם קריאת שמע און קאָן נישט געפינען. חנה האָט שוין געמאַכט די ברכה פון „המפּיל“ און טאָר נישט אויסרעדן. זי רופט אים מיט אַ ברוב, ווייזט אויף שטום לשון, ער זאָל איר דערלאַנגען דעם סידור. בערל זעצט זיך צוריק צום טיש. ער קאָן זיך קיין עצה נישט געבן מיט דער עברי. די ערשטע שורה „שמע ישראל“ קען ער אויף אויסנווייניק, גיט ער עס אַ שרייַ אויס אויף אַ קול. די צווייטע שורה קען ער נישט און ווי אויף צו להכעיס, איז עס געדרוקט דווקא מיט קליינע אותיותלעך. ער שוויצט און מאַטערט זיך: בר, ברך-ברוך. פון מידקייט קלעפן זיך אים די אויגן, ער שאַפּט איין איבערן סידור.

צומאָרגנס האָט דער שוחט אים אַוועקגערוּפּן אין אַ ווינקל און לאַנג זיך מיט אים געסודעט. בערל האָט געשאַקלט מיטן קאָפּ: יאָ, יאָ, ער עט שוין וויסן.

אין די הייליקע ספרים שטייט געשריבן, אַז אַ ווייב דאַרף דינען דעם מאַן אין אַלע זיינע באַדערפענישן. האָט חנה געטון אַזוי ווי גאָט האָט געבאָטן: זי האָט געוואַשן זיין וועש, גערייניקט זיין שטוב, געקאָכט גוטע מאַכלים, וואָס זי האָט זיך אויסגעלערנט אין די רייכע הויזער.

חנה האָט ליב געהאַט אַנצושטעלן אַ פּולע קיך מיט טעפּלעך. אַ ליי-דיקע פייערקע האָט עפעס אויסגעזען ווי אַ בלינד אויג. אַ ליידיקע פייער-קע האָט זי דערמאָנט אין די קאַלטע ליידיקע פייערקעס אין איר אַמאָליק קליין שטיבל הינטערן הַמֶּדֶש. זינט יענע צייטן קאָן זי נישט קוקן אויף ליי-דיקע טעפּלעך... אַ גאַנצן טאָג קנאַקט פּריילעך אַ פייער אין דער קיך. די טעפּלעך זירן און זינגען; די שטערצלעך טאַנצן. חנה רוקט איבער אַ

טעפל, גיט צו אביסל וואסער, מישט צו אביסל זאלץ און האלט דערביי אין איין זאָגן פון אירע תחינות.

פון בלוז פארזוכן די מאכלים ביים קאָכן. איז חנה שוין זאָט. ביים מיש עסט זי קנאָפּ וואָס, זי זעט רק, אז בערל זאָל עסן. בערל באַלעקט זיך פון די גוטע מאכלים, זאָט ווערט ער אָבער נישט. ער וואָלט באַדארפט האָבן אַ שטיק פלייש פון עטלעכע פונט. חנה ווייסט נישט, צי מען מעג עסן אזויפיל פלייש. ס'שטייט דאָך געשריבן, אז מען עסט אויף אַ פונט פלייש און מען טרינקט אויס אַ קוואַרט וויין, איז מען אַ זולל וסובא. זי האָט געפרעגט אַ שאלה ביים רב. דער רב האָט געפסקנט, אז מחמת בערל עסט בלוז אַ סך פלייש, אָבער קיין וויין טרינקט ער נישט, — מעג מען. האָט חנה געקויפט גרעסערע טעפ און, חוץ די צימעסלעך, געקאָכט אייך גרויסע שטיקער רינדערן און שעפסן־פלייש.

בערל האָט זיך צוגעוויינט זי צו רוצן און זיך מיט איר צו שאַפן. ער האָט דערפילט, אז זי איז נישט מער חנה רבי לייזער־וואָלפס, נאָר זיין ווייב, זיין חנה...

חנה האָט געלערנט בערלען אלע ברכות, וואָס מען דאַרף מאַכן ביים עסן און ביים בענטשן, זי האָט אים אונטערגעזאָגט און געהאָלפן אַרויס־זאָגן די שווערע ווערטער. זי האָט אויך געוואָלט אים לערנען ווי אזוי צו עסן, ווי אזוי צו לייגן אין מויל אַריין קליינע „קאָזעלעך“ (שטיקלעך) ברויט. דאָס אָבער האָט זיך בערל נישט געקאָנט אויסלערנען. ער האָט הנאה געהאט אַריינצובייסן די ציין אין אַ גרויסער כמאליע ברויט. אַ קליין „קאָזעלע“ איז אים עפעס ווי פאַרלוירן גענאַנגען צווישן די ציין, אַריינגעפאַלן גלייך אין האַלדז אַריין, אז ער האָט זיך אַזש פאַרקרעקט.

חנה האָט צוגעהאָלפן בערלען אויך אין זיינע געשעפטן. זי האָט גע־פירט די חשבונות, באַהאַלטן דאָס געלט צווישן די בלעטער פונעם טייטש־חומש. נאָר אין שטאַל אַריין, האָט זי נישט ליב געהאט אַריינ־צוגיין. זי האָט נישט פאַרטראָגן דעם שטאַל־דיח. זי האָט אויך מורא גע־האַט פאַר די פערד. אויב אָבער עס האָט זיך געמאַכט, אז אַ פערד איז געבליבן אין שטאַל נאָך בערלס אַוועקפאַרן, האָט זי פונדעסטוועגן נישט האַרפעלט אַריינצוטראָגן אַן עמער וואָסער „אָנצופאַיען“ דאָס פערד. זי

האָט מורא געהאַט צו לאָזן עס דאָרשטיק: וואָס ווייס מען דען? אַ בהמיה קאָן אַמאָל זיין אַ גלגול פון אַ זינדיקער נשמה און מיט גלגולים איז בער-סער נישט אָנצוהויבן...

הכלל, ס'איז געווען אַ געראָטענער שידוך פאַר ביידן. בער-לעפּ האָט באַקומען אַן איידל קינד און חנה איז אַריינגעקומען אין „קיינעהאַרע“ אַן עשירות. מען זאָגט אַז מאַן און ווייב, ביידע זענען צופרידן. קהל איז אויך געווען צופרידן: אַראָפּגעפטרט אַן עול פונעם קאַפּ, אַ יתומה, אַ בוגרות. בלויז די מוידן, וואָס האָבן אַליין געוואַלט בערלען, בלויז זיי האָבן געחזוקט, וואָס ער האָט זיך גענומען אַ „דאַרן הערינג“, אַ בוימל-גיסערן; פון חנהן האָבן זיי אָפּגעשפּעט, וואָס זי האָט גענומען אַזאַ „גראָבן קאַפּ“. מיט בערלען האָבן זיי מורא געהאַט זיך צו טשעפען, אָבער ווען חנה האָט זיך באַוויזן אַליין אין גאַס, פלעגן איר די מוידן נאָכ-שרייען פון אַ באַהעלטעניש אַרויס:

„חנה-טייטל, חנה קאַנטשיק,

געוואַלט אַ רב,

געכאַפט אַן אָרטשיק“.

די בעל עגלהס זענען אין אָנהויב געווען צופרידן, וואָס אַ זייער-יער קער האָט זיך איינגעקויפט אין יחוס. שפעטער אָבער זענען זיי געוואָרן „אָנגעבלאָזן“ אויף חנהן. זי איז זעלטן געקומען צו אַ בעל עגלה אויף אַ שמחה, און ווען זי איז יאָ אַמאָל געקומען, איז זי געזעסן און געשוויגן. ווי נאָר מען האָט אָנגעהויבן טרינקען און זיך משמח זיין, פלעגט זי זיך אויפהויבן און ניין אַהיים.

— זע נאָר, די יחסנטע, פלעגן די ווייבער זיך קרימען, ס'פאַסט איר נישט זיך צו חבֿרן מיט בעל עגלהס. ווען זי קריגט נישט אַ בעל עגלה פאַר אַ מאַן, וואַלט זי דאָך געווען אוועקגעפטרט פון הונגער.

ווי דער שטייגער איז אויף שמחות ווינטשט מען זיך איינער דעם צווייטן, מען פלעגט אויך חנהן ווינטשן: „מערצעשעם ביי אייך אויף שמחות, מערצעשעם ביי אייך אויף אַ ברית“ — אין אָנהויב האָט מען עס געזאָגט שטיל מיט האַרץ, מיט אַ גוטן מוין; ווען מען האָט אָבער אַנ-געוויבן אויף חנהן זיך צו ברוגזן, האָט מען דעם ווינטש שוין אַרויסגע-

זאָנט הויך אויפן קול, מיט חוזק, מיט אַ שטאַך... נאָך איר אוועקגיין
האַט מען זיך געמודעט, בערל יאָל נישט הערן: ס'נייט אוועק אַ יאָר נאָך
אַ יאָר און — גאַרנישט... אַניש וועט זי עפעס האָבן די פאַרזויערטע
גבאיטע... מער ווי שאַקלען זיך איבערן טייטש-חומש קאָן זי נישט...

לייבעק הוראי שטייט צו צו בערלען: — ס'דאַרפסטו אַ שטיין, אַ
טרוקן שטיק האַלץ, גט זי אָפּ און אַן עק.
— מאַך צו ס'פּיסק, בייזערט זיך בערל. חנה נישט קא שטיין, חנה אַ
„ניידל“ קינד.

— אַ שטיין, זאָג איך דיר, אַ שטיין קאָן גאָר נישט געבוירן. וואָרף
זי אַרויס!

— ביים דיר אָפּ די צונג. אַ יאָנדעס אַביסל אַרויסוואַרפן חנה. טפּו!
— זוילסט פּנרן, אַז קיין וואָרעם זאָל נאָך דיר נישט בלייבן? פּנר,
מיין באַבעס דאָנה. מיין שוועסטער קיילע ט'דיר געקאָנט אַנשיטן אַ פּולע
שטוב מיט ממזערס.

— כ'ויל נישט קא ממזערס, כ'ויל קינדער...

— קינדער, ממזערס — אַ חילוק עפעס, זי האָט פון קיווען „לייווע-
שולעס“ צוויי יונגען ווי די אַנערס... נעם זי אַרײַן צו דיר אין שטוב
אַרײַן, וועסטו —

— ס'רעדסטו, כּמאַל איינער? אַ פרעמד ווייב אין חנהס שטוב?

— ד'עסט מיט איר חתונה האָבן, ט'זי זיין דיין ווייב, און חנה
ט'זיין די פרעמדע.

— ס'הייסט פרעמדע? מיין ווייב, מיין חנה, אַ פרעמדע?

— נו יאָ, אַ פרעמדע און ס'ט'זי אַרויסטרייבן פון שטוב.

— טפּו! טפּו! האָט בערל ווידער געשפיגן און נישט געקאָנט באַ-
נעמען ווי מען קען גאָר אזעלכעס ברענגען פאַרן מויל. חנה רבי לייזער-
וואַלפּס, זיין ווייב חנה, אַרויסטרייבן פון שטוב! טפּו!

— ס'עט גאָר נישט העלפן, נישט קא רבי, נישט קא טאָטער, האָבן די
בעל עגלהס זיך גערייצט מיט בערלען. זי קאָן נישט האָבן, איר מאַמע איז
דאָך שוין געווען אַ „נאַקאַרע“.

— וואָס איר מאַמע געווען?

— אַ נאַקאַרע, אזא אײנע, וואָס קאָן קאָ קינדער ניש האָבן. בערל איז אַהײמגעגאַנגען און אָנגעכמאַרעטער. אז די מאַמע אירע איז שוין געווען אַ — — ווי זאָגן זיי דאָרטן, האָט זי אים ניש באַ-דאַרפט צו גענאַרן. מען דאַרף אים נישט גענאַרן — ער, וויל נישט מען זאָל אים גענאַרן.

חנה האָט אים אויפגעקלערט, אז אויב איר מאַמע האָט געהאַט זי, חנה, איז זי קיין עקרה נישט געווען. בערל האָט זיך באַרואיקט. בערלען דאַכט זיך, אז די צרה נעמט זיך דערפון, וואָס חנה עסט נישט. לאָזער קאַלעיעס ווייב קאָן אַרײנהאַקן אַ האַלב ברויט מיט אַמאָל, נו, האָט זי טאַקע קינדער, אײנס נאָכן אַנדערן. פון וואַנען אָבער זאָל חנה נעמען כוח צו „טראַגן“ און „האַבן“, אז עסן עסט זי קיי און שפּײ, אויף אײן צאָן. בערל באַשווערט חנה מיט כלערליי שבועות זי זאָל עסן. חנה טוט אים צוליב, און נעמט אַ לעק, אַ שמעק, און — ווידער גאָר נישט.

בערלען שטייט שטענדיק פאַר די אויגן, ווי לאָזער קאַלעיעס ווייב גיט אַ שלעפּ אַרויס די ברוסט פונעם בוזים און שטופט עס איר קינד אין מײלכל אַרײן. אַמאָל, פאַר דער חתונה, האָט בערל גאָר אַנדערש גע-טראַכט וועגן ברוסטן... איצט פאַרשטייט ער נישט, ווי אזוי האָט ער גע-קאָנט האָבן „געווירעדיקע“ טראַכטענישן וועגן דעם. ברוסטן איז נישט אזא זאָך... ברוסטן דאַרפן זײן פול מיט מײלך, דער וואָרצל דאַרף שטעקן אין מײלכל פון אַ קינד. אַמאָל פלעגט ער זיך שעמען, ווען אַ זויגערין האָט פאַר אים אין די אויגן אַרויסגענומען די ברוסט צו געבן איר קינד, הײנט — נישט. אַ ברוסט, וואָס אַ קינד זויגט, איז גאָר עפעס אַנדערש... עפעס... עפעס... נישט געווירעדיק, עפעס ווי אַ קליין קינד... ווי אַ סידור...

אפילו די אײטער בײ אַ בהמה איז אויך עפעס אַנדערש... אז ער זעט, ווי אַ קאַלב, אָדער אַ ציגעלע זויגט, קוקט ער דערויף מיט ציטער-ניש. בלויז אײנס פאַרשטייט ער נישט: ווי קומט עס, וואָס אויך בײם

חזיר זויגן די קליינע חזירמלעד? א מענטש — פארשטייט ער, א קו, א פערד, פארשטייט ער אויך, אָבער א טמא חזיר? טפו!
 אויף חנה'ס ברוסטן איז אים א רחמנות. פארשעמטע ברוסטן... זינט דער חתונה זענען זיי טאקע געוואָרן אביסל פולער, געבליבן אָבער ליי-דיק... ברוסטן אָן מילך זענען נישט מער ווי שטיקער פלייש, נישט מער...

דער חודש תשרי איז שוין לאַנג אוועק. אויך פון דער חשוונדיקער לבנה איז שוין געבליבן נאָר אַ דין בויגנדל ווי פון אַן אַלטן סערפ, וואָס דאָס שאַרף-אייזן האָט עס אויסגעשליפן ביזן ברעג. אלע יאָר אין דער צייט האָט שוין אַ נרויער שראַם באַדעקט די דעכער, אַ הייטל פון אייז האָט זיך פאַרצויגן אויף די טייכן, אַ פּוכקער שניי האָט צוגעדעקט די פעלדער. דאָס יאָר אָבער איז דער זומער — שוין לאַנג אַן אָפּגעזעגנטער, נאָך אַלץ געשטאַנען אין דער טיר. דער הימל — לויטער, דאָס גראַז פּריש ווי אין פּרילינג, ווי אין פּרילינגס-צייט האָט די נייע זריעה אויף די פעלדער גענומען אַרויסשטעקן פון דער ערד גרינע קעפלעך, נאָר די נאַ-קעטע ביימער האָבן עדות געזאָגט, אַז ס'איז שפּעטער האַרבעסט...

מען האָט געקאָנט מיינען, אַז ס'איז הפּקר אזוי... אַז דער זומער האָט זיך פאַרעקשנט נישט אוועקצוגיין, וועט ער שוין אזוי פאַרבלייבן ביזן — זומער. אָבער אין איינער אַ נאַכט זענען פּלוצים גאַנצע מחנות ביזע ווינטן אָנגעקומען און גענומען הוילען איבערן שטעטל, געריסן דעכער, אוועקגעלייגט ביימער, און מיט רוגזה פאַריאָגט דעם ווידערשפּע-ניקן זומער. דאָס שטעטל איז געבליבן ליגן פאַרחושכט אונטער אַ שווערן בלייערנעם הימל. פאַרטאָג האָט גענומען גיסן אַ מבול. מבינים האָבן גע-טרייסט: אַ שווערער רעגן האַלט לאַנג נישט אָן, ס'האָט אָבער געגאָסן טאָג נאָך נאַכט, נאַכט נאָך טאָג, אָן איבערייס. אין די נאַסן פונעם שטעטל איז מען שוין געקראַכן אין דער בלאַטע ביז איבער די קני; די דאָרפישע וועגן זענען געוואָרן ווי זומפן, אפילו דער וואַרשעווער שאַסיי איז גע-שטאַנען צעווייקט און צעקראַכן, די רעדער האָבן זיך אַלעמאָל איינגע-שניטן אין דער בלאַטע אַרײַן.

גראַד איצט איז געווען אַ סך משא צו פירן; די שפּע פונעם זומער

האָט מען געדאַרפט אָפּפירן אין שטאָט אַרײַן, פון דאָרט האָט מען גע-
דאַרפט ברענגען ווינטער-סחורות, וואָרעמע מלבושים. אזוי לאַנג ווי עס
איז געשטאַנען אַ זומערדיק וועטער, האָט מען געהאַפט אַדורכצושמוג-
לען דעם ווינטער אין די זומערדיקע מלבושים. מיט די פּלוצימדיקע
קעלטן, האָבן די קונים אויסגעליידיקט די קראַמען, און די קרעמער האָבן
געוואָלט וואָס גיכער אַרײַנבאַקומען פון דער גרויסער שטאָט שאלעכלעך,
קאַלאָשן, לײבלעך, שפּענצערס. די בעל עגלהס זענען געווען פאַרוואָרפן
מיט אַרבעט.

אַז די רעגנס האָבן אָנגעהאַלטן אַ דריי וואָכן נאָכאַנאַנד, איז שוין
נאָר נישט מעגלעך געווען אַרויסצופאַרן פונעם שטעטל. די רעדער האָבן
זיך אײַנגעשניטן אין די בלאַטעס ביז אַריבער די אַקסן. דאָס שטעטל
איז געבליבן ווי אָפּגעשניטן פון דער וועלט.

נאָר אײַן בערלעך האָט געקאָנט זײַן אַ בריה ווייטער צו פאַרן קײן
וואַרשע הײן און צוריק. זײַן וואָגן איז געמאַכט געווען פונעם שטאַרקסטן
האַלץ, די רעדער — דעמבענע, געמאַכט פונעם בעסטן סטעלמאַך, גע-
שמידט מיט נייע, אײַזערנע רײפן; זײַן וואָגן איז אויך געווען אײַבערגע-
דעקט מיט גוטע, גומירטע פּלאַנדעקעס, וואָס לאָזן נישט אַדורך קײן
פּײַכטיקייט. אויב עס האָט פּאַסירט, אַז זײַן וואָגן איז אַרײַן אין אַ בלאַ-
טע, זענען זײַנע פּערד געווען גענוג שטאַרק אַרויסצושלעפּן די משא און
ווייטער פאַרן.

בערל האָט זײַן וואָגן קײנמאַל נישט אײַבערגעלאָדן, נישט געוואָלט
צופיל אויסמאַטערן די פּערד. אָבער אַז ער איז איצט געבליבן דער אײַנ-
ציקער, וואָס פאַרט אין שטאָט אַרײַן; די קרעמער האָבן זיך בײַ אים
געבעטן רחמים: — מען גײט אונטער, מען דאַרף דאָך איצט פאַרדינען
חיונא אויפן גאַנצן ווינטער, — האָט בערל צוגעשפּאַנט נאָך אַ פּערד
צום וואָגן און אַרויפגעלייגט נאָך אַביסל משא.

בערל זיצט אויף דער קעלניע פון זײַן שווער-באַלאָדענעם וואָגן און
בעט זיך בײַ די פּערד: — נאָ, נאָאָאָ — גניאדע, קאַשטאַן, שטעלץ אַ
פּוס!

דער רעגן גיסט און גיסט. בערל זיצט אײַנגעהילט אין זײַן שטייפן

צערטענעם וועגמאנטל, וואָס לאָזט נישט אַדורך קיין נעץ, אָבער די פּערדלעך, נעבעך... עס וכליאפעט אַזוי. דער רעגן פאַרניסט אים די אויגן, בערל ציט אַריבער דעם מאַנטל איבערן קאָפּ; די פּערדלעך, נעבעך, מוזן גיין, מוזן שפּאַנען און שלעפּן. בערל שלאָגט קיינמאָל נישט זיינע פּערד. ער פּאַכעט בלויז מיט דער בייטש אין דער לופטן. איצט לייגט ער איינ- נאַנצן אַוועק די בייטש, ער מונטערט די פּערד נאָר מיט נעבעט: נאָ-נאָ, וויאָ-אָ...

געוויינטלעך, אַז דער וואָגן איז נאָר אַרויף אויפן הויפט-שאַסיי, האָט בערל געכאַפט אַ דרימל. נישקשה, ער האָט זיך געקאַנט פאַרלאָזן אויף זיינע פּערדלעך, זיי האָבן דעם וועג גוט געקענט. ווען ער פלעגט פאַרטאָג אַנקומען קיין וואַרשע, איז בערל געווען אויסגעשלאָפּן, אייסגע- רוט. בערלען איז זיך בכלל בעסער געשלאָפּן אויף דער קעלניע, ווי אין בעט, וואָס חנה האָט אָנגעפאַסט מיט אַזוי פיל קישנס און קישעלעך, אַז ער האָט נישט געהאַט וווּ זיך אַ דריי צו טון.

שלאָפּן אויף דער קעלניע האָט בערלעך געקאַנט נאָר אַזוי לאַנג ווי דער וואָגן האָט אים געוויינט. האָט זיך אָבער געמאַכט, אַז דער וואָגן האָט זיך אָפּגעשטעלט, איז זיין שנאָרכן געוואָרן שטילער און שטילער און ער האָט זיך גלייך איבערגעוועקט. געוויינטלעך פלעגן די פּערד שטיין בלויבן שוין ביים סוף פון דער יאָרדע, ביי דער קרעטשמע אין וואַליע. דאָס מאָל אָבער האָבן די רעדער זיך כסדר איינגעשניטן אין צעווייטן שאַסיי. בערל האָט אפילו נישט איינגעדרימלט, ער האָט אַלץ געמוזט אונטערהעלפּן זיינע פּערד אַרויסצושלעפּן דעם וואָגן.

פון סאַכאַטשאָו אָן איז דער וועג אַוועק אַביסל בעסער. די פּערד זענען געגאַנגען אָן אָפּשטעל, אין טאַקט פון בערלס שנאָרכן. פּליצים האָט דער וואָגן זיך אַ וואַקל געטון, אַז ס'האָט בערלען שיער נישט אַראַפּ- געשלידערט פון דער קעלניע. ער איז מיטאַמאָל געוואָרן וואַך, אַראַפּגע- שפרונגען פונעם זיי. די רעכטע זייט פונעם וואָגן איז געווען אַראַפּגע- זונקען. די פּערד האָבן זיך אַביסל צופיל פאַרנומען אויף רעכטס, זענען די רעדער פון דער רעכטער זייט וואָגן אַריין אין דער לימיקער ערד ביים ראַנד פונעם שאַסיי.

בערל האָט געצויגן די לייצעס, ער האָט געפאָכעט מיט דער בייטש און געשריגן. די פּערד האָבן געשלעפט מיט אַלע כּחות; דער וואָגן האָט זיך פּונעם אָרט נישט גערירט. דער רעגן האָט געשמיסן בערלען אין פּנים אַרײַן, פּאַרטױבט זײַן קול און דאָס קנאַלן פּון דער בײטש. וויאָ, וויאָ, וויאָ, האָט בערל געשריגן וואָס אַמאָל העכער. די מלבושים האָבן געקלעפט צו זײַן לײב, פּון די פּערד האָט זיך געגאָסן דער שווייס צוזאַמען מיטן רעגן, וואָס איז אויף זײ געפּאַלן. דער וואָגן האָט זיך נישט גערירט פּון אָרט.

בערל האָט אָנגעקלאַפט אין אַ דערבייאַקער פּויערישער כאַטע. דער פּויער, אַן אָנצײניקער זקן, האָט אים ווײניק וואָס געקאָנט אַרויסהעלפּן. די פּויערטע, אַ יונגע, מיט ברייטע, פעסטע לענדן, מיט אַ פּאָר שטאַרקע מאַנצבילשע הענט, האָט אַרויסגעפירט אַ פּערד פּונעם שטאַל און צוגעד-שפּאַנט צו בערלס וואָגן. די פּויערטע האָט געצויגן די לייצעס, בערל האָט אונטערגעשטופּט דעם וואָגן און געמונטערט די פּערד.

מען וואָלט געווען באַדאַרפּט צוערשט אויסלאָרן דעם וואָגן, וואָלט דאָס אַרויסשלעפּן פּון דער בלאָטע געווען אַ קלײניקױט, נאָר גײ לאָר אָפּ די סחורות אין דער בלאָטע אַרײַן, אַז דאָס מכול גיסט און גיסט. דעק אָפּ די פּלאַנדעק נאָר אויף אַ מינוט, וועט די גאַנצע סחורה ווערן אַ תּל. אַלע פיר פּערד האָבן געשלעפט, בערל האָט אונטערגעשטופּט, דער וואָגן האָט זיך נישט גערירט פּונעם אָרט.

— העי, פעטער, הערסט ווי די רעדער קרעכצן, האָט די באַלעבאָס-טע צו אים אַריבערגעשריגן.

— גיש קא מורא, האָט זי בערל באַרואַיקט, די רעדער וועלן אויס-

האַלטן.

בערל האָט געווסט, אַז זײנע רעדער זענען פּונעם בעסטן האַלץ. איצט אַז דאָס האַלץ איז אָנגעשוואָלן פּון פּײכטקײט, זיצן די ספּריכעס נאָך פעסטער אין די רײפּן. נײַן, פּאַר די רעדער איז נישטאָ וואָס צו זאָרן. פּלוצלינג אָבער האָט די פּויערטע גענומען שמייסן די פּערד. בערלס פּערד זענען צו קײן שמיין נישט געווינט געווען. זײ האָבן זיך ווילד אַ רײס געטון. ס'האָט זיך דערהערט אַ קנאַק: די הינטערשטע אַקס האָט זיך

איבערגעבראָכן, דער הינטערשטער טייל וואָגן האָט אַ זינק געטון צו דער ערד.

בײַן טאָג האָט מען מער גאַרנישט געקאָנט טון. בערל האָט אַרײַן געפירט די פּערד צום פּויער אין שטאַל אַרײַן, און אַלײן איז ער אַרײַן אין דער כאַטע זיך אַביסל צו דערוואַרעמען. די פּויערטע האָט אײַנגעהײצט דעם אױוון, אַוועקגעשטעלט פאַר בערלען אַ שײסל זױפּ. אױף דער זױפּ זענען אַרומגעשווימען גרויסע „אױגן“ פּון חזיר־פּעטס. בערל האָט צו דער זױפּ זיך נישט צוגעריט. ער האָט אײַבערגעכאַפט דעם הונגער מיט אַ שטיקל ברויט, געטונקען אין זאַלץ און פאַרטרונקען מיט בראָנפּן. אױסגע־טרונקען אַ גאַנץ פּלעשל, איז בערלען אױפגענאַנגען אַ וואַרעמקײט אין די בײנער. די אױגן האָבן זיך אים גענומען קלעפּן. די פּויערטע האָט אים אַרײַנגעפירט אין שײער אַרײַן, אים געוויזן אַן אָרט אין שטרױ זיך צוצור־לײגן. די פּויערטע האָט נאָך נישט באַווײזן אַרױסצוגײן פּונעם שײער, האָט בערל שױן געכראָפּעט אין אַ טײפּן שלאַף.

חנה האָט שטענדיק דערצײלט בערלען אירע חלומות. דאָ האָט זי געזען דעם טאַטן מיטן קאַנטשיק אין דער האַנט, ווי ער לערנט מיט די קינדער; אַן אַנדערש מאָל האָט זי געזען איר מאַמען אין אַ הײבל און משײפּעק, ווי זי שאַקלט זיך אײבערן טײטש־חומש. חנה האָט געוויסט באַד שײד פאַר יעדן חלום. אַז איר חלום איז אױסגעפאַלן צום גוטן, איז זי דערנאָך דעם גאַנצן טאָג געווען פּרײלעך, האָט זיך איר אָבער געחלומט, אַז אַ צאָן, אַ שטײגער, איז איר אַרױסגעפאַלן — אַ שלעכטער סימן — פּלעגט זי שױן יענעם טאָג פאַסטן בײַ פאַרנאַכט.

בערל איז שטאַלץ געווען אױף חנה'ס חלומות. אים חלומט זיך קײנמאָל גאָר נישט. אַפּנים, אַז חלומות איז אַ זאַך בלױז פאַר אײדעלע מענטשן. מיט חנה'ס חלומות האָט בערל זיך באַרימט פאַר די בעל עגלה'ס: — איך, אַז איך באַלע אַנידער, פּאָף איך באַלד אײן ווי געפּגרט, מײן חנה ליגט, שנאָרעט, מײנסט, מען קאָן זי אַוועקטראָגן אײנינעם מיטן בעט, ערשט — זי רעדט גאָר. גיב איך זי אַ שטאַרבע: וואָסי, חנה? מאַכט זי אַ געוואַלד: וואָס'ט מיך אױפגעוועקט! גערעדט מיטן טאַטן. ס'ט

זענען אביסל! שוין אזוי לאנג טויט, און זי רעדט מיט אים. די סחידים, גאָר עפעס אנדערש, ברודער, נישט פאר אונדז אַרטשיקעס צו פארשטיין. אין יענער נאַכט ביי דער פויערטע אין שויער, האָט זיך בערלען עפעס געפלאַנטערט אין קאָפּ. ער האָט געהאַלטן אַ קינד אויף די הענט, צוגעטוליעט עס צום פנים; דאָ איז עס גאָר געווען. חנה... דערנאָך. חנה שטופט אים אָפּ פון זיך. ניין, זי שטופט אים נישט אָפּ, זי טוליעט זיך גאָר צו אים... זי קיצלט אים...

— וואָס, חנה?

זי לאָזט אים נישט רעדן, קושט אים, קעמט אים די באַרד מיט אירע פינגער...

— וואָס, חנה, סט'דאָך געזאָגט: ס'שטעכט זוי מיט נאָרלען.

זי דריקט זיך צו אים. זי קניפט אים. זיינע אַרעמס קראַמפן זיך ארום איר. איר לייב גליט ווי פויער. ער איז ווילד. זי איז ווילד. אַ גער צאַפּל, אַ געקראַמפּ פון צוויי גליענדיקע לייבער. ער פאַלט צוריק אַ מיר דער, זי צאַפּלט זיך און שלוכצט.

— הא, וואָס די דאָס? זי שלוכצט: יעזו, יעזו. ער רייסט אויף די אויגן. זי טוליעט זיך צו אים, שעפטשעט אויף פויליש: בערדו, אָגערדו... ער גיט זיך מיט אַמאָל אַ זעץ אויף. ווו איז ער עס, ווו? ער שטופט אָפּ דאָס, וואָס נעמט זיך ווידער טוליען צו אים. די טיר פונעם שויער עפנט זיך, עמיץ לויפט אויף גיך אַרויס.

— וואָס די דאָ, וואָס?

בערל פאַלט צוריק אויפן שטרוי. ער שלאָפט ווידער איין. אויפן גאַנצן וועג קיין וואַרשע האָט בערל נישט אויפגעהערט צו טראַכטן וועגן דער לעצטער נאַכט. וואָס איז עס געווען? אַ חלום? אַ חלום קאָן זיין וועגן אַ טאַטן מיט אַ טייטל, וועגן אַ מאַמען מיט אַ טייטש-חומש, אָדער גאָר וועגן אַ צאָן, וואָס פאַלט אַרויס. חנה דער-צוילט אים דאָך אירע חלומות, ווייסט ער דאָך... אָבער אזא זאך? און פאַרוואָס עפעס געווען מיט אזא קנייפן, אזא צאַפּלען, אַ שרייען. מיט חנה איז עס קיינמאָל נישט אזוי; מיט חנה איז אלץ אזוי שטיל, און: גיי שוין, לאָז מיך שלאָפן. דא גאָר אזא זאך... וואָס איז עס געווען, וואָס?

געוויינטלעך, אז בערל קומט אהיים פון א „נסיעה“, דערציילט ער באַלד חנהן ווי אלץ איז צוגעגאַנגען: דאָס מאָל האָט ער איר גאָר נישט דערציילט, אפילו נישט וועגן דער צעבראַכענער אַקס. ער האָט אויסגע- שפּאַנט די פּערד, און גלייך אין בעט אַרײַן. צומאָרגנס, אז חנה האָט אים דערלאָנגט אָנבײַסן, האָט ער אָפּגערוקט פון זיך די שיסל.

— וואָס, בערל?

— איכל פּאַסטן. אַ חלום...

— אַ חלום? חלומות — דאָס איז דאָך עפּעס אירס אַן ענין. אין באַשיידן חלומות איז זי דאָך בקי נישט ווייניקער ווי דער רב אין פּסקע- נען שאַלות.

— דיך געחלומט? וואָס האָט זיך דיר געחלומט?

— חלומט, שמולעמט, פּאַסטן, פּטור.

— אפשר דאַרפסטו גאָר נישט פּאַסטן? דו ווייסט דען ווען מען

דאַרף פּאַסטן? אפשר איז עס גאָר אַ חלום צום גוטן?

— עך, פּטור, פּאַסטן און שוין, האָט זיך בערל געהאַלטן ביי דאָס

זייניקע.

חנה האָט אים געגעבן צו פאַרשטיין:

— עסן זאַפטיקע באַרנעס איז עפּעס גוט?

— יאָ.

— דאָס איז גאָר, זעסטו, אַ שלעכטער חלום. באַרנעס באַטייט אַ

קרענק. נו, און זיין באַקראַכן מיט ווערים איז עפּעס גוט?

— ניש גוט.

— ס'עפּעס גוט צו עסן פון אַ בית הכּסאָ?

— טפּו!

— דו שפייסט? אויף אלע יידישע קינדער געזאָגט אזעלכע חלר-

מות. מיסט און לייז באַטייט — עשירות. נו, זע אַליין, וואָס ווייסטו

ווען מען דאַרף פּאַסטן?

חנה האָט אים נישט אָפּגעלאָזט. בערל האָט געמוזט דערציילן.

— אַ בראַך איז צו מיר, האָט חנה אויסגעשריגן. ס'האָט זיך דיר

געחלומט? א וויסטער חלום אויף אלע שונאימס קעפ! האָסט דאָך נאָך
בלויז צייכנס אויפן האַלדז...
זי האָט זיך פאַרשפּאַרט אין אַנדערן צימער, און נישט געענטפערט
אויף בערלס קלאַפּן.

בערל האָט סיי ווי געפאַסט. אַלעמאָל איז אים שווער געווען אויס-
צוהאַלטן אַ תּענית, היינט האָט אים דער הונגער נישט געאַרט. ער האָט
זיך אַוועקגעלייגט אין היי אויפן בוידעם איבער דער שטאַל און געהאַלטן
אין איין שפּייען: טפו, טפו, אזא מכשפה, אזא נעוויירע, טפו!

דער ריח פונעם פרישן היי האָט אים איינגעשלעפּערט. ער האָט
פאַרשלאָפּן די צייט פון מנחה דאוונען, די צייט פון געבן עסן די פּערד.
ערשט זייער הונגעריק הירזשן האָט אים אויפגעוועקט. ס'איז שוין געד-
ווען נאַכט. בערל האָט אויפגעריסן די אויגן, און, נאָך האַלבפאַרשלאָפּן,
גענומען עפעס זוכן לעבן זיך אין היי... ניין, דער חלום האָט זיך נישט
איבערגעהזרט. אזא חלום... אזא צאַפּלעניש, אזא קראַמפּעניש... טאַטע,
טאַטע! עך טפו! האָט ער ווייטער געשפּיגן.

בראַנפן האָט בערל געוויינטלעך געטרונקען נאָר אַביסל, בלויז זיך
צו דערוואַרעמען. זינט יענער נאַכט האָט ער שוין עטלעכע מאָל זיך אָנג-
געטרונקען ביז צום שכור ווערן. חנה זיצט איצט כמעט תמיד פאַרשלאָסן
אין לעצטן חדרל. אין שטוב איז קאַלט, דער אויוון אין קיך נישט איינ-
געהייצט, קיין לעפל געקעכטס. בערל זיצט ביים טיש און זופט דעם
בראַנפן גלייך פון דער פּלאַש. ער שטעלט אַוועק די פּלאַש, קלאַפט אָן
אין דער טיר צו חנה. זי רופט זיך נישט אָפּ. בערל טרינקט ווייטער.
האַלבשכור, קלאַפט ער מיט אלע כוחות, מיט די פּוּיסטן, מיט די פּיס.
חנה שרייט אַרויס: — גיי אַוועק! גיי דיר צו דער גויה דייןער!

— טפו, ס'הייסט עס עפעס צו אַ גויה? ער איז אַ ייד, ער דאוונט,
לייגט תּפּילין, זאָגט קדיש נאָך טאַטע־מאַמע, וואָס עפעס צו אַ גויה,
וואָס? בערל גייט צוריק צו דער פּלאַש. ערשט ווען ס'קומט די צייט צו
מאַכן דעם אָבריק פאַר די פּערד, גייט ער אַרויס אין שטאַל אַרײַן. די
פּערד באַגעגענען אים מיט אַ פּרײַלעכן הירזשן און שטרעקן צו אים זייער-

רע מאָרדעס. בערל דערפילט, אז ער איז נישט אינגאנצן אליין אויף דער וועלט...

חנה איז ענדלעך אַרויס פון איר אָפגעשלאָסענעם חדר. זי האָט מער נישט געקאָכט קיין עסנס פאַר בערלען, געקויפֿט אַ ברויט, אַ רעטער — נישט מער. ווער שמועסט שוין פון צימעסלעך, קוגעלעך — דאָס האָט זי שוין מער קיינמאָל נישט געקאָכט, אפילו קיין קישעלעך מער נישט אויסגענייט. צו בערלען אַ וואָרט נישט אַרויסגעערדט, נאָר געווינט זיך גאַנצע טעג איבער אירע תחינות.

בערל פאַרט איצט זעלטן קיין וואַרשע, דעם משאָוואָגן פירט מאַ-טשעק דער שמייסער. טיילמאָל קומט עס אָבער אויס אזוי, אז ער אליין מוז פאַרן. אַ קאלטער שווייס באַדעקט אים יעדעס מאָל, ווען ער דער-גענטערט זיך צום דאָרף, וווּ עס וווינט דער אַלטער מיכאל מיט זיין יונג ווייב... ער נעמט איילן די פערד, יאָגט זיי אין גאַלאָפּ ביז ווייט אַריבער יענער כאַטע... די פערד סאָפען שווער. בערל שנאָרעכט און סאָפעט, ער קאָן קוים דעם אָטעם כאַפֿן. — אַזאַ מכשפה, אַזאַ געוויירע, טפּו, טפּו!

דער ווינטער איז געקומען שפעט, אָבער אָנגעקומען מיט אַזאַ אימ-פעט, ווי ער וואָלט זיך געוואָלט אָפנעמען דאָס זייניקע פאַר אַלע צייטן. אַ חודש צייט האָבן אָנגעהאַלטן גרויסע פרעסט. ווען עס איז געוואָרן אַביסל לינדער, האָט גענומען שנייען און שנייען אָן אויפהער. אַז מען איז אויפגעשטאַנען אין דער פרי, האָט מען געמוזט אוועקסאָפֿן דעם שניי, מען זאָל קאָנען עפנען די לאַדנס. עס האָט אָנגעשאָטן ביז איבער די פענצטער. מען האָט אויסגעגראָבן אין שניי שמאַלע שטעגלעך. די ווענט-שניי פון ביידע זייטן שטעגל, זענען געווען העכער פון די מענטשן. די פּאָליציי האָט געשלעפט די איינוווינער פון דער געגנט אוועקצושאַרן דעם שניי פון די וועגן, מען זאָל נישט זיין אָפגעשניטן פון דער וועלט. באַלד נאָכן אָפרייניקן, זענען די וועגן פונדאָסניי פאַרשאָטן געוואָרן. אפילו בערלעפּ האָט נישט ריזיקירט אַרויסצולאָזן זיך אין וועג אַרײַן.

נישט אַרויסגעפאַרן מיט די פערד האָט בערל נישט געהאַט וווּ זיך אַהינצוטון. געמאַכט אַן „אַבריק“ פאַר די פערד, אָנגעפּאַיעט זיי, גע-

פוצט און געבארשט זיי צום וויפלטן מאָל, איז מער נישט געבליבן וואָס צו טון. אַמאָל פלעגט חנה אים דערציילן, וואָס ס'חלומט זיך איר אין די נעכט, אָדער גאָר אַ מעשה פון טייטש-חומש. בערל האָט נישט תמיד אַלץ פאַרשטאַנען פון דעם, וואָס זי האָט דערציילט, אָבער ס'איז אים נוט געווען צו הערן...¹ זי האָט אזוי געווסט צו רעדן, וועגן אַלץ געהאַט עפעס צו זאָגן, אז ס'האַרץ פלעגט אים וואַקסן פאַר נחת. בערלען האָט זיך געדאַכט, אז ביי חנה אין קאָפּ ברענט עפעס אַ לעמפל, וואָס מאַכט אַלץ ליכטיק, קלאָר. אָט איז ער דאָך אויך אַ מענטש, האָט אויך אַ קאָפּ אַוויף די פלייצעס און ווייס גאַרנישט. אָט קוקט ער אויפן פאַפירל, און הייבט נישט אָ צו וויסן וויפל געלט ס'איז. חנה גיט נאָר איין קוק, און ווייס שוין, ווייס אפילו וויפל ס'זענען צוויי פאַפירלעך, מער פאַפירלעך, ווייס אפילו אויך וויפל ס'זענען פאַפיר מיט זילבער-געלט צוזאַמען. וואָס ווייס אפילו אויך וויפל ס'זענען פאַפיר מיט זילבער-געלט צוזאַמען. וואָס איז דאָ צו רעדן; אַ טאַטנס אַ קינד. ביי איר טאַטן אין שטוב זענען גע-ווען אַזעלכע גרויסע „סידורס“ מיט אַזויפיל וועגן און שטעגלעך אויף די בלעטער, מיט אַזעלכע פּיצניקע אותיותלעך, אז בערלען האָט זיך געמישט אין קאָפּ, ווען ער האָט נאָר אַ קוק געטון דערויף. זיין שווער האָט דאָס אַלץ געקענט ליענען, אפילו חנה קען ליענען פון טייטש-חומש, וואָס האָט אַזעלכע פּיצניקע אותיות. איצט איז חנה מער נישט — חנה. קיין קינד, קיין רינד, קיין היים...

אז בערל דערשלעפט זיך מיט גרויס מי איבער די טיפע שנייען אין בית המדרש אַרײַן צו מנחה-מעריב, גלויבט זיך אים שפעטער גאָר נישט אַהיימצוגיין. בחורים זיצן אַרום די טישן און לערנען; עולם זעצט זיך אויס אַרום אויוון כאַפּן אַ שמועסל. אין דרויסן בושעוועט אַ זאָווערוכע און דאָ, אין בית המדרש, קנאַקט אין אויוון פּריילעך דאָס פייער, ס'שמעקט מיט סאָסנע-האַלץ און מיט געברענטער זשיוויצע.

בערל בלייבט אין בית המדרש, כאַטש פון וואָס צו שמועסן האָט ער נישט. טיילמאָל מאַכן זיך די לצים פּריילעך איבער אים. בערל פאַר-שווייגט זיי, אַבי נישט צו גיין אַהיים, וווּ חנה שאַקלט זיך איבער איר תחינה, ווי איבער אַ מת...

עולם צעשמועסט זיך וועגן יידישע צרות. די שלחים פון שטייער-
אמט שרייבן אן אזעלכע גרויסע פאָדאטקעס, אז ווען מען זאָל אפילו
פאָרקויפן אלע בעבעכעס, וועט נישט גענוג זיין צו באַצאָלן. מען מוז באַ-
האַלטן די סחורות, אַניש נעמען זיי צו ביזן לעצטן פאָדעם. אז ס'באַ-
ווייזן זיך אמאָל אין אַ מאַרקטאָג עטלעכע קונים, טראָגט עס באַלד אָן
אויך דעם צורר פון „סקאַרב“ (שטייער-אַמט), און מען מוז צוריק באַ-
האַלטן די סחורות. אמאָל האָט מען נאָך געקאָנט זיך אויסקויפן מיט געבן
אים עפעס אין דער יד אַרײַן, היינט נעמט ער אלץ צו, סיי דעם שוחד,
סיי די סחורה.

— אפשר אים אונטעררוקן עפעס אַ וואַזשנע מתנה, אַ פעלץ, אַ —
כ'זוייס וואָס?

— מען דאַרף פאָרן קא גאָמבין זיך פאַרקלאָגן פאַרן נאַטשאַלניק,
שרײַט בעריש, דער אייזן-סוחר.

— ס'עט גאָר נישט העלפן, זאָגט מלכל, דער שניט־קרעמער, ס'אזא
פאָליטיקע פון אויבן, ס'איז אַן אויפטו פון אים אַלײַן, דעם נאַטשאַלנע
המן גראַבסקי (דער פּוילישער מיניסטער). כ'טענה מיטן סעקוועסטראַ-
טער: נעמסט מיר צו די גאַנצע סחורה, עט דאָך זיין אויס קראָם, טאָ פון
וואַנעט וועסטו נעמען פאָדאטקעס?

ענטפערט ער מיר, דער רוצח: די פּויערים וועלן אָן שפּענצערס און
אָן הויזן נישט גיין, — אַ קראָם וועט זיין. דו וועסט צומאַכן, — וועט אַן
אַנדערער עפענען, אפשר טאַקע אַן אונדזעריקער — אַ פּאָליאַק. אַטראָ
אין די אָל פון זאַק אַרויסגעקראָכן: זיי ווילן, חלילה, אומברענגען דעם
יידישן סוחר, זיי ווילן אוועקגעבן אונדזערע קראָמען צו די גוים.

— אַז דער רבּונו של עולם וועט חס ושלום זיך נישט מרחם זיין
און שוין צושיקן די רעכטע ישועה, וועט חלילה זיין כלו כל הקצין...

אַזוי צערעדט מען זיך ביז העט שפּעט אין דער נאַכט אַרײַן. דאָס
פּויער אין אויוון ברענט אויס. דער עולם קלײבט זיך שוין אַהיים גיין,
פראַלט זיך פּלוצים אויף די טיר. לאַזער קאַלעיע פאַלט אַרײַן מיט אַ גע-
וואַלד: — יידן, האָט רחמנות, זאָגט תהילים, מײַן שײַנדעלע איז חרובּ!

מען ווארפט צו א שטיק האַלץ אין אויוון אריין, מען שטעלט זיך אוועק זאָגן תהילים.

שיינדעלען ווערט ערגער פון מינוט צו מינוט. די לאָזערעכע קומט אויך צולויפן, פאלט צו צום ארון קודש, פראַלט אויף די טירלעך און כליפעט אַריין — ראַטעווען, ראַטעווען ס'קינד, טאטע זיסער!
דער פעלדשער האָט געזאָגט, אז ס'איז א דיפטעריט, מען דאַרף איינשפריצן דעם קינד אזא מיין רפואה, אַניש איז עס פאַרלוירן. אין דער שטעטלשער אַפטייק האָט די רפואה אויסגעפעלט, מען באַדאַרף אויף גיך פאַרן קיין סאַכאַטשאָוו אין דער אַפטייק, אָבער ווי קאָן מען זיך לאָזן אין וועג אַריין אין אזא זאווערזוכע, מען קאָן איינגעזונקען ווערן אין שניי, מען קאָן פאַרשאַטן ווערן, אז ס'זאָל קיין זכר נישט בלייבן. און דאָ איז יעדע מינוט טייער, דאָס קינד גייט חלילה אויס.
מיט א גוטן שליטן און גוטע פערד, קאָן מען ריזיקירן, זאָגט א בעל עגלה.

אַלע קוקן אין בערלס זייט. בערל שווייגט.
לאָזער לויפט צו צו בערלען: — בערל, דיך תמיד געזיילט, האָב נישט געמיינט שלעכט. די קינדער שטענדיק הונגעריק. ראַטעווע, בערל, באַרג דיין שליטן מיט די פערד.
— וועסט ראַטעווען א יידיש קינד, וועט זיין ווי וואַלסט עם עם גע-
בוירן, ס'וועט זיין דיין קינד, רופט זיך אָפּ דער רב.
— באַרג מיר, בעט זיך לאָזער.
— באַרג אים, שטעלן זיך אַלע איין פאַר לאָזערן.
— כ'על נישט באַרגן, ענטפערט בערל. אין בית המדרש ווערט טויט־שטיל. דער רב האָט שוין געעפנט דאָס מויל עפעס צו זאָגן, בערל פאַרענדיקט: נישט באַרגן, נישט געטרויען אים די פערד, איכל אליין פאַרן.

ווען בערל איז צוריקגעקומען פון סאַכאַטשאָוו מיט דער רפואה, איז דאָס קינד שוין באלד געווען דערשטיקט. דער רופא האָט שנעל איינגע-
שפריצט די רפואה. די בלויקייט האָט גענומען אַפטרעטן פון קינדס גופל,
ס'האָט וואָס אַמאָל בעסער געאַטעמט און צוריקבאקומען א לעבעדיקע

מראה. א פרייד און א ציטערניש איז אויפגעגאנגען אין בערלען. די אויגן זענען אים פול געוואָרן מיט טרערן.

„וועסט ראטעווען דאָס קינד, וועט עס זיין דיין קינד“ — אזוי האָט דער רב געזאָגט. וואָס הייסט זיין קינד? אז ס'איז ביי לאָזערן אין שטוב, אז ס'איז לאָזערס קינד? נאָר אַביסל, א קליין ביסל איז עס אויך זיין קינד... ער גיט לאָזערן געלט צו קויפן פאַר שיינדעלען גוטע עסנס. לאָזער קומט אַליין טיילמאָל צו אים: — גיב מיר אַ זאָטע, בערל, קויפן אַ שטיקל הונ פאַרן קינד. לאָזער האָט, קיין עין הרע, ניין קינדער, — „פאַרן קינד“, הייסט פאַר שיינדעלען, וואָס איז בערלס קינד אויך... בערל ברענגט פאַר שיינדעלען זעמעלעך, צוקערקעס, מער זוּיפל זי קאָן אויפֿ-עסן. אז בערל עפנט נאָר ביי לאָזערן די טיר, לויפט אים שיינדעלע אַקעגן, זעצט זיך אים אויפן שוים און נעמט זוכן, וואָס ער האָט אין די הענט. ס'איז אים אזוי גוט, אזוי גוט, ווען שיינדעלע טויעט זיך צו אים און רופט אים: פעטי בעיו... איינמאָל איז שיינדעלע איינגעשלאָפן ביי אים אויפן שוים פונקט דעמאָלט, ווען ער האָט שוין געדאַרפט גיין שפּאַנגען און אוועקפאַרן. בערל איז געבליבן זיצן און נישט געלאָזט מען זאָל ביי אים אוועקנעמען דאָס קינד. אַ כּפּרה דער וואָגן, אַ כּפּרה די פאַרשוויגען, אַבי שיינדעלען נישט אויפצווועקן.

בערל איז געוואָרן אַן אַנדערער מענטש: די פּלייצע אויסגעגלייכט, דער גאַנג זיכערער, די אויגן ליכטיקער; פונעם וואַלד שטייפּע האָר אויפן פנים, האָט איצט תמיד אַרויסגעשיינט אַ מילדער שמייכל...

אין דער היים איז ער איצט זעלטן געבליבן. אויסגעשפּאַנט די פּערד, געגעבן זיי עסן, איז ער באַלד געלאָפן צו זיין שיינדעלען. חנה איז גע-וואָרן נאָך פינצטערער, נאָך מער שווינגנדיק, נאָך האַסטיקער זיך גע-שאַקלט איבער אירע תּחינות.

בערל זיצט אויף דער קעלניע און טראַכט זענען חנה: זי דאַרט און קוואַרט, ער לויפט צו שיינדעלען; חנה זיצט אין שטוב און גייט איין. פאַרוואָס זי נישט מיטנעמען צו שיינדעלען? אַז שיינדעלע איז זיינע,

איז זי דאך אויך אירע — חנהס. זיין שליטן, זיינע פערד האָבן געראַ-
טעוועט דאָס קינד, ס'איז דאָך אויך חנהס שליטן און פּערד.

יענעם אָוונט, ווען ער האָט זיך געקליבן גיין צו שיינדעלען, האָט
ער זיך אָפּגעשטעלט לעבן חנהן און געזאָגט: — חנה, קום. ער האָט איר
געוואָלט דערציילן, וואָס ער האָט געטראַכט אויפן וועג אַהיים, האָבן אים
אַבער אויסגעפּעלט ווערטער. ער האָט בלוז עטלעכע מאָל איבערגעחזרט:
חנה, חנה, חנה קום... און אזוי שטיין געבליבן מיט אַ צעפּנט מויל. חנה
האָט זיך נישט אָפּגערופן, נישט אויפּגעהויבן צו אים די אויגן. בערל איז
אַרויסגעלאָפּן פון שטוב.

בערל איז אַריינגעקומען צו לאָזערן. דאָס קלענסטע אין וויג האָט
זיך צעווייגט. די לאָזערעכע האָט עס גענומען אויף די הענט, צעקנעפּלט
דאָס קאפּטל, אַרויסגעשלאָפּט אַ לענגלעכע, בלייכע ברוסט, און געשטופּט
דעם עופּהלע אין מיילעכל אַריין.

בערל איז שטיין געבליבן ווי צוגעגליווערט צום אָרט, די אויגן פאַר-
גלאַצט אויף דער ברוסט, וואָס דאָס קינד האָט געשמאַק געזויגן. דער לאָ-
זערעכעס פנים האָט זיך אָנגעצונדן — איין פייער. זי האָט האַסטיק זיך
אויסגעדרייט מיטן רוקן צו בערלען. בערל האָט אָפּגעקערט דאָס פנים צו
שיינדעלען, געקוקט אויף איר מיט פאַרטערטע אויגן: זיין קינד? חנהס
קינד? נישט אמת! ווער ס'געבוירט עס, ווער ס'זויגט עס, דעמס קינד איז
עס, מער קיינעמס נישט! קיינעמס נישט!

שפּרינצע די שכנמע, וואָס איז גראָד געווען אין שטוב, האָט זיך צע-
שריגן אויף בערלען: — וואָס גלאַצט ער אזוי אויפן קינד? זאָל ער גיין
אַהיים, זאָל ער!

בערל האָט אַנידערגעוואָרפן אויפן טיש די גוטע זאַכן, וואָס ער
האָט געבראַכט פאַר שיינדעלען, און איז אַרויסגעלאָפּן פון שטוב.
נאָך בערלס אַוועקגיין, האָט שיינדעלע זיך צעווייגט. די לאָזערעכע
האָט אויף איר אָנגעשריגן, ס'קינד האָט נישט אויפּגעהערט וויינען.
— מאָך צו ס'מויל, ווייל כ'על דעך אויסרייסן, איז די די לאָזערעכע
צוגעפּאַלן שלאָגן שיינדעלען.

— אַ בראָך איז צי מע! ס'קינד גליט דאָך — אַ שטיק פייער!

שפרינצע, שפרינצע לעבן, קומען זי נאָר אַראָן, שיינדעלע אי מער שוין ווידער קראַנק.

שפרינצע האָט גלייך דערקענט, אז ס'איז אַ „ניהארע“. און טאַקע, ווי נאָר זי האָט גענומען אָפּשפרעכן, האָט שיינדעלע גלייך גענומען גע- נעצן, דער בעסטער סימן, אז ס'איז אַן עין הרע...

— וואָסי דער ווונדער, האָט שפרינצע געזאָגט, אז דער בער-לעפּ, וואָס האָט ניש גאָר נישט, לויפט איבערן קינד טאָג ווי נאָכט, נעמט עס אַרויך מיט די קנאהדיקע שליפיעס.

צומאָרגנס האָט בערל אינגאַנצן פאַרנעסן, וואָס ער האָט געכטן גע- טראַכט. ער האָט געזען אויפן מאַרק אין שטאָט פאַמעראַנצן, האָט ער גע- קויפט פאַר שיינדעלען גאַנצע דריי שטיק. ער האָט זיך גאָר נישט גע- קאַנט דערוואַרטן עס איר צו געבן. זי וועט גאָר נישט קענען דערהאַלטן אין אירע קליינע הענטלעך אַזעלכע גרויסע כמאַליעס.

געקומען אַהיים, אָפּגעלאָדן די סחורה פון וואָגן אין איילעניש, דעם שווייס פון פנים — נישט אָפּגעווישט און געלאָפּן אַוועקטראָגן שיינדע- לען די פאַמעראַנצן.

ער האָט געטראָפּן די טיר פון לאָזערס שטוב פאַרקייטלט פון איר געווייניק. די לאָזערעכע האָט אַרויסגעשריגן: — וואָס ט'ער זיך אָנגע- טשעפעט אין מיינע קינדער! גייץ אַוועק, גייץ.

— פאַמעראַנצן פאַר שיינדעלען, ציסרועל (אריז ישראל) פאַמע- ראַנצן.

— ווערץ דערשטיקט מיט זיי, גייץ אַוועק, ווייל כ'באַנים איך מיט אַ פאַמעשאַף.

בערל איז אַוועק מיט אונטערגעבראַכענע טריט. שפרינצע האָט זיך באַוווּזן אין איר טיר און אים נאָכגעשריגן: — ברענטן אויס ענטערע ביזע שליפיעס אָף הינט, אָף קעץ, ניש אָף יידישע קינדער!

בערל האָט געשפּאַנט איבער די גאַסן. פאַרביי געגאַנגען זיין שטוב, און געגאַנגען ווייטער. שוין פאַרבייגעגאַנגען די לעצטע הייזער פונעם שטעטל, און ווייטער געשפּאַנט, נישט זעענדיק גאָרנישט פאַר די אויגן. דאָס הירזשען פון אַ פּערד וואָס איז פאַרבייגעגאַנגען, האָט אים דער-

מאָנט, אז ער האָט נאָך נישט געגעבן זיינע פּערד צו עסן. ס'איז שוין
באלד נאכט, ער האָט אוועקגעאייגט צו זיין שטאַל, געמאַכט דעם אָבריק,
אַריינגעשיט אין דער קאָריטע. די פּערד האָבן זיך שנעל צוגעכאַפט צום
עסן. בערל האָט געגלעט זייערע רוקנס. נאָר זיי זענען אים געבליבן, נאָר
זיי...

נאָך יענער נאַכט אין שויער, פלעגט די מיכאלאָווע אָפט אַראָפּגיין
ביינאַכט פונעם געלעגער, לויערן ביים פענצטער, אפשר וועט ווידער
אַמאָל פאַרבייפאַרן דער זשירעק בערעק און וועט וועלן איבערנעכטיקן
אין שויער.

— קרינא, קרינא, וווּ ביסטו, פלעגט דער אַלטער מיכאַל זי רופן,
ווען ער האָט זיך אויפגעכאַפט און נישט געפונען דאָס ווייב אין בעט.
— שלאַף, אַלטער, האָט די מיכאלאָווא אָנגעשריגן אויף אים, שלאַף
און מאַרדושע נישט, און פלעגט ווייטער שטיין ביים פענצטער. טיילמאָל
האָט זיך איר אויסגעדוכט, אז בערעקס וואָגן איז שנעל פאַרבייגעפאַרן.
זי פלעגט דעמאָלט אַרויסלויפן און נאָכשרייען: „העי, העי!“ דער וואָגן
האָט זיך קיינמאָל נישט אָפּגעשטעלט פאַר איר טיר. זי האָט אָבער נישט
אויפּגעהערט לויערן אויף בערעקן מיט זיין וואָגן.

אזוי איז עס צוגעגאַנגען ביז זי האָט איין מאָל דערפילט, אז איי
איר אינגעווייד קומט עפעס פאַר... צוערשט האָט זי זיך געפרייט דער-
מיט. באלד אָבער האָט זי זיך דערמאַנט, אז ס'איז פון אַ זשיר. זי וועט
ברענגען אויף דער וועלט אַ זשיר, וואָס האָט געקרייציקט דעם „פאַז יע-
זום“, אַ זשיר, וואָס קנעט אַריין אין די מצות בלוט פון אַ קריסטלעך
קינד... עס האָט זיך איר גענומען דוכטן, אז אין בויד ביי איר ליגט אַ
פאַרטיקער זשידעק מיט אַ באָרד, ווי דער, בערעק אַליין. שעהען גאַנצע
האָט זי איצט געקניט פאַרן בילד פון דער „הייליקער מוטער“. צום סוף
זיך מתודה געווען פאַרן גלח.

דער גלח האָט זי געשטראָפּט: ס'א גרויסע זינד — מיט אַ ייד. צום
סוף האָט ער זי געטרייסט: צום קינד האָט עס נישט. דאָס קינד וועט גע-
שפּרעט ווערן און אויסוואַקסן אַ גוטער קריסט,

צומאָרנגנס, נאָכדעם ווי מען האָט אים נישט אַרײַנגעלאָזט צו שײַנ־
דעלען, איז בערל, ווי שטענדיק, געפאָרן קײן וואַרשע. ווען ער האָט זיך
ביינאַכט דערנענטערט צו יענער כאַטע, האָט ער, ווי שטענדיק, גענומען
יאָגן די פּערד. אָבער נאָר פּלוצים, האָט ער פאַרהאַלטן די פּערד מיט
אַזאַ האַסט, אַז דער וואָגן האָט זיך שײַענדיק נישט איבערגעקערט. ער איז
אַראָפּגעשפּרינגען, אָנגעקלאַפּט אין דער טיר.

די שויערטע האָט אים געעפנט די טיר, אַרײַנגעלאָזט אין שטוב
אַרײַן, אָנגעצונדן אַ שוועבעלע צו מאַכן ליכטיק. ווי נאָר זי האָט אים
דערקענט ביים ליכט פונעם שוועבעלע, האָט זי אים צוריקגעשטופט צו
דער טיר: — גיי דיר פונדאנען, פאַרשײַוער זשיר.

זי האָט אים אַרויסגעשטופט אין דרויסן אַרויס, פאַרריגלט די טיר
פון אינעווייניק. אין דער רגע וואָס דאָס שוועבעלע האָט געלויכטן, האָט
בערל דערזען: איר ברייט שויעריש העמד איז פאַריסן אַרויף מיט אַ גרויסן
שפּיציקן בויך.

בערל איז געבליבן שטײן אין דרויסן אַ צעחושטער. ער איז לאַנג
אַזוי געשטאַנען הינטער דער טיר, נישט אַ ריר געטון מיט קײן אבר, גע-
שטאַנען ווי פאַרגלױוערט. פּלוצים איז עפּעס אין אים וואַך געוואָרן. ער
האָט דערפּילט, אַז ער מוז פון עפּעס אַנטלױפן. מיט אײן שפּרונג איז
ער אַרויף אויפן וואָגן, געיאָגט די פּערד מיט אַלע כוחות ביז זיי האָבן
זיך אָפּגעשטעלט פאַרן לאָמען שמואלס שענק אין וואַליע. די פּערד זע-
נען געווען פאַרשוויצט. בערל האָט שנעל פאַרוואָרפן פּלאַכטעס אויף די
פּערדס רוקנס, צוגעוואָרפן זיי אַ זאַק היי, און אַרײַנגעלאָפּן אין שענק
אַרײַן. שמואל — דער שענקער האָט, ווי שטענדיק, אים צוגעשטעלט אַ
פּערציקסטל (פּערטל ליטער), בערל האָט עס אַוועקגערוקט: — געב אַ
נאַנצן!

— אַרויסגעטריבן די סטערווע, — האָט בערל געטראַכט און געזופּט
דעם בראָנפן. — אַזאַ קלעמפּע! אַרויסגעטריבן מיך...
גוט אַזוי, גוט, אַז ז'האַט נישט אַרײַנגעלאָזט אין שײַער, ס'וואָלט
ווידער געווען ווי דעמאָלט...

— וואָלט געווען! וואָסי, זאָל זיין! זאָל אַליץ די כאַליערע נעמען!
אזא מכשפה...
— ז'האָט אויסגעזען עפעס אזוי... דער בויך עפעס אזוי ווי —
כ'ווייס?
— עט! אן אלטע סטערווע. גלאַט אַ בויך. אז אַ בויך מיט שטיינער
זאָל זי האָבן, אַ כאַליערע אין איר! אזאַ כלבטע... אַ בויך...
בערל האָט אַ שאַר געטון פון זיך דאָס גלעזל, געכאפט די פלאַש
צום מויל, אויסגעזויגן ביזן סוף.
צוריקוועגס האָט בערל ווידער געיאָגט די פערד שנעל, שנעל, ביים
פארבייפאָרן די כאַטע פונעם אלטן מיכאל.

עס האָט ווידעראַמאָל געטראָפן. בערל האָט זיך אָפגעשטעלט ביי
מיכאלס כאַטע. ס'איז שוין געווען סוף זומער. איבערמאָרגן איז דער גרוי-
סער לוייוויטשער יריד. בערל איז אַרויסגעפאָרן פרי, ער וויל אַהיימקומען
באַצייטנס, צו קאָנען פאָרן צום יריד מיט אלע זיינע וועגענער. ווען בערל
איז אָנגעקומען צו מיכאלס כאַטע, איז נאָך געווען טאָג. דער אלטער מיר
כאל האָט געטריבן די קו אין הויף אַרײַן צו דער שטאַל.
האָט בערל איינגעצויגן די לײצעס? אָדער די פערד האָבן פון זיך
אַליין זיך אָפגעשטעלט נעבן דער כאַטע? בערל האָט דערהערט אַ געוויין
פון אַ קינד. ער איז אַראָפגעשפרונגען פונעם וואָגן, אַ פראַל-אויף געטון
די טיר. די מיכאלאָווע איז געזעסן לעבן אויוון, געהאַלטן אן עופהלע
אויפן שוים און עס געגעבן זויגן. אז זי האָט דערזען בערלען, איז זי
אויפגעשפרונגען, זיך אויסגעדרייט צו אים מיטן רוקן, צוגעדריקט דאָס
קינד צו זיך, ווי זי וואָלט עס וועלן פון עפעס באַשיצן.
— וואָס זוכסטו דאָ, זשידעק, גיי זיך, פאַשאָל!
בערל איז אַרויס פון דער כאַטע. קוים אַרויפגעקראַכן אויפן וואָגן.
די פערד האָבן גענומען גיין.

— אזאַ קלעמפע — אַ קינד... „גאָט געעפנט איר טראַכט“, האָט
בערל איבערגעהזרט די ווערטער, וואָס מיט זיי האָבן אלע רביס אים גע-
ווינטשט און צוגעזאָגט קינדער, נישט געגעבן אויף תלמוד, תורה, נישט

געדאוונט, ניש גארניש — גאָט געעפנט איר טראַכט. חנה דאוונט, דאוונט, דאוונט — גאָט ניש געעפנט איר טראַכט. די כלבטע טראַגט צלם, פרעסט חזיר, גאָט געעפנט איר טראַכט, אזא באַליערע מיט אזא אַלטן גוי — גאָט געעפנט —

— האָ? מיט אַן אַלטן גוי? אפשר יענע נאָכט, ווי חנה האָט גע- זאָגט? אפשר יענע נאָכט? —

ער איז אַראָפּגעשפרונגען פונעם וואָגן, צוריקגעלאָפּן אין דער כאַטע. ער האָט אַ שלעפּ געטון די מיכאלאווע: — מײן קינד!

— גיי דו פאַראַכטער זשיד! דו ביסט אַ זשיד, ס'קינד אַ קריסט. וואָס ווילסטו דאָ? גיי פון דאַנעט! —

זי האָט גענומען אים אַרויסשטופן פון דער שטוב.

— דו, נעם וואָגן, פערד, נעם אַלץ, גיב מיר ס'קינד.

— ס'טו זיך אָנגעטשעפעט, פאַרשווער זשיד, קריסטלעכע קינדער

ווילסטו צוכאַפּן! גיי שוין אַרויס!

ביים שטופן אים צו דער טיר, האָט דאָס קינד אויף אירע הענט זיך אַ וואַקל געטון, בערל האָט דערזען אויפן קינדס העלדזל אַ צלם. ער האָט זיך אויסגעדרייט און זיך געלאָזט צום אַרויסגאַנג. כאַטש ס'איז נאָך גע- ווען יליכטיק, האָט ער קוים געפונען די טיר.

דאָס מאָל האָט בערל גארנישט געטרונקען, גאָר נישט גענומען אין מויל אַרײן. ער האָט רק געטראַכט, געוואָלט דערגיין פאַרוואָס איז עס אזוי? פאַרוואָס אַלדאָס שלעכטס לאָזט זיך אויס אויף אים.

— ער טוט אַלץ, וואָס מ'הייסט אים. דאוונען? ער דאוונט, לייגט תפילין. שבת? ער איז קיינמאָל נישט פאַרפאַרן אין שבת אַרײן. תלמוד תורה? ער גיט פאַר תלמוד תורה, פאַרן זשיכלינער רבין, טאָ פאַרוואָס אַלדאָס שלעכטס אויף אים. דער רבי געזאָגט ער זאָל געבן געלט צו עפע- נען תלמוד תורה, וועט גאָט עפענען די טראַכט פון זיין ווייב. ער געגעבן געלט, גאָט נישט געעפנט טראַכט. דער רב געזאָגט: ר'עט ראַטעווען שיינ- דעלען, ט'זי זיין קינד. ער געלאָפּן אין זאווערוכע, געברענגט רפואה, שיינדעלע — נישט זיין קינד. שיינדעלע לאָזערס קינד, פאַרקויטלט פאַר אים די טיר. חנה אין ברוגז, גיש קאָ ווייב, גיש קאָ קינד. דאָרט ביי דער

מיכאלאָווע — יאָ אַ קינד, אַ גוי, אַ שגז מיט אַ צלם. אלע אים אָפּנען
נאַרט, אלע, אלע! —

ער קומט אַהיים. חנה וויגט זיך איבער אַ תחינה, הייבט נישט אויף
צו אים די אויגן, רעדט נישט קיין וואָרט.

ער לויפט צו צו חנה, גיט זי אַ טרייסל: וואָס ווילסטו פון מיר?
דערהרגע מיך, קוילע מיך!

ער רייסט אויף דאָס העמד אויף דער ברטסט: נאָ, שטעך אַריין אַ
מעסער, דאָ שטעך!

חנה הייבט נישט אויף די אויגן פון איר תחינה, רופט זיך נישט אָן,
נאָר שאַקלט זיך גאָך האַסטיקער.

ביי בערלען פאַרלויפן די אויגן מיט אַ נעפֿל. געוואַלד, געוואַלד,
נעמט ער ווילד שרייען. ער לויפט אַרויס אין שטאַל אַריין, וואַרפט זיך
אויפן שטרוי, שרייט מיט באַנומענע קולות: געוואַלד! געוואַלד!

אויף בערלס געשרייען, לויפט זיך צונויף דאָס גאַנצע שטעטל. מען
גייט אַריין אין שטאַל אַריין, מען שטורכעט אים: — בערל! בערל! ער
הערט נישט אויף צו שרייען. געוואַלד, געוואַלד!

בערלס געשרייען האָבן חנה אויפגעריסן פון איר וויגן זיך איבער
דער תחינה. זי האָט אלעמען אַרויסגעיאָגט פונעם הויף, פאַרקייטלט די
טיר פון אינעווייניק. בערלס געשרייען זענען געוואָרן וואָס אַמאָל שוואַ-
כער. חנה איז אַריין אין שטאַל, גערופן מיט אַ ווייך קול: בערל, קום
אַריין אין שטוב. בערל האָט זיך נישט גערירט פונעם אָרט.

ווען בערל איז צומאָרגנס אינדערפרי אַריינגעקומען אין שטוב
אַריין, איז אים געקראַכן אין דער נאָז אַריין דער ריח פון אַ פרישער זופ, וואָס
חנה האָט אָפּגעקאַכט צום אָנבייסן. חנה האָט ווידער גענומען קאַכן
עסן פאַר בערלען.

בערל האָט קיינמאָל נישט געהאַט קיין קאַבעלע אין זיין שטאַל. אַן
אַגער גייט אַ גאַנץ יאָר גלייך צו דער אַרבעט, איז שטענדיק געזונט. אַ
קאַבעלע איז גוט פאַר אַ פויער, נישט פאַר אַ בעל עגלה.
איינמאָל האָט געטראָפּן ביי אַ פויער, בערלס אַ שכן, האָט אַ קאַבע-

לע געהאט א „שווער האָבן“. מען האָט גערופן בערלען ער זאָל העלפן. עם איז גענאָנגען זייער שווער. בערל האָט געמיינט, אז אַלץ איז פאַר פאַלן. נאָך שעהען מאַטערניש איז ענדלעך געלונגען אַרויסצושלעפן דאָס קאַשקעלע. עם איז געפאַלן אויף דער ערד ווי ס'וואָלט געווען טויט, די קאַבעלע איז אויך געבליבן ליגן ווי אַ טויטע. באַלד האָט דאָס קאַשקעלע לע גענומען רירן מיט אַ פיסל, מיט נאָך איינס; די קאַבעלע האָט זיך ליגנדיק צוגערוקט צום קאַשקעלע, גענומען עם באַלעקן מיט איר צונג. געבוירן געוואָרן איז עם אַ שטיק מיסט, ערשט, געב אַ קוק, עם איז לעבעדיק, דאָס פעלכל גלאַנצט מיט דינע זיידענע הערעלעך, אַט פרוווט עם שוין זיך שטעלן אויף די פיסלעך, שטעלט זיך, און פאַלט, שטעלט זיך, פאַלט, אַט שטייט עם שוין, זייגט ביי דער מוטער.

בערל ליגט אויף זיין געלעגער און קאָן נישט איינשלאָפן. אַ פערד — און גאָט איז צו דעם בעסער ווי צו אים, צו בערלען; אַט נאָר אַ פערד, און האָט אַ סיגנ... זייגט... און דאָס קאַשקעלע — אַ מחיה צו קוקן...

אויפן גאַענטסטן יאָרמאַרק האָט בערל געקויפט אַ ניי פערד. אַלע מאָל ביים קויפן אַ פערד, האָט בערל אויסגעפרוווט דעם פערדס גבורה, געצוילט די ציינער, באַטאַפט די פיס. דאָס מאָל איז ער אפילו נישט צו גענאָנגען צו יענער זייט מאַרק, וווּ עם שטייען די שלעפֿפֿערד. היינט איז ער אַוועק אַהין, וווּ עם זענען געשטאַנען. די פריזישע פערדלעך. איינגעהאַנדלט אַ גרוי פערד מיט דינע, שלאַנקע פיס — אַ קאַבעלע.

אַז די בעל עגלהס האָבן דערזען, וואָס בערל פירט אַהיים, האָבן זיי אויפגעהויבן אַ געלעכטער: — עסט עם איינשפאַנען אין וואָגן, וועלן זיך די פיסלעך איבערבּרעכן. דאָס איז נישט פאַר קיין בעל עגלהשן וואָגן, סיידן פאַר אַ פריזיש קעטשל אויף צוויי רעדער.

— און צו האָבן קאַשקעלעך, האָט בערל צוגעגעבן.

אַ לאַשיקל איז טאַקע געבוירן געוואָרן. גרויס, געראָטן אין דער מאַט מען: גרוי, מיט דינע פלינקע פיסלעך ווי די מאַמע. מיט צוויי ברוינע פלעקן אויפן מאַרדעלע ווי ביים טאַטן — בערלס גניאדע אָגער.

בערל האָט אָנגעקוואַלן: — נו, וואָס'ט עפעס זאָגן, הע? אַ צאצקע, הע?

דער אילאָווקער פרייז האָט געוואָלט אָפקויפן דאָס קאָשקעלע. — אין מיין שטאָל וועט עס אויסוואַקסן אַ לייט, האָט ער געזאָגט. כ'האָב גע- ברענגט פון ענגלאַנד אַ ספעציעלן מענטשן פאַר די זאַכן.

בערל האָט גאָרנישט געוואָלט הערן דערפון. פון ענגלאַנד; צי פון טשאַכאַטשאַוו, צי פון וואַרשע, אַלצאיינס! קיינער עט עס נישט אזוי „דאָגאָרזשען“ ווי אידן.

בערל האָט עס טאַקע אָפּגעהיט. געפּוצט עס, זיך דערמיט געציאָצ- קעט, צוגעגעבן מילך פון אַ פּלאַש, מורא געהאַט סאַמער האָט עס צו ווייניק ביי דער מוטער. אפילו דער מוטער געגעבן צו עסן פון שענסטן און בעסטן. נישט איינגעשפּאַנט אין וואָגן ביז ס'קאָשקעלע האָט געקאַנט מיטלויפן. נישט געשיקט אויף קיין ווייטע נסיעות אזוי לאַנג ווי שיוועפל, דאָס קאָשקעלע, האָט געזויגן.

בערל האָט ליב צו שטיין און זיך צוקוקן ווי דאָס קאָשקעלע שטעלט זיך אַוועק זויגן דעם פולן אייטער פון דער קאַבעלע, זיין, בערלס קאַבע- לע, און דערביי טראַכטן, אז ווען נישט ער, בערל, וואָלט גאָרנישט גע- ווען. אָט איז אויך ביי אים, אין הויף פאַראַן אַ קליינס, וואָס זויגט. ס'איז אַ ברוינער פּערדישער אייטער? אַלצאיינס! ס'איז אַ מאַמעשער אייטער... אַ לעבעדיקס זויגט דערפון, און וואַקסט. פון דער מילך גייט אַזאַ ריח ווי פון מענטשישער מילך, אַ ריח, וואָס ווען ער אָטעמט אים איין, גלֹוסט זיך אים נאָר דאווענען, אָדער וויינען... בערל באַוועגט מיט די ליפּן צום טאַקט פון קאָשקעלעס שמאַטשקען דעם אייטער. ווען ס'ענדיקט זויגן, לויפט בערל צו צו דעם מיט אָפענע אַרעמס, גרייט צוצוטוליען עס צו זיך; דאָס קאָשקעלע אָבער גיט אַ לויף, צעהאַצקעט זיך איבער דער קווער פון דער לאַנקע. בערל קוועלט אָן. געזען אַ מזיק, הע? אַ געזונט אין די ביינער אַרײַן.

חנה פלעגט זיך זעלמן אומקוקן אויף די פּערד. אז זי האָט אַמאָל געמוזט אַרײַנגיין אין שטאַל אַרײַן, פלעגט זי אויף גיך צוריק אַרויסלויפן.

אז בערל קומט פון דער שטאל, מוז ער פריער גוט אָפּרײַניקן די שטיוול.
חנה האָט נישט פּאַרטראָגן דעם שטאַל־ריח.

זינט שיוועס איז געבוירן געוואָרן, האָט חנה אָנגעהויבן אָפּטער זיך
אַרײַנכאַפּן אין שטאַל אַרײַן אַ קוק צו טון. אז בערל לױפּט צו צום פענצ-
טער אַרױסצוקוקן ווי דאָס קאָשקעלע בריקעט איבער דער לאַנקע, נײַט
חנה אויך צו אַ קוק טון. בערל דרײַט זיך אויס מיטן פּנים צו חנה, ווי
ער וואָלט זי פרעגן: — נו, וואָס זאָנסטו עפעס, הע? חנה ענטפּערט מיט
אַ שמײכל, ווי זי וואָלט זאָגן: „פּלאַי פּלאַים! בערלען שמעקט דערנאָך
בעסער די זוף, וואָס חנה קאָכט אָפּ. בערל האָט אײַצט מער געקוקט אַרום
דער שטוב, געזען, ס'זאָל תמיד זײַן גענוג צעהאַקט האַלץ, ס'זאָל נישט
אויסגיין דאָס וואַסער אין פּאַס, חנה זאָל נישט דאַרפן אַלײַן גיין שעפּן
פונעם ברונעם. חנה האָט ווידער גענומען שטריקן אַ לײבל פאַר בערלען.
בערל פּלעגט אײַצט ווידער אָפּט אַהײמברענגען שאַלעכלעך, צײַג אויף
שירצלעך — מתנות פאַר חנהן.

בערל האָט געווסט: עפעס קומט אים נאָך בײַם רבּונו של עולם.
אַזוי דאָס, וואָס רבים האָבן צוגעזאָגט איז נישט מקוים געוואָרן, אָבער
עפעס איז פאַרט פאַראַן. עפעס אײַגנס, אַ וואַרעם, לעבעדיק נפּש, וואָס
ער קאָן עס אַ גלעט טון, קײנער, קײנער קאָן עס פון אים נישט אַוועק-
נעמען; עפעס וואָס דערפּרײַט זיך, ווען ער קומט צו, עפעס זוכט אין
זײנע הענט צי האָט ער נישט געברענגט אַ נאַש. עפעס אַזױנס, וואָס אויך
חנה פּרײַט זיך דערמיט...

ווען אײַן מאָל אויף דער בעל עגלהשער בערזע, האָט עמיץ דער-
צײלט אַ חכמה פון זײַן קינד, ווי עס האָט שבת אַראָפּגעצויגן פונעם טיש
דאָס טישטעך מיט אַלע טעלער, האָט בערל געגעבן אַ פּלאַץ אַרויס: צ'הערט
אַ מזיק. געווען אַ תּיץ, אָפּן געלאָזט די שטאַל־טיר, פאַרשטעלט מיט אַ
ברעט פון וואָגן. שיוועס, קינעהארע, גיט אַ שפּרינג אַרײַבער, און בריי-
קעט שוין פון יענער זײט הויף.

צומאָל, גאַנץ זעלטן, טרעפט זיך, אז בערל דערמאָנט זיך אין יענער
נאַכט אויפן וואַרשעווער שאָסיי. דאַרטן איז געווען עפעס אַ זאַר מיט

שדים. חנה האָט אים דערציילט אַ סך מעשיות וועגן שדים, רוחות. די נאָנצע זאָך דאָרטן... דאָס וואָס נאָך היינט פּלאַטערט ער, ווען ער דער- מאַנט זיך אין דעם דאָרטן... דאָס אַלץ איז ווי אין חנה'ס מעשיות. נישט טראַכטן דערפון, ס'איז נעוויירעדיק.

ער דערמאָנט זיך אויך צומאָל אין דעם שגאַל ביי דער מכשפה אויף די הענט. וואָס האָט עס דען צו אים? אַ שגאַל מיט אַ צלם? ער איז אַ ייד, לייגט תּפּילין, זיין טאַטע, ליוועשולעם, אַ ייד, וואָס האָט ער צו טון מיט אַ צלם? ס'איז אַלץ געווען ווי אין דער מעשה, וואָס חנה האָט אים אַמאָל דערציילט, טפּו, טפּו! ער שפּייט אויס, קוקט צי ער האָט נישט פאַרגעסן אָנצוטון דעם ציצה-כּנפות.

שיוועק איז אויסגעוואַקסן. די פּריצים פון אַרום האָבן געפּלאַצט פון קנאה. אַזאַ שיינקייט, אַזאַ הויך, אַזאַ געטאַקטער גוף, אַזעלכע שלאַנקע פּיס, אַזוינס זעט מען נישט יעדן טאַג.

פּערד גנבים האָבן זיך אַרײַנגערײסן אין בערל'ס שטאַל, שוין געהאַט אַרויסגעפירט שיוועקן. אַז דאָס פּערד האָט דערפּילט אַ פּרעמדן רייטער, האָט עס אים געגעבן אַ שלײדער אַראָפּ פון זיך, און מיט אַ געהירזשע- ריי אַוועקגעבריקעט אין פּעלד אַרײַן.

בערל האָט שיוועקן נישט געשפּאַנט נישט אין לאַסט-וואָגן, אויך נישט אין דער בריטשקע, וואָס האָט געפירט פאַרשוײנען צו דער באַן. בערל האָט געקויפט אַ לייכט קעטשל פאַרן זומער, פאַרן ווינטער — אַ געטאַקט שליטעלע, שיוועק איז געפּלויגן פּייל אויסן בויגן. די נגידים פּלעגן דינגען בערלען ער זאָל זיי פירן שפּאַצירן מיטן קעטשל. אויך די פּריצים פון נישט ווייט, וואָס האָבן געהאַט אײגענע פּערד, פּלעגן שיקן נאָך בערלען מיט זיין שיוועקן איטלעך מאָל, ווען זיי האָבן געהאַט אַן אײליק שליחות.

חנה האָט שוין געהאַט אָנגעקליבן אַ שפּאַר קניפּל. די „יאַזדעס“ מיט שיוועקן האָבן אַלײן אַרײַנגעבראַכט אַ נישקשהדיקן גראָשן, איז צו וואָס אײנרייסן אַ וועלט. נאָך יענער געשעעניש אין שײער, האָט חנה נישט געוואַלט בערל זאָל מער אַרומפּאַרן. בערל אַלײן האָט אויך נישט

געוואָלט פאָרן אויף יענע וועגן... האָט ער פארקויפט אַלע פערד און וואָגנס, איבערגעלאָזט נאָר דאָס לייכטע קעטשל און שליטל און געבליבן מיט שיוועקן.

האָט זיך געמאַכט, אז אַן אַרעמאָן האָט געמוזט אויף גיך ברענגען דעם דאָקטאָר צו אַ קראַנקן, אָדער פאָרן קיין זשיכלין צום רבין בעטן פאַר אַ מסוכנעם חולה, האָט בערל אָפגעלאָזט די בעסטע יאָדע און נישט געשאַנעוועט זיין פערדל, כאָטש קיין געלט האָט ער געוויינטלעך פאַר אַזאַ נסיעה נישט גענומען. איינמאָל טאַקע, נאָך אַזאַ נסיעה, האָט דער רבי אַליין אים צוגעזאָגט, אז ער וועט האָבן עולם הבא. דער גבאי האָט עס אים פאַרטייטשט: איבער הונדערט און צוואַנציג יאָר וועסטו זיין אין גן עֵדן.

בערל איז געווען זיכער, אז אויך שיוועק וועט זיין אין גן עֵדן. שײַ וועק איז דאָך אַ שותף צו אַלע זיינע מצוות, וואָלט טאַקע גוט געווען. אז ער זאָל דאָרט אין געניידן אויך האָבן זיין קעטשל און שליטן. אז די צאָ-דיקס עלן זיך אָנעסן מיט אַ גוט שטיק ליוועיוסעם (לויתן) און מיט אַ טעלער פלייש פון — דעם, וואָס חנה זאָגט... וועט ער פאַרפאָרן פאַרן גיניידעם מיט זיין שיוועקן, אַריינזעצן אַ פאַר צאָדיקס, אפשר טאַקע אויך דעם זשיכלינער רבין און אַ פלי טון אויף אַ שפאַציר אין גאַלאָפּ, אַזוי ווי נאָר שיוועק קאָן עס.

אַן עין הרע אָדער אַ בייז אויג האָט געשאַדט. איינמאָל אין דער פרי, קומט בערל אַריין אין שטאַל און דערזעט: שיוועק ליגט אויסגעצויגן אויפן שטרוי, די קאָריטע איז פול, דער אָבריק נישט אָנגערירט. מען האָט אָפגעשפראַכן אַן עין הרע, מען האָט איינגעגעבן ביטער-זאַלץ. ס'האָט גאַרנישט געהאַלפּן.

— חנה, זאָג תהילים. שיוועק איז חרוב, איז בערל אַריינגעלאָפּן אין שטוב אַריין מיט אַ געשריי. בערל איז אַוועקגעלאָפּן צו פייוול שמש ער זאָל צוגיפּרופן אַ מנין אין בית המדרש אַריין זאָגן תהילים פאַר שיוועקן. פייוול האָט נאָך נישט געהערט מען זאָל זאָגן תהילים פאַר אַ קראַנק פערד. אָבער אז בערל האָט אים אַריינגעשטופּט אַ פעטע מטבעה אין

דער האַנט אַרײַן, איז ער אַוועק אין אײלעניש, גלײַך ווי ער וואָלט שוין געלאָפּן צונויפּרופּן אַ מנין.

עס האָט זיך אַרויסגעשטעלט, אז שױוועק האָט געקריגן אַ „פּאַס־קודניאַק“. אויף די אויגן איז אים אָנגעוואַקסן אַ בעלמע, מען האָט עס געמוזט אויסברענען מיט אַ בלו־זויער־שטיין. בערל האָט זיך נישט גע־וואָלט פּאַרלאָזן, אז עפעס אַ בעל עגלה זאָל עס טון. ער האָט אַראָפּגע־בראַכט דעם וועטערינאַר פּונעם אילאָוועקער פּריצעס הויף.

שױוועק איז דאָך שטענדיק געווען אַ ווילדער. ס'קאָן זײַן, אז שױוועק האָט זיך אַ וואָרה געטון. די בעל עגלהס זאָגן, אז דער וועטערינאַר, דער שונא ישראָל, האָט עס געטון אויסטון, נישט פּאַרגינגען אַ יידן אזא פּערד. דער בלו־זויער איז אַרײַן שױוועקן אין אויג אַרײַן און עס פּאַר־ברענט. שױוועק האָט זיך אַ רײס געטון, אַראָפּגעוואָרפּן אלע, וואָס זענען געזעסן אויף זײַן בויך, כדי אים צוצוהאַלטן. ער איז אַרויס פּון דער שטאַל, און זיך געלאָזט גאַלאָפּן איבערן שטעטל. בערל האָט געפּרוּווט נאָכצולײפּן שױוועקן. דאָס פּערד איז געפּלױגן פּייל אויסן בויגן. פּויערים האָבן געפּרוּווט אים פּאַרשטעלן דעם וועג מיט דרענגער איז שױוועק אַראָפּ אין פּעלד אַרײַן, בערל איז אלץ געלאָפּן נאָך אים. שױוועק איז געפּלױגן ווי אַ רוח, און פּאַרשווינדן פּונעם אויג.

הינטערן שטעטל איז געווען אַ שטײענדיקער טײך, די „מאָרע“. אין דער מיט טײך איז געווען אַ וואַסער־ווירבל. דער גרעסטער שױוועק האָט זיך פּון דאָרט קײנמאָל נישט געקאָנט אַרויסבאַקומען.

אַלטע לײט האָבן דערצײלט, אז דאָרט וווּ ס'איז הײנט דער טײך, איז אַמאָל געווען נאָר אַ ברונעם, אײנמאָל האָט זיך אין אָט דעם ברור נעם דערטרונקען אַ פּאַרשעמטע כּלה, אַ יתומה. האָט דער ברונעם זיך צעגאַסן אין אַ גאַנצן טײך, יעדן יאָר פּאָדערט דער טײך אַ לעבן. אויב עס ווערט אַמאָל דערטרונקען אַ לעבעדיק באַשעפּעניש פּון זיך אַלײן, עס מעג אויך זײַן נישט קײן מענטש, האָט דער טײך דערמיט שױן אָפּגע־נומען זײַן קרבן, טאָמער אָבער האָט מען ספּעציעל דערטרונקען אַ קאַז, אָדער אַ הונט האָט עס נישט געהאַלפּן, דער טײך האָט אַלײן געקליבן זײנע קרבנות.

שיוועק איז געלאָפֿן איבער שטאַק און שטיין מיט אַ פאַרברענט אויג, און אַרײַן אין דער „מאַרע“. דריי טעג האָט בערל אַרומגעזוכט שיוועקן, און נישט געפונען. ערשט אויפֿן פּערטן טאַג האָט בערל געהערט, ווי מען דערציילט מיט שמחה: אַז דאָס יאָר וועט שוין קיין קרבֿן נישט זײַן, די „מאַרע“ האָט גענומען שיוועקן.

ווען מען האָט שיוועקן אַרויסגעצויגן פונעם וואַסער, איז אים נישט געווען צו דערקענען: געשוואַלן, אָנגעבלאָזן, אַ שרעק צו קוקן. דער היצל איז צוגעקומען, געוואַלט אָפֿקויפֿן די פעל. בערל האָט אויף אים אַזאַ קוק געטון, אַז יענער איז אין שרעק אָפֿגעטרעטן אויף צוריק. בערל האָט גע- דונגען אַ וואָג, אַהיימגעבראַכט שיוועקן צו זיך אויפֿן הויף, און אים באַ- דראָבן אין שטאַל.

פאַרשיט דעם גרוב, איז בערל נאָך לאַנג געשטאַנען אין שטאַל. אין די אויערן האָט אים נאָך געקלינגען שיוועקס פּרײַלעך הירושן. איצט איז די שטאַל לײַדיק... ווי לאַנג איז עס, ווי שיוועק איז געבוירן געוואָרן? אַ קליין קאָשקעלע מיט אַ זיידענער פעל. די מאַמע האָט עס געוואַשן מיט איר צונג, שיוועק האָט געזויגן. אַ כאַפּ געטון די איימער, גענאָגט, גע- נאָגט... אַן אַפעטיט האָט עס געהאַט, אַן דער מאַמענס מילך איז דעם צו ווייניק געווען, און ער, בערל, האָט עס צוגעגעבן מילך. פון אַ פּלאַש. ווי נאָר ער, בערל, האָט אַן עפֿן געטון די טיר פון שטאַל, איז שיוועק אים אַקעגנגעשפּרינגען, אים געלעקט די האַנט... וואָס איז איצט געבליבן? אַ פּולע קאַרימע מיט אָבריק, וואָס שיוועק האָט שוין נישט געקאַנט עסן. שיוועק ליגט שוין אין דרערד. נישטאַ מער שיוועק, נישטאַ...

ס'איז טונקל געוואָרן אין שטאַל. דער אָוונט איז צוגעפּאַלן. בערל איז אַוועק אין בית המדרש אַרײַן דאַוונען מנחה. ער איז געשטאַנען שטיל, אַ פאַרפינצטערטער ביים גאַנצן דאַוונען. ווען דער בעל תּפּילה האָט געענדיקט, „עלינו“, האָט בערל אַרויסגעפּלאַצט מיט אַ כּליפּ: יתגדל ויתקדש שמי רבא — — —

דאס פוילישע יידנטום

ביכער-סעריע פון דעם צענטראל-פארבאנד פון פוילישע יידן
 אין ארגענטינע
 רעדאקטאר: מארק טורקאוו

ביו איצט זענען דערשינען

- (1) מארק טורקאוו: מלכה אושיאני דערציילט... (אויספארקויפט)
- (2) ה. ד. נאָמבערג: י. 5. פרץ (אויספארקויפט)
- (3) וו. גראַסמאַן-י. וויערניק: טרעבלינקע (אויספארקויפט)
- (4) פרץ גראַנאטשטיין: מין הרוב שטעטל סאָסאָלאָוו (אויספארקויפט)
- (5) ישראל טאַבאַקסבלאַט: הורבן לאָדזש (אויספארקויפט)
- (6) זובבל: באַרג הורבן (קאפיטלען פוילן) (אויספארקויפט)
- (7) אַלחנן צייטלין: אין א ליטעראַרישער שטוב (אויספארקויפט)
- (8) ד"ר ח. שאַשקעס: פוילן — 1946 (אויספארקויפט)
- (9) ז. סעגאַלאָוויטש: טלאַמאַצקע 13 (אויספארקויפט)
- (10) מ. נודעלמאַן: געלעכטער דורך טרערן (אויספארקויפט)
- (11) ד"ר מאיר באַלאַבאַן: די יידן-שטאָט לובלין (אויספארקויפט)
- (12) ישראל אפרת: היימלאָזע יידן (אויספארקויפט)
- (13) ד"ר יעקב שאַצקי: אין שאַטן פון עבר (אויספארקויפט)
- (14) דוד פלינקער: אַ הויז אויף גושיבאָוו (אויספארקויפט)
- (15) קינדער-מאַרטיראָלאָגיע (זאַמלונג פון דאַקומענטן) (אויספארקויפט)
- (16) ד"ר הלל זיידמאַן: מאַגבוך פון וואַרשעווער געטאָ (אויספארקויפט)
- (17) חיים גראַדע: פליטים (אויספארקויפט)
- (18) ש. קאַטשערגינסקי: פאַרטיזאַנער גייען!... (אויספארקויפט)
- (19) פרידע זובבל: נע ונד (פאַרצייכענונגען פון אַ פליטה) (אויספארקויפט)
- (20) מרדכי שטריגלער: מאידאנעק (אויספארקויפט)
- (21) יעקב לעשציןסקי: אויפן ראַנד פון אַפגורנט (אויספארקויפט)
- (22) ז. סעגאַלאָוויטש: געברענטע טריט (אויספארקויפט)
- (23) אברהם טייטלבוים: וואַרשעווער הייף (אויספארקויפט)
- (24) טאַניאַ פוקס: אַ וואַנדערונג איבער אַקופירטע געביטן (אויספארקויפט)
- (25) ש. ל. שניידערמאַן: צווישן שרעק און האַפּענונג (אויספארקויפט)
- (26) לעאָ פּינקלשטיין: מגילת פוילן (אויספארקויפט)
- (27) יאַנאַס טורקאָוו: אזוי איז עס געווען... (הורבן וואַרשע) (אויספארקויפט)
- (28) ש. איזבאַן: „אומלענאַלע" יידן שפאַלטן ימען (אויספארקויפט)
- (29) יעקב פאַט: הענעך (אויספארקויפט)
- (30) ד"ר י. קערמיש: דער אויפשיטאַנד אין וואַרשעווער געטאָ (אויספארקויפט)

- (31) שמחה פאליאקיעוויטש: א טאג אין טרעבלינקע
- (32) מרדכי שטריגלער: אין די פאבריקן פון טייט
- (33) אברהם נחתומי: אין שאַטן פון דורות
- (34) יחיאל לערער: מײן היים
- (35) יוסף וואָלף: לײענענדיק פּרצן...
- (36) צפורה קאצענעלסאָן - נאכומאָוו: יצחק קאצענעלסאָן
- (37) י. הירשהויט: פינצטערע נעכט אין פאָוויאק
- (38) נחום סאָקאָלאָוו: פערזענלעכקייטן
- (39) רחל ה. קאַרן: היים און הימלאָזיקייט.
- (40) א. אלמי: מאַמענטן פון אַ לעבן
- (41) מנשה אונגער: פשיסכע און קאצע
- (42) מ. בורשטיין: איבער די חורבות פון פלויע
- (43) מ. קיפניס: הונדערט פאָלקס-לידער
- (44) ז. סעגאלאָוויטש: מײנע זיבן יאָר אין תל-אביב
- (45) דײַר חיים שאַשקעס: א וועלט וואָס איז פארביי...
- (46) שלמה וואגא: חורבן טשענסטאָכאָוו
- (47) אברהם זאק: יאָרן אין וואַנדער
- (48) ש. איזבאָן: פאמיליע קארפ (ראָמאַן) באַנד איינס
- (49) ש. איזבאָן: פאמיליע קארפ (ראָמאַן) באַנד צוויי
- (50) דײַר א. מוקדוני: מײנע באַגעגענישן (זכרונות)
- (51) ר. שוונדראָהאַן: אין פייער און פלאַמען (טאָג-בוך)
- (52) י. י. טרונק: די יידישע פּראָזע אין פּוילן
- (53) יאָנאַס טורקאָוו: אין קאַמף פאַרן לעבן (זכרונות)
- (54) יצחק פעולאָוו: די מענטשן פון „עקזאָדום 1947“ (ראָמאַן)
- (55) פּנחס ביזנערג: שבת יומטובדיקע יידן
- (56) שלום אש: פעטערבורג
- (57) שלום אש: וואַרשע
- (58) שלום אש: מאַסקווע
- (59) דײַר פּיליפּ פּרידמאַן: אַשוויענטשים
- (60) בער י. ראָזען: טלאָמאַצקע 13
- (61) דוד פלינקער: אין שטורעם (ראָמאַן) ערשטער באַנד
- (62) דוד פלינקער: אין שטורעם (ראָמאַן) צווייטער באַנד
- (63) יאָנוש קאַרטשאַק: משהלעד, יאַסעלעד, ישראליקלעד
- (64) מרדכי שטריגלער: ווערק „צע“, ערשטער באַנד
- (65) מרדכי שטריגלער: ווערק „צע“, באַנד צוויי
- (66) חיים גראַדע: שײן פון פאַרלאַשענע שטערן
- (67) רבקה קוואַטקאָווסקי: פון לאַגער אין לאַגער
- (68) יואל מאַסטבוים: מײנע שטורמישע יאָרן (זכרונות)
- (69) אליהו טראַצקי: גלות-דייטשלאַנד
- (70) דײַר י. שאַצקי: קולטור-געשיכטע פון דער השכלה

(אויספאַרקויפט)

(אויספאַרקויפט)

71) נחמן מייזיל: געווען אמאל א לעבן...
72) י. י. טרונק: סימכע פלאכטע פון נארקאווע
73) יהודה עלבערג: אוינטער קופערנע הימלען

עם דרוקט זיך און דערשיינט בקרוב

ד"ר א. מזקדוני: אין אויסלאנד
זיגמונט טורקאוו: פראנמענטן פון מיין לעבן
בעלכאטאוו: (יזכור-בוך)
דינאל טשארני: ווילנע

עם גרייט זיך צום דרוק:

גרשם באדער: קראַקע
יהושע פערלע: יידן פון א גאנץ יאָר
ב. מיכאלעוויטש: זכרונות פון א יידישן סאַציאַליסט
ז. י. אנכי: ר' אבא און אנדערע דערציילונגען
יעקב לעשטשינסקי: ערב דעם חורבן
ד"ר יוסף טענענבוים: גאַליציע — מיין אַלטע היים
ש. בריאנסקי: זשעלעכאווער „עשטאלטן
מרדכי שטירגלער: גורלות
רחל אויערבאך: פון רינגעלבלומס אַרכיוו
יוסף רייך: זכרונות פון א פאַרטיזאַן
ד"ר יעקב וויגאַדסקי: זכרונות פון אַקופאַציע־יאָרן
ד"ר גרשון לעוויץ: דאָס בוך פון מיין לעבן
ז. סעגאַלוויטש: פּופּציק בריוו
ש. בערלינסקי: ירושה
קאַדיע מאַלאַדאָוסקי: אַמאַל איז געווען
הערשעלע: שבת אויפן טראַקט
אברהם לעוו: א ליד נאָך אייך

Este libro se terminó de imprimir el
día 25 de Abril de 1951 en los Talle-
res Gráficos JULIO KAUFMAN —
Av. Corrientes 1976 - Buenos Aires.

